T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET DÎVÂNI (TÜRKÇE KISMI)

FERİHA TERYAKİ

YÜKSEK LISANS TEZI

PROF. DR. ABDULLAH AYDIN

ARALIK - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Feriha TERYAKİ

ÖZET

YÜKSEK LISANS TEZI

ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET DÎVÂNI (TÜRKÇE KISMI)

FERİHA TERYAKİ
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:PROF. DR. ABDULLAH AYDIN

Tam ismi Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi olan Şeyhülislâm Ârif Hikmet, İstanbul'da doğmuş ve Üsküdarlıdır. Kendisi seçkin bir aileye mensup olmasından dolayı iyi bir eğitim almıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey devlet kademesinde önemli görevler almış şeyhülislâmlığa kadar yükselen önemli bir şahsiyettir. Görevli bulunduğu şehirlerde, o şehrin ilim ve sanat adamlarıyla yakın ilişki kurmuş böylece ilim ve irfanını çoğaltacak ortamlarda daima yeni şeyler öğrenme imkânı edindiği gibi, öğrendiklerini de öğretme fırsatına sahip olmuştur. Kendisi Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Ârif Hikmet geniş bilgisi, okumaya ve kitaba düşkünlüğü, nadide kitaplara sahip kütüphanesi ve cömertliği yanında konağını devrin bilgin, şair ve diğer sanatçılarının toplandığı bir merkez haline getirmesiyle de tanınmıştır. Böylece birçok sanatçı, ilim adamı ve şairle yakın dostluklar kurmuştur. Ârif Hikmet 22 Mart 1859'da İstanbul'da vefat etmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Dîvân-ı Hikmet.

2022, 610 sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET'S DÎVÂN (TURKISH PART)
FERİHA TERYAKİ
KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

SUPERVISOR:PROFESSOR DOCTOR ABDULLAH AYDIN

Sheikh al-Islam Ârif Hikmet, whose full name is Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet Bey, was born in Istanbul and is from Üsküdar. He received a good education as he belonged to a distinguished family. Sheikh al-Islam Ârif Hikmet Bey is an important person who has taken important positions and duties at the state level and rose to the level of sheikh al-Islam. In the cities where he was assigned, he established close relations with the scientists and artists of that city, so he always had the opportunity to learn new things in environments that would increase his knowledge and wisdom, as well as the opportunity to teach what he learned. He also wrote poems in Arabic, Persian and Turkish. Ârif Hikmet was known for his extensive knowledge, fondness for reading and books, his library with rare books, and his generosity, as well as making his mansion a center where scholars, poets and other artists of the time gathered and established close friendships with many artists, scientists and poets. Ârif Hikmet died on March 22, 1859 in Istanbul.

KEYWORDS: Sheikh al-Islam Ârif Hikmet, Dîvân-i Hikmet.

2022,610 pages

TEŞEKKÜR

Şiir şüphesiz ki hayatla ilişki içindedir. Ancak yaşayarak, arayarak ve düşünerek bu yolda kalıcılık sağlanabilmektedir. ‘’Söz uçar, yazı kalır.’’ sözü misali şairler ve yazarlar şiirlerini kâğıda dökerek öldükten sonra eserleriyle yaşayıp geleceğe taşınabilmektedirler. Dolayısıyla, zaman terazisi değerini biçecektir. Tabii kıymetini anlayana, bilene… Şairlerin yetenekli olması şiir için tek başına yeterli değildir. Şiirinin çağın ruhunu yakalayabilmesi ve takip etmesi de gerekir. Bunların yanında başka şairleri okumak örnek almak da önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı da o öldükten sonra yakınlarının eseri tertip etmesiyle o günden bugüne serüvenini devam ettirip edebiyat dünyasınca keşfedilmiştir. Bu değerli eser, yok olup gitmekten kurtulmuştur.

Bu çalışmamızda 19. yüzyıl şairlerinden ‘’Ârif ve Hikmet’’ mahlaslarıyla şiirler yazan Ârif Hikmet Bey’in divanını transkripsiyon alfabesiyle aktarmaya çalıştık. Şeyhülislâm Ârif Hikmet, İstanbul Üsküdarlıdır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey önemli görevler almış şeyhülislâmlık yapmıştır. Ömrü boyunca, ilim ve sanat adamlarıyla iyi ilişki kurmuştur. Daima yeni şeyler öğrenmiş, öğrendiklerini de öğretme fırsatına sahip olmuştur. O geniş bilgisi, eserleri, kütüphanesi ve cömertliği yanında konağına topladığı devrin şair ve sanatçılarının da bir sığınağı hâline gelmiştir.

Bu yüksek lisans tezi bir giriş ile başlayıp ‘’Şeyhülislâm Ârif Hikmet‘’, ‘’Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı’nın Türkçe Kısmının Şekil ve Muhteva Özellikleri’’, ‘’Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı (Türkçe Kısmı)’’ şeklinde üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bunların dışında ‘’Sonuç’’ ve ‘’Kaynaklar’’ bölümleri de çalışmada yer almaktadır.

Bana maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma; katkıları ve değerli yönlendirmeleriyle yanımda olan tez danışmanım Hocam Sayın Prof. Dr. Abdullah AYDIN’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

FERİHA TERYAKİ

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
TEŞEKKÜR ..... **.v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
GÖRSELLER DİZİNİ ..... **...ix**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **ix**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **x**
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**
1. ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET **5**
1.1 Hayatı 5
1.2 Öğrenimi 10
1.3 Görevleri 11
1.3.1 Kudüs Kadılığı 11
1.3.2 Mısır Kadılığı 12
1.3.3 Medine Kadılığı 12
1.3.4 İstanbul Kadılığı 13
1.3.5 Nüfus Tahrir Memurluğu 13
1.3.6 Nakîbü'l-Eşrâflık 13
1.3.7 Kazaskerlik 14
1.3.8 Tanzîmât Müfettişliği 14
1.3.9 Meclis Üyelikleri 14
1.3.10 Şeyhülislâmlık 15
1.4 Kişiliği 16
1.5 Konağı 18
1.6 Kütüphanesi 19
1.7 Sanatı 22
1.7.1 Dili 22
1.7.2 Üslûbu 25
1.8 Eserleri 27
1.8.1 Dîvânlar 27
1.8.1.1 Türkçe Dîvân 28
1.8.1.2 Arapça Dîvân 29
1.8.1.3 Farsça Dîvân 29
1.8.2 Tezkire-i Şuarâ 30
1.8.3 Mecmû'atü't-Terâcim 31
1.8.4 Hülâsatü'l-Makâlât fî Mecâlisi'l-Mükâlemât 32
1.8.5 Zeyl-i Keşfü'z-Zünûn 32
1.8.6 El-Ahkâmü'l-Mer'iyye fî Arâzi'l-Emîriyye 32
1.8.7 Ba'zı Vak'a-i Dâhiliyye Notları 32
1.8.8 Filibe Defteri 33
1.8.9 Tanzimat Defteri 33
1.8.10 Tahrir Defteri 33

1.8.11 Mecmû'a 33
1.8.12 Mecmû'a-i Eş'âr 33
1.8.13 Mecmû'a-i Ârif Hikmet 34
1.8.14 Ref'ün-Nikâb An Vücûhi'l-Elkâb 34
1.8.15 Fihrist-i Kütüb-i Arabiyye 34
1.8.16 Rumeli Teftiş Defteri 34
2. ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET DÎVÂNI'NIN TÜRKÇE KISMININ ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ 35
2.1 Türkçe Dîvân'ın Şekil Özellikleri 35
2.1.1 Nazım Şekilleri 35
2.1.2 Vezinler 47
2.1.3 Kafiye ve Redifler 50
2.2 Türkçe Dîvân'ın Muhteva Özellikleri 52
2.2.1 Din 52
2.2.1.1 Allah 52
2.2.1.2 Peygamberler 54
2.2.1.2.1 Hz. Muhammed 55
2.2.1.2.2 Diğer Peygamberler 56
2.2.1.3 Dört Halife 57
2.2.1.4 Diğer Dinî Mefhumlar 58
2.2.1.4.1 Kıyamet 58
2.2.1.4.2 Cennet ve Cehennem 59
2.2.1.4.3 Namaz 61
2.2.1.4.4 Oruç(Savm), Zekat, Hac 62
2.2.1.4.5 Şeytan 63
2.2.1.4.6 Günâh 64
2.2.1.4.7 Kâfir 65
2.2.2 Tasavvuf 65
2.2.2.1 Vahdet, Tevhit 65
2.2.2.2 Vuslat 67
2.2.2.3 Mâsivâ, Kesret 69
2.2.2.4 Gönül, Dil 70
2.2.2.5 Fakr 71
2.2.2.6 Keşf 72
2.2.2.7 Ezel, Bezm-i Elest 72
2.2.2.8 Belâ 73
2.2.2.9 Hakîkat 74
2.2.2.10 Zâhir, Bâtın 75
2.2.2.11 Nefs 75
2.2.2.12 Pîr, Sâlik, Sâkî, Sofî 76
2.2.2.13 Dergâh, Harâbât, Rindân 78
2.2.2.14 Aşk, Mey, Bâde, Şarap 80
2.2.2.15 Mest, Mestâne 82
2.2.2.16 Ağyâr, Vâiz 84
2.2.2.17 Kadeh 85
2.2.3 Türkçe Dîvân'ın Nüsha Özellikleri 86
3. ŞEYHÜLİSLAM ÂRİF HİKMET DÎVÂNI (TÜRKÇE KISIM) (TRANSKRİPSİYONLU METİN) 93
SONUÇ 594

KAYNAKLAR 597

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Fotoğraf 1: Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet'in Mezar Taşı 9
Fotoğraf 2: Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet'in Yaptırdığı Sebili 9

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1: Transkripsiyon Sistemi x
Tablo 2: Şiirlerin Nazım Şekilleri 35
Tablo 2: Şiirlerin Nazım Şekilleri (Devamı) 36
Tablo 2: Şiirlerin Nazım Şekilleri (Devamı) 37
Tablo 2: Şiirlerin Nazım Şekilleri (Devamı) 38
Tablo 2.1: Nazım Şekillerinin Dağılımı 38
Tablo 3.1: Kaside Beyit Sayısı 39
Tablo 3.2: Mısrâ'-ı Âzâde Mısra Sayıları 39
Tablo 3.3: Murabba'-ı Müzdevic Bend Sayıları 40
Tablo 3.4: Müseddes-i Mütekerrir Bend Sayıları 41
Tablo 3.5: Gazel Beyit Sayıları 42
Tablo 3.6: Mesnevi Beyit Sayıları 43
Tablo 3.7: Rübâ'î Mısra Sayısı 43
Tablo 3.8: Tuyuğ Mısra sayısı 44
Tablo 3.9: Kıt'a Beyit Sayıları 45
Tablo 3.10: Nazm Beyit Sayısı 45
Tablo 3.11: Müfred Beyit Sayısı 46
Tablo 3.12: Matla Beyit Sayıları 46
Tablo 3.13: Müstezad Beyit Sayıları 47
Tablo 4.1: Aruz Kalıpları, Sayıları ve Yüzdelikleri 48
Tablo 4.1: Aruz kalıpları, Sayıları ve Yüzdelikleri (Devamı) 49
Tablo 4.1: Aruz kalıpları, Sayıları ve Yüzdelikleri (Devamı) 50

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Doç.: Doçent
Dr.: Doktor
G.: Gazel
Hz.: Hazreti
K.: Kaside
Kı.: Kıt'a
Ma.: Matla
Me.: Mesnevi
Mı.: Mısra
Müf.: Müfred
Mü.: Müstezad
N.: Nazım
Nr.: Numara
Öğr.: Öğretim
Prof.: Profesör
R.: Rübâi
s.a.v.: Sallallâhu aleyhi ve sellem
S.: Sayfa
T.: Tarih
Tu.: Tuyuğ
vb.: ve benzeri
vd.: ve diğerleri

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Tablo 1. Transkripsiyon Sistemi

ا ع	a, e	ش	ş
آ	ā, a	ص	ṣ
ب	b	ض	ż, ḍ
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	s̲	ع	‘
ج	c	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	k, ñ, g
د	d	ل	l
ذ	z̲	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ى	y, ı, i, ī

GİRİŞ

Divan edebiyatı Türklerin Arap ve Fars edebiyatlarından esinlenerek oluşturdukları XIII. yüzyıldan itibaren farklı bir şekle bürünerek etkisini Anadolu'da gösterip XIX. yüzyılın ortalarına kadar bu gelişimini devam ettiren bir edebiyat geleneğidir. Bu edebiyata divan edebiyatı denmesi şairlerin şiirlerini Divan adı verdikleri kitaplarda toplamasındandır. Bu edebiyat geleneği başlangıcından itibaren birçok şair yetiştirmiştir. Akün (2014, s. 45)'ün belirttiği üzere ''ilk dikkate çarpan nokta, divan şairlerinin edebiyat dünyasına kendi adları ile çıkmadıklarıdır. Bu edebiyatta her şair, şiirlerinde kullanmak üzere ''mahlas'' denilen takma isim alır.'' Rastgele seçilmeyen bu mahlaslar şaire üstatları, yakın çevresinden bir şair tarafından da verilebilir. Şairin karakterini, eğilimini vb. özelliklerini yansıtan bu mahlaslar özenle seçilir. Bütün bunların yanında mahlaslar bir de doğrudan doğruya şairin esas isminden oluşur. Akün (2014, s. 65)'ün belirttiği üzere ''divan şiirinin üzerine kurulduğu temel ve onun ayrılmaz bir rüknü, İslâmî edebiyatların ortak vezni aruz veznidir. Aruz tek ve rakipsiz bir vezin olarak divan şiirine hükmetmiş, onun ifade ve lugatına yön vermiştir.''

Ârif Hikmet'in yaşadığı devir ve sergilediği tutum hakkında kısaca şunları söyleyebiliriz: I. Abdülhamit (1774-1789) ve Abdülmecit'in (1839-1861) padişahlık dönemi arası yıllarda yaşayan Ârif Hikmet; devrinin idarecisi, şairi ve âlimidir. XIX. yüzyıl; sosyal, kültürel ve siyasî tarih açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu da askerî, idarî, eğitim, sosyal ve kültürel alanlarda bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu dönemin önemli girişimlerinden olan Tanzimat Fermanı Osmanlı toplumunda köklü değişimlerin yaşanmasında etkili olmuştur. Bu süreçte meclis üyeliği görevlerinde bulunan yenileşme yanlısı Ârif Hikmet, önemli hizmetler ortaya koymuştur. Ârif Hikmet'in şeyhülislâmlığının son devirlerinde Kırım Harbi çıkmış ve ardından Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi gündeme gelmiştir. Bu ferman Osmanlı'nın iç işlerine karışılmasına imkân veren hükümler içermektedir. Bu yüzden olsa ki fermana Ârif Hikmet'in tutumu ise

olumsuzdur. Geleneksel ve yeninin karşı karşıya geldiği bu dönemlerde şiir de kendi varlığının mücadelesini vermektedir. Yenileşme yanlısı Ârif Hikmet, hem ulemadan gelen bir idareci hem de klasik edebi zevki sürdüren bir şairdir. Kültür tarihine kazandırdığı nazım ve nesir tarzında eserler vermiştir.

Ârif Hikmet, divan edebiyatının çökmeye yüz tuttuğu bir dönemde yetişmiştir. Zamanın büyük âlimlerindendir. Herkes tarafından sevilip sayılanlardandır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in bu çalışmaya konu olmasının sebebi bir divan şairi olmasındandır. Onu divan şairi yapan öldükten sonra tertip edilen "*Dîvân-ı Hikmet*" adındaki dîvânıdır. Bu divan Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerden oluşmaktadır. Bizim esas aldığımız bölümse Türkçe şiirlerinin yer aldığı kısımdır. Bu kısımda Ârif Hikmet doğrudan kendi ismi olan ''Ârif ve Hikmet'' mahlaslarını kullanmıştır. Aynı zamanda eserinde aruz veznini kullanmıştır. Çalışmadaki amacımız Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in daha evvel tez çalışmasına konu olmayan *Türkçe Dîvân*'ını edebiyat dünyasına tanıtmaktır.

Tam ismi Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi olan Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Rumeli Kazaskeri İbrahim Paşa (1164-1222/l 749-1807)'nın oğlu ve I. Abdülhamit dönemi vezirlerinden Raif İsmail Paşa (ö. 1199/l784)'nın torunu olarak 1201/l786'da İstanbul'da doğmuştur. Şairin diğer aile fertleri hakkındaki bilgiler ise isimlerinden öteye gitmemektedir. Annesi Behcet Kadın'dır. İki erkek kardeşi ve üç kız kardeşi vardır. Üç kez evlenen şairin bir kızı olduğu bilgiler arasındadır.

O, çok iyi bir öğrenim dönemi geçirdiğini, her yerde ilim tahsili ile meşgul olarak pek çok bilgiye sahip olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Eyleyüp taḳlīb-i evrāḳ-ı bilād

Eyledim taḥṣīl-i 'ilmi her mekān

K 286/1.

Beyitte her zaman ve her mekânda ilim öğrendiğini memleketlere ilim seyahatine çıktığını söylemektedir.

Yine sahip olduğu bilgi konusunda iddialı olup etrafındakilere meydan okuduğunu şöyle dile getirmektedir:

Var ise fenn-i seyāḥat māhiri

Meclise gelsün berā-yı imtiḥān

K 286/2.

İlim yolculuğunda hünerli olan varsa imtihan için meclise gelsin, demektedir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey çeşitli merkezlerde görevlerini ifa etmiştir. Ârif Hikmet sadece bir idareci değil, aynı zamanda bir şairdir ve eserleri vardır. İstanbullu bir kadirşinas, ilim ve irfan ehlini cömertçe himaye eden, bir hayırsever ve bir kitap sevdalısıdır. Görevli bulunduğu şehirlerde daima yeni şeyler öğrenme imkânı edindiği gibi, öğrendiklerini de öğretme fırsatına sahip olmuştur. Ârif Hikmet'in, bir ''beyefendi'' olarak öne çıkmasını sağlayan önemli hususlardan biri, kıymet bilir bir şahıs olarak ilim ve sanat ehlini korumasıdır. Onun bu yönünü muhitinde bulunan şair ve müelliflerin naklettiklerinden çıkarıyoruz. Yakın arkadaşlarından biri olan İzzet Molla'nın şu beyti bu konuya örnektir:

Seyf-i keremi ile ulu 'Ārif efendimiz

Ḥamdolsun ilticāmızı kesdi kibārdan

Böylece onun manevi açıdan da himayeci bir tavır sergilediğine tanık olmaktayız. Ârif Hikmet geniş bilgisi, okumaya ve kitaba düşkünlüğü, nadide kitaplara sahip kütüphanesi ve cömertliği yanında konağını devrin bilgin, şair ve diğer sanatçılarının toplandığı bir merkez hâline getirmesiyle de tanınmış ve birçok sanatçı, ilim adamı ve şairle yakın dostluklar kurmuştur. Onun muhitinde bulunan bazı şair ve müellifleri tespit etmek mümkündür. Bunlar; Şeyhî-zâde Es'ad Efendi, Zîver Paşa ve Tâhir Selâm, Bayburtlu Zihnî, Fatin

> Davut, Şeyh Zâik ve Galip Sâid Mehmet Paşa gibi şair ve müelliflerdir (Kemikli, 2005, s.36).

Şeyhülislâm Ârif Hikmet 24 Mart 1270/1854 yılında "Kûşe-i tayyibede tahassün içün uzlete çekilmek" (Dîvân s. 261) fehvasınca şeyhülislâmlık görevinden ayrılmış, devlet işlerinden elini ayağını çekmiştir. Bundan sonraki vaktini dönemin entelektüellerinin uğrak yerlerinden biri olan konağında ilmi etütlerle geçirmiştir. Kendisi 22 Mart 1275/1859'da İstanbul'da vefat etmiştir. Ârif Hikmet'in mezarı, Üsküdar Nuh Kuyusu'nda Kartal Baba Tekkesi (Kartal Baba Camii) karşısında bulunan hazîrededir.

Sözü edilen Dîvânda şairin 1.132 tane şiiri vardır. Bu şiirlerin çoğu çeşitli hadiselere tarih düşürülmüş mısrâ'-ı âzâde nazım şeklinden oluşmaktadır. Divanda ayrıca kaside, gazel, mesnevi, tuyuğ, rübâ'î, kıt'a, nazm, murabba, müseddes, müstezad, müfred ve matla nazım şekliyle yazılmış şiirler de bulunmaktadır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet şiirlerini aruzla yazmıştır. Şair aruz ölçüsünü ustalıkla icra etmiş ve eserinde birçok farklı vezin kalıbı kullanmıştır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet şiirlerde redif ve kafiye kullanmaya özen göstermiştir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'ndaki şiirlerde en az mukayyede kafiye olmak üzere en çok mürdefe kafiye kullanmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda bazı şiirlerde ahengi yalnızca redif kullanarak sağladığını, kafiye kullanmadığını görmekteyiz.

Yapılan çalışmada yukarıda sözü edilen kısımlara yer verildiği gibi Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Türkçe Dîvân'ı Arap alfabesinden çevrilmiş olup çeviri sırasında transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Eserin bazı şiirleri şair tarafından eksik bırakılmıştır, bunlar dipnot olarak gösterilmiştir.

1. ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET BEY

1.1 Hayatı

XIX. yüzyıl divan şairi Ahmet Ârif Hikmet Bey, Hicri 25 Muharrem 1201, Mîlâdî 17 Kasım 1786 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Kendisi Üsküdarlıdır. Tam ismi Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi'dir. Büyük dedesi I. Mahmut devri vezirlerinden Malatyalı İbrahim Paşa, dedesi I. Abdülhamit devri vezirlerinden Reîsülküttâb Râif İsmail Paşa (ö. 1776), babası ise III. Selim devri kazasker ve Nakîbü'l-Eşraflarından İbrahim İsmet Bey (ö. 1807)'dir. Şairin annesi, kardeşleri ve diğer aile üyeleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak ailesiyle ilgili bilgiyi Nuh Kuyusu'nda bulunan aile mezarlığındaki kitabelerden edinebilmekteyiz. Annesi Behcet Kadın, erkek kardeşleri Abdullah Re'fet ve Mustafa Ataullah'tır. Kız kardeşleri; Havva Nesîbe, Şerife Saîde ve Hatice Hanım'dır. Üç defa evlenen Ârif Hikmet'in ilk eşi 1220/1805'te vefat eden Nüzhet Kadın'dır. İkinci eşi 1231/1816'da vefat eden Hatice Hanım'dır. Şairin aynı yılda vefat eden Hasibe adında bir kızı olduğu bilinmektedir. Üçüncü eşi 1256/1840'ta vefat eden Fatma Diliniş'tir.

Kendisi Ârif Hikmet Bey sanıyla tanınmıştır. Seçkin bir aileye mensup olmasından dolayı iyi bir eğitim almıştır. 1211/1796 yılında henüz 10 yaşındayken ilim tahsiline başlamıştır. İstanbul'da ileri medrese eğitimi gördükten sonra 1211/1796'da müderris olarak ilk ilmiyye görevine başlamıştır. Bu arada edebî çalışmalara da başlamıştır. 1229/1814 yılında henüz yirmi sekiz yaşındayken hacca gitmiştir. Sonrasında devlet kademesinde önemli pâye ve görevler almıştır. Kendisi; 1231/1816'da Kudüs kadılığı, 1236/1820'de Mısır kadılığı, 1239/1823'te Medine kadılığı, 1242/1826'da İstanbul kadılığı, 1245/1829'da Rumeli'de Nüfus Tahrîr Memurluğu, Seyyîd olması dolayısıyla 1246/1831'de Nakîbü'l-Eşraflık, 1249/1833'te Anadolu kazaskerliği, 1254/1838'de Rumeli kazaskerliği, 1255/1839'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye azalığı, 1256/1840'ta

Tanzimat müfettişliği, 1257/1841'de, Dâru'ş-Şûrâ-yı Askerî üyeliği görevlerinde bulunmuştur.

> Ârif Hikmet Beyefendi'nin eğitimini tamamladıktan sonra atandığı ilk kadılık görevi olan Kudüs Mevleviyeti'ne ait mahkeme sicillerinde kullandığı imzası, ''İsmet Bey-zâde Mevlânâ Ahmet Ârif Efendi el-Hüseynî'', mührü ise, ''Ahmet Ârif'' şeklindedir. Arapça bir beytinde kendisine ''Ârif'' adını annesinin taktığını söylemektedir. Günümüzde daha çok Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyefendi olarak tanınmaktadır (Kemikli, 1999, s.309).

Selefî Mekkî-zâde Mustafa Âsım Efendi'nin vefatı üzerine 21 Kasım 1262/1846'da altmış yaşında iken Şeyhülislâm olmuştur. 1262/1846-1270/1854 yıllarında II. Mahmut ve Abdülmecit devirlerinde Osmanlı Devleti'nin yüz kırk üçüncü şeyhülislâmı olarak görev yapmıştır. Cerrahoğlu (1988, s. 113)'nun belirttiği üzere ''Osmanlıların bu döneminde, II. Mahmut'un Islahat hareketlerinde din işleri ve idarecilerini nizama sokuşunda, Tanzimat döneminde ma'ârif sahasındaki yeniliklerde ve Rüşdiye mekteblerinin açılmasında, ma'ârifin gelişmesinde şüphesiz Ârif Hikmet Bey'in büyük yardımları olmuştur.'' Ârif Hikmet Bey, bu görevde yaklaşık yedi buçuk yıl kadar kalıp 24 Mart 1270/1854 yılında şeyhülislâmlık görevinden azledilmiştir. Bunda Sultan Abdülmecit devrindeki Softalar Vakası'ndaki tutumu etkili olmuştur. Yerine tayin edilen halefi Meşrep-zâde Mehmet Ârif Efendi'nin 1274/1858'de ölümü üzerine ikinci defa şeyhülislâmlığa getirilmesi söz konusu olduysa da Sadrazam Ali Paşa ile arasının açık olması dolayısıyla tayini gerçekleşmemiştir.

Şeyhülislâmlık makamından ayrılan Ârif Hikmet Bey, vaktini dönemin entelektüellerinin uğrak yerlerinden biri olan konağında ilmi etütlerle geçirmiştir. ''Kûşe-i tayyibede tahassün içün uzlete çekilmek'' fehvasınca devlet işlerinden elini ayağını çekmiştir. ''Kûşe-i Tayyibe''ye -Medine'ye- gitmek niyetindeyken hastalığı nedeniyle gidememiştir. Sultan Abdülmecit'in kendisine verdiği Rumelihisarı'ndaki Sahil-hanede vaktini ibadet ve taatle geçirmiştir.

Tırnakçı-zâde Mehmet Zîver, divan mukaddimesinde şairin vefatına şu tarihi düşmüştür:

Düşdi dehriñ bir sütūnı yine bu tārīḫde

Oldı Hikmet Bey Efendi reh-rev-i sūy-ı bekā

(Dîvân s. 6)

Dönemin kendisine en yakın isimlerinden olan tezkire sahibi Fatîn Dâvud'un ise onun vefatına düştüğü tarih şöyledir:

Baġteten 'ulemā-yı 'aṣrıñ vuḳū'-ı rıḥleti

Hey'et-i mecmū'aya birden bire virdi kesel

Müftī-yi 'ālem olup nüsḫā-yı 'ilm ü kemāl

Cāh-ı fetvāya şeref virdi sekiz yıl bī-ḫalel

Kendi isti'fā idüp olmuş idi 'uzlet-güzīn

Yoḳ iken 'ilm ü hünerde ẕātıña miṯl ü bedel

Gūyīyā rūḥ-ı mesrūr idi ol ẕāt-ı şerīf

Çeşm-i 'ālemden nihān oldı vücūdı bī-'alīl

Levḥa taḥrīr ittirdi tārīḫiñ ger ama kātibīn

Ḥikmet ‘Ārif Beg Efendi ḳıldı me’vāda maḥal
(Dâvud, 1271).

Ârif Hikmet 22 Mart 1275/1859’da İstanbul’da vefat etmiştir. Ârif Hikmet’in mezarı Üsküdar’da aile mezarlığındadır.

> Hazîre, Nuh Kuyusu Caddesi ile Kartal Baba Caddesi’nin birleştiği yerde ve ikinci caddenin sol köşesindedir. Mezarın karşısında Kartal Baba Camii bulunmaktadır. Kabristanlığın güney-doğu istikametindeki köşesinde, Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi ve tuğrâsı da kazınmış olan bir çeşme yer almaktadır. Hazîrenin arka tarafında, sebil ve çeşmeye ait, büyük bir su haznesi mevcuttur. Hazîre bugün yol seviyesi düşürüldüğünden dolayı yüksekte kalmıştır (Sözlü-Elmas 2021, s. 41).

Bu konuda 1987 tarihinde Mahir Aydın tarafından yapılan çalışmada hazirede 39 mezar taşı tespit edilmesine karşın bunların bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Kabristanlık şu anki durumunda korunaklı bir alan içerisinde iyi durumdadır. Aydın (2006, s. 253-254)’ın belirttiği üzere ‘’kitabe zamanla arkaya doğru biraz yatmış olmasına ve orta kısmından çatlayarak yavaş yavaş dökülmeye yüz tutmasına rağmen, zarafetinden hiçbir şey kaybetmemiştir.’’ Sözlü vd. (2021, s. 56)’nün belirttiği üzere ‘’kitabenin okunuşu:

- Küllü men aleyhâ fân
- Reisü’l ulema merhûm
- İsmet Bey zâde
- Sâbıkan Şeyhü’l-İslam
- ve Müftiu’l-enâm merhûm
- ve mağfûr leh es-Seyyid el-Hac
- Ahmed (kırık) (Arif Hikmet)
- Beyefendinin
- Ruhîçün ve kâffe-i ehl-i
- İman ervâhîçün
- el-Fatiha fî Şa’ban 16 1275 // 22 Mart 1859.

Şeklinde olup anlamı şöyledir; “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır” (er-Rahmân 55/26). Ulemâdan İsmet Beyoğlu Eski Şeyhü’l-İslam ve Müftü Seyyît Hacı Ahmet Arif

Hikmet Beyefendi ruhu ve tüm ehli imânın ruhu için Fatiha, H. Şa'ban 16 1275 // M. 22 Mart 1859.''

Aşağıda Ârif Hikmet'in mezar taşı ve yaptırdığı sebilinden iki fotoğrafa yer verilmiştir:

Fotoğraf 1. Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet'in Mezar Taşı

Fotoğraf 2. Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet'in Yaptırdığı Sebili

1.2 Öğrenimi

Hayatının bazı evreleri hakkında detaya varan bilgilere sahip olduğumuz Ârif Hikmet'in, eğitim ve öğretimine ilişkin veriler yetersizdir. Kaynaklar konuya ilişkin olarak sadece 1211/1796 yılında öğrenime başladığına işaret etmektedir. Bunun dışında onun hangi eğitim kurumlarında, kimlerden okuduğu meselesi bilgimiz dâhilinde olmayan konulardandır. Bununla birlikte Menakîb-i Ârifi'l-Hikem'de on yaşında Sultan Osman Camii'nde derse başladığına dair bir kayıt bulunmaktaysa da bu kayıt, onun bir dönem mahalle mektebine devam ettiğinden başka bir anlama gelmez. Esasen burada üzerinde durulması gereken en önemli husus, onun ilmiye teşkilatında önemli hizmetlerde bulunan bir babanın oğlu olması sebebiyle zâdegân olduğu gerçeğidir. Kendisi öğrenime başlarken, aynı zamanda ruûs alarak müderrislik pâyesiyle de görevlendirilmiştir. Devlet hizmetleriyle Hazine ve Evkaf'tan maaş alan her türlü devlet memurlarının inha kâğıdı yerine kullanılan bir tabir olan ruûs, ilmiyede eğitim ve öğretimini bitirip mülâzım olanlardan yapılan sınavda başarı gösterenlere verilen beratın adıdır. Günümüz doktora unvanı karşılığıdır. O, çok iyi bir öğrenim dönemi geçirdiğini, her yerde ilim tahsili ile meşgul olarak pek çok bilgiye sahip olduğunu bir beytinde şöyle dile getirmektedir:

Eyleyüp taḳlīb-i evrāḳ-ı bilād

Eyledim taḥṣīl-i 'ilmi her mekān

K 286/1.

Her zaman ve her mekânda ilim öğrendiğini memleketlere ilim seyahatine çıktığını söylemektedir.

Yine sahip olduğu bilgi konusunda iddialı olup etrafındakilere meydan okuduğunu şöyle dile getirmektedir:

Var ise fenn-i seyâhat mâhiri

Meclise gelsün berâ-yı imtihân

K 286/2.

‘’İlim yolculuğunda hünerli olan varsa imtihan için meclise gelsin’’ demektedir.

> Nitekim Ârif Hikmet’in yaşadığı dönemlerde âlim ve mütefekkirlerin evleri başta olmak üzere, konak ve hükümet daireleri, eğitim ve öğretim açısından önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Daha sonraki dönemlerde konağını ilim ve irfan ehline açarak adeta bir mahfil olarak pek çok insanın yetişmesine imkân sağlayan Ârif Hikmet’in de bu yolla eğitim ve öğrenimini yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Görevli bulunduğu şehirlerde, o şehrin ilim ve sanat adamlarıyla yakın ilişki kurmuş böylece ilim ve irfanını çoğaltacak ortamlarda daima yeni şeyler öğrenme imkânı edindiği gibi, öğrendiklerini de öğretme fırsatına sahip olmuştur (Kemikli, 1999, s. 310-311).

1.3 Görevleri

1.3.1 Kudüs Kadılığı

Ârif Hikmet Kudüs kadılığına 1231/1816 yılının Ramazan ayında atanmıştır. Kudüs Şer’iyye Sicilleri’nde bulunan Kadı Defteri olarak adlandırılan kayıtlardan hareketle buradaki icraatlarını görebiliyoruz. Bu defterde bulunan kadılık berâtında, Ahmet Ârif el-Hüseynî el-Kâdı bi’l-Kuds’ün oldukça geniş bir bilgi dağarcığıyla çağının en iyi bilginlerinden, temyiz gücüne sahip bir hâkim ve ahlâken olgun bir kadı olduğu; Beyâzıt Ağa müderrisi iken Kudüs mevleviyetine atandığı kayıtlıdır. Söz konusu defterde daha çok nikâh, talâk ve mirasa dair kayıtlar bulunmaktadır. Ayrıca Kudüs şer’iyye mahkemesinin çeşitli vesilelerle tertip ettiği toplantılar neticesinde alınan kararlar bulunmaktadır. Bilgilere göre defterdeki son kayıt, bir miras davasına ilişkin hesaplardır. Oldukça meşakkatli ve sorumlulukları olan Kudüs kadılığı görevini alnının akıyla yerine getiren Ârif Hikmet burada kızını ve karısını kaybetmiştir.

> Ârif Hikmet burada fakir halktan resim/vergi almamıştır. Aslında devletin verdiği kadılık maaşından başka mahkeme harcı olarak alınan resim, dava masraflarının karşılığıdır. Ârif Hikmet tellâl çıkartarak fakir halktan resim almayacağını ilan etmiştir. Ârif Hikmet'in kadılığı döneminde Kudüs'te zengin ve fakirin etkilendikleri bir kıtlık yaşanmıştır. Ârif Hikmet burada ve diğer görevlerinde de devletin verdiği ile yetinen ve hatta çoğunlukla devletten aldığını halka veren bir kişiliğe sahiptir (Cerrahoğlu, 1988, s. 311-312).

1.3.2 Mısır Kadılığı

Mevleviyetlerin örfî süresi bir senedir. Buna göre de Ârif Hikmet 1236/1820 yılında ikinci mevleviyet görevi olan Mısır-Kahire kadılığına getirilmiştir. Onun Mısır mevleviyetine rastlayan yılları, Osmanlı devletinin iç isyan ve dış müdâhalelerle uğraştığı yıllardır. Bu dönemde Mısır, Mehmet Ali Paşa'nın valiliğinin ilk yıllarında gerçekleştirilen yenileşme atılımlarına tanık olmaktaydı. Kudüs'e göre burada biraz daha rahat olan Ârif Hikmet, Arap âleminin saygın ilim adamları ve edebiyatçılarıyla bir arada bulunma imkânına sahip olmuş; bu şekilde, Arap lisanının edebî inceliklerini öğrenme imkânı bularak bir Arapça Dîvân tertip edebilmiştir. Cerrahoğlu (1988, s. 312)'nun belirttiği üzere ''Mısır'ın İslam kültürü ve medeniyeti için önemli malzemelere sahip olduğu bilinmektedir. Ârif Hikmet'in buradaki ilmî ve edebî hayatı teneffüs etmenin yanında, kültür ve medeniyet açısından önemi olan mahalleri ziyaret etmiş olacağını düşünmekteyiz.''

1.3.3 Medîne Kadılığı

Mısır Kadılığı görevinden sonra Ârif Hikmet, 1239/1823 yılında Medine mevleviyetine görevlendirilmiştir. Medine kadılığına geleneksel olarak Hz. Peygamber'in doğduğu ay olan Rebiülevvelde atama yapılırdı. Ârif Hikmet bu görevinde fakir halktan resim ve hediye almama uygulamasını sürdürmüştür. Ancak diğer kadılar bu uygulamayı maddi sıkıntıya neden olduğu gerekçesiyle pek hoş karşılamamıştırlar. Bundan dolayı Ârif Hikmet kendisine karşı olan meslektaşları tarafından eleştirilmiş ve şahsına karşı husûmetler oluşturmuştur. Ancak o kararından vazgeçmemiştir. Ârif

Hikmet'in Medine'de görev yapması, Medine'de bulunan ilim adamı ve edebiyatçılarla sohbet etme imkânı sağlamıştır.

1.3.4 İstanbul Kadılığı

Haremeyn mevleviyeti olan Medine ve Mekke kadılıklarından ayrılanların sonraki gelecekleri makam İstanbul kadılığıdır. Ârif Hikmet de 1242/1826 yılında İstanbul pâyesi ile taltif edilmiş, aradan kısa bir zaman geçtikten sonra İstanbul kadısı olarak atanmıştır. Ârif Hikmet bu atamayı kabul etmeyerek affını rica etmiştir.

> Ârif Hikmet'in İstanbul kadılığından affı için öne sürdüğü gerekçeler, onun bu görevi derûhte edecek kimselerde olması gereken imkânlardan yoksun olduğu anlamına gelmez. Ancak o daha önceki kadılık görevleri esnasında ortaya koyduğu uygulamalardan ötürü ekonomik olarak zayıflamıştır. Öte yandan özellikle Medine'de mesai arkadaşlarının problemleri ekonomik boyutta algılayıp Ârif Hikmet'e karşı muhalefette bulunmaları, onu kaza işlerinden bıktırmış olmalıdır (Cerrahoğlu, 1988, s. 313).

1.3.5 Nüfus Tahrir Memurluğu

II. Mahmut döneminin önemli icrâatlarından biri nüfus tahrirliğidir. Nüfus tahririyle askerlik ve vergi mükelleflerinin tespiti amaçlanmıştır. Nüfus tahriri askerî ve idârî ıslahatlar yapmayı amaçlayan II. Mahmut'un önem verdiği bir çalışmadır. Bu çalışmada nüfus sayımıyla birlikte mülk sayımı da yapılmıştır. Ârif Hikmet, padişahın nüfus tahriri memuru olarak istihdam ettiği güvenilir elemanlarındandır. Ârif Hikmet 1245/1829 yılında nüfus tahriri memuru olarak Rumeli'ye gitmiştir.

1.3.6 Nakîbü'l-Eşrâflık

İlmiye teşkilatı içerisinde bir görev olan Nakîbü'l-Eşrâflık, sâdât-ı kirâm denilen Seyyîd ve Şeriflerin nezareti ile onların şecerelerini kayıt ve koruyan makamdır. Nakîbü'l-Eşrâf, Seyyîd ve şeriflerin amiri ve reisi olarak kabul edilmiştir. Ârif Hikmet 1246/1831 tarihinde Nakîbü'l-Eşrâf olarak atanmıştır.

Cerrahoğlu (1988, s. 314)'nun belirttiği üzere ''Ârif Hikmet 1246(1831) tarihinde Nakîbü'l-Eşrâf olarak atandığında Seyyîd ve şerifler arasında sevinç havası esmiş, şiirler okuyarak bu atamayı kutlamışlardır.''

1.3.7 Kazaskerlik

Osmanlı ilmîye teşkilatı içerisinde dinî, ilmî ve hukukî en yüksek rütbe olan kazaskerlik, mülkî rütbelerden vezirliğe ve askerî rütbelerden müşirliğe denk düşmektedir. Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri bulunmaktadır. Ârif Hikmet 1249/1833 yılında Anadolu kazaskeri pâyesini almıştır. Daha sonra Ârif Hikmet'e 1254/1838 yılında Rumeli kazaskerliği pâyesi verilmiştir.

1.3.8 Tanzîmât Müfettişliği

Tanzimat Fermanı'nın 3 Kasım 1839 tarihinde ilanından sonra, fermanda yer alan maddelerin layıkıyla yapılması için, merkezî olan kazalar ile bunlara bağlı bulunan kaza, kasaba ve köylerin teftişine ihtiyaç duyulmuştur. Ârif Hikmet de gerek ilmîye içerisindeki saygınlığı, gerekse nüfus tahriri memuriyeti ile kazandığı müfettişlik tecrübesi ve hatt-ı humâyunun esaslarını en iyi bilenlerden biri olması nedeniyle Tanzîmât müfettişi olarak 1256/1840 yılında görevlendirilmiştir. Ârif Hikmet, Rumeli Tanzîmât Müfettişi olarak Osman Pazarı, Varna, Hacıoğlu, Balçık, Köstence, Burlak, Kara Murad, Foça ve Rusçuk gibi Rumeli şehir ve kazalarına gitmiştir. Cerrahoğlu (1988, s. 315-316)'nun belirttiği üzere ''geniş yetkilerle Rumeli'de bulunan Ârif Hikmet, devleti ve sistemi ilgilendiren sorunları eğer kendisi çözümleyip cevaplandırabiliyorsa yerinde hallediyor; yoksa gerektiğinde İstanbul'a fikir soruyordu.''

Bu konuda Mahir Aydın'ın ''Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri'' adlı çalışması vardır.[1]

1.3.9 Meclis Üyelikleri

[1]Mahir Aydın, ''Şeyhülislâm Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri'', Belleten, LVI s. 209, 245-260.

Ârif Hikmet'i başta Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye olmak üzere bu dönemde te'sis edilen bazı meclislerde aza olarak görmekteyiz. Onun başlıca aza olduğu meclisler Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'den başka şunlardır: Dâru'ş-Şurâ-yı Askerî, Meclis-i Muvakkat, Meclis-i Me'ârif ve Encümen-i Dâniş'tir. Bu meclislerden Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye ve Dâru'ş-Şurâ-yı Askerî daha çok idarî meclislerdir; Meclis-i Muvakkat, Meclis-i Me'ârif ve Encümen-i Dâniş ise ilmî özellikleri öne çıkan meclislerdir. Kurulan bu meclisler, devlet teşkilatındaki yeni oluşumlara ön ayak olmuş ve yasamayı sistematize etmişlerdir. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin görevi Tanzîmât-ı Hayriyye için yeni birtakım reformları hazırlamaktır. Ârif Hikmet 1255/1839 yılında bu meclisin azalığına seçilmiştir. Ârif Hikmet'in aza olarak bulunduğu idârî işler ile alakalı ikinci meclis Dâru'ş-Şurâ-yı Askerî'dir. Bu meclis, günümüzdeki Yüksek Askeri Şura'ya muâdil olup, kişilerin askerlik ödevleri ile ilgili kurumları tespit etmek, yeni askerlik usullerini incelemek ve Osmanlı ordusunun ilerlemesi yolunda gereken tedbirleri bulup ortaya koymakla görevlidir. 1257/1841 yılında başlayan Dâru'ş-Şurâ-yı Askerî azalığı Şeyhülislâmlığa atanmasına kadar devam etmiştir.

1.3.10 Şeyhülislâmlık

Ârif Hikmet, Mekkî-zâde Mustafa Âsım Efendi'nin vefatı ile boşalan şeyhülislâmlık makamına 21 Kasım 1262/1846 tarihinde atanmıştır. Onun şeyhülislâmlığa atanmasını bildiren hatt-ı hümâyun iltifatlarla doludur. Ârif Hikmet'in şeyhülislâmlık makamına getirilişine pek çok şair tarih düşürmüştür. Ârif Hikmet, şeyhülislâm olduğu dönemde XIX. asrın önemli devlet adamlarıyla birlikte çalışmıştır. Bununla beraber daha çok eğitim işleriyle ilgilenerek, yeni eğitim kurumlarının teşkilinde yardımcı olmuştur. Kendisi 24 Mart 1270/1854 günü şeyhülislâmlık görevinden ayrılmıştır. Görevini layıkıyla yapmış ama diğer devlet büyükleri gibi daima ön planda olma gibi bir amacı olmamıştır. Konuyla ilişkin şunları söylemektedir:

Olur olmaz işe ḳarışma deyü

Nuṣḥ u pend eylemişdi eslāfım

Cāh-ı fetvā ḳarışdırup cebren

Şūrişe düşdü cümle evṣāfım

Mümkin ise sülūk-ı rāh-ı ḫalāṣ

Girmesün bu ṭarīḳa aḫlāfım

K 246/1-2-3.

1.4 Kişiliği

Öncelikle Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in isminde yer alan, ''bey ve beyefendi'' kavramları ile anılması sebebiyle bu kavramların üzerinde kısaca duracak olursak: Kemikli (2005, s. 31)'nin belirttiği üzere ''Bey; eski Türklerde Fuat Köprülü'nün tespitine göre, ilk defa Altay kavimlerinde yöneticiler için kullanılan bir unvandır. Daha sonraki dönemlerde de Türk sülalesine mensup hükümdar ve prensler için kullanılmıştır. Efendi; çelebi, hoca, molla, sahip ve seyyit gibi okuyup yazması olan, tahsil ve terbiye görmüş kimselere verilen bir unvandır. Beyefendi ise; başlangıçta, beyliği ve efendiliği bir arada bulunduran kişiler için kullanılan bir tabirdir.''

> İsminin sonunda ''beyefendi'' tabiri bulunan kişilerin, hem yönetici sınıftan olduğunu, hem de ilmiyeden geldiğini anlamak mümkündü... Tıpkı ''beyefendi'' sıfatını haiz olan Şeyhülislâm Ârif Hikmet de olduğu gibi. Ârif Hikmet Beyefendi'nin, efendiliği ilmiye sınıfına mensubiyetinden, beyliği ise yönetici aristokrat bir aileden geliyor olmasından kaynaklanır. Beyefendi, şehirli, Türkçeyi güzel kullanan, münevver, hezarfen, giyimi-kuşamıyla örnek

> olan, muhitini arayıp gözeten, kıymet bilir, ruhi hassasiyet sahibi, ulvi değerlere bağlı, münevver ve asil insanlar için kullanılmaktadır. Kısaca ‘’örnek’’ insandır (Kemikli, 2005, s.30-31).

Kemikli (2005, s. 32)’nin belirttiği üzere ‘’doğma büyüme bir İstanbullu, bir şair, bir kadirşinas ve himayeci, bir hayırsever ve bir kitap sevdalısıdır.’’ Ârif Hikmet’i tanıyanlar, onun cömert bir kişi olduğunu, yanında kabaca bir söz söylendiği zaman yüzünün kızardığını kaydetmişlerdir. Geceleri dostlarını evine davet ederek, ilmi konular üzerinde konuşmuş ve onlara ikramlarda bulunmuştur.

Ârif Hikmet’in fiziksel özellikleri kaynaklarda; zayıf, uzun boylu ve heybetli olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte zarif, yumuşak huylu ve sözünü her durumda yerine getiren birisi olarak tasvir edilmiştir. Kemikli (2005, s. 35)’nin belirttiği üzere ‘’sosyal yaşam itibariyle, dönemin havasına kapılarak Avrupai tarz hayatı tercih etmemiştir, ruhen ve kültürel olarak yetiştiği klasik eğitim çevresinin dışına çıkmamıştır. Bu bakımdan muhafazakârdır.’’ Ârif Hikmet, zamanın en büyük âlimlerindendir. Herkes tarafından sevilip sayılanlardandır. Aydın (2006, s. 248)’ın belirttiği üzere ‘’Ârif Hikmet Beyefendi, yalnız Osmanlı topraklarında değil, İran ve Hindistan’da da şöhret sahibiydi.’’ Kendisi, yoksulluk ve salgın hastalıktan acı çeken Kudüs halkı için dedesinden miras kalan yalısını satacak kadar merhametli ve vicdan sahibi bir kişidir. Fazilet erbâbından olan bu zât hakkında Es’ad Efendi, tezkiresinde Ârif Hikmet’in 1201/1786’da doğmuş olmasından bahsederken, ‘’iki yüz bir de değil, bin yılda bir gelen’’ demektedir.

> Kendisi Nakşibendî tarikatına mensuptur. Ârif Hikmet Bey’den bahseden kaynak ve tetkiklerden hiçbirinde, onun bir tarikata mensub olduğuna temas edilmez (Cerrahoğlu, 1988, s. 115).

Ârif Hikmet Dîvânı’nda Hoca Bahaeddin Nakşibendî ve tarikatının övgüsü yapılan bir gazel yer almaktadır. Kendisi bu tarikata sülûkun en doğru yol olduğunu anlatmaktadır.

Kısacası Ârif Hikmet Bey, bir taraftan büyük dedesinden itibaren Osmanlı devletinde yöneticilik yapmış bürokrat bir aileden gelmesi sebebiyle önemli bir devlet adamı, diğer taraftan yüksek ilmi bilgisinin gerektirdiği alt yapıyla manzum ve mensur birçok eser kaleme almış önemli bir ediptir. Kaynaklarda devlet adamlığı, âlimliği ve edebiyatçı kimliği dışında kendisiyle ilgili sıkça vurgulanan iki önemli husus daha vardır. Bunlar Ârif Hikmet'in devrin âlimlerinin, şairlerinin sıkça bir araya geldiği kültür merkezi konumundaki konağı ve Medine'de kurdurduğu kütüphanesidir. Kuzguncuk'ta babası adına yaptırdığı çeşme de 1227/1812 diğer hayratı arasındadır.

1.5 Konağı

Cerrahoğlu (1988, s. 115)'nun belirttiği üzere ''Ârif Hikmet'in, bir ''beyefendi'' olarak öne çıkmasını sağlayan en önemli hususlardan biri, kıymet bilir bir şahıs olarak ilim ve sanat ehlini korumasıdır.'' Ârif Hikmet birçok sanatçı, ilim adamı ve şairle yakın dostluklar kurmuştur. Ârif Hikmet, ilim ve irfan ehlini cömertçe himaye etmiştir.

Bu himayeci temayül, kültür tarihimizde ''hânegî'' kavramıyla ifadelendirilmektedir. Hânegî, ilim ve irfan sahibi, sanat ve edebiyat erbabını koruyup gözeten kişi demektir. Bilindiği gibi şair ve sanat erbabını himaye etme anlayışı Türk devlet geleneğinde eskiden beri var olan bir uygulamadır. Özellikle Osmanlı hükümdar ve şehzadeleri kendi saraylarında, devlet büyükleri, paşa ve beylerin konaklarında devrin önde gelen âlim, sanatçı ve şairlerini himaye ederek ikamet ettikleri yerleri birer kültür merkezi haline getirmişlerdir. Hiç şüphesiz İstanbul bu kültür merkezlerinin en önemlilerindendir. İstanbul'da saray muhitinin yanında devrin sadrazamları, vezirleri, yüksek memurlarının sarayları ve konakları da edipler ve şairler için birer sığınak, toplantı yeri olmuştur (İpekten, 1996).

Ârif Hikmet Bey'in konağı da bu açıdan önemli yerlerden biridir. Onun her şeyden önce bürokrat ve aristokrat bir aileden gelmesi ve devrin birçok ilim ve sanat ehli ile irtibatı, böyle bir ortamın kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

Konakta Ârif Hikmet'in himaye ettiği şahsiyetler arasında; Keçecizâde İzzet Molla, Ziyâ Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Şehâbeddin el-Alûsî, Bayburtlu Zihnî, Şeyhî-zâde Es'ad Efendi, Zîver Paşa, Tâhir Selâm, Şeyh Zâik, Gâlip Sâid Mehmet Paşa ve Fatîn Dâvud gibi isimler vardır. Kemikli (2005, s. 38)'nin belirttiği üzere ''bazı kaynaklarda İran u Tûran'da en çok tanınan'' kişi olarak nitelendirilen Ârif Hikmet'in muhitindeki şair, yazar ve devlet adamları bu zikrettiklerimizle sınırlı değildir.'' Ünlü tefsirci ve Bağdat Hanefi kadısı Şehâbeddin Ebû's-Sena Mahmut b. Abdullah el-Alûsî, Ârif Hikmet için ''cömertliğin efendisi'' demektedir.

> Kadıasker Seyfeddin Efendi ise, ''Ârif Hikmet Bey'in meclisi, cennetten numune idi'' dermiş. Vefatı üzerine 17 Şaban 1275/1859 tarihli Ceride-i Havadis'de yazılan bir yazıda ''İnsan ve melek sıfatlarına hâiz âlim, nâdir bulunan zât olmakla, pek çok fukara onun nimet ve ihsanına mazhar olmuştur. Ölümü herkesi kedere boğmuştur'' denilmektedir (Cerrahoğlu, 1988, s. 115).

Ârif Hikmet Bey konağını devrin bilgin, şair ve diğer sanatçılarının toplandığı bir merkez hâline getirdiğinden birçok sanatçı, ilim adamı ve şairle tanışıp yakın dostluklar kurmuş ve bunlarla ilgili bilgileri eserlerine aktarmıştır. Ârif Hikmet Bey, sadece İstanbul'daki konağında değil; kadılık görevi dolayısıyla gitmiş olduğu Kudüs, Kahire ve Medine gibi şehirlerde de şairleri himaye etmeye devam etmiştir.

1.6 Kütüphanesi

Ârif Hikmet'in, üzerinde durulması gereken bir diğer yönü de, kitapseverliği ve kitaplarıdır. Bu kitap sevgisi, bir vakfın ve vakıf kütüphanesinin meydana gelmesini sağlamıştır. Cerrahoğlu (1988, s. 117)'nun belirttiği üzere ''Türk-İslam kültür ve medeniyetinin en mühim unsuru şüphesiz ki kütüphanelerdir. Ecdadımızın gerek anavatanında gerekse fethettiği ülkelerde tesis ettikleri kütüphaneler, dinin, kültürün ve medeniyetin yayılmasında çok mühim rolleri olmuştur.'' Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey de Medine-i Münevvere'de bir kütüphane yapımına vesile olmuştur. Cerrahoğlu (1988, s. 118)'nun belirttiği üzere ''kurulduğu günden beri Medine-i Münevvere'nin medar-ı iftiharı olan

bu kütüphane, dünyada yüce kültür kıymetine sahip kütüphanelerden biridir. Muhtevasında çeşitli ilim ve fenleri ihtiva eden nadir yazmalar bulundurur.''

Son devir Osmanlı âlimleri arasında önemli bir yeri olan Ârif Hikmet Bey, nâdir eserlerden meydana gelen 12.000 ciltlik bir kütüphaneye de sahiptir. 1853-1855 yıllarında bunlardan 5.000 cilt kadarını Medine'de Mescid-i Nebevî'nin kıble tarafında inşa ettirdiği kendi adıyla anılan kütüphanesine vakfetmiştir. Ârif Hikmet, âlim ve edip bir şahsiyet olmasının yanı sıra Medine'de kurduğu ve hâlen kendi adıyla anılan kütüphanesi ile de Türk kültür hayatına önemli katkılarda bulunmuştur. Cerrahoğlu (1988, s. 118)'nun belirttiği üzere ''bugün Mescid-i Nebevî'nin kıble cihetinin doğu köşesinde bulunan bu kütüphane, 1272/1855'te yapılmıştır. Alûsî'nin ''Şehiyyu'n-Nagam'' adlı eserinde verilen bilgiye göre 2008 adedi basılmış, 4718'i ise yazmadır.''

> Medine'deki kütüphanesinde bulunan kitapları ise, şimdiye kadar beş defa kataloglanmış ve her defasında adetleri kısmen değişmekle birlikte, bunlardan bazılarının, konularına göre adetlerini vermek gerekirse; 32 aded Kur'ân-ı Kerim, 60 aded Tecvid ve Kıraat, 174 aded Tefsîr, 282 aded Hadîs, 285 aded Akaid, 384 aded Fıkıh, Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere 174 aded Tasavvuf, 718 aded Edebiyat ve 600 aded Tarih'e ait eser ile Mantık, Cebir, Hendese, Kimya, Coğrafya, Hatt ve Resim gibi çeşitli konularla ilgili eserler mevcuttur (Aydın 2006, s. 249).

Bu kitapların bir listesi kendisi tarafından hazırlanmıştır ve bu liste İstanbul Teknik Üniversitesi kitaplığında bulunmaktadır.

Bunun dışında İstanbul'daki şahsi kütüphanesi Ahmet Cevdet Paşa'nın eserlerine kaynak olduğu çok istifade ettiğini Ahmet Cevdet Paşa hatıralarında bahsedilmektedir:

> Cevdet Paşa tarihini yazarken, Ârif Hikmet Bey'in kütüphanesinden çokça istifade ettiğini şu ifadeleriyle beyan etmektedir: ''Bu vazife (tarihin yazılması) bana tevdi olundukta ürktüm. Çünkü icâb eden mehazlara mâlik değildim. Keyfiyeti Reşid Paşa'ya arz ettim. Beni Ârif Hikmet Bey'e götürdü. Bey,

> kütüphanesinin anahtarlarını verip istediğim kitapları almamı, fakat aldığım kitapları lüzum kalmayınca götürüp yerine koymamı söyledi (Cerrahoğlu 1988, s. 115).

Bu şahsi kütüphane Ârif Hikmet Bey'in başka hiçbir yerde bulunmayan nadir kitaplardan meydana gelmektedir. İstanbul'daki kitapları ise ölümü ile yeğeni Beykozlu İzzet Efendi'ye geçmiştir. Bu kitapların bir kısmı İbnülemin Mahmut Kemal İnal tarafından satın alınmış ve kendi kitaplarıyla birlikte İstanbul Teknik Üniversitesi Kitaplığı'na hibe edilmiştir.

Ârif Hikmet Bey emeklilik yıllarını burada geçirmek arzusuyla bu kütüphaneyi Medine'ye gelerek bizzat yaptırmış ve İstanbul'da bulunan kitaplarından bir kısmını buraya nakletmiştir. Ancak siyasî karışıklıklar sebebiyle arzusunu yerine getirememiş ve İstanbul'da vefat etmiştir. Binanın kubbedeki kitabesinde kütüphanenin 1270 (1853-54) yılında yapılmaya başlandığı, kapısında bulunan diğer bir kitabede ise 1272'de (1855-56) tamamlandığı belirtilmiştir.

Kuruluşundan yakın zamana kadar kütüphaneye vakfedenin şartı olarak daima Türk müdürler tayin edilmişse de Ali Ulvi Kurucu'dan sonra durum değişmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetleri Medine'den çekilirken kütüphanedeki kitaplar sandıklar içinde Şam'daki Selimiye Camii'nin yanındaki medreseye nakledilip burada muhafaza edilmiştir. Ancak sonradan vakfiyeye uyularak tekrar Medine'deki kütüphaneye taşınmıştır. Kütüphanenin idaresi 1957 yılında Hac ve Evkaf Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Kütüphanede bulunan yazma ve matbu eserler kuruluş sırasında toplam olarak 5404 kitaptan meydana gelmektedir. Yapılan devir teslim ve sayımlardan kaybolacağı endişesiyle Zîver Bey tarafından İstanbul'a gönderilen altmış altı eser ile kaybolan on altı eserden başka eksik bulunmamaktadır. Daha sonra kütüphaneye hediye olarak gönderilen kitaplarla bu eserlerin sayısı artmıştır. Yazmaların Ârif Hikmet Bey tarafından dikkatle seçildiği ve genellikle müellif nüshası veya meşhur

hattatlar tarafından yazılmış kıymetli nüshalar olduğu görülmektedir. İhtiva ettiği yazmalar bakımından ülkenin en kıymetli kütüphanesi olan müesseseyi İslâm âleminin önde gelen araştırmacılarından Ömer Rızâ Kehhâle, Emîr Şekib Arslan, Abdullah Muhlis, Muhammed Kürd Ali ve Mahmut Şükrî el-Âlûsî gibi âlimler ziyaret ederek yazmalarından faydalanmış ve ilmî değerleri olan nüshaları tanıtmışlardır. Kütüphanede bulunan yazmalar Arapça, Farsça ve Türkçe olup müstakil eserler veya çeşitli risalelerden meydana gelen mecmualar şeklindedir. Tefsir, hadis, fıkıh ve siyer gibi dinî eserler yanında tarih, coğrafya ve edebiyata dair eserler de bulunmaktadır.

1.7 Sanatı

Ârif ve Hikmet mahlasıyla şiirler yazan Seyyît Hacı Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi şiirlerinde daha çok dinî ve tasavvufî konular işlemiştir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in şiirleri şekil ve muhteva açısından II. bölümde incelendiği için burada dil ve üslûp özellikleri açısından değerlendirilecektir.

1.7.1 Dili

Şeyhülislâm Ârif Hikmet 18. yüzyılın sonunda 19. yüzyılın başında yaşamıştır. Ârif Hikmet, divan edebiyatının çökmeye yüz tuttuğu bir dönemde yetişmiştir.

> Dîvân edebiyatının son devrinde yetişen Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, bu tarzda fevkalâde tarzda olmasa bile, devrinin şairlerine nazaran vasatın üstünde şiirler yazmıştır. Ârif Hikmet Bey, eski şiirin "bakıyyetü's-selef" denilen son temsilcilerinden biri olarak tanınmıştır. Namık Kemal onun II. Mahmud devrinin en güzide şairlerinden biri olduğunu belirtmiştir (Kemikli, 2005, s. 34).

Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Kemikli (2005, s. 35)'nin belirttiği üzere ''aşırı Tanzimatçılar, onun Dîvân şiiri tarzında Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazdığını ve hiçbir zaman şark kültürünün dışında kalmadığını ileri sürerek, hakkında şehirli molla tipinin en zarif örneği değerlendirmesini yapmaktadırlar.''

Cerrahoğlu (1988, s. 112-115)'nun belirttiği üzere ''Es'ad Efendi tezkiresinde onu, ''bin yılda bir gelen'' faziletliler arasında göstermiştir. Muallim Naci, şair için Türkçe eş'arı (şiirleri) derece-i vustada (orta derecede) bulunan şu'ara arasında kendisine bir mevki tayin etmiştir, değerlendirmesinde bulunmuştur. Köprülü ise, mürettep ve matbu dîvânından ziyade ilmi şahsiyetleri ile şöhret kazandığın belirttikten sonra, İzzet Molla ile mukayese edilebilecek bir şair değildir, demektedir. İzzet Molla, Medine kadılığı esnasında Ârif Hikmet'e yazdığı bir kasidede, onu ''erbâb-ı ma'ârifin kıblesi'' telakki eder. Nesirlerini Harîrî'ye, şiirlerini ise Buharalı Şevket'e benzetir.'' Şeyhülislâm Ârif Hikmet, yaşadığı dönemde bilgin ve şair olarak ün kazanmıştır. Ancak kendisinden sonra gelenlerce çalışmalarının çoğu müsvedde olarak kaldığı için şiirleri ile değerlendirilmiştir. Kemikli (2005, s. 35)'nin belirttiği üzere ''zira Ârif Hikmet, edebi ve ilmi yönü itibariyle geleneksel yönü ağır basan bir âlimdir. Nazımda dîvân şiirinin geleneksel kalıplarının dışına çıkmadığı gibi, nesirde de adından yenilikçi diye söz ettirecek eser bırakmamıştır.''

Divanda tespit edilen takrizatlar bulunmaktadır. Bunlardan biri şairin Farsça yazdığı şiirdir. Divanın 1128. şiiri olan bu şiirde şair, Farsça şiir yazabilecek kadar bu dile hâkim olduğunu göstermektedir. Ayrıca divanın 262-263-264 ve 265. sayfalarında yazılmış takrizatlar da bulunmaktadır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet, eserinde birleşik fiillerin ve deyimlerin anlam zenginliğinden faydalanmıştır: kan ağlamak, duâ etmek, cân vermek, gözünü açmak, yüz sürmek, ayak basmak, canından usanmak, yolunu bulmak, deli divane etmek, feryat etmek, selam vermek, yakasına yapışmak, secde etmek, kara bahtlı, umurunda olmamak vd.

Māl içün secde iden ḫalḳa olur

Rū siyehlikle çü ḫātem-i bed-nām

G 116/2.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda şu anda eski şekilleri kullanılmayıp birtakım ses değişikliği ile kullanılan Türkçe kelimelere de yer verilmiştir: urdu (vurdu), berü (beri), deyü (diyor), ireli (ereli), uralı (vuralı), vd.

Pā-zede itmiş ḥavādiṯ āferīnişden berü

Aṭlas-ı çarḫıñ anuñçün pūd u tārı ḳalmamış

G 74/5.

Şair gazel harfleri başlıklarında Arapça yapılı tamlama kullanmıştır.

> Arapçada kelimeyi belirli hale getiren, harf-i tarif denilen bir ön ektir. Elif+lam ال şeklinde yazılan bu ön ek, kelime başında olduğunda el- şeklinde okunur… Arapçada da Farsçada olduğu gibi önce tamlanan sonra tamlayan gelir… Tamlanan kelimenin son harfi ötreli okunur. Harf-i tarifin elif'i okunmaz (Develi, 2016, s. 159-160).

Dinî-tasavvufî terimlerin yanında Farsça ve Arapçadan alınmış çok sayıda kelime, tamlama dîvânda kullanılmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda da Arapça ve Farsça; ek, isim, sıfat, zarf ve birleşik isimler fazlasıyla kullanmıştır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Dîvânında kullandığı bazı isimden türemiş isim ekleri şöyledir: +gâh, +istân, +zâr, +sâr, +kede, +dân, +bân, +çe ve î'dir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Dîvânında kullandığı bazı isimden türemiş sıfat ekleri şöyledir: bî-, nâ-, be-bâ-, hem-, ber-, ez-, der-, berây-, +mend, +nâk, +vâr-+ver, +gîn, +în, +gûn, +fâm, +âsâ-+veş-+mânend, +ter, +âne ve +î'dir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Dîvânında kullandığı bazı fiilden türemiş sıfat ekleri şöyledir: -e, -ende, -ân, -â, -gâr, -âr'dır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Dîvânında kullandığı bazı fiilden türemiş isim ekleri şöyledir: -e, -iş, -âr'dır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Dîvânında kullandığı bazı Farsça ikilemeler şöyledir: güft ü gû, cüst ü cû, şüst ü sû, reng ü bû, dâd u sited, hân ü mân (hânmân)'dır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Dîvânında kullandığı Farsça zarf gruplarına örnek olarak: pîç-a-pîç (pîç-a-pîc), ser-â-pâ, ser-â-ser, dem-â-dem, ser-be-ser, dest-be-dest, sû-be-sû, ser-tâ-ser (ser-te-ser), ser-tâ-pâ'dır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet bazen vezne uydurmak için Türkçe kelimeleri birleştirmiştir: n'ola (ne+ola), n'eyleyim (ne+eyleyim), n'etsün (ne+etsin).

Ḫayālin ḥızr-ı cān itse **n'ola** beyt-i siyeh-pūşuñ

Süveydā-yı dil ehl-i ṣafādır yā Resūl'allāh

G 5/3.

N'eyleyim zülfi siyeh sünbül degül

Berg-i rūy-ı ġonceden āl olsa da

Kı 314/2

Nūş itmede ḫūn-ı dil-i 'uşşāḳı dem-ā-dem

N'etsün buña ādem

Yā Rab ne zemān ġamze-i cellādı ḳanıpdır

..... [2]

Mü 71/2.

1.7.2 Üslûbu

Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Şeyh Gâlib, Enderunlu Vâsıf, Keçeci-zâde İzzet

[2]2. beytinin ziyade mısrası yoktur.

Molla ve Es'ad Efendi'yle çağdaştır. Şiirlerini Türkçe, Arapça ve Farsça yazacak kadar ilmî ve edebî derinliğe sahip Ârif Hikmet daha ziyâde Nedîm, Nef'î ve Nâbî'nin tesiri altında kalmıştır. Ârif Hikmet, bir şiirinde Nef'î ve Bâkî'nin mirasçısı görmekten başka, onlar kadar şiirde yetkin olduğunu söylemektedir:

'Azm idüp bezm-i süḫandan şu'arā eslāfım

Ṣanma bezm-i süḫanıñ ḳalmadı Nef'ī Bāḳī

Neş'e-i bāde-yi naẓmımla serāsīme yatur

Ḥarem-i maṣṭaba-yı ḫākda Nef'ī Bāḳī

K 195/1-2.

Ona göre; 471 numaralı mısrada ''Nedîm nükte-dân-ı bezm-i irfân''dır; 469 numaralı matlada ise Nâilî ''Bâg-ı nazmın bülbül-i hûş mantıkı''dır. Ârif Hikmet, 113 numaralı gazelinde ''Esâlîb-i sühan bunlardır'' diyerek divan şiirinin efsanelerini söylemektedir. Bu gazelde Bâkî, Nef'î, Nâbî, Necâtî, Fehîm, Sâbit, Râgıb, Sâmî, Fuzûlî ve Nedîm'den övgüyle bahseder. Ârif Hikmet, buna benzer şekilde birçok şaire övgüyle divanında yer vermiştir.

Şiirlerinde sanatlı bir dil kullanmakla beraber bir yönüyle mahallileşme cereyanının takipçisi bir yönüyle de hikemî ve felsefî yaklaşımı ihmal etmeyen geleneğe bağlı bir şairdir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet, şiirlerinde aruz veznini kullanmaktadır. Bu şiirlerin büyük bir çoğunluğu, 15'li hece ölçüsü ''fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'' kalıbı ile yazılmıştır.

Canım (2018, s. 147-148)'ın belirttiği üzere ''Arapça üçüncü tekil şahıs zamiri. Tasavvufta terim olarak Allah adı yerine kullanılır. Hû sözcüğü, hitap

ve cevap olarak da kullanılır… Günlük hayatta da seslenme ünlemi olarak Hû sözcüğü kullanılmaktadır.''

Ehl-i ḥāle hū didi Dervīş Aḥmed gitdi ḥayf 24
Mı 897.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in dinî-tasavvufî şiirler yazdığını bu nedenle üslûbunun oluşmasında dünya ve dinî görüşünün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla hem şiirlerinde kullandığı kelimeler hem de şiirlerinde takındığı tavır bunu göstermektedir. Şair bu bakımdan şiirlerinde dinî-tasavvufî terimler kullanmıştır. Bu durum muhteva incelemesi sırasında ele alınacaktır.

1.8 Eserleri

Ârif Hikmet Bey, XIX. yüzyılın çok yönlü şahsiyetlerinden biridir. O, dîvân sahibi bir şair olmasının yanı sıra verdiği eserler itibariyle müverrih, bibliyograf ve biyografi yazarlığı da yapmıştır. Edebiyat, biyografi vd. eserleri şunlardır:

1.8.1 Dîvânlar

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerinin yer aldığı eserdir. Şair hayattayken divanını tertip edememiş, ölümünden sonra Ârif Hikmet'in şiirlerini ''Kûşe-i nisyanda bî-kayd u nizâm'' kalmaktan kurtarmak için dostları ve özellikle öğrencilerinden Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver'in çabalarıyla *Dîvân-ı Hikmet* adıyla bir araya getirilmiştir.

Divanın tertip ve tab'ında yardımcı olan diğer şahsiyetler, Şeyhülislâm Hüsamettin Efendi, mevâlîden Mehmet Kamil Efendi ve Evkâf-ı Hümâyun müfettişlerinden Şem'i Efendi'dir. Zîver Bey, eserin mukaddimesinde Ârif Hikmet'in kısa bir hâl tercümesini yazmıştır. Eser, kütüphane kataloglarında "Mecmûa-i Eş'âr" ismiyle kayıtlı bulunan Ârif Hikmet'in şiirlerinden oluşmaktadır. Mecmûa-i Eş'âr'da, şairin şiirlerinden başka şiirler de

bulunmaktadır. Divanın, Zîver Bey'in aşağıda düşürdüğü tarihte tertip edildiği düşünülmektedir:

Cevherle yazdım tārīḫ-i tāmın

Tertīb oldı Dīvān-ı Ḥikmet (1282)

K 1129/7.

Divanın tertip ve tab'ına dair Şem'i Efendi ve Zîver Bey'in tarihleri bulunmaktadır. Bu tarihlerden Şem'i Efendi'nin tarihi şöyledir:

Bi'ṭ-ṭab'ı Şem'ī didim tārīḫ-i maṭbū'ın selīs

Ṭab' ile oldı güzel Dīvān-ı Ḥikmet Beg tamām (1283)

K 1130/16.

Elde bulunan nüsha 288 sayfadır. Eser şairin üç farklı dilde yazılmış olan şiirlerin birleşiminden meydana geldiği için nüsha Arapça Dîvân ile başlayıp ardından Farsça Dîvân yer alarak son olarak da Türkçe Dîvân ile bitmektedir.

1.8.1.1 Türkçe Dîvân

Çalışmanın asıl konusu olan *Türkçe Dîvân*'da nazım şekli olarak kaside, gazel, kıt'a, mesnevi, nazm, müfred, rübâ'î, tuyuğ, müseddes-i mütekerrir, mısra, matla, murabba ve müstezad bulunmaktadır. Aynı zamanda divanda; na'tlar, tarihler, muammalar, nasihatnâme ve medhiyeler bulunmaktadır. Divanın gazel harfleri şunlardır: Elif, Be, Te, Se, Cim, Ha, Dal, Ra, Ze, Şın, Sad, Dad, Tı, Zı, Ayın, Gayın, Fe, Kaf, Kef, Lam, Mim, Nun, Vav, He ve Ye harfleridir. Divanı, dostları ve özellikle Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd Zîver'in çabalarıyla şairin vefatından sonra bir araya getirildiğini söylemiştik. Zîver Bey, eserin mukaddimesinde Ârif Hikmet'in kısa bir hâl tercümesini yazmıştır. İslamî geleneğe uyan yazar ve şairlerin, eserlerine başlarken kullandıkları besmele geleneğini şair de eserine başlarken kullanmıştır.

Mürettep olan *Türkçe Dîvân*, nüshada 122. sayfadan başlayıp 268. sayfada son bulmaktadır. Bu eser II. ve III. bölümlerde ayrıntılı olarak işlenmiştir.

1.8.1.2 Arapça Dîvân

Nüshanın 10-74. sayfa aralığında Arapça şiirler yer almaktadır. Eserde gazel, kıt'a, taştîr, müstezad ve tarihler vardır. Divanın gazel harfleri şunlardır: Elif, Be, Te, Cim, Ha, Dal, Ra, Ze, Sin, Şın, Sad, Dad, Tı, Zı, Ayın, Gayın, Fe, Kaf, Kef, Lam, Mim, Nun, Vav, He ve Ye harfleridir. Şair redif ve kafiyeden bolca faydalanmıştır. *Arapça Dîvân*'ın ağırlıklı bölümü Hz. Muhammed (s.a.v.) sevgisi üzerinedir. Bu konuda Tahsin Deliçay'ın ''Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Arapça Divân'ında Efendimiz Hz. Muhammed''[3] adlı çalışması vardır.

Şairin *Arapça Dîvân*'ı mürettep olup incelendiğinde çok iyi derecede Arapça dil yetkinliğine sahip olduğu görülmektedir. Döneminin önemli Arap şairlerinin şiirlerine nazire yazması kaside sunması Arapça şiirde yeteneğini göstermesi bakımından önemlidir. Divan genel itibariyle sanatlı beyitlerden oluşmaktadır. *Arapça Dîvân* toplamda 997 Arapça beyitten oluşmaktadır. İslamî geleneğe uyan yazar ve şairlerin, eserlerine başlarken kullandıkları besmele, hamdele ve salvele geleneğini şair de eserine Allah'a hamd u senayla başlayıp Esmâ-i hüsnâ vesile kılınarak duayla devam etmiştir. Divanda başta Hz. Muhammed'e olmak üzere dört halifeye, önemli şahsiyetlere, Mekke, Medine, Kudüs ve Şam gibi önemli yerlere övgüler içeren şiirler mevcuttur. Ayrıca Arapça şiirler üzerinde Ali Nihad Tarlan, Yusuf Sağlam'a bir mezuniyet tezi yaptırmıştır (İstanbul 1947).

1.8.1.3 Farsça Dîvân

Nüshada Arapça Dîvân'ın bitiminden sonra 78-118. sayfa aralığında Farsça şiirler yer almaktadır. Dîvân genel itibariyle sanatlı beyitlerden oluşmaktadır.

[3]Tahsin Deliçay, ''Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Arapça Divân'ında Efendimiz Hz. Muhammed'', Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2013, C. 15. s.1.

Farsça Dîvân, toplamda 621 Farsça beyitten oluşmaktadır. İslamî geleneğe uyan yazar ve şairlerin, eserlerine başlarken kullandıkları besmele geleneğini şair de eserine başlarken kullanmıştır. Divan da çoğunlukla gazel nazım şekli bulunmak üzere mısra, müseddes, rubai, müfred, matla ve mesnevi de mevcuttur. Divanın gazel harfleri şunlardır: Elif, Be, Te, Cim, Ha, Hı, Dal, Ra, Ze, Sin, Şın, Tı, Fe, Lam, Mim, He ve Ye harfleridir. Şairin divanı mürettep olup eserde redif ve kafiyeden bolca faydalanılmıştır. Eserde medhiye, sâkînâme ve tarihler vardır.

Farsça Dîvân'a dair çalışılan bir kaynak tespit edilememiştir.

1.8.2 Tezkire-i Şuarâ

Eserde, 1502-1837 döneminde yaşamış olan 203 şairin biyografisinin mahlaslarına göre sıralanıp şiirlerinden örnekler verilmiştir. Alfabetik sırayla düzenlenen tezkirede yer alan şairlerin bir kısmının hayatı, eserleri ve sanatları hakkında oldukça geniş bilgiler bulunurken bazılarından ancak bir iki satırla söz edilmesi eserin tamamlanamadığını, eksik bir eser olduğunu düşündürmektedir. Tezkirenin eksik kaldığının diğer bir kanıtı da bazı şairlerin biyografilerinin arasına boşluk bırakılması ve tezkirenin sonunda yer verilen şair listesindeki şairlerden bir kısmına tezkire metninde yer verilmemesidir. Hacimli olmayan tezkirenin mukaddimesi yoktur. Tezkirenin sonunda bir fihrist yer almaktadır.

Eserin Millet Kütüphanesi'nde Ali Emîrî hattıyla yazılmış bir nüshası bulunmaktadır (Ali Emîrî, Tarih, nr. 789). Yazmanın baş tarafında Ali Emîrî, tezkirenin müellif nüshasının Bağdatlı İsmail Paşa'da bulunduğunu ve eseri ondan istinsah ettiğini fakat müellifin tezkiresini tamamlayamadığını belirtmiş, bazı şairler hakkında "tezyîl" notuyla esere ilâvelerde bulunmuştur. Ayrıca tezkirenin fihristinde yer alan şairlerden yedi kadarına da içeride yer verilmediği görülmektedir.

Ancak bütün bunlara rağmen eserin önemli bir özelliği, Ahdî'den başka Anadolu ve Rumeli dışına pek çıkmayan diğer Osmanlı tezkirecilerinden

farklı olarak Ârif Hikmet Bey'in tezkiresinde bu bölgeler dışında kalan şairlere de yer vermiş olmasıdır. Buhara, Besni, Dağıstan, Dehlev, Hârizm, Kâbil, Kerkük, Senandec gibi geniş bir coğrafyada yetişen 132 Âzerî, İranlı ve Buharalı şair onun sayesinde unutulmaktan kurtularak kültür tarihindeki yerini almıştır.

Eser, diğer şair tezkirelerinden farklı olarak dönemin padişahlarından III. Selîm'e ait bir naatla başlar. Tezkire'de, III. Selîm'in hayatıyla birlikte yapmış olduğu ıslahat hareketleri hakkında bilgi verilmesi, eserin tarihî değerini de artırmaktadır. Tezkirenin bir diğer önemli özelliği ise Anadolu ya da Osmanlı şairleriyle sınırlı kalmayarak Kırım, Hindistan, Buhara ve İran gibi bölgelerde yaşayan Türk asıllı şairlerin hayatlarına ve özellikle Farsça şiirlerine yer verilmiş olmasıdır.

> Ârif Hikmet Beyefendi'nin konağını şair ve âlimlerin toplandığı bir merkez hâline getirmesi ve tanınmış bir aileye mensup olması, onun geniş bir şair muhitine hitap etmesine neden olmuştur. Bu bakımdan birçok şair ve yazar hakkında orijinal bilgiler veren Tezkire, kültür ve edebiyat tarihimiz açısından önemli bir eserdir (Çınarcı, 2007, s. 9).

Tezkire üzerine M. Nuri Çınarcı tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[4]

1.8.3 Mecmû'atü't-Terâcim

Çeşitli müellifler tarafından Ârif Hikmet Bey'e ait olarak zikredilen, ancak bugüne kadar nerede bulunduğu açıkça belirtilmeyen bu Arapça eserin, bilinen tek nüshası Ali Emîrî tarafından istinsah edilmiş Millet Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Mecmûatü't-terâcim, alfabetik sıra ile muhtelif devirlere ait ulemâ, tarikat şeyhleri ve şairlerin hayatlarının anlatıldığı biyografik bir eserdir. Müellifin çağdaşı olan 1.134 şair ve yazar biyografilerini yazdığı eser, 1234/1819'da kaleme alınmıştır.

---

[4] M. Nuri Çınarcı, ''Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyin Tezkiretü'ş-Şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni'', Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2007.

1.8.4 Hülâsatü'l-Makâlât fî Mecâlisi'l-Mükâlemât

Eser, babası İbrahim İsmet Bey'in Osmanlı Devleti adına katıldığı uluslararası görüşmelerdeki antlaşmaları içermektedir. Eser, özellikle Fransa'nın Mısır'ı işgali esnasında gelişen siyasi olayları ve Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Fransa ve Rusya ile olan ilişkilerini ele almaktadır. Eserin bilinen tek nüshası müellif nüshası olup İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, 5.832 numaradadır.

1.8.5 Zeyl-i Keşfü'z-Zünûn

Ârif Hikmet Bey'in Keşfü'z-Zünûn'a bir zeyl yazdığı kaynaklarda belirtilmektedir. Eser cim harfine kadar yazılmış ve müsvedde halinde bulunmaktadır. Eser müellif hattı olup, Yapı Kredi Kütüphanesi 835 numarada bir nüshası bulunmaktadır. Asıl nüshanın ise Bağdatlı İsmail Paşa'da olduğu söylenmektedir.

1.8.6 El-Ahkâmü'l-Mer'iyye fî Arâzi'l-Emîriyye

Mukaddime ve Hatimesi Arapça, muhteviyatı Türkçe olan bu eser, tapu konusunda sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin bir eserdir. Ancak eserin Ârif Hikmet Bey'e ait olup olmadığı kesin değildir. Bağdatlı İsmail Paşa ise, Ârif Hikmet Bey'in eserleri arasında El-Ahkâmü'l-Mer'iyye'yi saymaktadır. Buna karşın Bilâl Kemikli, Ârif Hikmet'in eserin sadece takrizini yazmış olduğunu ifade etmektedir. Eserin sonunda bu kitabın Ahmed Ârif Hikmet ibn İbrâhîm İsmet el-Hüseynî tarafından yazıldığı ibaresi bulunmaktadır. Bu eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (İbnülemin, nr. 2.958). Eser, matbudur ve ayrıca birkaç defa İstanbul'da basılmıştır (İstanbul 1265, 1267, 1269).

1.8.7 Ba'zı Vak'a-i Dâhiliyye Notları

Müellif hattıyla 13 varak olan eser, ağırlıklı olarak 1222-1244/1828 yılında gelişen ulemadan bazı şahısların tayin, azilleri ve vefatlarına dair bilgiler

içermektedir. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, 10.230 numarada kayıtlıdır.

1.8.8 Filibe Defteri

1830 nüfus sayımında görevli olarak gittiği Filibe ile ayrıntılı bilgiler verdiği eseridir. Eserin bilinen tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, 9.975 numarada kayıtlıdır.

1.8.9 Tanzimat Defteri

1256/1840 yılında Tanzimat müfettişi olarak gittiği Rumeli'deki gözlemlerini anlattığı eseridir. Bu defter, Mahir Aydın tarafından yayımlanmıştır.[5]

1.8.10 Tahrir Defteri

Ârif Hikmet Bey'in Rumeli'de Nüfus Tahrir memuru olduğu esnada tuttuğu notların bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Bu eser, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitaplığı, TY. 2.475'de kayıtlıdır. Nüsha, 35 varaktan oluşmaktadır.

1.8.11 Mecmû'a

Ağırlıklı olarak 1795-1829 yıllarında gerçekleşen bazı tayinler hakkında bilgi vermektedir. Bilinen tek nüsha 13 varak halinde, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, 9.958 numarada kayıtlıdır.

1.8.12 Mecmû'a-i Eş'âr

İstanbul Üniversitesi İbnülemin Kitaplığına Mecmû'a-ı Eş'âr Hâtırât-ı Vesâire ismiyle kayıtlı olan bu eser, muhtelif şairlere ait bilgiler, şiirler ve hususi notlar ihtiva etmektedir. Müellif hattı olan eser, 130 varaktır.

---

[5] Mahir Aydın, ''Şeyhülislâm Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri'', Belleten, LVI s. 209, 245-260.

1.8.13 Mecmû'a-i Ârif Hikmet

Ârif Hikmet'in çeşitli şiir, not ve hesaplarını içeren mecmuadır. 141 varak olup, rik'a ve talik hatt ile kaleme alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, 10.027 numarada kayıtlıdır.

1.8.14 Ref'ün-Nikâb An Vücûhi'l-Elkâb

Lakap ve mahlaslara dair küçük bir eserdir. Arapça yazılmış, 13 varaktan oluşan bir müsveddedir. İstanbul Üniversitesi Türkçe-Arapça Yazmalar, 2.664 numarada kayıtlıdır.

1.8.15 Fihrist-i Kütüb-i Arabiyye

Çeşitli Arapça eserlerin künye bilgilerini ele alan çalışma, 323 varaktan oluşmaktadır. İstanbul Üniversitesi Arapça Yazmalar, 2.626 numarada kayıtlıdır.

1.8.16 Rumeli Teftiş Defteri

Eser şairin Nüfus Tahrîri'ne memur olarak gittiği Rumeli'ye ait hatıra defteridir. Talik hat ile kaleme alınmış olup, 35 varakdır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde İbnülemin yazmaları bölümünde kendi el yazısıyla kısa bazı bilgiler ihtiva eder. Türkçe Yazmalar, 2.457-2.751 numaralarda nüshası bulunmaktadır.

2. ŞEYHÜLİSLÂM ÂRİF HİKMET DÎVÂNI'NIN TÜRKÇE KISMININ ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1 Türkçe Dîvân'ın Şekil Özellikleri

2.1.1 Nazım Şekilleri

Sözlük anlamı ‘’dizme, tertip etme, sıraya koyma’’ olan ‘’nazmın’’ bir edebiyat terimi olarak anlamı ise ‘’bir ya da birden çok sayıdaki dize, beyit veya bendin bağımsız olarak olarak ya da belirli kafiye düzeni içinde çeşitli şekillerde bir araya gelerek oluşturduğu biçimsel anlatım kalıplarıdır. Dîvân şiirinde kullanılan nazım şekillerini belirleyen ölçütlerin başında aruz vezni gelir. Dîvân şiiri nazım şekilleri bakımından oldukça zengindir. Aydın (2014, s. 46)'ın belirttiği üzere ‘’Şiirlerin bir araya getirilmesinde ise nazım şekillerine göre bir düzenleme yapılmaktadır. Yaygın olan tertip sırası kaside, musammat, kısa mesnevi, gazel, rübai, kıt'a, nazm, tarih şiirleri, müfret ve mısralar şeklindedir.’’ Bu şekilde olan dîvânlara mürettep dîvân denilmiştir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı da bir ‘’mürettep dîvân’’dır. Divanda bulunan nazım şekilleriyle ilgili inceleme aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 2. Şiirlerin nazım şekilleri

Nazım Şekli	Şiir Numaraları
Gazel	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 162, 163, 164, 165, 166, 167
Müfred	8, 9, 10, 190, 323, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 333, 334, 335, 336, 344, 345, 347, 348, 350, 357, 358, 360, 366,

Tablo 2.'in devamı

	369, 370, 371, 372, 377, 380, 381, 384, 387, 388, 391, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 404, 406, 407, 408, 413, 414, 415, 417, 419, 420, 423, 424, 426, 428, 432, 435, 436, 446, 447, 448, 452, 453, 455, 458, 460, 467, 468, 470, 472, 473, 538, 1132
Rübâ'î	11, 12, 13, 15, 20
Tuyuğ	14, 16, 17, 22
Kıt'a	18, 19, 23, 191, 192, 193, 195, 196, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 224, 225, 226, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 260, 261, 263, 265, 266, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 281, 282, 283, 286, 290, 291, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 307, 314, 316, 320, 321, 544, 547, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 559, 561
Nazm	21, 64, 77, 78, 96, 99, 102, 138, 143, 194, 198, 199, 214, 220, 221, 222, 223, 227, 229, 241, 247, 248, 256, 259, 262, 267, 269, 276, 280, 284, 285, 287, 288, 289, 292, 293, 294, 301, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 317, 318, 319
Müstezad	65, 71
Kıt'a-i Kebire	117, 122, 123, 144, 160, 161, 197, 212, 246, 264, 537, 539, 543, 546, 548, 556, 557, 558, 560, 562, 563, 564, 565, 566, 1127, 1129, 1130, 1131
Mesnevi	168, 169, 171, 1128
Müseddes-i Mütekerrir	170
Matla	172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 322, 324, 330, 332, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 346, 349, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 382, 383, 385, 386, 389, 390, 392, 393, 402, 405, 409, 410, 411, 412, 416, 418, 421, 422, 425, 427, 429, 430, 431, 433, 434, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 449, 450, 451, 454, 456, 457, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 469, 474,
Mısrâ'-ı Âzâde	471, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 540, 541, 542, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591,

Tablo 2.'in devamı

	592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, , 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009,1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088,

Tablo 2.'in devamı

	1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125
Kaside	534, 535, 536, 1126
Murabba	545

Tablo 2.1 Nazım şekillerinin dağılımı

Nazım Şekli	Şiir Sayısı	Kullanım %
Mısrâ'-ı Âzâde	622	54.95
Müfred	75	6.63
Matla	101	8.92
Gazel	135	11.93
Kıt'a	126	11.13
Müstezad	2	0.18
Müseddes-i Mütekerrir	1	0.09
Rübâ'î	5	0.44
Tuyuğ	4	0.35
Mesnevi	4	0.35
Nazm	52	4.59
Kaside	4	0.35
Murabba	1	0.09
Toplam	1132	

Tabloda görüldüğü üzere Ârif Hikmet Dîvânı'nda nazım şekilleri bakımından bir çeşitlilik göze çarpmakla birlikte ''mısra'' sayısının bir hayli fazla olduğu ortadadır. Terci'-i bend ve terkib-i bend dışında diğer nazım şekillerine ait örnekler divanda bulunmaktadır. Divanda tek mısralık şiir sayısı 622, beyitlerle kurulan nazım şekli (müfred, matla, gazel, kıt'a, kaside, nazm, mesnevi, müstezad) sayısı 499, bentlerle kurulan nazım şekli (rübâ'î, tuyuğ, murabba, müseddes) sayısı 11'dir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda toplam 4 kaside vardır.

> Arapça bir sözcük olan kaside ''niyet etmek, kastetmek, yaklaşmak, bir şeye doğru yönelmek'' manalarındaki '' kasada'' üçlü kökünden türetilmiştir. Edebî bir terim olaraksa bir şahsı övmek ve buna mukabil yardım istemek için yazılan şiirler veya belli maksatlarla yazılmış manzume demektir… Kasidenin

> uzunluğu hakkında 31-99, 45-70, 33-99, 15-30, 9-100 beyit arasında bir uzunluğa sahip olduğu ifade edilir. Genel kabul ise, kasidenin 31-99 beyit arasında olduğu yönündedir (Kurnaz-Çeltik, 2011, s. 120-132-133).

Bu nazım biçimi Arap edebiyatında doğmuş ve oradan Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. Kafiye düzeni aa ba ca da… şeklindedir. Divanda kaside ile ilgili hususlar şunlardır: Şair Divanda bulunan ‘’Kasîde-i Gazâ der-sitâyiş-i cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân’’ ve ‘’Şu’arâdan Zâ’iḳ Efendi Ḥaḳḳında’’ başlıklı bölümlerde yer alan kasidelerde övgü, ‘’Kasîde-i Nâkısa’’ başlıklı bölümde yer alan kasidede baharın gelişi ve ‘’Tarîk-i hacc-ı şerîfde inşâd buyurmışlardır’’ başlıklı bölümde yer alan kasidede nasihat konularına yer vermiştir. Divanda bulunan kasidelerin toplam beyit sayısı 86’dır. Ayrıntılı olarak kasidelerin beyit sayıları ve kaç kasidede kullanıldıkları şöyledir:

Tablo 3.1 Kaside beyit sayısı

Beyit Sayısı	42	5	3	36
Şiir Sayısı	1	1	1	1

Ârif Hikmet Dîvânı’nda mısralar ‘’mesâri‘’’ (mısralar) bölümünde ve bir olayın tarihini bildiren âzâdeler de tarih bölümünde yer almaktadır. Tarih düşürmede usta olan Ârif Hikmet bunu divanında mısrâ‘-ı Âzâde şekliyle yazmıştır. Kendi başına bir anlam ifade eden bağımsız dizelere mısrâ‘-ı âzâde denir. Aruz vezniyle yazılır. Divandaki bu mısralar daha çok ölüm konusunda olmakla birlikte doğum, bayram, cülus, bir yerin yapımı, fetih vb. konularda da yazılmıştır. Ayrıntılı olarak mısrâ‘-ı âzâde mısra sayısı ve şiir sayısı şöyledir:

Tablo 3.2 Mısrâ‘-ı âzâde mısra sayıları

Mısra Sayısı	1
Şiir Sayısı	622

Ârif Hikmet Dîvânı'nda murabba nazım şekli de kullanılmıştır. Murabba ''dörtlü, dört şeyden olma'' gibi anlamlara gelen dört mısralık bendlerden oluşan nazım şeklidir. Divanda ''Berây-ı velâdet-i Şeh-zâde 'Abdü'l-hamîd'' başlığıyla yer alan murabbanın içeriği övgüdür. Şiir bir müzdevic murabba örneğidir. Murabba'-ı müzdevic bendlerin son mısralarının yalnız kafiye ile bağlanmasına denir. Şair son bendde mahlasını kullanmıştır. Ârif Hikmet Dîvânı'nda yer alan murabba'-ı müzdevic, toplam 10 bendden oluşmaktadır. Ayrıntılı olarak murabba'-ı müzdevic bend sayısı ve kaç murabba'-ı müzdevicde kullanıldığı şöyledir:

Tablo 3.3 Murabba'-ı müzdevic bend sayıları

Bend Sayısı	10
Şiir Sayısı	1

Müseddes nazım şekli de divanda kullanılmıştır.

> Sözlükte ''altılı, altılık, altışarlı'' gibi anlamlara gelen bir edebiyat terimi olarak her bendi altışar mısradan meydana gelen nazım şeklinin adıdır. İlk bendi kendi içinde, diğer bendlerin son bir veya iki mısrası daima ilk bendle kafiyeli olan aynı vezindeki şiirlerin genel ismi olan müseddesin diğer musammatlar gibi müzdevic ve mütekerrir şekilleri vardır. Bendler arasındaki vasıtayı sağlayan kısım çoğunlukla vasıta mısrasıdır, nâdiren de vasıta kısmı beyit olabilir (Kurnaz-Çeltik, 2011, s. 212).

Kılıç (2005, s. 237)'ın belirttiği üzere ''Türk edebiyatında murabba ve muhammesten sonra en yaygın kullanılan musammat çeşidi müseddestir. Müseddeslerin uzunluğu hususunda kesin bir sınır olmamakla birlikte 2-12 bend arasında yazılabilmektedir. En çok 5-7 bendlik müseddesler tercih

edilmiştir.'' Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda 1 adet müseddes-i mütekerrir örneği vardır. Yani son iki dizenin diğer bendlerin son iki dizesinde tekrar edilen müseddes mevcuttur. Şairin dîvânında yer alan şiir, toplam 6 bendden oluşmaktadır. Divanda şair bu şiiri ''tahmis'' başlığı adı altında yazmıştır ama şiir bir tahmis değil müseddes-i mütekerrir örneğidir. Bu farklılığın şairin belki önce tahmis yazmak istemiş olması fakat daha sonra müseddese dönüşmesi durumundan kaynaklanabileceği başlığı değiştirmeyi unutmuş olması düşünülmektedir.

Tablo 3.4 Müseddes-i mütekerrir bend sayısı

Bend Sayısı	6
Şiir Sayısı	1

Divanda gazel ile ilgili hususlar şunlardır: Divan bir gazel ile başlamaktadır ve konusu naattır. Ârif Hikmet Dîvânı'nda toplam 135 gazel vardır. Dilçin (1986, s. 78)'in belirttiği üzere ''Arapça bir kelime olan gazel sözlükte ''kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, kadınlar için söylenen güzel ve aşk dolu söz'' gibi anlamlara gelmektedir.''

> Bir edebiyat terimi olaraksa gazel, ilk beyti kendi içinde, diğer beyitlerin ise ilk mısraları serbest, ikinci mısraları daima ilk beyitle kafiyeli olan ve en az iki beyitlik nazım biçiminin genel adıdır. Bu tanıma göre gazelin kafiye örgüsü aa ba ca … şeklinde olur (Kurnaz-Çeltik, 2011, 48).

Dilçin (1986, s. 90)'in belirttiği üzere ''Gazellerin beyit sayısı 5 ile 15 arasında değişir. Gazelin beyitleri arasında doğrudan doğruya sıkı bir anlam bağı bulunması zorunluluğu yoktur. Çünkü gazelde öncelikle beyit güzelliğine önem verilir. Gazelin her beyti kendi içinde tamamlanmış bir bütündür.''

Divanda gazeller konu bakımından değişiklik göstermekle birlikte dinî, tasavvufî, ilahî aşk, hayatın geçiciliği, övgü, ölüm, vb. konular içermektedir. Ârif Hikmet Dîvânı'ndaki gazellerin beyit sayıları çok farklılık

göstermektedir. Divanda bulunan gazellerin toplam beyit sayısı 894'tür. Gazellerin beyit sayıları ve kaç gazelde kullanıldıkları şöyledir:

Tablo 3.5 Gazel beyit sayıları

Beyit Sayısı	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	16
Şiir Sayısı	1	10	18	22	15	23	14	17	7	6	1	1

Görüldüğü üzere şair çoğunlukla; 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve 9 beyitten oluşan gazeller yazmıştır. Divanda 11, 12 ve 16 beyitlik gazeller de mevcuttur. Gazellerle ilgili göze çarpan hususlar şöyledir: 2 beyitten oluşan 7. gazel eksik gazeldir. 3 beyitten oluşan 28, 37, 39, 95, 114, 118, 128, 139, 164. gazellerin makta beyitlerinin olmaması eksik olduklarını göstermektedir. Yine 3 beyitten oluşan 70. gazelin makta beyti ise vardır. 4 beyitten oluşan 3, 6, 32, 33, 63, 73, 80, 87, 94, 107, 109, 115, 116, 124, 127, 129, 166. gazellerin makta beyitlerinin olmaması eksik olduklarını göstermektedir. 5 beyitten oluşan 2, 26, 40, 48, 62, 89, 93, 105, 126, 135, 137, 142, 148. gazellerin mahlas beyti yoktur. 6 beyitten oluşan 5, 49, 100, 106, 131. gazellerin de mahlas beyti yoktur. 7 beyitten oluşan 4, 45, 101, 111, 162. gazellerin mahlas beyti yoktur. 8 beyitten oluşan 90. gazelin mahlas beyti yoktur. 9 beyitten oluşan 110. gazelin mahlas beyti yoktur. Birden çok matlalı 39, 40, 45, 137. gazellerin mahlas beyti yoktur. Yine birden çok matlalı 5, 25, 30, 34, 41, 46, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 66, 67, 69, 84, 85, 86, 103, 119, 121, 125, 134, 141, 150, 158, 163, 165, 167. gazellerin ise mahlas beyti vardır. Dîvânda mutavvel gazel örneği de vardır. Bunlardan 67. gazelin beyit sayısı 16'dır. Yine divanda müzeyyel gazel örneği olan 35, 50, 60, 66, 67, 72, 79, 153, 154. gazellerdir. 1 ve 4 numaralı gazellerin bazı beyitlerinde kafiye değişmiştir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda dört adet Mesnevi vardır.

> Sözlükte ''ikili, ikişer ikişer'' gibi anlamlara gelen mesnevî ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Mesnevî her beyti kendi arasında kafiyeli, iki beyitten binlerce beyte kadar uzayabilen nazım şeklinin genel adıdır.

> Mesnevîlerin her beytinin kendi arasında kafiyeli (aa/ bb/ cc …) oluşunun yanı sıra ve genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılmış olması konu bütünlüğünü sağlama ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylıklar sağlamıştır (Çiçekler, 2004, s. 320).

Şair, divanda bulunan: ‘’Mesneviyyât’’ başlıklı bölümde yer alan iki mesnevide aşk, ‘’Hikâye-i Nâkısa’’ başlıklı bölümde yer alan bir mesnevide tarih manzumesi, ‘’Gülistân ş[â]riḥi Sûdî’nin hîn-i tab’ında olan sitâyiş-i belîğâneleridir’’ başlıklı bölümde yer alan bir mesnevide övgü konularına yer vermiştir. Divanda bulunan mesnevilerin toplam beyit sayısı 59’tür. Ayrıntılı olarak mesnevilerin beyit ve şiir sayıları şöyledir:

Tablo 3.6 Mesnevi beyit sayısı

Beyit Sayısı	20	12	7
Şiir Sayısı	2	1	1

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı’nda beş adet Rübâ‘î vardır. Bunlar divanda ‘’rubâ‘iyyât’’ başlıklı bölümde yer almaktadırlar.

> Arapça bir sözcük olan rubâî ‘’dörtte bir, çeyrek’’ anlamlarına gelen ve ‘’dörde mensup, dörtle ilgili, dörtlü, dörtlük’’ anlamlarına da gelmektedir. Rubâî kendine özgü vezinlerle yazılan ve aaxa şeklinde kafiyelenen dört mısralık kafiye şeklinin adıdır… Rubâîde ilk iki mısra, söylenmek istenen düşüncenin hazırlayıcısı kabul edilir. Asıl fikir 3. ve 4. mısrada dile getirilir. Rubâî’ler yoğun ve özlü anlatıma sahiptir. Genellikle rübâ‘îlerde mahlas söylenmez. Ancak bazı şairler rübâ‘îlerinde mahlaslarını belirtmişlerdir (Kurnaz-Çeltik, 2011, s. 108-111).

Gökalp (2012, s. 231)’in belirttiği üzere ‘’rübâ‘îlerde genellikle iki farklı aruz kalıbından yararlanılır. Türk edebiyatında çoğunlukla ‘’Mef’ûlü’’ ve ‘’Mef’ûlün’’ ile başlayan kalıplar kullanılmıştır.’’ Divanda kafiye şeması aaxa ve xaxa şeklinde olan rübâ‘îler mevcuttur. Ayrıntılı olarak rübâ‘îlerin mısra ve şiir sayıları şöyledir:

Tablo 3.7 Rübâ‘î mısra sayısı

Mısra Sayısı	4
Şiir Sayısı	5

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda dört adet Tuyuğ vardır. Bunlar divanda ''rubâ'iyyât'' başlıklı bölümde yer almaktadırlar.

> Sözlükte ''şarkı söyleme, övme, gizli ve imalı söz'' manalarına gelen tuyuğ Türkçe bir kelimedir. Kelimenin etimolojisi ve bu nazım şeklinin ortaya çıkışı hakkında Türklük bilimi araştırmacılarının muhtelif iddiaları bulunmaktadır. Bir edebiyat terimi olarak tuyuğ, çoğunlukla ''aaxa'' düzeninde cinaslı kelimelerle kafiyelenen dört mısralı nazım şeklinin adıdır (Öztoprak, 2012, s. 450).

Türkçe ''duymak'' mastarından gelen tuyuğ, Arap ve İran edebiyatlarında bulunmayan Türk edebiyatına özgü millî bir nazım şeklidir. Gökalp (2012, s. 234)'in belirttiği üzere ''Halk edebiyatındaki 11 heceli maninin Divan şiirindeki değişmiş şekli olarak kabul edilmiştir. Tuyuğ yalnızca ''fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'' vezni ile yazılmıştır.'' Divanda kafiye şeması xaxa şeklinde olan tuyuğlar mevcuttur. Ayrıntılı olarak tuyuğların mısra ve şiir sayıları şöyledir:

Tablo 3.8 Tuyuğ mısra sayısı

Mısra Sayısı	4
Şiir Sayısı	4

Ârif Hikmet Dîvânı'nda toplam 126 ''kıt'a'' nazım şekli bulunmaktadır. Arapça bir kelime olan ''kıt'a'' parça anlamındadır. Edebî terim olarak kendine mahsus özellikleri olan bir nazım şeklinin adıdır. Kıt'a ilk mısraları serbest, ikinci mısraları birbiri ile kafiyeli aynı vezindeki en az iki beyitlik nazım şeklidir. Buna göre kıt'aların kafiye dizilişi xa xa xa… ab ab ab … şeklindedir. 10-15 beyitten oluşan kıt'alar da vardır. Bu şekilde uzun kıt'alara büyük kıt'a anlamında ''kıt'a-i kebire'' denmektedir. Genel olarak gazel ve

kıt'a arasındaki fark kafiye dizilişi bakımındandır. Kıt'aların kafiye dizilişi xa xa xa … şeklinde olup gazellerin kafiye dizilişi aa ba ca… şeklindedir.

Kıt'alar divanda ''Kıta'ât'' başlığı altında yer almışlardır. Ayrıca divanda hemen her konuda yazılabilen kıt'alar çeşitli hadiselerin tarihlerinin yazımında da kullanılmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda bulunan 98 kıt'a ikişer beyitten oluşmaktadır. Divandaki diğer 28 kıt'a ise kıt'a-i kebire örnekleridir. Bu kıt'a-i kebireler daha çok 3, 5 ve 7 beyitten oluşmaktadırlar. Şiir sayısı az olsa da 19, 16, 13 ve 11 beyitten oluşan kıt'a-i kebireler de vardır. Ârif Hikmet Dîvânı'nda yer alan kıt'alarda mahlas olan da vardır olmayan da vardır. 144 numaralı kıt'a-i kebirenin 3. beytinin vezni 1 ve 2. beytin vezninden farklıdır. Divanda bulunan kıt'aların toplam beyit sayısı 360'dır. Ayrıntılı olarak kıt'aların beyit sayıları ve kaç kıt'ada kullanıldıkları şöyledir:

Tablo 3.9 Kıt'a beyit sayıları

Beyit Sayısı	2	3	4	5	6	7	11	13	16	19
Şiir Sayısı	98	11	2	6	1	4	1	1	1	1

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda toplam 52 nazm vardır.

> Birinci beyti kafiyeli kıt'alara nazm denir. Sadece iki beyitlik nazmlar (aa xa) biçiminde, üç ve daha fazla beyitlik nazmlar (aa ba ca da) biçiminde kafiyelenir. Nazmda mahlas beyti bulunmaz ancak bazı şairlerin mahlaslarına yer verdikleri de görülür, beyit sayısı ise nazmda 10-12 beyit ve daha fazla olabilir (Gökalp, 2012, s. 217-218).

Nazmlar divanda ''Kıta'ât'' başlığı altında yer almışlardır. Divandaki nazmlar aaxa ve aaaa şeklinde kafiyelenmişlerdir. Ayrıntılı olarak nazmların beyit sayıları ve kaç nazmda kullanıldıkları şöyledir:

Tablo 3.10 Nazm beyit sayısı

Beyit Sayısı	2
Şiir Sayısı	52

Ârif Hikmet Dîvânı'nda müfredler ''kıta'ât ve müfredât'' başlıklı bölümlerde yer almaktadır. Bir şiirden bağımsız olan kafiyesiz beyitlere ferd ya da müfred denir. Müfredler kafiyesiz iki dizeden oluşur ve divanlarda rubâî, kıt'a, matla' gibi nazım şekilleriyle birlikte mukattaât bölümlerinde bulunabileceği gibi müfredât başlıklı bölümlerde de bulunabilirler. Ayrıntılı olarak müfred beyit sayıları ve şiir sayıları şöyledir:

Tablo 3.11 Müfred beyit sayısı

Beyit Sayısı	1
Şiir Sayısı	75

Ârif Hikmet Dîvânı'nda matlalar ''kıta'ât ve müfredât'' başlıklı bölümlerde yer almaktadır. Bir şiirden bağımsız kafiyeli beyitlere matla' adı verilir. Gazel ve kasidelerin ilk beyitlerine de matla' beyti denir. Müstakil matla'larla gazel ve kasidelerin matla' beyitlerini karıştırmamak gerekir. Ayrıntılı olarak matla' beyit sayıları ve şiir sayıları şöyledir:

Tablo 3.12 Matla' beyit sayısı

Beyit Sayısı	1
Şiir Sayısı	101

Divanda kullanılan nazım şekillerinden biri de müstezaddır. Kılıç (2005, s. 221)'ın belirttiği üzere ''Arapça bir sözcük olan Müstezâd ''artmış, ziyâdeleşmiş'' anlamlarına gelmektedir.'' Bir edebiyat terimi olaraksa uzunlu kısalı mısralar hâlinde yazılmış şiirlere verilen genel isimdir. Müstezadın bir

beyti uzun, kısa, tekrar uzun ve kısa olmak üzere dört mısradır. Müstezâd bir nazım şeklinin her mısrasının sonuna o nazım şeklinin yazıldığı veznin ilk ve son tef'ilesiyle yazılmış ziyâde/artık bir mısra ilave edilmesiyle meydana gelir. Ayrı olarak veya ayrılmadan yazılan gazelin bir çeşididir. Anlam kuvvetlendiricidir. Müstezâdları alıp çıkardığımızda yine hiçbir değişiklik olmadan kalır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda dörder beyitlik iki adet sade müstezad nazım şekline örnek mevcuttur. Bunlardan 71. şiirin ikinci beytinin ikinci mısrasına kısa dize yazılmamıştır. Bir de bu şiirin dördüncü beytine şair tarafından kısa mısralar eklenmemiştir. Bu da şiirin eksik olduğunu göstermektedir. Bu eksiklikler tenkitli metin içerisinde dipnot olarak belirtilmiştir.

Tablo 3.13 Müstezad beyit sayıları

Beyit Sayısı	4
Şiir Sayısı	2

2.1.2. Vezinler

Divan şiirinde kullanılan nazım şekillerini belirleyen ölçütlerin başında aruz vezni gelir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet de eserinde aruz veznini kullanmıştır. Eserde çokça vezin çeşitliliği görülmektedir. Şair eserinde 56 farklı vezin kullanmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda ''fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'' remel bahrinin bu kalıbını daha fazla kullanmıştır. Bu kalıp, hem ahengi hem de kullanılışının kolaylığı nedeniyle Türk şairlerce en çok benimsenen ve kullanılan kalıptır. Eserinde bu kalıbı 148 kez kullanmıştır. Kullanım sıklığı bakımından divanda en çok kullanılan kalıplardan bir diğeri muzârî bahrinin ''mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün" kalıbıdır. Eserde 138 kez kullanılmıştır. Daha sonra hafîf bahrinin "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün'' kalıbını kullanmıştır. Eserinde şair bu kalıbı 127 kez kullanmıştır. Bu kalıbın ardından hezec bahrinin ''mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün" kalıbını da şair 103 kez kullanmıştır. Bu kalıp da şiirimizde en çok kullanılan hezec bahridir. Eser de çok kullanılan diğer bir kalıp da remel bahrinin ''fâ'ilâtün fâ'ilâtün

fâ‘ilün’’ kalıbıdır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet eserinde 96 kez kullanmıştır. Bunların dışında birçok farklı veznin kullanımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Türkçede uzun ünlü harflerin bulunmamasından dolayı sıklıkla imâle yapmakla beraber, bazen uzun okunması gereken heceleri kısa okuyarak zihâftan faydalanmıştır. Şair aruz ölçüsünü kullanırken ulamadan da faydalanmıştır. Bununla beraber vezne hâkimiyet açısından Şeyhülislâm Ârif Hikmet başarılı bir şairdir. Eserde göze çarpan husus bazı şiirlerin tamamlanamamış olmasıdır. Tamamlanamayan bu şiirlerin vezin açısından şair tarafından daha sonra yazılmak suretiyle boş bırakılması, şairin vakit bulamayışından kaynaklanabilir oluşu düşünülmektedir. Bu şiirler tenkitli metin içerisinde dipnot düşülerek belirtilmiştir. Divanda bulunan 649 ve 650. şiirlerin -ki bunlar mısra‘dır- vezinleri tespit edilememiştir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı’nda vezin kalıpları ve bunların kaç şiirde kullanıldıkları ile kullanılma yüzdeleri aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 4.1 Aruz kalıpları, sayıları ve yüzdelikleri

Sıra	**Bahirler**	**Aruz Kalıpları ve Yüzdelikleri**	**Şiir Sayısı**	**%**
1	Remel	Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün	148	13.07
2	Remel	Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün	96	8.48
3	Hafîf	Fā‘ilātün mefā‘ilün fā‘ilātün	1	0.09
4	Hafîf	Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün	127	11.22
5	Mütekârib	Fa‘lün fe‘ūlün fa‘lün fe‘ūlün	3	0.27
6	Remel	Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün	71	6.27
7	Remel	Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün	61	5.39
8	Medîd	Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün	9	0.80
9	Remel	Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘	7	0.62
10	Hafîf	Fā‘ilātün mefā‘ilün fa‘lün	2	0.18
11	Mütekârib	Fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün	3	0.27
12	Remel	Fā‘ilātün fā‘ilātün	1	0.09
13	Remel	Fā‘ilātün fā‘ilātün fa‘	1	0.09
14	Hezec	Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün	1	0.09
15	Hezec	Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün	8	0.71
16	Ahreb	Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fā‘	1	0.09
17	Muzârî	Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilün	2	0.18
18	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘īlü fe‘ūlün	2	0.18

Tablo 4.1'in devamı

19	Hezec	Mefā‘īlün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘īlün	103	9.10
20	Hafîf	Mef‘ūlü fā‘ılātün mef‘ūlü fā‘ılātün	63	5.57
21	Ahreb	Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlün fa‘	7	0.62
22	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘īlün mef‘ūlü mefā‘īlün	2	0.18
23	Recez	Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün	1	0.09
24	Muzârî	Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün	138	12.19
25	Ahreb	Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūl	4	0.35
26	Hezec	Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün	67	5.92
27	Müctess	Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün	74	6.54
28	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün	20	1.77
29	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘īlün mef‘ūlü fe‘ūlün	1	0.09
30	Hezec	Mefā‘ilün mefā‘īlü mefā‘ilün fe‘ūlün	1	0.09
31	Recez	Müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün	1	0.09
32	Hezec	Mefā‘īlün fe‘ūlün mefā‘īlün fe‘ūlün	2	0.18
33	Hezec	Mefā‘īlü fe‘ūlün mefā‘īlü fe‘ūlün	2	0.18
34	Recez	Müstef‘ilün müstef‘ilün	12	1.06
35	Recez	Müstef‘ilātün müstef‘ilātün	1	0.09
36	Karîb	Mef‘ūlü mefā‘īlü fā‘ilātün	1	0.09
37	Hezec	Mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün	7	0.62
38	Karîb	Mef‘ūlü mefā‘īlü fā‘ilün	1	0.09
39	Müctess	Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ılün fa‘lün	2	0.18
40	Münserih	Müstef‘ilün fe‘ūlün	1	0.09
41	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘ilün mefā‘ılü fe‘ūlün	1	0.09
42	Hezec	Mefā‘īlü fe‘ūlün	1	0.09
43	Recez	Müfte‘ilün mef‘ūlün	1	0.09
44	Münserih	Müfte‘ilün fā‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün	1	0.09
45	Münserih	Müfte‘ilün fe‘ūlān	5	0.44
46	Hezec	Mefā‘īlün fa‘	2	0.18
47	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘īlün	3	0.27
48	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘īl	1	0.09
49	Muzârî	Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlün	1	0.09
50	Muzârî	Mef‘ūlü fā‘ilātü fe‘ūlün	2	0.18

Tablo 4.1'in devamı

51	Hezec	Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün	33	2.92
52	Muzârî	Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fa‘	1	0.09
53	Recez	Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün	7	0.62
54	Münserih	Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün	6	0.53
55	Kâmil	Mütefā‘ilün mütefā‘ılün mütefā‘ilün mütefā‘ilün	2	0.18
56	Hezec	Mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün	8	0.71
Vezni Tespit Edilemeyen (649 ve 650. şiirler)			2	0.18
TOPLAM			**1132**	100.11

2.1.3 Kafiye ve redifler

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'ndaki şiirlerde redif ve kafiye kullanmaya özen göstermiştir. Divanda ekli, kelime veya kelimelerden oluşan redifler bulunmaktadır.

> Dîvân edebiyatında taşıdıkları ad, mısra sayı ve kümeleri ne olursa olsun nazım şekilleri tek kafiye etrafında dönen ve simetrice de sınırlı bir yapıdadır. Kafiye bakımından klasik Türk şiirinin bütün nazım şekilleri iki grupta toplanır. Bunların en başta geleni ilk beyitteki kafiyenin, manzumenin başından sonuna kadar ilk mısraları kafiyesiz beyitlerin ikinci mısralarında değişmeden devam ettiği ve beyit birimi üzerine kurulu nazım şekilleridir (Akün, 2014, s. 72).

Akün (2014, s. 75-76)'ün belirttiği üzere ''Redif dîvân şiirinin en sevdiği bir kafiye tarzıdır. Kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak ona çok yer verilmiştir. Redif dîvân şairinin üzerinde dikkatle çalıştığı, getirdiği imkânları değerlendirdiği bir zemin olmuştur.'' Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'ndaki 135 gazelin çoğunda mürdefe, mukayyede ve mü'essese kafiye kullanıldığını görüyoruz. Divandaki 2 müstezadın 2'si de redif ve kafiyelidir. Rübâ‘îlerde

redif olmak üzere mürdefe, mukayyede ve mü'essese kafiye vardır. Tuyuğlar mürdefe ve mü'essese kafiyelidir. Mesneviler mürdefe, mukayyede ve mü'essese kafiyelidir. Kasidelerde mürdefe ve mukayyede kafiye kullanılmıştır. Divanda bulunan müseddes redifli ve mürdefe ve mü'essese kafiyelidir. Kıt'aların çoğunluğunda mürdefe kafiye kullanılmak üzere mukayyede ve mü'essese kafiye de kullanılmıştır. Nazmların çoğunda mürdefe kafiye kullanılmıştır. Matlalarda mürdefe, mukayyede ve mü'essese kafiye vardır.

Şairler, şiirlerini daha çok redifli yazarlar. Türkçe şiirde redif çok fazla kullanılmaktadır. Şairler, mısra tekrarlarıyla ya da mısra sonlarında kelime tekrarlarıyla şiire ahenk katmaya çalışmışlardır. Divan şiiri geleneğinde yaygın olan bu durum Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda da devam etmektedir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'ndaki şiirlerde en az mukayyede kafiye olmak üzere en çok mürdefe kafiye kullanmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda bazı şiirlerde ahengi yalnızca redif kullanarak sağladığını kafiye kullanmadığını görmekteyiz. Bu durum şairin bazen kafiye bulmakta zorlandığını göstermektedir. Divanda genel olarak redifler: eyle, olmuş sana, sensiz bana, yâ Rab, yâ Resûlullâh, degil midir, olmak diler, olur, içindir, itmiş, itmişdir, görünür, ister, ider, yokdur, olup gider, mıdır, eyler, kalmışdır, şeklin gösterir, gönlümüz, kalmamış, yok, gerek, ol, ey gönül, ider bülbül, gülerim, iderdim, itdim, ider misin, var dilde, olsa, inceden ince, olsa da, niyetine, gibi, şimdi, itdin beni, idi, ile, bu, it, eylerim, olsun, olmaz, eyler mi, itmez, gelür, ola, idüp gidelim gibi Türkçe fiil ve isimlerden oluşan kelimelerdir.

Divanın birçok şiirinde "uzun â ve û" ile yazılan Arapça ve Farsça kelimelere karşılık, Türkçe kelime ve eklerdeki "a ve u'yu" kafiye olarak kullanmıştır. Kafiye harflerindeki küçük farklılıklara rağmen Şeyhülislâm Ârif Hikmet nasıl söylediğinden çok, neyi söylediğine önem vermiştir. Yani şiirde anlamı üstün tutmuştur.

2.2 Türkçe Dîvân'ın Muhteva Özellikleri

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı muhteva açısından incelenmesi için divan kısaca tahlil edilecektir.

2.2.1 Din

2.2.1.1 Allah

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda Allah; Bârî, Hazret, Hû, Hudâ, İlâh, Kâdir, Kayyûm, Kerîm, Mevlâ, Müste'ân, Rab, Rahmân, Yezdân isim ve sıfatları ile anılmaktadır:

Olınca yāveriñ tevfīḳ-i ***Bārī***

Olur sermāye-i fevz u sa'ādet
Kı 257/2.

İ'timādım ***Ḥażret***-i ***Allah***'adır

İstinādım bir ulu dergāhadır
Ma 437.

Ehl-i ḥāle hū didi Dervīş Aḥmed gitdi ḥayf 24
Mı 897.

Kīse-i iḥsān-ı ***Ḫudā***-yı ***Kerīm***

Çünki degül 'arż-ı ḫavf-ı nefād
Kı 211/1.

Göñül gencūr-ı tevḥīd-i ***Ḫudā***dır yā Resūl'allāh

Seni taṣdīḳ aña fażl-ı ***Ḫudā***dır yā Resūl'allāh
G 3/1.

Raḳam-ı maʻṣiyet-i hüccācı

Defterinden siler elbette ***İlāh***

Kisve-i beyt-i ḥarāmıñ Ḥikmet

Oldı astārı bu ṣūretle siyāh

Tu 16.

Ol nice maẓhar-ı feyż-i tecellī-i ***Ḳādir***

Derūn-ı seng-i siyehden güher ẓuhūr eyler

G 60/2.

Ey ḫudāvend-i ***Ḳādir***-i ***Ḳayyūm***

Hep serā'ir cenābıña maʻlūm

N 247/1.

Tevekkül eyleyen Rabb-i ***Kerīm***'e

Bulur reh-ber ṭarīḳ-i müstaḳīme

Ma 409.

Ol şeh-i devrānı ***Mevlā*** şevket ü iclāl eyle

Zīb-i taḫt-ı salṭanat itsün ilā yevmü'l-ḳıyām

Kı 1130/5.

Ḳurdı gerdūn-ı pür encümle ṭınābet-ı zer-bāf

Ḥıfẓ içün ẓıllını ʻālemde ***Cenāb***-ı ***Mevlā***

K 534/20.

Neyyir-i burc-ı ʻadālet-i ẓıll-ı ***Rabb***-i ***müsteʻān***

Dāver-i encüm sipeh ḫāḳān-ı gerdūn i‘tilā

Kı 543/3.

Yā ***Rab*** dil-i gümrāha ‘ināyet eyle

‘Işḳıñ belde rāh-ı hidāyet eyle

Na‘t-ı şeh-i kevneyne cesāret ḳıldım

Feyżiñle zebānıma i‘ānet eyle

R 12.

Böyle cāmi‘-i rūḥ-efzāda

İtmeyen Ḥażret-i ***Raḥmān***’a sücūd

Olup iblīs-i la‘īne hem-ser

Eylesün dār-ı caḥīm içre ḳu‘ūd

Kı 209/1.2.

Rabb-i ***Yezdān*** ḳabrini rūşen ide 1222

Mı 694.

2.2.1.2 Peygamberler

Allah evreni yaratmış ve içinde canlı cansız bütün varlıklarla birlikte insanı var etmiştir. Gerektiği zaman iyi, doğru ve güzeli anlatmak ve hatırlatmak üzere mesajlar göndermiştir. Bu mesajları insanlara aktarmak için de peygamberleri görevlendirmiştir. Peygamberler Allah’tan aldıkları mesajları insanlara aktarmanın yanı sıra bu mesajlar doğrultusunda insanların doğru anlayıp uygulamaları için de rehberlik etmişlerdir. Allah’ın gönderdiği bu elçiler sayesinde insanlar, iman ve teslimiyetin aydınlığına kavuşmuştur.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda peygamberlerden Hz. Muhammed başta olmak üzere Hz. Âdem, Hz.Yûsuf ve Hz. Yakûb'un isimleri yer almaktadır.

2.2.1.2.1 Hz. Muhammed

Son peygamber ve kendisine Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerim indirilen Hz. Muhammed, Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda gerek ismi gerek sıfat ve güzel adlandırmalarıyla kendine yer bulmuştur.

Şair aşağıdaki beyitte tutkunu olduğu günahlarının derdiyle başının belada olduğunu bundan dolayı da hastalık ve sıkıntı çektiğini şifa bulmak için de Allah'ın resûlünün lutfuna ihtiyacı olduğunu söylemektedir.

Revā ḳıl ḫasteyim dārü'ş-şifā-yı lutfuña geldim

Gönül derd-i günāha mübtelādır yā ***Resūl'allāh***

G 5/4.

Beyitte gönlünün Hz. Muhammed'in yüz aynasına hasret olduğunu onu görmeyi dilediğini onun bu güzelliğinin hayrete düşürdüğünü söylemektedir.

Gönüldür vechine mir'āt-ı ḥasret yā ***Resūl'allāh***

Beni ḥayret-fezā eyler bu ṣūret yā ***Resūl'allāh***

G 6/1.

Hz. Muhammed'in gelişiyle aşk yoluna düştüğünü bundan dolayı da Hz. Muhammed'in özlemiyle meşale gibi her nefeste yandığını gönlünün bir çan gibi daima feryat ettiğini söylemektedir.

Rāh-ı 'ışḳa düşüp çü nakş-ı ḳadem

Meş'al-āsā yanar nefes nefes

İştiyāḳ-ı ***Resūl-i Ekrem***den

Nāle eyler göñül miṣal-i ceres

Tu 17.

Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed'in yüzünün nurunun adeta bir güneş gibi apaçık, onun yaratılmışların en akıllı ve gösterişlisi olduğunu eğer bu ışıltıya tüm dünya şahit olmasaydı insanlığın gece gibi gizli yoklukta vücutsuz kalacaklarını söyleyip Hz. Muhammed'e övgü de bulunmaktadır.

Ḫūrşīd-i nūr-ı vech-i mübīn-i ***Muḥammedī***

Ger olmasaydı lem'a-dih-i 'ālem-i şühūd

Mānend-i zerre ḫurd ü kelān-ı mükevvenāt

Ketm-i şeb-i 'ademde ḳalurlardı bī-vücūd

R 15.

2.2.1.2.2 Diğer Peygamberler

Aşağıdaki beyitte Hz. Âdem'in yaratılma hikâyesine telmihte bulunarak her şey gibi onun da aşktan olduğunu söylemektedir.

'Işḳ ıla oldı sirişt-i ***Ādem***

'Işḳdan buldı vücūdı 'ālem

Me 169/10.

Hz. Âdem'in yaratılmasının ardından Hz. Havva'nın yaratılıp evlenmeleriyle insanoğlu yeryüzünde çoğalmaya başlamıştır. Aşağıdaki beyitte de dünyanın gamının, kederinin âdemoğulları için olduğu vurgulanmaktadır.

Behīmiyyet çerā-gāh-ı şafādır

Ġam-ı ‘ālem benī ādem içindir

G 46/4.

Hz. Yakup ve Hz. Yusuf baba-oğul iki peygamberdir. Hz. Yakup, Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kıskançlık yüzünden kuyuya atılmasıyla kaybolmasının üzüntüsünden kör olmuş, Yûsuf'a kavuşunca gözleri açılmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet aşağıdaki beyitlerde Hz. Yakup ve Hz. Yûsuf'u birlikte anıp telmih yoluyla bahsetmiştir. Hz. Yûsuf'un kuyuya atılmasını Hz. Yakup'un da gece gündüz ağlayarak boynuna ah ipini bağladığını ve esir düştüğünü söylemektedir.

Yūsuf'ı itdi fütāde çāhına

Bağladı ***Ya‘ḳūb***ı ḳayd-ı āhına

Me 168/9.

Yūsuf'ı itdi fütāde çāha

Ṭaḳdı ***Ya‘ḳūb***ı kemend-i āha

Me 169/6.

2.2.1.3 Dört Halife

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda Dört Halife'den biri olan Hz. Ali'ye kılıcından dolayı telmih yoluyla yer verilmiştir. Aşağıdaki beyitte yazılan o yüce menkabeye kim kendince bir cevap vermeye kalkışırsa Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği kılıcı Zülfikâr da bu düşmana yüzünü gösterir denmektedir.

O ‘alī menḳabe kim virmege ḳaṭ‘ice cevāb

Zülfiḳārı görinür düşmenine ṣūret-i lā

K 534/35.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda birçok kişinin ölümüne tarih düşürülmüştür. Aşağıdaki düşürülen tarih de, ölen Murtazâ Bey'e öteki dünyada konaklayacağı yerde Hz. Ali'nin ona komşuluk etmesini temenni etmektedir.

Me'vāda Murtażāya ***'Alī*** hem-civār olsa 23

Mı 863.

2.2.1.4 Diğer Dinî Mefhumlar

2.2.1.4.1 Kıyamet

Gökleri, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi yaratan Allah'tır. Canlı, cansız bütün varlıkları ve tabii ki hayatı ve ölümü de yaratan Allah'tır. Bu evreninin varlığının son bulmasına da kıyamet denir. Kıyamet günü de tüm insanların tekrar dirilerek hesaba çekilecekleri gündür. Aşağıdaki beyitte de telmih yoluyla, gümüş bedenli sevgilinin kıyamet gününde ölmüşleri mahşerde topladığını ve mahşer sabahı da orda bulunan sütunun o uzun boylu sevgili olduğunu teşbih yoluyla söylemektedir.

Bu şeb o sīm beden mürdegānı eyledi ḥaşr

'Amūd-ı ṣubḥ-ı ***ḳıyāmet*** degül mi ol ḳāmet

Müf 398.

Aşağıdaki beyitte de şair, gafletle felakete uğramışlardan dolayı kıyametin koptuğunu, gönül gözünü açıp bu telaşın ne olduğuna bak ve gör diye söylemektedir.

Ġaflet-zedegān üzre ***ḳıyāmet*** ḳopmış
Aç çeşm-i dili gör ne temāşādır bu

N 194/2.

2.2.1.4.2 Cennet ve Cehennem

Canım (2018, s. 136)'ın belirttiği üzere ''cennet kelimesi ''örtmek, gizlemek'' anlamındaki ''cenn'' kökünden türemiş bir isim olup sözlükte ''bahçe, ferah ve havadar yer'' anlamlarına gelir… Eski Türkçe ''uçmak'', Farsça ''behişt'' ve Arapça ''firdevs'' kelimeleri cennet anlamındadır.'' Hesap sonrasında iyilikleri ve sevapları ağır gelenler cennete giderler. Günahları ağır gelen kâfirler ise cehenneme giderler. Açık (2014, s. 33)'ın belirttiği üzere ''Peygamberimize cennet nimetleri sorulduğunda şöyle cevap verdi: Allah diyor ki: ''Kullarıma, cennette, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın aklına hayaline gelmeyen en güzel nimetleri hazırladım.'' şeklinde buyurduğunu bir Hadis-i Şerif'inde söylemiştir. Cehennem ise sıkıntıların, azapların, mutsuzlukların mekânıdır. Dîvânda cennet ile birlikte adn, behişt, cinân ve firdevs kelimeleriyle cennete değinilmiştir. Şair aşağıdaki beyitte, o güzelin cennet güzelliğinde ne hoş olduğunu, sevgilinin kökü gökte dalları aşağıda olan cennet ağacı gölgesi gibi gönlüne düştüğünü söylemektedir.

Cennet-i ḥüsnüñde ey şūḫ-ı melek-sīmā ne ḫoş

Düşüñe düşmiş o göñül sāye-i ṭūbā gibi

G 150/7.

Divanda şair, ölen kişinin cennete gittiğini söylemiştir.

Muṣṭafā Beg göçdi ***'adn***e rūḥına el-fātiḥa 1216

Mı 588.

Âşığın tek amacı olan sevgilisiyle muhabbetinin olup ona yakın olmasıdır. Mutlulukların en büyüğü en güzelinin olduğu sonsuzluk yurdu cennet şöyle anlatılmıştır: Bülbül (sevgilisi) körpe güle sabah vakti ders verirdi. (Bu sayede sonsuz mutluluktan) dünyanın her tarafı cennet misalinde olmuştur.

Cennet miṣāl olmış idi sū-be-sū ciḥān

Bülbül virirdi ṭıfl-ı güle ṣubḥ-dem sebaḳ

Kı 240/2.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda birçok kişinin ölümüne tarih düşürüldüğünden bahsetmiştik. Aşağıdaki düşürülen tarih de, ölen kişinin ruhunun konakladığı yerin cennet olduğunu söylemektedir.

Rūḥ-ı Edhem ***cennet***i ḳıldı maḳar 1221

Mı 555.

Yine aşağıdaki beyitlerde de cennetten benzer bir şekilde bahsedildiği görülmektedir.

Ḥikmet du'ā idüp didi tārīḫ-i fevtini

Gitdi 'Ömer Efendi maḳāmı ***cinān*** ola 1226

Kı 555/2.

Gülsitān-ı ḥarem-i ***firdevs***i

Mesken itsün o nev-nihāle Ḫudā

Kı 557/2.

Rūḥını ṭārīḫ-i Ḥikmet şād ider

Göçdi ***firdevs***e Süleymān müstaḳīm 1239

Kı 566/19.

Ḳıldı ***behişt***i me'vā Seyyīd Cemāl Efendi 1221

Mı 635.

Cehennem edebiyatta tamu, cahîm ve dûzah şekillerinde kullanılır. Aşağıdaki beyitte de yine şeytana uyanların sonunun cehennem olacağına değinilmiştir.

Kovulmuş şeytana arkadaş olanlar, cehennem darağacına oturmayı beklesin demektedir.

Olup iblīs-i laʻīne hem-ser

Eylesün dār-ı ***caḥīm*** içre ḳuʻūd

Kı 209/2.

Sermāye-i şad ***dūzaḫ*** olur çıksa şerārı

.....[6]

Ol āteş-i ʻışḳıñ ki derūn içre yanupdır

.....[7]

Müs 71/4.

Nice bī-cürmi yaḳdı ***dūzaḫ***-ı ġam

Çıḳdı ʻayyūḳa nāle vü feryād

G 40/3.

İttibāʻı bizi daḫı yā Rab

Nār-ı ***dūzaḫ***dan eylesün ibʻād

Kı 212/3.

2.2.1.4.3 Namaz

İslam'ın bize Allah'a imandan sonra ikinci emri namazdır. Günde beş vakit namaz olmakla beraber Cuma, bayram, cenaze ve teravih namazları da kılınmaktadır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda namaza da yer verilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, dünya işleriyle uğraşan rindin bile namaz yolunda cami imamının örnek alacağı kişi olacağını söylemektedir.

[6] 1. beytin ziyade mısrası yoktur.
[7] 2. beytin ziyade mısrası yoktur.

Gül Cāmi‘i imāmı daḫı itmeyüp ḳarār

Rindāna iḳtidā da olur tārik-i ***namāz***

Kı 233/2.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda dinin direği olan namaza şöyle yer verilmiştir: Çünkü namaz din sarayının direği oldu, namazı terk eden dinin arkadaşını terk eder.

Çün ṣalāt oldı ‘imād-ı ḳaṣr-ı dīn

Hedm ider dīnde iden terk-i ***namāz***

N 308/2.

Aşağıdaki beyitte namazın terimlerinden sücûd ve kuûd kullanılmıştır:

Böyle cāmi‘-i rūḥ-efzāda

İtmeyen Ḥażret-i Raḥmān'a ***sücūd***

Olup iblīs-i la‘īne hem-ser

Eylesün dār-ı caḥīm içre ***ḳu‘ūd***

Kı 209/1.2.

2.2.1.4.4 Oruç (Savm), Zekât, Hac

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda oruç ve zekâttan direkt olarak bahsedilmese de mübarek Ramazan Bayramı'nın gelişini müjdelemesi dolaylı olarak oruç ve zekâtla ilgili olması münasebetiyle düşürdüğü tarih örnek olarak aşağıya alınmıştır:

Ramażān geldi müjde aḥbāba 1230

Mı 720.

Dinimizin şartlarından biri de hacdır. Hac ibadeti Arafat'ta Kâbe'yi ve çevresindeki belli yerleri Zilhicce ayında dinin şartlarına göre ziyaret etmektir. Divanda hac ibadetinden döndükten sonra ölen kişiler için düşürdüğü tarihlerden birisi aşağıya alınmıştır:

Reh-i ***ḥac***dan gelüp Rāşid Efendi göçdi 'ālemden 1216
Mı 569.

Şair beyitte Kâbe'ye gitmeye karar verdiğini Allah'tan da kendisine Kur'an-ı Kerim'in kılavuz olmasını dilemektedir. Gönül ki Kâbe amacına kesin niyet getiren oldu, ey Allah'ım o yolda bana Kur'an-ı Kerim kılavuz olsun.

Göñül ki ***Ka'be***-i maḳṣūda oldı 'azm-āver

O yolda bedraḳa olsun baña hüdā yā Rab
N 220/2.

Allah'ın ihsan ve cömertlik gibi ilahi kanunlarına nail olmak için Kâbe ehlinin mutluluğu yalvarmaya layıktır.

Maẓhar-ı şer'-i Ḫudā münba'-ı iḥsān u seḫā

Ka'be-i ehl-i ṣafā ḳıble-i erbāb-ı ricā
K 534/14.

2.2.1.4.5 Şeytan

Allah, Hz. Âdem'i yaratıp da bütün meleklere secde etmelerini buyurduğunda hepsi birden secde etmişlerdir. İblis yani şeytan secde etmediği için Allah tarafından lanetlenip kovulmuştur. Bunun üzerine şeytan Allah'a yalvararak kıyamete kadar yaşamayı bütün kullarını azdırmayı istedi. Aşağıdaki beyitte

de şeytanın nefsi baştan çıkarmasına değinilmiştir. Zahir ve batının adaletine bulaşan yoktur ki şimdi şeytan nefsi baştan çıkarma yolunda bulamaz.

Ẓāhir ü bāṭına ‘adli bu ḳadar sārī kim

Şimdi ***şeyṭān*** bulamaz nefse ṭarīḳ-i iġvā

K 534/24.

Aşağıdaki beyitte de yine şeytana uyanların sonunun cehennem olacağına değinilmiştir. Kovulmuş şeytana arkadaş olan cehennem darağacına oturmayı beklesin.

Olup ***iblīs***-i la‘īne hem-ser

Eylesün dār-ı caḥīm içre ḳu‘ūd

Kı 209/2.

2.2.1.4.6 Günâh

Allah’ın emirlerine ters düşen dinî suçtur. Bu suçu işleyen kişiye de günahkâr denir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı’nda günah terimine yer verilmiştir. Aşağıdaki beyitte şair Hz. Muhammed’e seslenerek, gözyaşının zaman zaman Asi Nehri misali coştuğunu, birçok günahı olduğunu, akan gözyaşının suyunda boğulduğunu söylemektedir.

Miṣāl-i Nehr-i Āṣī cūşiş eyler dem-be-dem eşkim

Ġarīḳ-i ḳa‘r-ı deryā-yı ***günāhım*** yā Resūl’allāh

G 4/6.

Şair günahlarından bir zerresinin bile güneşe denk gelmesinden güneş tutulması andıracak bir hadisenin yaşanacağını söylemektedir. Güneşin yüzüne günahımdan bir zerre gelse güneş tutulması gibi feleğin kemerine karanlık perde çekerdim.

Küsūf-āsā çekerdim ṭāḳ-ı çarḫa perde-i ẓulmet

Muḳābil olsa rūy-ı mihre bir zerre ***günāh***ımdan

G 121/3.

2.2.1.4.7 Kâfir

Arapça ‘’kefere’’ kökünden gelen kâfir; Allah’ın birliğine ve yaratıcılığına inanmayan, Allah’a ortak koşan kimsedir. Kâfir kelimesinin kara renk ile alakası vardır. Her şeyi örttüğü için geceye, sevgilinin yüzünü örttüğü için siyah saça kâfir denmiştir. Aşağıdaki beyitlerde de sevgilinin kara saçı kâfirlikle suçlanmaktadır. Âşık sevgiliye baktıkça ona sihir yapan siyah kâfir saçı âşıkta ne akıl ne de irade koymadığını, onu perişan ettiğini söylemektedir. Âşığın sevgiliye bağlanmasını sağlayan siyah saçının, sevgilinin kokusunun günahı olmasını istediğini söylemektedir.

Cādū-yı zülf-i ***kāfir***i bilmem ne siḥr ider

Baḳdıḳda ‘aḳl u hūş perīşān olup gider

G 58/5.

Āh ey beççe-i men‘-i mey-kede-i ‘ışḳıñda

Nefs-i ***kāfir*** ġam-ı zülfüñle ḳuşandı zünnār

G 62/3.

Boġdıñ kemend-i zülfiñ ile el-amān bizi

Olsun vebāli būyın ki ey ***kāfir***iñ ḳızı

G 157/1.

2.2.2 Tasavvuf

2.2.2.1 Vahdet, Tevhit

Vahdet; birlik, Allah'ın birliği demektir. Tevhit; birleştirme, bir araya getirme demektir. Tevhitte; Allah'ın varlığı, birliği, büyüklüğü, O'nun karşısında kulun acizliği, hiçbir şeyin O'na eş ve benzer olmayışı vurgulanır.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda aşağıdaki beyitte, vahdet (birlik) ve kesret (çokluk) ilişkisi ele alınmaktadır. Çokluk hikmeti bilen bilgi bahsinde, dost (olan) yalnızlık köşesindeki hayırlı kitaptır.

Ḥikmet-şināṣ-ı keṯret-i baḥṯ-i ma'ārife

Ḫayrı celīs-i kūşe-i ***vaḥdet*** kitābdır

G 52/8.

Aşağıdaki beyitte vahdet gül bahçesine, vahdete ermek isteyen kul da bülbüle benzetilmiştir. Bir an kederli bahar zevkimiz, biz bülbüller gül bahçesi meydanının vahdetiyiz.

Bir dem ġam-ı ḫazān ile zevḳ-i baḥārımız

Biz 'andelīb-i ṣaḥn-ı gülsitān-ı ***vaḥdet***iz

N 319/2.

Şair aşağıdaki beyitte ise şöyle diyor: Gönül saflığı yaradılış ehli için tevhittir. Seyir yerinin tecellisi Allah'tır.

Dil-i ṣafvet-i niḥād ehl-i ***tevḥīd***

Naẓar-gāh-ı tecellī-i Ḫudādır

Kı 231/1.

Ya Rasulallah, gönül birliği hazinesinin bekçisi Allah'tır. Ya Rasulallah, seni onaylamak ona Allah'ın lutfudur.

Gönül gencūr-ı ***tevḥīd***-i Ḫudādır yā Resūl'allāh

Seni taṣdīḳ aña fażl-ı Ḫudādır yā Resūl'allāh

G 3/1.

2.2.2.2 Vuslat

Vuslat kavuşma, birleşme demektir. Âşığın en belirgin hedefi vuslattır. Ayrılığın sonunda vuslat vardır. Aşağıdaki beyitte: Gönül, gamda olsa da ayrılık devrinin sonu vuslat değil midir? denilmektedir.

Dil dest-i ġamda olsa da pergār-ı inḳılāb

Devr-i firāḳıñ āḫirī ***vuṣlat*** degil midir

G 42/2.

Aşağıdaki beyitte şair şöyle demektedir: Gözümün bahtına (sevgilinin) siyah saçı uyku olsa da gelini süsleyen kadının eli (bana) kavuşmada perişan görünür:

Dīde-i baḫtıma ḫāb olsa da zülf-i siyehi

Dest-i meşşāṭa-yı ***vuṣlat***da perīşān görünür

G 50/4.

Ey hasret gülü, kavuşma zamanının bahar mevsiminde perişan âşık bülbül gibi feryat etmez.

Baḥār-ı 'ayş-ı ***vuṣlat*** mevsiminde ey gül-i ḥasret

Miṯāl-i bülbül-i şūrīde feryād eylemez 'āşıḳ

G 94/2.

Aşağıdaki beyitte şair şöyle demektedir: Siyah renkli ayva tüyü ki çok parlak yüzüne gelir. Hizmetçileri âşıklarına kavuşma müjdesi gelir.

Rūy-ı pür tābına kim ḥaṭṭ-ı siyeh-fām gelür

Müjde-i ***vuṣlat***ı ‘uṣṣāḳına aḫşam gelür
Ma 416.

(Sevgilinin) bakışı (âşığın) eline coşkun şarabı armağan edeli, neşe sahibi (sevgili) kavuşmasını elem sarhoşu eyledi.

Eyledi neş’e-ver-i ***vaṣl***ını ser-mest-i elem

Çeşm-i dest-i nigehe baḫş ideli cām-ı ‘ubāb
G 29/6.

Âşığın sevgiliye karşı elinde var olan tek şey canıdır. Onu da sevgiliye kavuşma uğruna hiç tereddüt etmeden verir. Beyitte şair: Kavuşma kumaşına canımı nakit para (gibi) veririm. O çekici nazlı parlak (sevgili) satış eder mi? demektedir.

Kāle-i ***vaṣl***a naḳd-i cān viririm

Bey‘ ider mi o şūḫ-ı ‘işve-fürūş
G 76/3.

Allah yolunda kavuşmayı ifade etmiştir:

Ey nūr-ı ruḫı ṣun‘-ı nuḫustīn-i Ḫudā

Maḫlūḳ seniñ ẕātıña nüh kāḫ-ı semā

Nūruñ beled-i rāh-ı **vişāl** oldı dile

Ey şem‘-i niḥān-ḫāne-i nāmūs-ı hüdā
R 11.

Sevgilinin beyaz gerdanı güzelliğine sabah sütunu olmuş. Siyah yazısı (yanak üzerine yazılmış ayva tüyleri) kavuşma gecesi olsa (buna) şaşılır mı?

Beyāż gerdeni ḥüsne ‘amūd-ı ṣubḥ olmuş

Sevād-ı ḫaṭṭı ‘aceb mi şeb-i ***viṣāl*** olsa

Müf 406.

2.2.2.3 Mâsivâ, **Kesret**

Mâsivâ, Allah’tan başka her şey anlamındadır. Mâsivâdan geçmek, kendini Allah’a vermektir. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet: Ey Allah’ım bereketli aşkınla kalbe parlaklık ver. Ey Allah’ım o aynada mâsivâ pasını bırakma demiştir.

Feyż-i ‘ışḳıñ ile ḳalbe vir cilā yā Rab

Ḳoma o āyīnede jeng-i ***mā-sivā*** yā Rab

N 220/1.

Kaza nakşını renksiz işleyen aşktır. Erjeng’in mâsivâ resmini (işleyen de) aşktır.

‘Işḳdır bī-reng-i naḳḳāş-ı ḳażā

‘Işḳdır Erjeng-i naḳş-ı ***mā-sivā***

Me 168/19.

Kesret; çokluk, bolluk demektir. Varlıkların var oluşlarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var kabul etmektir. Tasavvufta vahdetin zıddıdır.

Allah’ın tecellisi eşya çokluğu koruyucudur. Kendi tabiatının güneş parlaklığı görülendir.

Müẓāhirdir tecellī-i Ḫudā’ya keşret-i eşyā

Müşāhiddir żiyā-yı mihr-i ẕāt-ı hüveydāda

G 133/7.

2.2.2.4 Gönül, Dil

Gönül bir kuştur. Gam ve kederle beslenir. Gönül bir hitap yeridir. Âşık gönlüyle konuşur, dertleşir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'nda gönül ve dil kelimeleri çokça kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte şair; gönüllerin Kaf Dağı'nda anka olduğunu, bahtının ona talih kuşunun kanadının gölgesine ihtiyacı olmadığını söylemektedir.

Ḳāf-ı istiġnāda hem pervāz-ı ʻanḳādır ***göñül***

Sāye-i bāl-i hümā ʻārż itmesün devlet baña

G 28/2.

Âşık sevgilinin güzelliğinden darmadağın olmuştur. Bu yüzden perişandır, haraptır.

Ey perīşān o perīşān ***göñül***

Ḫāṭırımda ḳomadı cemʻiyyet

G 34/4.

ʻAklıñ mı aldı nükḥeti bir zülfi sünbülüñ

Gördüm bu ṣubḥ-dem ki perīşānsın ey ***göñül***

G 104/3.

Sevgili gönül denen sarayda misafirdir. Figan ülkesine gönül padişah olalı, (ey) silahtar sevgilinin bakışı için (bana) yardım et.

Mülk-i efġāna ***göñül*** şāh olalı

Ġamze-i yār silaḥ-dār mıdır

G 43/5.

Gönül; geceler boyu ıstırap çektiği için hastadır, yaralıdır. Sevgili bir şem‘ yani mum olursa âşığın gönlü de onun etrafında pervane olur.

Āh-ı bezm-i ‘ışḳa şem‘-i şu‘le-pūş oldı bu şeb

Dil yanup pervāne-i āteş-ḫurūş oldı bu şeb

G 31/1.

Sevgilinin kara saçları geceye benzer. Âşığın gönlü bu geceye meyleder. Sevgilinin saçları tuzaktır. Gönül kuşu gamdan yapılmış bu tuzağa düşer. Sevgilinin saçı dağınıktır, yılan gibi kıvrım kıvrımdır.

Ġam-ı zülfüñle her şeb dūd-ı āh-ı ġamzesi pür-zehr

Çıkar gencīne-i ***dil***den miṣāl-i mār pīç-a-pīç

G 36/3.

2.2.2.5 Fakr

Fakirlik; yoksulluk anlamına gelen fakr tasavvufta varlıktan sıyrılmak, varlığı yok saymaktır. İnsan varlıkla yoksullaşır, yoklukla varlık kazanır. Yani varlıktan geçmek ve kendini Allah’ta yok etmektir. Aşağıdaki beyitte süsü terk edenlerin o yüce menzile ulaşabileceğini söylemektedir.

Terk-i ārāyiş-i ṭarīḳle irerler menzile

Kūçe-i ***faḳr*** u fenādır şāh-rāh-ı naḳş-bend

G 39/2.

Şair, fakirliğin ululuğuyla övündüğünü dile getirmektedir.

Şükūh-ı ***faḳr*** ile ol sırla faḫr ider Ḥikmet

Külāhını bedel-i sāye-i hümā itmez

Müf 372.

2.2.2.6 Keşf

Bulmak, bilinmeyeni ortaya koymak anlamlarındadır. Aşağıdaki beyitte şöyle denmektedir: Aklın kendi yaratılışını görünen eder. Allah ahmaklarda kelimelerin ayıbını keşf eder.

‘Aḳilüñ ẓāhir ider cevher-i isti‘dādın

Ḥaḳḳ-ı eblehde ider ***keşf***-i ma‘āyib elfāẓ

G 86/4.

Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet şöyle demektedir: Besmeleden ders alalım, Allah’a şükürden Allah katının ilmi keşf olur.

İdelim aḫẕ-i sebaḳ Besmeleden

Keşf olur ‘ilm-i ledün Ḥamdeleden

Me 169/2.

2.2.2.7 Ezel, Bezm-i Elest

Ezel; başlangıcı olmayan geçmiş zaman demektir. Bezm-i elest ise; Elest bezmi. Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben ‘’Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin rabbiniz değil miyim?)’’ buyurunca ruhlar ‘’Evet, sen bizim Rabbimizsin sözünü verdiler. Kur’an-ı Kerim’de anlatılan (A’râf/172) bu olay, edebiyatta da çok kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet şöyle demektedir: Nice siyah taşı hikmet cevher etmiş, geçmiş zaman muhabbetinin terbiyesi Allah’ın tecellisidir.

Nice seng-i siyehi pür-güher itmiş Ḥikmet

Ezelī terbiyet-i mihr-i tecellī-i Kerīm

G 113/7.

Aşağıdaki beyitte ise şair şöyle demektedir: Elest bezminde bahşedilen belâ kadehi aşktır. Gönül ki o sonsuza dek keyif kadehinin sarhoşudur.

‘Işḳdır cām-ı belā baḫşende-i ***bezm-i elest***

Kim o cāmıñ mest-i keyf-i cāvidānıdır göñül

G 105/2.

2.2.2.8 Belâ

Belâ; gam, keder demektir. Divan şiirinde sıkça kullanılan bu kelime âşık için; sevgilisinin güzelliğiyle ilgili her şey bir beladır. Aşağıdaki dörtlükte Allah’a seslenişle birlikte nefsin başa bela olduğu söylenmektedir.

Sāġar-be-kef ṣafā-yı nefesim yā Rab

Medhūş mey-i hevā-yı nefesim yā Rab

Vāreste ide ḥabl-i metīn-i ġufrān

Maṭrūḥ çeh-i ***belā***-yı nefesim yā Rab

R 20.

Âşığa, bülbül gibi feryat etmek uygundur. Gönlüne birçok yara gam meydanında gül bahçesidir.

Bülbül-āsā nāle-sāz olmaḳ becādır ‘āşıḳa

Sīne-i pür-dāġ kim ṣaḥn-ı ***belā*** gül-zārıdır

G 63/3.

Şair aşağıdaki beyitte şöyle demektedir: Aşk, canda şöyle dursun adı beladır, aşk, gönülde bir başka safadır.

Cānda ber-ṭaraf ***belā***dır adı ‘ışḳ

Dilde bir özge ṣafādır adı ‘ışḳ

G 95/1.

Aşağıdaki beyitte belasız hiçbir şeyin olmadığı vurgulanmıştır:

Āşüfte ḥāl-i zülf ü yaḫūd ḫaste ṭab‘-ı çeşm

Ḫūbān-ı ‘ālemiñ daḫı yoḳ bir ***belā***sızı

Kı 157/5.

Şair, beyitte şöyle demektedir: Ey sevgili o gönlünün ah belâsını başıma doladın. Günahkâr bahtıma gönül yetişmedi mi?

O kākülüñ ṭoladıñ başıma ***belā***sını āh

Göñül yetişmedi mi ṭāli‘-i siyeh-kārım

Müf 377.

Sevgilinin çene çukuruna düşkün olmuştu bakışım, ayva tüylerin saç bağıyla beni belâdan kurtardı.

Üftāde-i çāh-ı zeḳan olmuşdı nigāhım

Ḫaṭṭıñ resen-i müyla ḳurtardı ***belā***dan

Müf 423.

2.2.2.9 Hakîkat

Allah’ın gizlediği ve açıkladığı her şeydir. Allah’ın isim ve sıfatlarının perde olduğu, herkes tarafından gerçekte ne olduğu anlaşılmayan nesne ve durumlara hakikat sırrı, bu sırrı keşf edip anlayanlara da hakîkat ehli denmektedir. Şair, beyitte şöyle demektedir: Gönülde beşeri aşkın ateşi mürit olunca, ey ikiyüzlü cahil yol gösteren ışık yolu hakikattir.

Göñülde āteş-i ‘ışḳ-ı mecāzī sālik[iñ]

Eyā sālūs-ı nādān meş‘al-i rāh-ı ***ḥaḳīḳat***dir

G 53/10.

Aşağıdaki beyitte ise şöyle denmektedir: Tasavvuf yolu ehli hakir ise de yol gösteren olur. Çünkü hakikat yolunun toprağının nakşı baş menzilidir.

Ehl-i ṭurūḳ ḥaḳīr ise de reh-nümā olur

Ser menzil-i ***ḥaḳīḳat***e çün naḳş-ı ḫāk-i rāh

G 141/7.

2.2.2.10 Zâhir, Bâtın

Bâtın; iç, gizli, görünmeyen şey demektir. Zâhirin zıddıdır. Her nesnenin bir iç bir de dış görünüşü vardır. Her şeyin içinde başka şeyler gizlidir. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet şöyle demektedir: Zahirin unvanı batın olduğu için aşikâr, herkesin suretinin yansıma ölçüsü yardımcısıdır.

Ẓāhiriñ ‘unvān-ı ***bāṭın*** oldığın tebyīn içün

Herkesiñ mi‘yār-ı ‘aḳs-i ṣūret-i dest-yārıdır

G 63/4.

2.2.2.11 Nefs

Nefs, insanın iç âlemi için kullanılır. Ruh ile nefs aynı şeydir. İnsanın dünya işlerine ve kötü şeylere yönelmesi nefsdir. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet şöyle demektedir: İnsan iradesi tamamen nefse bırakılırsa günah işleme konusunda usta olunur. İrade dizginini nefse veren, körler yazısının usta binicisi olmuştur.

Virüp ***nefs***e zimām-ı iḫtiyārın

O kim olmuş süvār-ı metn-i ‘umyā

Kı 193/1.

Şair aşağıdaki beyitte şöyle diyor: Ey cömertlik yaratılışlı, nefsin isteklerine esir olma ki zulüm rüzgârı senin canını sıkmasın.

Hevā-yı ***nefs***e esīr olma ey seḫā-meşreb

Ki rūzgār-ı sitem itmesün seni iz‘āc

Kı 204/1.

Şair aşağıdaki beyitte şöyle diyor: Sünnet olan hicreti canlandırıp, nefsimizi talihli edip gidelim.

Sünnet-i hicreti ḳılup iḥyā

Nefsimiz baḫtiyār idüp gidelim

K 1126/23.

Beyitte şöyle denmektedir: Nefis izlerine esir olduk bari yüksek rütbeli edip gidelim.

Nefs-i emmāreye esīr oldıḳ

Bāri ser-efrāz idüp gidelim

K 1126/28.

2.2.2.12 Pîr, Sâlik, Sâkî, Sofî

Pîr, Canım (2018, s. 92)’ın belirttiği üzere ‘’Farsça isim, Arapçası şeyh ve Türkçesi koca; ata, yaşlı, görgülü, deneyimli ve bilge kişi.’’ demektir. Pîr, bir tarikatın ilk kurucusu demektir.

Şair aşağıdaki beyitte şarap küpünü teşhis sanatını kullanarak kişileştirmiştir. Yine yemin etmek insana özgü bir eylem olduğu için burada da teşhis sanatını kullanmıştır. Ah! Pîr olan çok yaşlanmış şarap küpü, hüzünle asayı avucunun içine alarak şimdi gençliğine yemin eder.

Pīr-i ḫum-geşte ‘aṣāyı iderek der kef-i ye’s

Āh ider şekli geçen ‘ahd-i şebāba şimdi

G 153/5.

Sâlik, bir yola giren ve o yolda giden, bir tarikatın adabını yerine getiren Allah yolunda kimsedir. Cezbeyle Allah’ın kudretini, hikmetini idrak eden kişidir. Tasavvuf yolunda olan, Allah’a ancak aşkla ulaşılacağını bilen kişilerdir. Şair aşağıdaki beyitte kendisine seslenerek, doğru yolu gösteren mürşidin yolunun tozunun Allah yolundaki sâlikin gözüne Isfahân sürmesinin çok yararlı olacağını söylemektedir.

Ġubār-ı rāh-ı mürşid çeşm-i şevḳ-i ***sālik***-i Ḥaḳḳa

Olur Ḥikmet ‘aẓīmü’l-nefʿ-i kuḥl-ı Iṣfaḥānīden

G 119/7.

Şair aşağıdaki beyitte o padişah olan sâlikin yolunda olanların o yüce sırra ulaşmalarına ne şüphe olduğunu söylemektedir.

Olanlar ***sālik***-i rāhı o şāhıñ

Ne şübhe vāṣıl-ı sırr-ı ‘Alīdir

Kı 216/2.

Şair aşağıdaki beyitte sâlikin yolundan giden seyahat ehlinin olgunluğa ulaşacağını söylemektedir.

Menzilleri devr eyleyerek kāmil olur māh

Ol ehl-i seyāḥat rāhınıñ ***sālik***i her gāh

N 289/1.

Canım (2018, s. 112)'ın belirttiği üzere ''kökü ''sa-k-y'' (sulama, su içme). Kadeh sunan, içki sunan. Sohbet ve işret meclislerinin (bezm) en önemli unsurudur… Sâkînin en önemli özelliği güzelliğidir. Genellikle sevgili yerini tutar veya sevgilinin kendisidir… Âşıkları tavırlarıyla da sarhoş eder.'' Şair aşağıdaki beyitte şöyle söylemektedir: Ey sâkî, beni dudağınla suya kanmış kadeh ettin. (Bunun) neşesinden beni kıyamete kadar sürekli sarhoş ettin.

Sāḳiyā la'liñle kim sīr-āb-ı cām itdiñ beni

Neş'esinden ḥaşre dek mest-i müdām itdiñ beni

G 162/1.

Sofî, tasavvuf yolunda olan kişidir. Sofî sözünün temiz, arınmış anlamlarına gelen ''sâf'' kelimesinden türediği de ileri sürülür. Sofî, aşkın gönül işi olduğunu ve Allah'a ancak aşkla ulaşılabileceğini söyler. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet şöyle demektedir: Ey temiz sofî, her makamın bir sözü vardır. Meclis ehlinin tutkusu sâkîye veya sarhoşadır.

Her maḳāmıñ bir maḳāli vardır ey ***ṣūfī***-i ṣāf

Ehl-i bezmiñ raġbeti sāḳīye yāḫūd mestedir

G 41/3.

2.2.2.13 Dergâh, Harâbât, Rindân

Dergâh; tekke, kapı önü demektir. Aşağıdaki beyitte şair: Dayanağının hem Hz. Allah olduğunu, hem de sığınacağı yerin Allah'ın yüce dergâhı olacağını söylemektedir.

İ‘timādım Ḥażret-i Allah’adır

İstinādım bir ulu ***dergāh***adır

Ma 437.

Harâbât; harabeler, viraneler demektir. Dîvân şairleri kelimeyi ‘’meyhane’’ anlamında kullanmışlardır. Mutasavvıflar harabatı tekke olarak ele alırlar ve orada İlahi aşk şarabının içilip sarhoş olunduğunu söylerler. Böylece harabat bir neşe ve feyz kaynağı olur. Aşağıdaki beyitte şair: Mecliste içki sunanın her eski çanağı meyhane ehline çok neşeli, beyaz ve parlak taş gibi görünür.

Her sifāl-i köhne-i bezm-i ***ḫarābāt*** ehline

Sāġar-ı pür-neş’e-i billūr şeklin gösterir

G 67/9.

Şair aşağıdaki beyitte meyhanenin başkişisi olan içki sunan yaşlı, nur yüzlü pîr-i mugâna değinmiştir. Pîr-i mugân daima saygı gösterilmesi gereken bir kişidir. Onun sunduğu kadehi öpüp başa koymak gerekir. Mecâzî ve tasavvufî manasıyla tekke ile âlem, feyz ve neşe meyhanesi olup şarap; bu meyhanede içilen sevgi ve neşe; Pîr-i mugân da o neşeyi sunan mürşittir. Şarap içen rind şarap bardağını eliyle tutup öptü, buna şaşılır mı o zarif ve güzel bir şekilde Pîr-i mugân’a hürmet etmiştir.

Ṭutup destiyle būs itdi ayaġıñ rind-i ṣaḥbā-nūş

Ẓarīfāna ‘aceb ***pīr***-i muġāna ḥürmet itmişdir

G 47/10.

Rind, dünya hayatını hoş gören kişi demek olup rind kelimesinin çoğulu rindândır. Şair aşağıdaki beyitte: Bezme güzellik ve tazelik veren şarap kadehi gül gibi olunca, rindler şevke gelip bülbül gibi binlerce ses olur.

Bezme revnaḳ-baḫş olınca cām-ı ṣaḥbā gül gibi

Şevḳ ile ***rindān*** hezār āvāz olur bülbül gibi

G 151/1.

2.2.2.14 Aşk, Mey, Bâde, Şarap

Aşk, insan yaratılışındaki güzellik ve varlığın temelini oluşturur. Yani Allah, insanı kendine ayna olsun diye yaratmıştır. Bu durumda Allah'tan başkası sevilemez. Aşağıdaki beyitte şair: Galiba o da (Hikmet de) bir ateşle yandı. Hikmet bu gece âşıkların yergileriyle hoş oldu, demektedir.

Ġālibā pervāne-veş yandı bir āteşle o da

Ṭa'n-ı ehl-i ***'ışḳ***dan Ḥikmet ḫoş oldı bu şeb

G 31/5.

Şair aşağıdaki beyitte şöyle demektedir: Aşk gamı yüzlerce cehennemin her kıvılcımında gizlidir. Gönül, ateş saçan hamam ocağının ateş saçan nişanıdır.

Her şerārında niḥān-ı ṣad dūzaḫ endūh-ı ***'ışḳ***

Kül-ḫan-ı āteş-feşān-ı nişānıdır göñül

G 105/4.

Aşağıdaki beyitlerde Leyla'yı naz gülü edenin, Mecnun'u binlerce ses edenin, Şirin'i gösterişli gül renkli edenin, Ferhad'a balta bağışlayanın, ateşin hamam ocağının, safa gülşeninin gülünün, insanoğlunun yaratılışının, dünyanın varlığının, yüce kitabın varlığının ve Allah katının şahidinin aşktan olduğu dile getirilmektedir.

'Işḳdır Leylāyı verd-i nāz iden

'Işḳdır Ḳaysı hezār āvāz iden

Me 168/3.

'Işḳdır Şīrīni gül-gūn raḫş iden

'Işḳdır Ferhāda tīşe-baḫş iden

Me 168/4.

'Işḳdır nār-ı belānıñ kül-ḫanı

'Işḳdır verd-i ṣafānıñ gül-şeni

Me 168/12.

'Işḳ ıla oldı sirişt-i Ādem

'Işḳdan buldı vücūdı 'ālem

Me 169/10.

'Işḳdır nüsḫa-yı kübrā-yı vücūd

'Işḳdır 'ilm-i ledünnī-i şühūd

Me 169/11.

Mey, içki, şarap demektir. Lezzeti ve sarhoş ediciliğiyle, meclislerin vaz geçilmez unsurudur. Şair aşağıdaki beyitte şöyle demektedir: Emel meclisinin o süsü, akılları sarhoş etmek için sürekli gözünü naz şarabının kadehi yapmaktadır.

'Uḳūli itmege ser-mest o zīb-i bezm-i emel

Müdām çeşmini cām-ı ***mey***-i teġāfül ider

G 55/3.

Bâde; mey, şarap ve içki demektir. Tadı güzel ve sarhoş edici bir içecektir. Canım (2018, s. 49)'ın belirttiği üzere ''Bâde aynı zamanda bezmin vaz geçilmez unsurudur.'' Şiirde bazen şaraptan söz edileceği zaman hoş-güvâr

sıfatıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitte şöyle söylenmektedir: Coşku ve neşe ile gözyaşını daima lezzetli şarap edip gidelim.

Neş'e-i şevḳ ile sirişki müdām

Bāde-i ḫoş-güvār idüp gidelim

K 1126/18.

Şaraptan söz etmek için birçok vesile bulan şair daima bunları iyi yönde kullanır. Şair aşağıdaki beyitte: Duygusuz kimseye can veren, ruh-ı mücessem olan şarabın damlasında ölümsüzlük suyu keyfiyeti gizlidir.

Ḳaṭresinde muḫtefī keyfiyyet-i āb-ı ḥayāt

Cān virir dil-mürdeye rūḥ-ı mücessemdir ***şerāb***

G 32/2.

Şarap bazen cam, piyale gibi unsurlarla birlikte kullanılır. Kıpkırmızı rengi dolayısıyla dudağa benzetilir. Şarap bir küp içinde saklanır. Bekletilmiş şarap daha lezzetlidir. Şair aşağıdaki beyitte sevgiliye övgülerde bulunmaktadır. Âşığın hayal meclisinde (sevgilinin) ağzı ki şarap bardağıdır. Kırmızı dudağı o kadehe iki yıllık içkidir.

Bezm-i ḫayālime deheniñ kim piyāledir

La'l-i lebiñ o cāma ***şerāb***-ı dü sāledir

Ma 324.

2.2.2.15 Mest, Mestâne

Mest; Farsça bir kelime olup kendinden geçmiş, sarhoş anlamına gelmektedir. Şair aşağıdaki beyitte âşığın sevgili uğruna sarhoşluğunu ele almaktadır.

(Sevgilinin) bakışı (âşığın) eline coşkun şarabı armağan edeli, neşe sahibi (sevgili) kavuşmasını elem sarhoşu eyledi.

Eyledi neş'e-ver-i vaṣlını ser-***mest***-i elem

Çeşm-i dest-i nigehe baḫş ideli cām-ı 'ubāb

G 29/6.

Şair aşağıdaki beyitte şöyle demektedir: (Ey sevgili) nazlı siyah bakışın sarhoş etmiş, gözün böbürlenme kadehi sunmasın.

Nigehiñ 'işve siyeh-***mest*** itmiş

Ṣunmasun dīdesi cām-ı naḫvet

G 34/9.

Sevgilinin gözü halkı sarhoş edip şeklini gösterir. Sevgilinin süzgün bakışı can alırken bir hasta şeklini gösterir.

Çeşmi ḫalḳı ***mest*** idüp maḫmūr şeklin gösterir

Ġamzesi cellād iken bir rencūr şeklin gösterir

G 67/1.

Mestâne sarhoşa yakışacak şekilde, kendinden geçmişçesine, sarhoş olmuş anlamlarına gelmekte olup ilâhî aşk şarabını içenlerin veya sevgilinin güzel yüzünü görüp kendinden geçenlerin hâlini ortaya koyan bir tabirdir. Şair aşağıdaki beyitte şöyle demektedir: İçki kadehlerinin gülüşü bir nefeste nice sarhoş olanları ağlayan eyler.

Yek deme ḫandesi peymāneleriñ

Nice ***mestāne***yi eyler giryān

Kı 565/4.

2.2.2.16 Ağyâr, Vâiz

Ağyâr kelimesi Arapça isim olup yabancılar, el, gayrılar, başkalar gibi anlamlara gelmektedir. Sevgilinin diğer bir âşığı rakîb olarak da bilinen agyâr, âşığa göre kötü, çirkin, zararlı ve zalimdir. Âşığa nazaran rakîb sevgiliyle sıkı münasebettedir, ona yüz verir ve onunla beraber olur. Âşığı üzen de budur. Ağyâr, sevgilinin çevresinden asla uzaklaşmadığı için âşığı da ona yaklaştırmaz. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet şöyle demektedir: Rakîb ile o uzun boylu ve salına salına yürüyen sevgili (beraber) gider. (Benim) ömrüm de onların yanı sıra koşup (onlarla) gider.

Aġyār ile o serv ḫırāmān olup gider

‘Ömrüm daḫı yanınca şitābān olup gider

G 58/1.

Vâiz, dinî öğütlerde bulunan kişidir. Fakat divan şiirinde dini gösteriş zanneden kişidir. Bu sebeple, şairlerce sevilmez. Onun zahitten bir farkı yoktur. Aşağıdaki beyitte Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı’nda şairin vâiz ile münakaşa durumunda olduğunu görmekteyiz. Divanda vâiz, zâhid anlamında kullanılmış olup zâhid:

> Allah’ın buyruklarını yerine getirmekle birlikte, şüpheli şeylerden de kaçınan kişidir. Bunlar dinî konularda anlayışı kıt, her için ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiklerini sanan kişiler olarak ele alınır. Daracık dünya görüşü içine sıkışıp kalmışlardır. Dar kalıplı bilgilere bağlıdırlar, hayatın acemisidirler. Bu bakımdan çok zaman gülünç duruma düşerler. Îmândan hiçbir zaman hakîkata ulaşamamışlardır ve samîmiyetleri yoktur (Pala, 2004, s. 470).

Aşağıdaki beyitte şair şöyle demektedir: Vâiz (için) şaşılacak şey (ki) çünkü yaralı gözyaşıyla faydalı şeyleri görüp kendine çekmek için deniz (gibi) coşkunluk etse gülerim.

Cer-i nefʿ itmek içün ***vāʿiẓ-i*** uʿcūbe liḳā

Rīş u eşk ile ḫurūş itse çü deryā gülerim
G 111/6.

2.2.2.17 Kadeh

Kadeh; bardak, içki bardağı demektir. Şair aşağıdaki beyitte: ‘’Ay ışığının bereketi meclisi cıva denizi edeli, kadeh aydınlık dalgası üzerine hava kabarcığı şekli gösterir.’’

Feyż-i mehtāb ideli meclisi baḥr-ı sīm-āb

Gösterir mevce-i nūr üzre ***ḳadeḥ*** şekl-i ḥabāb
G 29/1.

Şair kendine seslenerek: ‘’(Ey) Hikmet şarap şişesi, açılmamış gül gibi gülfidanı olsa da, kadeh sakinin süslü elinde gül demetidir.’’ demektedir.

Olsa da Ḥikmet şurāḥī gül-nihāl-i ġonce-vār

Dest-i zībā sāḳ-ı sāḳīde ***ḳadeḥ*** gül-destedir
G 41/9.

(Hem) gül renkli kadehi kanlı gözüne âşık edip, hem de içip sabah vakti safa ehli olmak ister.

Dīde-i pür ḫūnını ʿāşıḳ idüp gül-gün ***ḳadeḥ***

Ṣubḥ-dem hem-şürb ehl-i ṣafā olmaḳ diler
G 44/5.

Kış mevsiminden sersem tabiatım, her sarhoş çiğ tanesi tecellisi (olan), şarabı, gülü ve kadehi hayal eder.

Ṭab‘ım ḫumār-ı devr-i şitādan ḫayāl ider

Her naḫli mest u şeb-nemi ṣaḥbā-yı gül ***ḳadeḥ***

Kı 206/2.

İçki içen kişi, sohbet ve içki içmek için toplanılan gül bahçesinde canının tezliğini ve sesini feryatlı bülbüle tercih eder.

Ṣadā-yı ḳulḳulını bezm-gāh-ı gül-şende

Fiġān-ı bülbüle tercīḥ ider ***ḳadeḥ***-nūşān

Kı 266/2.

Câm; ilâhî aşk şarabının sunulduğu bardak, sırça, kadehtir. Câm sevgilinin dudağıdır, ağzıdır. Aşağıdaki beyitte şair şöyle söylemektedir: Kırmızı dudağın o çocuğun süslü kadehine öpücük verdikçe, Hikmet pîrlik nefesinde neşe saçan genç delikanlıdır.

Mey-i la‘lin o ṭıflıñ zīb-i ***cām***-ı būse itdikçe

Dem-i pīrīde Ḥikmet neş’e-yāb-ı nev-civānīdir

Müf 400.

İnsan ki her nefeste daima kederle birlikte olmaya tanıdıktır, âşıkları kırmızı dudağın şaraba alıştırır.

Merdüm ki ġamla olmaya her-dem dem āşinā

‘Uşşāḳa ***cām***-ı la‘lin ider mey fem āşinā

G 25/2.

2.2.3 Türkçe Dîvân’ın Nüsha Özellikleri

Bu çalışmada üzerinde çalışılan nüsha matbudur. Nüshada Bodleian Kütüphanesi 13 Mart 1962 tarihli kütüphane mührü mevcuttur. Elde bulunan

nüsha 288 sayfadır. Nüshada zahriyeler mevcuttur. Eser şairin üç farklı dilde yazılmış olan divanlarının birleşiminden meydana gelmektedir. Nüsha Arapça Dîvân ile başlayıp ardından Farsça Dîvân yer alarak son olarak da Türkçe Dîvânı ile bitmektedir. Divanı, dostları ve özellikle Tırnakçı-zâde Mehmet Sa'ît Zîver'in çabalarıyla şairin vefatından sonra, 1282 (1865-1866)'de bir araya getirilmiştir. Divan, 1283 yılında Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. Zîver Bey, eserin mukaddimesinde Ârif Hikmet'in kısa bir hâl tercümesini yazmıştır. Eserde bu mukaddimeden sonra bir sayfa boş bırakılarak 10-74. sayfa aralığında Arapça şiirler yer almaktadır. Nüshanın başlangıcı süsleme ve motiflidir. Yine derkenar ve ayak mevcuttur. Arapça Dîvân'ın bitiminden sonra üç sayfa boş bırakılarak 78-118. sayfa aralığında Farsça şiirler yer almaktadır. Farsça şiirlerin başlangıcı da süsleme ve motiflidir. Yine sayfa altlarında rekabe yani ayak mevcuttur. Farsça Dîvân'ın bitiminden sonra da üç sayfa boş bırakılarak Türkçe şiirler yer almaktadır. Nüshanın başlangıcı süsleme ve motiflidir. Burada da ayak mevcuttur. Türkçe Dîvân 122. sayfadan başlayıp 268. sayfa da son bulmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada esas alınan bölüm şairin Türkçe Dîvânı'dır. Çalışılan nüsha bölümünün her sayfasında ortalama 19 satır bulunmaktadır. Gazeller kafiye harflerine göre sıralıdır. Eserde harekelendirme çok nadir yapılmıştır. Şair eserde ''Hikmet'' ve ''Ârif'' mahlaslarını kullanmıştır.

Şiirlerin transkripsiyonunda Osmanlı Türkçesi'nin özellikleri dikkate alınmıştır. Şiirler tarafımızdan numaralandırılıp şiirlerin başında vezinleri belirtilmiştir. Dipnotlarda ise şiirlerin eksik mısraları belirtilmiştir. Eser besmele ile başlamaktadır. Eserin ilk şiiri bir gazeldir. Eserin son şiiri de divanın bitirilmesine düşürülmüş bir tarihtir.

Nüshanın ilk beyti:

Gözümden eşk-i gül-levn oldı cārī yā Resūl'allāh

Hezār-ı 'ışḳınıñ geldi bahārı yā Resūl'allāh

(b. 1).

Nüshanın son beyti:

Söyledim Kāmil ḫitām-ı ṭab‘ına tārīḫ-i tām

Oldı bu maṭbū‘ bir dīvān Ḥikmet ‘Ārif e

(b. 1132).

Nüsha başında yer alan eserin mukaddimesinde Zîver Bey’in, Ârif Hikmet için bir hâl tercümesi yazdığını söylemiştik. Bu bölüm nüsha açısından bilgilendirici olması vesilesiyle aşağıya alınmıştır:

Bismillāḥi’r-raḥmānı’r-raḥīm

[2]

1 Başla ey kilk-i süḫan-ser-māye

Yine şükür ni‘am-ı Mevlā’ya

2 Na‘t-ı peyġam-beri ḳıl ser-nāme

Midḥat-ı āl-i şeref-pīrāya

(3) Manẓūme-i meşrū‘asını zīver-i zebān-ı taḥmīd u dürūd eyledikden ṣoñra ḫāme-i (4) acz-āṣār dībāce-nüvīs-i faḫr u mesār olup. Beyt:

Eylemek ehl-i dile rūḥ-ı kelāmı taṣvīr

Evvelīn ṣīvesidir kilk-i hüner-pīşemiziñ

(6) Ṣīvesiyle süḫan fehmān-ı daḳāyıḳ-āşināyān-ı bāhirü’l-‘irfāna (7) bu vechle ser-nāme-ḫān-ı ṣevḳ u beşāret olur ki. (8) Beyt:

‘Alāmetü’l-āfāḳ men eṣ‘ārihi

La‘lüme aẕẖat ṭaraza meẕhebā

(10) Medīḥası ṣıfat-ı kāşifesi dinmege sezā-vār ü eḥaḳḳ ve süẖan-ı müstaḥsenī (11) inne mine’ş-şi‘ri Ḥikmet. Eşer-i celīline mā-ṣadaḳ olan şeyẖü’l-islām-ı (12) esbaḳ es-Seyyīd Aḥmed ‘Ārif Ḥikmet Beg Efendi merḥūmuñ ki **[3]** (1) şukūfe-zār vaṣfında

Bilen bilür ne vücūd oldıġıñ o maẖdūmuñ

Cihāna bir daẖı gelmez naẓīri merḥūmuñ

(2) Beyt-i müşkīni zīb-i sifāl-i ta‘rīf-i (3) ẕāt-ı ma‘ārif-mendi olmaġa cedīr ü elyaḳ bir nergis-i rengīn varaḳdır (4) müşārün-ileyh devr-i salṭanāt-ı Selīm H̱ān-ı şāliṣde ṣudūr-ı ma‘ārif-nüşūr-ı (5) ‘ulemādan Rā’if İsmā‘īl Pāşā-zāde es-Seyyīd İbrāḥīm ‘İṣmet (6) Beg Efendi merḥūmuñ necl-i necīl-i maẓhar-ı tencīli olup biñ (7) iki yüz bir sāl-i şeref-iştimāli muḥarremü’l-ḥarāmınıñ yigirmi beşincī (8) eḥad gicesi tezyīn-i bezm-i ‘ālem u ḥudūd u temyīze vaż‘ı ḳadem eyledikde (9) tārīẖ: ‘’Aldı ru’sı ‘ilmle ‘Ārif Beg irdi kāmına‘’ muṣarra‘ (10) tārīẖi nātıḳ oldıġı üzre biñ iki yüz on bir tārīẖinde (11) ṭarīḳ-i feyż-i refīḳ-i tedrīse dāẖil u āẖirin pāyine-i mirḳāt-i teraḳḳiyāta (12) ḥerakāt-ı maẖdūmān ile vāṣıl olaraḳ biñ iki yüz otuz bir senesi (13) Ramażān’ı ġurresinde ḳażā-i Úuds ile zīnet-baẖş-ı silk-i mevāli (14) ve biñ iki yüz otuz altı senesinde Mıṣr-ı Kāhire ve otuz ṭokuzda ṭayyibe-i (15) Ùāhire mevleviyetleriyle kevkeb-i verī el-lem‘ān efżāl u iḳbāli mütelālī (16) ve iki yüz ḳırḳ iki sālinde İstanbūl pāye-i refī‘i ile ḳadr (17) u feżā’ilī ‘ālī olup iki yüz ḳırḳ beş sāli ẖılālinde ḳabl-i (18) salṭanat-ı seniyyeden taḥrīr-i nüfūsa me’mūren Rumeli cānibine (19) maṭiyyerān-ı sefer u zehāb u ba‘de’l-eyāb iki yüz ḳırḳ altı senesi **[4]** (1) manṣıb-ı niḳābet-i sādāt-ı kirām ile şeref-yāb olmuşlar idi vālid-i (2) mācidleriniñ irtiḥāllerinden bu vaḳte ḳadar Ḳuzġuncuḳ nām sāḥil-i dil-güşāda (3) ṭāvūs-ı müzeyyen-bāl-āsā pür güşā-yı iştiḥār olan ceddi emcedlerinden (4) müntaḳıl sāḥil-ẖāne-i feraḥ-fezālarında kemāl-i āsāyiş u ṣafā ile yigirmi (5) beş seneye ḳarīb müddet āram-sāz-ı iḳbāl u

maḥfil-i ma‘ārif-i (6) kāfil ‘ālīleri mevlid-i eşhāb-ı faẕl u kemāl-i meṭāf-ı zā’irān-ı (7) ḫāliṣü’l-bāl iken. Beyt:

Pençe-i mihri perīşān eyler evrāḳ-ı güli

Kimsede şirāze-i sāmānı gerdūn istemez

(9) Muḳtezāsınca şirāze-i niẓām-ı ḥālleri ḫalel-i yā fitne-i dest-i cevr-i rūzgār (10) u Üsküdār’da eski ḥamām civārında tedārik buyurduḳları sa‘ādet (11) ḫānelerinde ḫalvet-güzīn-i ṣabr u ḳarār olmaġı iḫtiyār buyurmuşlar ise de (12) şerefü’l-mekān bil-mekīn medlūlince yine dā’ire-i mekārim bāhireleri kemākān (13) müzd-i ḥem-gāh-ı ṣıġār u kibār oldıġı ḥālde biñ iki yüz ḳırḳ ṭoḳuz (14) re’s-i sālinde Anaṭolı pāyesini iḥrāz ve iki yüz elli senesi (15) ḫılālinde mesned-i niḳābetden bil-isti‘nā iḫtiyār-ı ḥużūr u i‘tirāz itmişler (16) idi iki yüz elli dört tārīḫinde ‘uḥde-i istimāllerine ṣadāret-i (17) Rumeli pāye-i celīli tevcīh ve iki yüz elli beş senesi ya‘nī evā’il-i (18) asr-ı ḫudāvendigār-ı ḫuldāşiyān Sulṭan ‘Abdü’l-mecīd Ḫān’da (19) meclis-i vālā-yı aḥkām-ı ‘adliyyeye me’mūriyetle ḳadr ve ḥayşiyet-i ẕātiyyeleri tenvīh **[5]** (1) buyurulduġını müte‘āḳıben teftīş-i aḥvāl-i bilād u ‘ibād żımnında yine Rumeli (2) cānibine bāl kemāl-i ‘izz u iḳbāl me’mūr u isbāl ve ba‘de’l‘avde dārü’ş-şūrā-yı (3) ‘askerī a‘żālıġıyla ibcāl buyurulup ol vechle ḫayl-i müddet ḫutūb-ı (4) cesīme-i salṭanat-ı seniyye ile meşġūl ve mevād-ı mühimme devlet-i ‘aliyyede (5) ibrāz-ı mesā‘i-yi meşkūre ile muḳbil u maḳbūl olduġı ḥālde zebān-ı (6) ḥikmet-beyānlarından ṣādır ve ḫāme-i bedāhet ‘allāmelerinden müteḳāṭır olan (7) Şeyḫü’l-islām ‘’Eyledi Yezdān beni’’. Muṣarra‘ tārīḫi ḥāvī oldıġı üzre (8) biñ iki yüz altmış iki senesi zilḥiccesiniñ ikinci sebt güni (9) mesned-i ‘ulyā-yı meşīḫat-ı İslāmiyeye nā’il ve yedi sene altı ay (10) on ṭoḳuz gün ḥılāl-i müşkilāt-ı mesā’il olduḳdan ṣoñra iki yüz (11) yetmiş senesi cümāde’l-āḫireniñ yigirmi birinci ṣalı günü cāh-ı fetvādan (12) munfaṣılān muḳademā hengām-ı meşīḫatlarında ṭaraf-ı şābāneden temlīk u iḥsān buyurulan (13) Rumeli ḥiṣārındaki sāḥil-ḫāne-i şeref-āşiyānlarında ṭā‘at u ‘ibādāt (14) ve tetebbu‘l-kütüb ve mücellāt ile güzārende-i evḳāt olduḳları āvānda müseḳḳafāt (15) u müstaġallāt-ı cesīme vaḳf u taḫṣīṣ ile Medīne-i Münevvere

‘alā ṣāḥibüḥā efżal (16) ü’t-taḥiyyede bir kütüb-ḫāne-i ‘āl-i bünyān ve ḥıfẓ u ḫademesine maḫṣūṣ ve dā’ir-i (17) raṣīnü’l-erkān binā ve inşā ve beş biñ mücellātdan mütecāviz kütübe-i nefīse vaḳf (18) u tescīl ve ol genc-i şāygān-ı mu‘allā mekān-ı ba‘ş u tesbīl buyurup (19) ba‘dü’l-ikmāl kendüleri daḫı ḫayrü’l-beḳā‘a hicret ve ol bük‘a-i mübārekede **[6]** (1) ilā āḫirü’l-‘ömr iḳāmete niyet ile ẕāt-ı Ḥażreti Risālet-penāhīye ṣıḥḥat-i (2) nisbet ve şiddet-i maḥabbet u ‘ubūdiyyetlerin her bār yād ve iẓhār itmekde iken (3) āl-i mürā’īs‘ī vel-meniyyete tażmiñ meger ki enfās-ı ma‘dūde-i ḥayātları resīde-i (4) ḥayyiz-i pāyān ve niyyetü’l-mü’min ḫayri min ‘amele medlūlince yalnız ecr u meşūbāt-ı (5) niyyāt-i ḫayriyyelerine neyl eyle li nāmıḳa’l-ḥakīr tārīḫ:

Düşdi dehriñ bir sütūnı yine bu tārīḫde

Oldı Hikmet Bey Efendi reh-rev-i sūy-ı bekā

(7) Tārīḫi maġzāsınca biñ iki yüz yetmiş beş senesi Ş‘banü’l-mu‘ẓamānıñ (8) on altıncı eḥad gicesi ‘āzim-i dār-ı cinān ve Üsküdār’da Nūḥ ḳuyusu dār-ı (9) maḥallede maḳbere-i maḥṣūṣalarında vālid-i firdevs mekān ve eḳārib u ḫūy-ı şānı (10) cenbinde mütevārī-i ḥadd-i ġufrān olmuşlardır ‘aleyhi’r-raḥmet u el-rıżvān (11) merḥūm-ı müşārün ileyh ṣunūf-ı ‘ulūm u ma‘ārifde yegāne-i devr u zemān oldıġı (12) miṣallü merāsim-i cāh u menāṣib ile me’lūf bulundıġı ḥālde bile beyt:

Degüldür kār u bār-ı cāh mānı‘-ı ḳurb-ı Yezdān

Ḥaṣīri ālet-i ḳurb itme zāhid bu riyā-yı ḳo

(14) Vefḳince ‘ulüv u cāh-ı menziletleri mānı‘-i taḳvā u ibādetleri olmayaraḳ zühd u vera‘da (15) daḫı müşārün ileyh bil-benān idiler siyemmā elsine-i ṣelāṣede nesīc-i kār-gāh-ı ṭab‘ı (16) selīmeleri olan eş‘ār-ı belāġat-güsteri ebū ‘ibāde u şevket (17) u sāmīniñ bālā-teri oldıġı mecma‘-ı ‘aleyh-i nādire-sencān-ı cihāndır (18) muḥarrir-i dībāce-i eṣer aḥḳar el-mevāli Seyyīd Muhammed Sa‘īd Zīver müşārün ileyhüñ (19) seḳāṭa-çīnān-ı ḫān-ı feyż u ifādelerinden olduġum cihetle biñ iki yüz **[7]** (1) ḳırḳ beş senesinden elli beş

tārīḫine ḳadar bilā-infikāk ve soñraları (2) ḥasbe'l-ḳader ṭaşra me'mūriyetleriyle reh-neverd-i seyāḥat u sefer bulunduġımdan (3) evḳāt-ı infisālde ekşer-i mülāzemet-i der-gāh-ı feyż-i bār-gāhlarıyla ḥā'iz-i dest-māye-i (4) faḫr u istifāde olageldigimden meşhūd-ı çeşm-i ḫayret-bīnim olan āşār-ı (5) nefīse u eş'ār-ı belīġa ve taḳāriż-i laṭīfe ve bā-ḫuṣūṣ ibtidā-i ḳarn-ı şāliş-i 'aşereden (6) bedā-i 'ibārāt-i ḥarīri pesend-i beliġāne ile ḫāme-zen-i i'tinā olduḳları vefeyāt-ı (7) fużalā-yı 'asr-ı meẕkūrı muḥtevī mecelle-i celīleleri müşārün ileyhiñ (8) irtiḥāliyle perīşān u eyādī-i dehr-i nā-mihr-bānda kim nişān oldıġı (9) dāġ-zen-i süveydā-yı ḥaḳāyıḳ-fehmān iken el-minnet'ullāh-ı te'ālī u taḳdīs-i zemān-ı (10) hümāyūn-ı ma'delet-nişānı mevsim-i rebī'-i kemālāt u kişver-i sa'ādāt-ı maẕhar (11) ẓāhir el-ömrānī revāc-gāh-ı eṣnāf-ı ma'ārif u ṣanā'āt olan (12) şehr-yār-ı baḫtiyār-ı 'ālī-tebār u tāc-dār-ı şevket-medār-ı ḳaviyyü'l-iḳtidār-ı (13) e'az tāc-dārān-ı cihān tāc-baḫş-ı 'azīzān-ı emṣār-ı faḫāmet u şān (14) pādşāhımız u velī ni'metimiz Sulṭān 'Abdül'azīz Ḫān Efendimiz ḥażretleriniñ (15) her şeyde meşhūd-ı 'uyūn-ı 'alemiyān olan muvaffāḳıyyet-i celīle-i şāhāneleri (16) āşār-ı seniyyeden olaraḳ mīr-i merḥūm müşārün ileyhiñ feyż-mend-i bezm-i 'irfānı (17) olan ba'żı zevāt-ı ma'ārif-mendān āşār-ı mezkūreniñ öyle külliyen (18) maṭraḥ-ı zaviye-i nisyan u telef olmasını lāyıḳ görmeyerek māl iderek (19) küllühü lā-yütrakü küllühü ḳā'idesince dest-res-i aṭlā' olabildikleri mecāmī'

[8] (1) u evrāḳda mevcūd u mirḳam-ı eş'ār u āşārıñ cem' u tertīb u tedvīnine (2) ṣarf u sa'a muḳadderet u himmetle rūḥ-ı nāẕım-ı müşārün ileyhi şādān (3) ve bu cihetle bil-cümle dāniş-verān-ı 'aṣr-ı iḥyā u ḫāndān (4) eyledikleri ḥāḳḳā ki bir āşār-ı celīl u bā'iş-i zikr-i (5) cemīl olacak ḫayr-ı cüz-ı ile muvaffaḳ olmuşlardır (6) ce'alallāh se'īhim meşkūrā.

3. ŞEYHÜLİSLAM ÂRİF HİKMET DÎVÂNI (TÜRKÇE KISIM) (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Bismillāḥi'r-raḥmānı'r-raḥīm

Fātiḥü'l-ebvāb kelām-ı ḳadīm

[122]

1

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'ılün

1 Gözümden eşk-i gül-levn oldı cārī yā Resūl'allāh
Hezār-ı 'ışḳınıñ geldi bahārı yā Resūl'allāh

2 Rehiñde her muġaylān meyl-i çeşm-i iftiḫārımdır
Teh-i pāda bıraḳmam öyle ḫārı yā Resūl'allāh

3 Bi-ḥaḳḳın Ka'be tevfīḳ-i İlāhī reh-ber olduḳda
Ṭarīḳında virirdim cümle-vārı yā Resūl'allāh

4 Olup ġalṭīde ḫāk-i āsitānında bulur Ḥikmet
Miṣāl-i der-i ġalṭān i'tibārı yā Resūl'allāh

5 Nihānı sūz-ı ‘ışḳıñ cevher-efrūz-ı dil oldıḳça

Taḫayyül eyledim ḥāl-i çınārı yā Resūl’allāh

6 Ṭarīḳ ṭayyibede maḥmil-keş olsa bir daḫı Ḥikmet

Reg-i cānından eylerdi mehārı yā Resūl’allāh

7 Olup pervāne-meşrep ‘ışḳıla şeb-tā-seher Ḥikmet

Çerāġ-ı dāġ-ı dildir ġam-küsārı yā Resūl’allāh

2

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Dökülse ḳıbleñe mesḥ-i ḥabāba yā Resūl’allāh

Türābıñ ḳıbleñe olmuş şifāhā yā Resūl’allāh

2 Ṣırāṭ üzre şefā‘at dest-gīr olsun ki düşümde

Taḥammül ḳalmadı bār-ı günāha yā Resūl’allāh

3 Ġamıñla tek ü tāz eylerdi farḳ-ı ferḳadān üzre

Vireydim ruḫṣatı şeb-dīz-i āha yā Resūl'allāh

[123]

4 Ṭahūruñ nūr-ı aḳdesden żiyā-bāş itdi eflākı

Sebebsin incilā-yı mihr u māha yā Resūl'allāh

5 Muġayyeb şems-i ẕāt-ı ḥayyıñ oldı ḳabr-i pür-nūruñ

..... [8]

3

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 Göñül gencūr-ı tevḥīd-i Ḫudādır yā Resūl'allāh

Seni taṣdīḳ aña fażl-ı Ḫudādır yā Resūl'allāh

2 Ġubār-ı ravżañı eşref bilirken 'arş-ı a'ẓamdan

Anı şuña 'adīl itmek ḫaṭādır yā Resūl'allāh

[8] Beytin 2. mısrası yoktur.

3 ‘Iṭāşı āb-ı engüşt-i şerīfiñ eyledi irvā

Kef-i iḥsā’nūruñ baḥr-ı seḥādır yā Resūl’allāh

4 Felek ber-dūş idüp bār-ı fiḫār-ı şām-ı mi‘rācı

Ṣabāḥ-ı ḥaşre-dek ḳaddi dü-tādır yā Resūl’allāh

4

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ser-i kūyunda kem-ter ḫāk-i rāhım yā Resūl’allāh

Nişīb-i āsitānıñdır penāhım yā Resūl’allāh

2 Żiyā-yı mihr-i sūz-ı ‘ışḳıñ itsün gün gibi rūşen

Şeb-i tārīkdir ḳalb-i siyāhım yā Resūl’allāh

3 Şu rütbe ḫāb-ı ġaflet çeşm-i cānı perde-pūş oldı

Ṣabāḥ-ı ḥaşre ḳaldı intisābım yā Resūl’allāh

4 Şebān ki cān-ı ḫaste olmaġa ‘azm-āver-i kūyuñ

‘Aṣā-yı vü meş‘al itdim dāġ-ı vāhım yā Resūl’allāh[9]

5 Müşārün bi’l-benāndır mu‘cizātıñ āfitāb-āsā

Dü şaḳḳ-ı ṣūret-i mehdir güvāhım yā Resūl’allāh

6 Miṯāl-i Nehr-i Āṣī cūşiş eyler dem-be-dem eşkim

Ġarīḳ-i ḳa‘r-ı deryā-yı günāhım yā Resūl’allāh

7 Türāb-ı ḳabr-i pākıñ ‘arş-ı a‘ẓamdan mu‘aẓẓamdır

Bi-ḥaḳḳın Ka‘be yoḳdır iştibāhım yā Resūl’allāh

5

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Reh-i kūyuñda cismim ḫāk-pādır yā Resūl’allāh

Ġubārım çeşm-i mihre tūtiyādır yā Resūl’allāh

[9] 2. mısranın vezni bozuktur.

2 Yaşın altun iderler çeḥre-sāyān āsitānıñda

Ġubār-ı ḫāk-pāyıñ kīmyādır yā Resūl'allāh

3 Ḫayālin ḥızr-ı cān itse n'ola beyt-i siyeh-pūşuñ

Süveydā-yı dil-i ehl-i ṣafādır yā Resūl'allāh

[124]

4 Revā ḳıl ḫasteyim dārü'ş-şifā-yı lutfuña geldim

Göñül derd-i günāha mübtelādır yā Resūl'allāh

5 Serim kim her nefesde pür hevādır yā Resūl'allāh

Ḥabāb-ı mevc-i eşk itsem revādır yā Resūl'allāh

6 Şefā'at-ḫāhdır ḳalb-i siyeh destinde keşkūli

Der-i lutfuñda 'Ārif bir gedādır yā Resūl'allāh

6

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'ılün

1 Göñüldür vechine mir’āt-ı ḥasret yā Resūl’allāh

Beni ḥayret-fezā eyler bu ṣūret yā Resūl’allāh

2 Ṣabāḥü’l-ḫayr-ı mīlādında mihr-i sa‘d olup ṭāli‘

Ciḥāndan nūruñ itdi ref‘-i ẓulmet yā Resūl’allāh

3 ‘Uṣāt u müflisān-ı ṭā‘ate kāfī vü vāfīdür

Kef-i faẓlıñdaki naḳd-i şefā‘at yā Resūl’allāh

4 ..... [10]

Ṣırāṭ üzre bulur ümmet selāmet yā Resūl’allāh

7

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Nübüvvetle ne kerem itdiğiñ dem yā Resūl’allāh

Rehīn-i mā-i ṭīn olmışdı ‘ālem yā Resūl’allāh

[10] Beytin 1. mısrası yoktur.

2 ..... [11]

Göñül müştāḳ-ı ravżañdır dem-ā-dem yā Resūl'allāh

8

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Hümā-yı evc-gāh-ı devlet-i dāreyndir ẕātıñ

Düşer mi ẓıll-ı iḳbāliñ zemīne yā Resūl'allāh

9

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Ḳapuñ dār-ı şifā-yı 'āṣiyāndır yā Resūl'allāh

Gedā vü şāha luṭfuñ rāygāndır yā Resūl'allāh

10

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

Dü çeşmedir ḳapuñda pās-pānıñ yā Resūl'allāh

Müjemdir ḫākir ü āb-ı sitānıñ yā Resūl'allāh

[11] Beytin 1. mısrası yoktur.

11

Rubā‘iyyāt-ı Der-Na‘t-ı Eşref-i Maḫlūḳāt ‘Aleyhi Efḍālü’ş-Şalavāt

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘ılü fe‘ūl

Ey nūr-ı ruḫı ṣun‘-ı nuḫustīn-i Ḫudā

Maḫlūḳ seniñ ẕātıña nüh kāḫ-ı semā

[125]

Nūruñ beled-i rāh-ı viṣāl oldı dile

Ey şem‘-i niḥān-ḫāne-i nāmūs-ı hüdā

12

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘ılün fa‘

Yā Rab dil-i gümrāha ‘ināyet eyle

‘Işḳıñ belde rāh-ı hidāyet eyle[12]

Na‘t-ı şeh-i kevneyne cesāret ḳıldım

Feyżiñle zebānıma i‘ānet eyle

[12] 2. mısranın vezni farklıdır.

13

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḥarem-i Ravża-i Peyġamberde

Ġonce-i feyż-i Ḫudā nā-ma‘dūd

Dāmen-i ḳalb ki ḳıl māl-ā-māl

Eyleyüp dest-i du‘ā-yı memdūd

14

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ṣaḫretullāh-ı ḫāliḳ-i bī-çūn

Eylemiş beyt muḳaddes içre meḥek

Zā’irānıñ ‘ayār-ı iḫlāsı

Ṣafḥasında olur ‘ayān bī-şek

15

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḫūrşīd-i nūr-ı vech-i mübīn-i Muḥammedī

Ger olmasaydı lem‘a-dih-i ‘ālem-i şühūd

Mānend-i zerre ḫurd ü kelān-ı mükevvenāt

Ketm-i şeb-i ‘ademde ḳalurlardı bī̄-vücūd

16

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Raḳam-ı ma‘şiyet-i hüccācı

Defterinden siler elbette İlāh

Kisve-i beyt-i ḥarāmıñ Ḥikmet

Oldı astārı bu ṣūretle siyāh

17

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Rāh-ı ‘ışḳa düşüp çü nakş-ı ḳadem

Meş‘al-āsā yanar nefes nefes

İştiyāḳ-ı Resūl-i Ekremden

Nāle eyler göñül miṯal-i ceres

[126]

18

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Zā’irān-ı ḥabīb-i Mevlā’ya

İki dürdir güşāde bī-dermān

2 Biri bāb-ı selām dārü’s-selām

Birisi bāb-ı raḥmet-i raḥmān

19

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḥarem-i muḥterem-i ḳuds-i mübārek ezelī

Mehbiṭ-i nūr-ı tecellī-i Ḫudādır Ḥaḳḳā

2 Ṭāḳ-i miḥrābına ḳıl ‘ışḳla ta‘alluḳ-ı derūn

Hem çü ḳandīl olasın ġarḳ-ı füyūżāt-ı Ḫudā

20

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘ılün fa‘

Sāġar-be-kef ṣafā-yı nefesim yā Rab

Medhūş mey-i hevā-yı nefesim yā Rab

Vāreste ide ḥabl-i metīn-i ġufrān

Maṭrūḥ çeh-i belā-yı nefesim yā Rab

21

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1 Eyā bedr-i münīr-i evc-i Sübḥāne'l-leẕī esrā

Dür-i yek-tā-yı kenz-i ġayb-ı muṭlaḳ menşe-i eşyā

2 Vücūd-ı pā güli mis eyleyen ḫāk-i 'ıṭır-nākiñ

'Aceb mi 'arş-ı a'ẓamdan olursa rütbesi bālā

22

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Ḫırḳa-i ḥażret-i faḫr-ı rusül

Aṭlas-ı çarḫ olamaz pāy-endāz

Yüz sürüp ẕeyline taḳbīl iderek

Ḳıl şefī'-i ümeme 'arż-ı niyāz

23

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḫırḳa-i pür-şeref-i ḥażret-i faḫr-ı rusülüñ

Aṭlas-ı çarḫ-ı mu‘allā olamaz astārı

2 Yüz sürüp ẕeyline ta‘ẓīm ile būs it ki saña

İde maḥşerde şefā‘at o ḥabīb-i Bārī

[127]

Allah u ehdafla elḥamdü’ṣ-ṣenā ḳıldım bu rāst-hā ile dīvān-ı ibtidā

24

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Āteş almış reng-i gül ruḫsār-ı āl olmuş saña

İner ‘anberler yanup püskürme ḫāl olmuş saña

2 Ḳıl nesīm-i nāz ile ‘arż-ı temāyül dā’imā

Ḳāmetiñ ey gülşen-i ‘işve nihāl olmuş saña

3 Gerdeniñ ey ‘ālem-i ḥüsn olsa da ṣubḥ-ı münīr

Ḥāl kevkeb zülf şeb ebrū hilāl olmış saña

4 Ṣāh-ı ḥüsne ḳılmaġa ‘arż-ı taẓallüm mū-be-mū

Ṣafḥa-i ruḫsār-ı pür ḫaṭṭ ‘arż-ı ḥāl olmuş saña

5 Kākülüñ başdan çıḳup eyler hemīşe pīçtāb

İş bu fitne bā‘iṣ-i ṣad ḳīl u ḳāl olmuş saña

6 Nīm-ḫābī vü siyeh-mestī olup hem-bezm-i nāz

Ṣoñra çeşminde nigāh-ı bī-mecāl olmuş saña

7 Seyr-i reftārıñla rāhıñda dil-i üftāde āh

Sāye-veş ey naḫl-i naḫvet pāy-māl olmuş saña

8 Ḳalbiñi ser-mest-i ḥasret itmege Ḥikmet müdām

Ṣevḳ-i la‘li bāde-i cām-ı ḫayāl olmuş saña

25

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Mecrā-yı çeşm-i ḥasreti itsem nem āşinā
Yek ḳaṭresi dü ‘ālemi eyler yem āşinā

2 Merdüm ki ġamla olmaya her-dem dem āşinā
‘Uşşāḳa cām-ı la‘lin ider mey fem āşinā

3 Vaḥşet-güzīn-vādī-yi tīh u ġurūr iken
Bī-gāne ġamzesi ne ‘aceb ‘ālem āşinā

[128]

4 Diller üdmege mest-i müdām-ı viṣāl idi
Cām-ı meye döküldü dehān-ı cem āşinā

5 ‘Ādet budur zemānede kim ḫışm-ı cān olur
Olmaz ise merāsim ile mükrem āşinā

6 Tenḥā-rev-i ṭarīḳ-i tecāhül refīḳ olur

Ḥikmet teṣādüf eylese vaḳt-i ġam āşinā

26

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 ‘Ömr-i sermed bā‘iş-i tekdīrdir sensiz baña

Rişte-i med nefes-i zincīrdir sensiz baña

2 Neş’e-yāb-ı şerbet-i mergim o rütbe sāḳīyā

Mevc-i ṣaḥbā cevher-i şemşīrdir sensiz baña

3 Ṣafḥā-i ruḫsārım üzre ḥāl-i zārım şerḥ ider

Her müjem bir ḫāme-i taḥrīrdir sensiz baña

4 ‘Āciz-āsā bādiye-pūyān-ı dest-i ‘uzletim

Ḥalḳa-i ṣoḥbet faḥḥ-ı naḥcīrdir sensiz baña

5 Ḥasret-i rūyuñla gül-şen bezm-i mātem-ḫānedir

Ṣıyt-ı bülbül nāle-i şeb-gīrdir sensiz baña

27

Diger

Mef'ūlü fā'ilātü mefa'īlü fā'ilün

1 Āyīne-dār-ı 'ibret olup āsiyā baña

Oldı medār-ı çarḫ-ı felek rū-nümā baña

2 Bir üstüḫāna kendisi muḥtāc iken henūz

Düşmez ḫayāl-i sāye-i bāl-i hümā baña

3 Āfāḳı ṭutdı baḫt-ı siyāhım miṣāl-i şeb

Virmez henūz necm-i sa'ādet żiyā baña

4 Bir āhım açdı ġonce-i dāġıñ hezārını

Ṣāyeste nām-ı bülbül-i āteş-nevā baña

5 Virmez gezer o meh-veşle der-i kenārda

Sūy-ı viṣāle cūşiş-i ḫūy-ı ḥayā baña

6 Tīġ-i nigāhı ḳaṭ‘ ideli iltifāṭını

Bī-gānedir mu‘āmele-i āşinā baña

7 Rūḥuñ teleẕẕüzüyle gelür ḳalbe inbisāṭ

Ḥikmet bu sırrı ḳıldı beyān ḫoş ṣadā baña

28

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ṣafḥa-i gerdūn olup āyīne-i ‘ibret baña

‘Arż ider eşkāl-i illāmı nice ṣūret baña

[129]

2 Ḳāf-ı istiġnāda hem pervāz-ı ‘anḳādır göñül

Sāye-i bāl-i hümā ‘ārż itmesün devlet baña

3 Mevc-i meyden dilde cūş eyler mi ümmīd-i neşāṭ

Iżṭırāb itdikçe īmā sāġar-ı ‘işret bana

Ḥarfü’l-Bā

29

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Feyż-i mehtāb ideli meclisi baḥr-ı sīm-āb

Gösterir mevce-i nūr üzre ḳadeḥ şekl-i ḥabāb

2 Germ olur āb-ı güherden heves-i ehl-i ḫarīd

Yoḫsa sīr-āb idemez teşne lebi mevc-i serāb

3 Zāde-i naḫl-i gül-i ġāliye-sā olsa da ḫār

Keç niḥādānı şeref-perver ider ey sebbāb

4 Ḳalb-i ṣāḳī ider īhām-ı hevā raḫne-peẕīr

Ḫāne-i āyīneye mevc-i nefesdir seylāb

5 Ẓālim-i ġāliye iṣbāt-ı mükāfāt eyler

Şu‘le-i āteşi efserde iden eşk-i kebāb

6 Eyledi neş’e-ver-i vaṣlını ser-mest-i elem

Çeşm-i dest-i nigehe baḫş ideli cām-ı ‘ubāb

7 Eḥl-i taḳlīd idemez ṣālike īṣāl-i füyūż

Rūşenā-baḫş olamaz reh-reve nūr-ı şitāb

8 Dem-be-dem devr-i mecālis iden ehl-i zevḳiñ

Desti fāriġ ḳalur encāmı çü mīnā-yı şerāb

9 Rūḥdır müdrik-i leẕẕāt-ı leṭā’if Ḥikmet

Kef-i lāmisde ḫaşeb-bāzda olur cism rebāb

30

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gül-şen ki feyż-i nūr ile sīr-ābdır bu şeb

Her ġonce bir külīçe-i mehtābdır bu şeb

2 Bī-dār ider mi bang-ı niyāzım sepīde dem

Baḫt-ı siyāh rūz-girān-ı ḫābdır bu şeb

3 Mest itdi hūşı bezm-i çerāġān-ı māh-tāb

Lāle piyāle jāle mey-i nābdır bu şeb

4 Şām ülkesiyle çarḫı çerāġ itdi māh-tāb

Kim ẕīb-i dūş-ı ferve-i sincābdır bu şeb

5 Āyīne-i cemāl-i hüner baḫt-ı tīredir

Ẓulmet medār-ı tābiş-i şeb-tābdır bu şeb

6 Ḥikmet bu āteşīn süḫan-ı dil-firūz ile

Rūşen çerāġ-ı meclis-i aḥbābdır bu şeb

[130]

31

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Āh-ı bezm-i ‘ışḳa şem‘-i şu‘le-pūş oldı bu şeb

Dil yanup pervāne-i āteş-ḫurūş oldı bu şeb

2 Eyledi ṣad tīre rūzı her ser-i mūyında bend

Ol siyeh zülfüñ ki ey meh ẕīb-i dūş oldı bu şeb

3 Tā seher encüm-şümār-ı ye’s olup çeşm-i ḥazīn

Dest-i nālem çāk-sāz-ı ceyb-i hūş oldı bu şeb

4 Nīmdir destinde çarḫıñ cām-ı zerrīn-i hilāl

Ḳanġı ḫūn-ı dilden eyā bāde nūş oldu bu şeb

5 Ġālibā pervāne-veş yandı bir āteşle o da

Ṭa‘n-ı ehl-i ‘ışḳdan Ḥikmet ḫoş oldı bu şeb[13]

[13] 2. mısranın vezni farklıdır.

32

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Zāhid-i ef‘ī-nihāda şerbet-i semdir şerāb

Rind-i ṣāfī meşrebe iksīr-i a‘ẓamdır şerāb

2 Ḳaṭresinde muḫtefī keyfiyyet-i āb-ı ḥayāt

Cān virir dil-mürdeye rūḥ-ı mücessemdir şerāb

3 Sū-be-sū menşūrın eyler ṣu gibi dilde revān

Taḫt-gāh-ı bezm-i şevḳe gūyiyā Cemdir şerāb

4 Sırr ġibi feyż-i nūş-ā-nūş ile işrāb ider

Bezm-gāh-ı ‘ālem-i ervāḥa maḥremdir şerāb

33

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Çeşm-i dili maḥcūb-ı şühūd eyleme yā Rab

Āyīnemi jengār-nümūd eyleme yā Rab

2 Ṭāḳat-şiken-i ġamla yıḳup ṭāḳ-ı emānım

Āh-ı dilimi çarḫā ‘amūd eyleme yā Rab

3 Dünyā-yı temennīde perestiş ile kibār

Cebhem mutaṣaddī-i sücūd eyleme yā Rab

4 Rūḥum ki çıḳa vaḳt-i pesīn-i ḳāleb-i demden

Miḥnet-zede-i nefs-i ‘anūd eyleme yā Rab

Ḥarfü’t-Tā

34

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḥayf ol ġamzesi āhū ṣūret

Eylemez merdüm ile ünsiyyet

2 Gül-i peymāne virir būy-ı neşāṭ

Gelse de faṣl-ı ḫazān-ı kürbet

3 Ol perī olsa da āhū vaḥşet

Çeşm-i merdümle ider ünsiyyet

[131]

4 Ey perīşān o perīşān göñül

Ḫāṭırımda ḳomadı cem‘iyyet

5 Naḳd-i mihriñi ey çarḫ-ı le’īm

Eylemem zīver-i kīs-i raġbet

6 Ṣubḥ-ı maḥşerde ider ṭayy-ı bisāṭ

Ey dil-i ġam-zede şām-ı ḥasret

7 Mu‘teber olmasa da rücḥān u şeref

Seng olur güher-i ‘ālī-ḳıymet

8 Ehl-i tecrīde olur bār-ı girān

Sāye-i bāl-i hümā-yı devlet

9 Nigehiñ ‘işve siyeh-mest itmiş

Ṣunmasun dīdesi cām-ı naḫvet

10 Oldı her heft-i ‘arūs-ı taḥsīn

Dürr-i manẓūm-ı kelām-ı Ḥikmet

Ḥarfü’s-Sā

35

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ẓālimden ehl-i cāha varup iştikā ‘abes

Ṣayyāda bīm-i kelbi ile ilticā ‘abes

2 Be-rāh-ı ṣubḥ-gāh ile açdım hezār-ı dāġ

Gül-zār-ı ‘ışḳ-ı feyż-i nesīm-i ṣabā ‘abes

3 Ṣāfī-derūn mütābaʿat itmez hevāsına

Emvāc-ı āb-ı gühere cūş-ı hevā ‘abes

4 Fikr-i ẓuhūr-ı naḳş-ı ḫaṭṭ olmaz ‘aṭā-yı şevḳ

Mihmān-serāy-ı mülk-i dile bu riyā ‘abeş

5 ..... [14]

Dest-i ‘arūs-ı mürdeye reng-i ḥınā ‘abeş

6 Besdir nigāh-ı pür-ġażab u luṭf-ı la‘l-i nāb

‘Uşşāḳ-ı zehr-i ḳātil u āb-ı beḳā ‘abeş

7 Zerd itdi rūy-ı ‘āşıḳını ḳīl u ḳāl-i ḫaṭṭ

Ṣanma mesā’il-i kütüb-i kīmyā ‘abeş

8 Vaḥşet-güzīni liste-i dām-ı ẓuhūr ider

Ḥikmet olur mı silsile-i naḳş-ı pā ‘abeş

9 Jengār-ı ḫaṭṭı çekdi bu şeb perde-i siyāh

Mir’āt-ı ḥüsne āl-i ḥicāb-ı ḥayā ‘abeş

[14] Beytin 1. mısrası yoktur.

Ḥarfü'l-Cīm

[132]

36

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'ılün

1 Olur āh-ı seḥer-gāhımla zülf-i yār pīç-a-pīc

Nümāyāndır ṣabā esdikçe sünbül-zār pīç-a-pīc

2 Nigāh itsem ṣu'ā'-ı ḥüsnüne ey pençe-i ḫūrşīd

Temāṣā-gāh-ı çeşmimde olur inẓār pīç-a-pīc

3 Ġam-ı zülfüñle her şeb dūd-ı āh-ı ġamzesi pür-zehr

Çıkar gencīne-i dilden miṣāl-i mār pīç-a-pīc

4 Nişīmen-gāh-ı şūr-ı ġuṣṣadan ṭab'-ı hünerver

Nuḳūṣ-ı ṣafḥa-i şemşīr-i cevher-dār pīç-a-pīc

5 Ḥaḳīr-i pā-zede-i sidre-i kām oldığın bildüm

Olup gülşende dāmānımla 'Ārif ḫār pīç-a-pīc

37

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Bu rūzgār içre ideydi ḳarār mevc

Olmazdı böyle zillet ile ḫāk-sār mevc

2 Fülk-i naẓara ġarḳa-yı deryā-yı nūr olur

Rūyuñda ursa tāb-ı mey-i ḫoş güvār mevc

3 Dāmen-girift-i ṣāf-dilān feyż-mend olur

Elbet ider sevāḥiline dürr niṯār mevc

Ḥarfü’l-Ḥā

38

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Bezm-i ‘ālemde şikest olmasa mīnā-yı feraḥ

Neş’e-yāb eyler idi dilleri ṣaḥbā-yı feraḥ

2 Eyler āṯār-ı ġamı ġarḳa-yı girdāb-ı ‘adem

Cūşişe gelse kemīn ḳatre-i deryā-yı feraḥ

3 Şeb-i ẓulmet eṣer-i ġamda siyeh-baḫtāna

Ṭarf-ı ebrū-yı hilāli ider īmā-yı feraḥ

4 Tek u tāze eyledi meydān-ı dil-nā-şādı

Bulmadı cāy-ı ḳarār esb-i sebük-pāy-ı feraḥ

5 Buldı ṭūl-ı heves-i zülf-i siyeh-kārında

Tīre-rūzān-ı muḥabbet şeb-i yeldā-yı feraḥ

6 Ḳayd-ı emrūz ile eyler güẕerān eyyāmı

Ḳaldı mı ṣubḥ ki maḥşere ferdā-yı feraḥ

7 Ḥikmet olmazdı ḫarīdār-ı ḳumāş-ı ḥüsni

Naḳş-ı ḫāl-i siyehi olmasa tamġā-yı feraḥ

Ḥarfü'd-Dal

[133]

39

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Sūz-ı dildir mihr-i ṣubḥ-ı intibāh-ı naḳş-bend

Maṭla‘-ı nūr-ı hüdādır ḫāne-gāh-ı naḳş-bend

2 Terk-i ārāyiş-i ṭarīḳle irerler menzile

Kūçe-i faḳr u fenādır şāh-rāh-ı naḳş-bend

3 Devlet-i dāreyn ile eyler faḳīri ser-bülend

Ḥażret-i ḫāce Baḥā’eddīn-i şāh-ı naḳş-bend

40

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḫalḳ olaldan bu dār-ı kevn ü fesād

Ekşer-i ḫalḳa ẓulm olup olup mu‘tād

2 Oldı rāyic metā‘-ı āteş-i şūr

Germ olup sevḳ-i fitne vü bī-dād

3 Nice bī-cürmi yaḳdı dūzaḫ-ı ġam

Çıḳdı ‘ayyūḳa nāle vü feryād

4 Āhlardır bu āsmān-ı kebūd

Tūde-i ḫākdır füsürde remād

5 Bünye-i bī-şebātını ider berbād

Nefḫā-yı vāḥide ider berbād

Ḥarfü’r-Rā

41

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Tā ki zincīr-i nefesle gerden-i cān bestedir

Ṣanma kim ḳayd-ı ‘alāyıḳdan göñül vārestedir

2 Laġziş-i pā-yı teġāfülden zemīn-i ‘işvede

Dīde-i pür naḫvet-i pür sāġar-ı eşk bestedir

3 Her maḳāmıñ bir maḳāli vardır ey ṣūfī-i ṣāf

Ehl-i bezmiñ raġbeti sāḳīye yāḫūd mestedir

4 Ḳılmaz ehl-i ma‘rifet ser-rişte siz tedbīr-i kār

Her ṭabīb-i ḥāzıḳıñ mi‘yār-ı nabż-ı ḫastedir

5 Ḫanmān sūz-ı şekīb oldukça sūz-ı ḥasretiñ

Dūd-ı dil ey mihr-i naḫvet çarḫa dek peyvestedir

6 Yār ḳumrī-i nigāhıyla temāyül-sāz olur

Serv-ḳaddi gül-şen-i nāz içre kim nev-restedir

7 İrtifā-ı‘ ḳadri īcāb eylemez ‘arż-ı vaḳār

Zühreniñ reftārı seyr-i mihrden āhestedir

8 Mihr ü meh-veş ehl-i feyżiñ kāmilinden nāḳısı

İḳtibās-ı nūr-ı ‘irfān itseler şāyestedir

9 Olsa da Ḥikmet ṣurāḥī gül-nihāl-i ġonce-vār

Dest-i zībā sāḳ-ı sāḳīde ḳadeḥ gül-destedir

[134]

42

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Ṭūṭī ḳafes-nişīn-i felāket degil midir

Ḥıfẓ-ı lisān medār-ı selāmet degil midir

2 Dil dest-i ġamda olsa da pergār-ı inḳılāb

Devr-i firāḳıñ āḫirī vuṣlat degil midir

3 Medd-i kef-i nigāh ideli la'liñe göñül

Mest-i müdām-ı cām-ı muḥabbet degil midir

4 Mecbūr iden meẓālime erkān-ı devleti

İsrāf-ı bī-lüzūm-ı sefāhat degil midir

5 Mest olsa bezm-i ‘işvede çeşmiñ ‘aceb degil

Ol la‘l-i leb piyāle-i ‘işret degil midir

6 Dünyāda naḳd-i ‘ömr ile kālā-yı müşterā

‘Ukbāda ẕīb-i dūş-ı nedāmet degil midir

7 Ey muḥteşem efendi veḳāret-penāh iken

Ṣarrāfa ser-fürū da reẓālet degil midir

8 Çeşm-i ẕevi’l-baṣā’ire her seng-i maḳbere

Mir’āt-ı ṣāf-ı çihre-i ‘ibret degil midir

9 Āyīne-i felekde bu eşkāl-i ḥādiṯāt

Enẓār-ı ḫalḳa bā‘iṯ-i ḥayret degil midir

10 Ol ẕāt-ı muḥterem kim ola ‘ālem āşinā

Bī-gāne-i ḥuẓūẓ-ı muḥabbet degil midir

11 Ḥikmet bu kār-ḫāne-i sermāye-i ġınā

Kenz-i belā nefād-ı ḳanā‘at degil midir

43

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Cām-ı leb-rīz-i ṣafā yār mıdır

Neş’esi eski ḳafā-dār mıdır

2 Vaṣf-ı la‘lindeki rengīn-süḫanım

Ġonçe-i gül-şen-i efkār mıdır

3 Ḥāle-i ḫaṭṭ ile vechi o miḥek

Bedr-i tām olsa daḫı yār mıdır

4 Çeşm-i giryān gül-i pür-jāle gibi

Her seḥer sāġar-ı ser-şār mıdır

5 Mülk-i efġāna göñül şāh olalı

Ġamze-i yār silaḥ-dār mıdır

6 Gülşen-i bezme hezār āvāzım

Cām-ı rengīn-i gül-i bī-ḫār mıdır

[135]

7 Ṣubḥ-ı perīde gül-i mihr-i felek

Zīver-i kūşe-i destār mıdır

8 Dil-i mecrūḥa didi ‘ayn-ı şifā

Neşter-i ġamze-i bī-mār mıdır

9 Rū-nümā ḫaṭṭı degül ol māhıñ

Kelef-i baḫt-ı siyeh-kār mıdır

10 Ḫāme-veş baḫt-ı siyāhım Ḥikmet

Sürme-i dīde-i güftār mıdır

44

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ġamze vü bī-gāneye dil āşinā olmaḳ diler

Ḫalḳdan āhū ṣıfat u vaḥşet-fezā olmaḳ diler

2 Sāye-veş pā-māl olup üftādeñ ey serv-i ümīd

Her ḳademde ḫāk-pāya çehre-sā olmaḳ diler

3 İḳtiżā-yı ḥikmet üzre selb-i ‘aḳl eyler ḳażā

Yoḫsa kim pā-beste-i dārü’ş-şifā olmaḳ diler

4 Ān-be-ān dūd-ı siyeh-veş göñli pür pīç olup

Farḳ-ı ‘uşşāḳa belā ender belā olmaḳ diler

5 Dīde-i pür ḫūnını ‘āşıḳ idüp gül-gūn ḳadeḥ

Ṣubḥ-dem hem-şürb ehl-i ṣafā olmaḳ diler

6 Şeb-nem-efşānī-i çeşmimden olup āhım vezān

Gülsitān-ı ḥüsnüne bād-ı ṣabā olmaḳ diler

7 Devr ider bezm-i tehī destīde encāmı çü cām

Kim ki bir dem hem-dem-i ehl-i hevā olmaḳ diler

8 Kilk-i Ḥikmet vaṣf-ı rūyuñda ṣarīr-i germ ile

Bāġ-ı naẓma bülbül-i āteş nevā olmaḳ diler

45

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

1 Zülfüñ ki dest-i 'işve ile bend bend olur

Āvāre-i muḥabbeti ṣayd-ı kemend olur

2 Bezm-i ḫayāle sāġar idüp şekl-i la'lini

Her şām-ı tesliyetde göñül neş'e-mend olur

3 Tāb-ı rūḥuñla merdümüñ çeşm-i ḥasretim

Ser-tā-be-pā ṭutuşumda ‘ayn-ı pesend olur

4 Ṣadā ḥazer ki ḫāne-i dil pek ḫarābdır

Seyl-āb-ı eşk-i ġamla muṣāb-ı gezend olur

5 Çün sehm-i zehr-nāk iken ol ġamze-i ‘itāb

Leẕẕet-baḫş-ı mihnete hem ṭu‘m-ı ḳand olur

[136]

6 Feyż-i ḫurūş-ı cūy-ı sirişkimle ol nihāl

Bāġ-ı baḥāda hem-ser-i serv-i bülend olur

7 Tanẓīr iderse naẓmımı bir ṣāḥib kemāl

Ṣıyt-efgen-i ḳalem-rev-i mülk-i ḫocend olur

46

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Ġamdır hemm ne demdir hemm içündür

Göñül hemm u dü dīde nem içündür

2 Çü bülbül ṣubḥ-dem-i feryād u zārı

Göñül bir serv-ḳad gül-fem içündür

3 Dem-ā-dem devr-i cām-ı bezme ḥürmet

Hemān icrā-yı resm-i Cem içündür

4 Behīmiyyet çerā-gāh-ı ṣafādır

Ġam-ı ʻālem benī ādem içündür

5 Ṣabāya peyrev-i bāġ-ı ciḥānda

Gül-i maḳṣūd bir dem şem içündür

6 Ser-ā-pā ʻuḳde-i efkār-ı ʻuşşāḳ

O gīsū-yı ḫam-ender-ḫam içündür

7 Şiyem-i gerden-i kāfūrı yāriñ

Dil-i mecrūḥuma merhem içündür

8 ‘Aceb ‘ālem ki Ḥikmet ḫande-i gül

Sirişk-efşānī-i şeb-nem içündür

47

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Leb-i gül-gūnı yāriñ nūş-ı cām-ı ‘işret itmişdir

Ṣorulduḳça anuñ çün keşf-i rāz-ı ḫaclet itmişdir

2 Ġazāl-vārī-i vaḥşet iken o çeşm-i bī-gāne

Nigāh-ı şūḫı merdümle ‘aceb ünsiyyet itmişdir

3 Miṯāl-i rūḥ olur ḫıffetle cism-i bezm-i yārāna

Miyān-ı ülfetinde kim ki terk-i külfet itmişdir

4 Degüldür çeşm-i sīretle ḥaḳāyıḳ-bīn-i maṣnū‘āt

O kim āyīnesin meşġūl-i ḥüsn-i ṣūret itmişdir

5 Feyūżāt-ı bahār-ı ṣun‘ ıla ḫalāḳ-ı bī-hemtā

Gül-i ruḫsāra ḥaṭṭı renk-i meşk-i nükhet itmişdir

6 Güher ṣanma ḥirefdir cāh-ı pertev baḫş-ı dünyānıñ

Göñül sencīde-i mīzān-ı çeşm-i ‘ibret itmişdir

7 Maḳālāt-ı nifāḳ-āmīz ile kiẕbi virüp ṣūret

Zemāne ḫalḳı meclisde medār-ı ülfet itmişdir

[137]

8 Müje ṣaf-bend-i leşker tīġ-i ġamzedir kef-i ‘işve

Bu vech üzre o şeh ‘uṣṣāḳa ‘arż-ı saṭvet itmişdir

9 Tek u tāz eyleyüp pehn-i hevāda dest [ü] pā urdu

Göñül ḫafī ḥanīn ile niḥāyet ‘avdet itmişdir

10 Ṭutup destiyle būs itdi ayaġıñ rind-i ṣaḥbā-nūş

Ẓarīfāna ‘aceb pīr-i muġāna ḥürmet itmişdir

11 Temāşil-i ḥavādiş ṣafḥa-yı mir’āt-ı gerdūnda

Nice Ḥikmet-şināsı mübtelā-yı ḥayret itmişdir

48

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Gülsitān-ı beḥcet-efzā olsa da ḫisār-ı yār

Ḫār-zār itmez mi ḫattı geçmeden faṣl-ı baḥār

2 Dem-be-dem sāḳī ayaġın şevḳile būs eyleriz

Kim cenāb-ı Cemden oldur ehl-i bezme yād-gār

3 Renk verdikçe mey-āşāmāna serinden müdām

Rū-nümādır ṣanma ṣaḥbā sāġar olmuş ser-müşār

4 Gönl-i müşgīnini sünbül-i taḫayyül eyleyüp

Dem-be-dem şem‘ eyledikçe hūşum oldı tār-mār

5 Bulmadan meşrebçe hem-dem meclise basma ayaḳ

Dārdan aḳdem olurmuş herkese taḥṣīl-i cār

49

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gerdūn ki bār-gāh-ı tevehhüm ṭınābdır

Baḥr-i ḥavādiṯ üzre mu‘allā ḥabābdır

2 Bezme ümīd-i neş’e-i ‘ālemde dem-be-dem

Herkes birer ḫayāl ile mest-i şerābdır

3 Şemşīr-i āb-dār ise de saṭvet āşinā

Cevherleriyle mevce-zen-i ıżṭırābdır

4 Erbāb-ı feyże zīnet olur ṭāli-i siyāh

Şeb kuḥl-i çeşm-i şa‘şa‘a-yı māh-tābdır

5 ..... [15]

Āyīne-i cemāline müşgīn-i niḳābdır

6 Hem-cinsi ṣāf ṭīnet ider ḥişşe-mend-i feyż

Mihr-i münīr lem‘a-dih-i māh-tābdır

50

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ġam u ṣādī felek-i āgehe-sitān görünür

Ḫānde itdikçe seḥer cān-ı girībān görünür

[138]

2 Olsa da ṣūret-i ẓāhirde ‘adū mūr-ıża‘īf

Dīde-i ḫarem ḫıred-mende nerīmān görünür

[15] Beytin 1. mısrası yoktur.

3 Girye iẓhār iderek mesti bu bezm-i dehriñ

İtdigi zevḳ ġam-ı encāma peşīmān görünür

4 Dīde-i baḫtıma ḫāb olsa da zülf-i siyehi

Dest-i meşşāṭa-yı vuṣlatda perīşān görünür

5 Feyż-i pūşīde ider ḥüsn-i ‘avāḳıbla ẓuhūr

Ol dürr-i girān-ı ḳaṭre-i bārān görünür

6 Zaḫm-ı ḫār-ı sitem-i bāġ-ı felek var nice kim

Ġonce-veş olsa da dil-ḫūn yine ḫandān görünür

7 Miṯl-i āyīnedir erbāb-ı tecellī Ḥikmet

Ḳalbi āgāh ise de ẓāhiri ḥayrān görünür

8 Ẓāhirüẕ-ẕeyl-i müsellem hüner endūha selām

Kim naẓar-senc-i kemālātına Sübḥān görünür

9 Olsa ebr-i ḳalemi reşḥa fezā-yı tanẓīr

Naẓm-ı rengīn ile ṣafḥa-yı gülistān görünür

51

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Çeşm-i pür nāzıñ ki bezm-i ḥüsnine zīver olur

Ki siyeh-mest u gehī sāḳī gehī sāġar olur

2 Ḫaṭṭ-ı reyḥānīsi tesvīd-i baḥāristān idüp

Müy-ı zülf-i sünbülīsi rişte-i mısṭār olur

3 Ebruvān ‘arż-ı kemān itdikçe tīr-i ġamzeye

Ḫaṭṭ-ı şeh-bāl-i hümā hem-sāyesi şeh-per olur

4 Micmer-i gerdān-ı enẓār ol ki ol ḫāl-i siyeh

Āteş-i ruḫsārı üzre ḳuṭ‘a-ı ‘anber olur

5 Tīz-reftār-ı girīz oldıḳça ol ṭāvūs-ı nāz

Dāmen-i efşānda eṭrāfında bāl ü per olur

6 Cūş-ı feyż-i ḳābiliyyet refʿ ider żıddıyyeti

Āb-ı gevher-ḫānesinde şemʿ-i şuʿle-ver olur

7 Dāmen-i deryā-dilān-ı feyżi der-dest eyle kim

Sū-be-sū sāḥilleriñ eṭrāfı pür-gevher olur

8 Ṭūṭī-i şīrīn-süḫan oldukça maḥbūs-ı ḳafes

Ṣanma kim āzādegī meʾmūl-i dāniş-ver olur

9 Ṭabʿ-ı Ḥikmet semt-i naẓma ʿazm idüp pīrāna ser

Reh-nümā-yı pey-revī-i ḫāme-i zīver olur

[139]

52

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Gül-levn-i şerāb-ı cām-ı ṣafā̄ şerr ābdır

Tenşī̄ṭi şerr āb degil serābdır

2 ‘Uşşāḳı āb-ı tī̄ġine dil-teşne eyleyen

Sūz-ı ġamıñla sī̄nedeki iltiḥābdır

3 Bezm-i ümī̄d-i neş’e-i ālemde dem-be-dem

Herkes birer ḫayāl ile mest-i şerābdır

4 Māh-ı ḳuṣūrı ‘izz ideli feyż-i müste‘ār

Mi‘yār-ı terbiyet-i naẓar āfitābdır

5 Olma ḥużūr-ı ehl-i hünerde ġalaṭ-nüvī̄s

Zī̄rā galāt-ı muṣaḥḥaḥ-i ehl-i hesābdır

6 Yek nefḥa-yı ḳıbābını bir demde maḥv ider

Baḥr-ı ḥavādiṯ üzre felek kim ḥabābdır

7 Çeşmim görirdi ‘ālemi bir gülsitān o dem

‘Ömrin baḥār mevsimi ‘ahd-i şebābdır

8 Ḥikmet-şinās-ı keşret-i baḫş-i ma‘ārife

Ḫayrı celīs-i kūşe-i vaḥdet kitābdır

53

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ta‘alluḳ ḳalb-i ednāya esās-ı cāh-ı rif‘atdir

Ki penc-i serv-i bāla-teh nişīn-i ḫāk-i zilletdir

2 Beyāż-ı gerden-i sīmīni ol ḫūrşīd-sīmānıñ

Şebistān-ı taḫayyülde ‘amūd-ı ṣubḥ-ı ḥayretdir

3 Merāsim meclis-i üns-i sebük-rūḫāna ṣıḳletdir

Miyān-ı aṣdıḳāda şarṭ-ı ülfet terk-i külfetdir

4 Nigāh endāz-ı vaḳt-i çeşm-i ‘ibret ḳalmamış yoḫsa

Baḳılsa her varaḳ āyīne-i āṣār-ı ḳudretdir

5 Degül ḫaṭṭ püşt-i gerd-i sāġar-ı la‘liñde ey sāḳī

Şerāb-ı köhne-i şūḫı meges-hīz-i leṭāfetdir

6 Ḳażā ḫūn-ābe-rīz-i şūr ider ser-kişver-i hüsniñ

Bu remz-i ḫançer-i mirrīḥ ebrūlar işāretdir

7 Degül naḳş-ı ḳadem ol şeh-süvārıñ reh-güzārında

Türāb olmuş ümīd-i maḳdemiyle çeşm-i ḥasretdir

8 Kemān-veş çille-i ġamda ḳalur kec ṭıynetān beste

Anuñçün tīr-i bürrān reh-i nūr u istiḳāmetdir

9 Çerā-gāh eylemişler āhuvān-ı dīde-i şūḫı

O vaḥşī āfetiñ ḫaṭṭ-ı çemen-zārı leṭāfetdir

10 Göñülde āteş-i ‘ışḳ-ı mecāzī sālik[iñ]

Eyā sālūs-ı nādān meş‘al-i rāh-ı ḥaḳīḳatdir

[140]

11 Fiġān baḫt-ı siyehden sūz-ı şemden rūşen olmışız

Ciḥānda cāy-gāhım şem‘-dān-veş bezm-i ẓulmetdir

12 Cemāl-i şāhid-i sihr-i ḥelāle ḫāl-i ‘anber-fām

Sevād-ı noḳṭa-i i‘cāz edā-yı şi‘r-i Ḥikmetdir

54

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Felekden kem ayārān çün hilāl iḳbāl-i tām ister

Kemāl erbābı bedr-āsā ḳuṣūr-ı iḥtişām ister

2 Ġılāf-ı nāzdan tīġ-i nigāhı seyl idüp çeşmiñ

Yine īḳāẓ-ı fitne itdi ‘uşşāḳı niyām ister

3 Seni bir şeb felekde itse zīb-i hāle-i āġūş

Sabāḥ-ı ḥaşre dek dil şanma ey meh kām ister

4 Miṣāl-i berḳ cevelān-ı ṭab‘iyyet-i şaḥn-ı ma‘nāda

Kemiyyet-i bāde-āsā tūsen āteş ḫırām ister

5 Tehī bāġ-ı ruḫ-ı ḫatṭ-āveriñ geşt ü güzār itmez

Gül u şebbūlarından dīde ta‘ṭīr-i meşām ister

6 Şeb-i yeldā-yı miḥnet olsa da zülf-i siyehkārıñ

Beyāż-ı gerden üzre dil yine her ṣubḥ u şām ister

7 Gerekdir şerḥa dār-ı miḥnet u dil-ḫūn-ı eşk olsun

‘Aḳīḳ-āsā o kim çarḫ içre Ḥikmet ṣıyt-ı nām ister

55

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ılün

1 O serv-ḳad ki nihāl-i güle temāşül ider

Nesīm-i āh-ı seher-gāhla temāyül ider

2 Göñül bu ḥāl-i perīşān u baḫt-ı tīre ile

Ḫayāl-i sünbül-i ‘anber-şemīm-i göñül ider

3 ‘Uḳūli itmege ser-mest o zīb-i bezm-i emel

Müdām çeşmini cām-ı mey-i teġāfül ider

4 Göñül ki sırr-i ḳanā‘atdir ey sipihr-i le’īm

Dü ḳurş-ı mihr u mehi şanma kim tenāvül ider

5 Gehī kebūter ü gāhī ġazāl olup o nigāh

Teşekkül itmede cādūları teşākül ider

6 Dem-ā-dem ol müjeler ‘arşa-gāh-ı naḫvetde

Sufūf-ı nīze güẕerān gibi teḳābül ider

7 Ḥikeme remz yine ṭab‘ım eger çü ‘Ārifdir

Miyān-ı şu‘arāda velī tecāhül ider

[141]

56

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Düşüp vādī-i ıṭlāḳa ḳuyūd-ı nefretim yoḳdur

Ġazālān-ı tevaḥḥuşla daḫı ünsiyyetim yokdur

2 Ḳanā‘at kenzine ṣabrım ki miftāḥ-ı ġınā oldı

Nücūmı nuḳre olsa çarḫa dā’ir ḥācetim yoḳdur

3 Ġam-ı meyl-i hevādan çün nefes maḥv-ı ḥabāb oldum

Ne ki subḥāne mir’āt-ı ṣafāda ṣūretim yoḳdur

4 Ḳarār u ḳāf-ı istiġnāda ṭutdı lāne-i rāḥat

Velī ‘anḳā-ṣıfat pervāz-ı evc-i şöhretim yoḳdur

5 Ġınā-yı ḳalbimiñ itdim zekātı māl-ı dünyāyı

Zer-i ḫūrşīdini ‘arż itse gerdūn raġbetim yoḳdur

6 Göñül yāḳūt-veş ḫūn-ı cigerle sāġar-perver

Bu bezm-i ġam-fezāda ṣanma resm-i ‘işretim yoḳdur

7 Eger kim lerze-nākim ṣūretā ḳıble-nümā-āsā

Velī irşād-ı rāh-ı ḥaḳda aṣla dehşetim yoḳdur

8 Mürūrında ḥaẕer ḳıl olmasun tā ḫār-ı dāmen-gīr

Ne ki müjgān-ı çeşmden daḫı emniyyetim yoḳdur

9 ..... [16]

Yed-i dihḳāna düşmüş gevher-āsā ḳıymetim yoḳdur

10 Çeküp şemşīr-i āhı ḫūn-ı çeşmi eylerim rīzān

Cedel-gāh-ı hevāda ṣanma Ḥikmet cür’etim yoḳdur

[16] Beytin 1.mısrası yoktur.

57

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ġonceler çāk çāk-i ḥasretdir
Lāleler dāġ dāġ ḥasretdir

2 Berḳ-ı āvāzı ‘andelibānıñ
Ḫırmen efrūz-ı ṣabr u ṭāḳatdir

3 Cūylar geşt-i Gülsitān iderek
Her seḥer girye-nāk-ı kürbetdir

4 Sāye-i gül-nihāli her çemeniñ
Ḫāk-sār-feżā-yı ẕilletdir

5 Gülşen-i ḫār-zār-ı ‘ālemde
Ṣanma āzürde ṭāb‘-ı Ḥikmetdir

58

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Aġyār ile o serv ḫırāmān olup gider

‘Ömrüm daḫı yanınca şitābān olup gider

2 Berg-i gül ile kūyını kes itmege nesīm

Gördüm seḥerde şevḳile pūyān olup gider

[142]

3 Gördüm o serv ḳāmetiñ ardınca ‘āşıḳān

Mānend-i sāye ḫāk ile yeksān olup gider

4 Dil nāmına niḥān idi sīnemde bir şerer

‘Işḳ-ı rūḫıñla āteş-i sūzān olup gider

5 Cādū-yı zülf-i kāfiri bilmem ne siḥr ider

Baḳdıḳda ‘aḳl u hūş perīşān olup gider

6 ‘Ārif-i fütādegān be-vādī-i ḥasreti

Hem çün dārā-yı ḳāfile nālān olup gider

59

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ḫaṭṭ-ı siyeh mi tār mı şimām-ı cefā mıdır

Çāh-ı zeḳan mı maṭla‘-ı ṣubḥ-ı ṣafā mıdır

2 Bī-gānedir mu‘āmelesi dostān ile

Bilmem nigāh-ı ġamzesi yād āşinā mıdır

3 Meyden mi gül gül oldı semen-zār-ı ārifiñ

Ey ġonce söyle sürḫī-i şerm-i ḥayā mıdır

4 Eşkin isāle ḫāṭırını itmede şikest

Ehl-i kemāle çarḫ-ı felek āsiyā mıdır

5 Kesdi seniñle dīde-i ter āşinālıġı

Ey ḫūn-ı dil sebeb bu ki bir mācerā mıdır

6 ‘Ömr-i hezār sāle bedel her tebessümüñ

La‘l-i lebiñ mi mevc-i āb-ı beḳā mıdır

7 Ebrūlarıñ mı sāye-i tīġ-i ḳażā mıdır

Ḫāl-i siyeh mi fitne-i rūz-ı cezā mıdır

8 Gül mevsiminde ‘āşıḳı mānend-i ‘andelīb

Ḳan aġladan o ġonce-i gül-gūn ḳabā mıdır

9 Ḥikmet serinde ol şeh-i mülk-i felāketiñ

Zülf-i siyeh mi ẓıll-ı hümā-yı belā mıdır

60

Diger

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 O kim ümmīd-i menāfi‘le fikr-i dūr eyler

‘Abeş iżā‘a-ı naḳdīne-i şu‘ūr eyler

2 Ol nice maẓhar-ı feyż-i tecellī-i Ḳādir

Derūn-ı seng-i siyehden güher ẓuhūr eyler

3 Miyān-ı şām-ı tesellīde hem çü ẓıll-ı ḫayāl

Vezā-yı perde-i dilden neler mürūr eyler

4 Ciḥān-ı ser-[be]-pil seyl-i ḥavādiṯ olmış iken

Hemīşe sū-yı bekāya gelen ‘ubūr eyler

[143]

5 Müsellem olsa daḫı dest-i iḫtiyāra fa‘āl

Yine muvāfiḳ-ı ḥükm-i ḳażā ṣudūr eyler

6 Yem-i müsāra‘at efzā-yı eşk-i ḥasretde

Ġarīḳ-i ġam-ı dil pür-sūziş-i vapūr eyler

7 Beyān-ı kilk ile Ḥikmet çü gevher-i manẓūm

Nikātı-i zīb-dīh-i gerden-i dühūr eyler

8 Muvaffaḳ itdigini izdiyād-ı niʿmet ile

Hemīşe faẕl-ı Ḫudā bende-i şekūr eyler

9 Ġam-āşinā-yı muḥabbet hemīşe ḫāṭırını

Ṣafā-yı ḥüzn ile bī-gāne-i sürūr eyler

61

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Nūr-ı nigeh ki şemʿ-i şebistān-ı dīdedir

Ẓulmet virir derūna ne dem arāmīdedir

2 Laʿl-i lebiñ degül dem-i tīġ-i nigāhdan

Dāmān-ı ḥüsne ḳaṭre-i ḫūn çekīdedir

3 Gül-būy-ı rāḥat olmaz o gül-zār-ı ġamda kim

Nā-reste her giyāh-ı girībān derīdedir

4 Şīrīn bilür helāhil-i mevti ḥayātdan

Kim sāye-i sevād-ı nigehden remīdedir

5 Ebrū-yı ṭāḳ-ı resm-i nezāket esās-ı yār

Bār-ı girān müyla ḳāmet-i ḫamīdedir

6 Her bir umūr-ı müşkilede ‘aḳla ilticā

Bir ẕāt-ı nükte-dān-ı faṭīn-i reşīdedir

7 Telḫī-i mergi leẕẕet-i cāna ider bedel

Zehr-āb-ı tīġ-i ḳahrıñ o dil kim çeşīdedir

8 Bī-tāb-ı ḫāb-ı nāz henūz ol nigāh-ı mest

Şeb-tā-[be]-ṣubḥ la‘l-i lebiñ kim mekīdedir

9 Gül-būse sāzī-i deheniñ ārzūsına

Hergiz leb-i taḥassüri Ḥikmet güzīdedir

62

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Hüner-i nā-be-muḥaldir sebeb-i istiḥḳār

Kadrin işkeste ider Āyīne-i cevher-dār

2 Ṭayerān itmege evc-i ecele ‘ālemden

Murġ-ı rūḥuñ iki bāli gibidir leyl ü neḥār

[144]

3 Āh ey beççe-i men‘-i mey-kede-i ‘ışḳıñda

Nefs-i kāfir ġam-ı zülfüñle ḳuşandı zünnār

4 Gör mey-i sevḳ-i Ukāẓ-ı hünere geldi kesād

Ḫalḳa bārid görinür eyleme ‘arż-ı iş‘ār

5 Elif-i ḳaddiñe hem-ser ise dü serv-i sehī

İki üç noḳta-ı ḫālüñle olur farḳı hezār

63

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Mest-i ‘ışḳıñ bāde-i gül-gūnı la‘l-i yāridir

Ġonce-i şīrīn dehānı sāġar-ı ser-şārıdır

2 Ḳayd-ı ġamdan nükte-perdāz-ı süḫan bulmaz rehā

Ṭūṭīye dām-ı felāket rişte-i güftārıdır

3 Bülbül-āsā nāle-sāz olmaḳ becādır ‘āşıḳa

Sīne-i pür-dāġ kim ṣaḥn-ı belā gül-zārıdır

4 Ẓāhiriñ ‘unvān-ı bāṭın oldıġın tebyīn içün

Herkesiñ mi‘yār-ı ‘aḳs-i ṣūret-i dest-yārıdır

64

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ılün

1 Açılmadı ne ‘aceb ġonce-i dil ḫūn-bār

Resīde oldı ḫazāna hezār-ı faṣl-ı baḥār

2 Dehen-güşā-yı tebessüm olup o ġonce demiş

Gül-i ġaddārıma ‘āşıḳ hezār-ı bülbül-i zār

65

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Gerek āndır gerek cāndır gerek şāndır gerek kāndır

Şitābāndır

Per-i ṭāvūs verdi şūḫ u naẓm-ı pāk u rengīn-i cām

Gülsitāndır

2 Ġam-ı dil cevr-i gerdūn sekr-i mennān bāde-i sāġar

Nümāyāndır

Göñülde ‘ışḳ ü şevḳ ü yārdan i‘rāż u virir Cem

Kemā-kāndır

3 Göñül ü kār-ı ciḥān ü aḥvāl-ı ‘āşıḳ ü kākül-i dil-ber

Perīşāndır

Cefā vü cevr ü hecr ü çeşm-i yāre ṣabr iden ‘āşıḳ

Nerīmāndır

4 Sirişk-i çeşm-i seyl-i dest-i ḫūn-ı āl mey-i minā

Ḫurūşāndır

[145]

Ġam ü iflās ü fısḳ ü cevr-i ebnā-yı zemān Ḥikmet

Firāvāndır

66

Mefā'ilün mefā'ılün mefā'ilün mefā'ilün

1 Nigāh-ı mestiniñ ne tābı ne ārāmı ḳalmışdır

Tenaḳḳul itmege işkeste dü bādāmı ḳalmışdır

2 Bisāṭ-ı neş'e-i Cem ṭayy olunmış bezm-i 'ālemden

Hemān bu ḳubbe-i içre bir ṭanīn-i cāmı ḳalmışdır

3 Ecel ṭayy eylemiş ṭūmār-ı 'ömr-i ḥātemi ammā

Eyādī-i ciḥānda defter-i in'āmı ḳalmışdır

4 Muḳaddem çīre-destān çīde itmiş puḫte eşmārıñ

Meżāminiñ riyāż-ı ma‘rifetde ḫāmı ḳalmışdır

5 Der ü dīvārı gitmiş köhne resm-i dār-ı dünyānıñ

Felāket-rīz ü mā’il bir nüh ḫarf-i bāmı ḳalmışdır

6 Ṭutup dāmān-ı Hāmūn-ı fenā-yı çāk-i ceybinden

Hemān Ḳaysıñ ḥikāyāt-ı dil-i nā-kāmı ḳalmışdır

7 Nice dü-naḫvetiñ esb-i serī‘ü’l-seyr-i iḳbāli

Ṭarīḳ-i ġam refīḳ-i cāhda encāmı ḳalmışdır

8 Mücārāt-ı sirişkim cūy ıla ẓan itme bī-cādır

Ḫayālimde o şūḫuñ ḳadd-i serv endāmı ḳalmışdır

9 Göñül Ḥikmet ḳadeḥ-peymā-yı ümmīd-i neşāṭ olmaz

Bu bezm-i ġam-feżāda neş’edir ṣaḥbā mı ḳalmışdır

10 Hünerdir ḥażret-i Es‘ad ki dār-ı faż̧l u ‘irfānıñ

O ẕātıñ miṯli ṣanma rütbetü’l-a‘lā mı ḳalmışdır

11 Raḳam-pīrāyi-i ser-levḥa-i tanẓīr ümīdiyle

Göñülde intiẓār-ı şīve-i aḳlāmı ḳalmışdır

67

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Çeşmi ḫalḳı mest idüp maḫmūr şeklin gösterir

Ġamzesi cellād iken rencūr şeklin gösterir

2 Mülk-i ṣabrı yek ḥücūm-ı ġamzesi tārāc ider

Ṣaf-be-ṣaf müjgānı kim ṭābūr şeklin gösterir

3 Dūd-ı āh u eşk u sūz-ı ḳalb-i maẓlūmān ile

Ḫāne-i ehl-i sitem vāpūr şeklin gösterir

4 Şāh-ı ḥüsni ḫaṭṭ çeküp ḳalmış ‘iẕārı der-kenār

Şimdi naẓāra daḫı menşūr şeklin gösterir

5 Çīre-dest-i ḥīle çün ẓıll-ı ḫayāl-i bī-ṣebāt

Kendüsi ġaddār iken ma‘ẕūr şeklin gösterir

[146]

6 Ger tecessüm eylese sermāye-i faḫr-ı kibār

Ḫātem-i elmās ile semmūr şeklin gösterir

7 Nuḳre-senc oldukça her mār-ı meẓālim-pīşeye

Dūr-bīn-i çeşm-i ‘ibret mūr şeklin gösterir

8 Ġonce-veş dil-ḫūn iken ehl-i ṣafā-yı bāṭını

Ḫānde-i ṣūrī ile mesrūr şeklin gösterir

9 Her sifāl-i köhne-i bezm-i ḫarābāt ehline

Sāġar-ı pür-neş’e-i billūr şeklin gösterir

10 Şām-ı vuṣlatla ḫayāl-i ṣubḥ ile āh eyleyüp

‘Āşıḳı ma‘şūkına mehcūr şeklin gösterir

11 Zūr-ı ġamdan rişte-i efkārı kim kem bestedir

Naẓm-ı Ḥikmet lü’lü-i menşūr şeklin gösterir

12 Sīne-i sīmīni çāk-ı ceyb-i subḥ-ı nāz idüp

Mihr-veş āyīne-mendin nūr şeklin gösterir

13 Vech-i ġaddār ḫalḳile mir’āt-ı çarḫ-ı kec-reviş

Gāh Ḥaccāc u gāh Tīmūr şeklin gösterir

14 Zīver-i tāc-ı ma‘ārif olsa bir ẕāt-ı ferīd

Her hünerde ḫāmesi destūr şeklin gösterir

15 Müşg-i terden olsa şāyāndır medārı naẓmınıñ

Kim beyāż-ı kāġıdı kāfūr şeklin gösterir

16 Neş’e-mend-i bezm-i iḳbāl itsün ol ẕātı Ḫudā

Tā kime peymāne-i pür-nūr şeklin gösterir

68

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Bülbül gülüñ ki sāyesine ilticā ider

Her ṣubḥ-dem ḥużūrına ‘arẓ-ı du‘ā ider

2 Bī-gāne olsa da nigeh-i vaḥşetü’l-fenni

Āhū ile mu‘āmele-i āşinā ider

3 İcrā-yı ṭarḥ-ı ‘ālem-i āb-ı ḥabāb-veş

Rūşen-dilān ḥavāle-i bād-ı hevā ider

4 Beyhūde ṣanma sürḫī-i dest-i sevākinīn

Āġūş-ı tek reng-i ḫınnādan ḥayā ider

5 Cebr olmayıp irāde-i cüz’iyye olsa da

Kim fi‘lini muḫālif-i ḥükm-i ḳażā ider

6 Tevfīḳ-i çāre-sāz olıcak ‘ayn-ı maṭlaba

Ey dil sevād-ı baḫtını kilkim cilā ider

[147]

7 Ḥikmet ṭabī‘atiñ ne ‘aceb gülsitān imiş

Kim kilk-i naẓmı bülbül-i āteş-nevā ider

69

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Naḳş-ı sem-i semendi ne dem gül-niṣār olur

Ben ḫāk-sār-ı zīb-i ser-i iftiḫār olur

2 ‘Āşıḳ ki gül be-çeşmde intiẓār olur

Pāy-ı nigāha her müjesi nevk-i ḫār olur

3 Ṣanma hubūb-ı ṣarṣar-ı ḥükm-i ḳażā ile

Mir’āt-ı ḳalb-i ehl-i rıżā pür-ġubār olur

4 İtmez ‘abeş temāyül o nev-reste naḫl-i nāz

‘Unnāb-ı la‘l-i nāb-ı girān-ḳadri-bār olur

5 La‘l-i lebindeki dem-i cān-baḫş-ı iltifāt

Gül ġonce-i murāda nesīm-i baḥār olur

6 Ḥikmet virir refāḳat-i kec ṭıynetān żarār

Dāmān-ı gül derīde-i çengāl-i ḫār olur

70

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Nāleler her nefes ḳarīnimdir

Dāġ-ı ġam yār-ı dil-nişīnimdir

2 Ra‘d-ı berbād-sāz-ı ḫırmen-i dil

Şerer-i āh-ı ateşīnimdir

3 Naḳd-i cānı vedī‘a ḳıl ‘Ārif

Düzd-i neẓāresi emīnimdir

71

Müstezād

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Bī-çāre göñül ‘ışḳ ile cāndan uṣanıpdır

Kendi ḳażanıpdır

Pervāne gibi yanmaġa şem‘i ṭolanıpdır

Rāḥatlı ṣanıpdır

2 Nūş itmede ḫūn-ı dil-i ‘uşşāḳı dem-ā-dem

N’etsün buña ādem

Yā Rab ne zemān ġamze-i cellādı ḳanıpdır

..... [17]

3 Leylī didi Mecnūn özin ṣaldı fenāya

Yüz ṭutdı beḳāya

Dīvāne gürūh-ı ānī efsāne ṣanıpdır

Bir gün inanıpdır

[148]

4 Sermāye-i ṣad dūzaḫ olur çıksa şerārı

..... [18]

Ol āteş-i ‘ışḳıñ ki derūn içre yanupdır

..... [19]

Ḥarfü’z-Zā

72

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gül-naḫl-i ārzū itse de ol nihāl-i nāz

Üftādesin çü sāye ider pāy-māl-i nāz

[17] 2. beytin ziyade mısrası yoktur.
[18] 1. beytin ziyade mısrası yoktur.
[19] 2. beytin ziyade mısrası yoktur.

2 Zülfi siyeh degül nice biñ renge girmeden

Ḳaldı beyāż-ı gerdeni üzre vebāl-i nāz

3 Pervāz ider kebūter-i āvāre-i nigāh

Çeşm-i kebūdı içre açup perr ü bāl-i nāz

4 Çeşminde ġamze ṣanma o sāġarda mevc urur

Ḫāb-ı teġāfül içre şerāb-ı ḫayāl-i nāz

5 Der-pīş idüp mebāḥiṯ-i ḫaṭṭ-ı siyāhını

Ṭullāb-ı vuṣlat itdi bu şeb ḳīl u ḳāl-i nāz

6 ʻĀġūş-ı ḫaṭṭ ḳalınca uma rūy-ı hāle-dār

Ẓāhir olur ʻalāmet-i vaḳt-i zevāl-i nāz

7 Mirʾāt-ı dil muʻallaḳ-ı ṭāḳ-ı niyāz olup

Ḳıldı o şūḫı ṭūṭī-i şīrīn maḳāl-i nāz

8 Vaḥşet-nümā-yı merdüm-i çeşmi nigeh degül

Girmiş kennās-ı ‘işveye Ḥikmet ġazāl-i nāz

9 ‘Arż it ḥużūr-ı mīr-i selāma bu naẓmı kim

Ḳılsun ḫayāl-i nāzuñı şerḥ-i mā’il-i nāz

73

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 La‘l-i nāb-ı bāde vü peymānesidir göñlümüz

Çeşmi mest-i naḫvet u mey-ḫānesidir göñlümüz

2 Şām-ı göñülden ṣabāḥ-ı gerden-i pür-nūra dek

Şem‘i bezm-i ḥüsniniñ pervānesidir göñlümüz

3 Hāle-i tāb-ı ruḫıdır her şeb āġūş-ı ḫayāl

Ol mehiñ burcı degül de ya nesidir göñlümüz

4 Neşter-i müjgān ile ṣad şerḥa-dār itse becā

Kākül-i müşgīniniñ kim şānesidir göñlümüz

Ḥarfü'ş-Şīn

74

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Gülsitān-ı 'ālemiñ faṣl-ı baḥārı ḳalmamış

Sāḥasında bir dıraḫt-ı meyve-dārı ḳalmamış

2 Ḫabṭ-ı 'işvā-yı cünūn-ı Ḳaysı ṣanma nā-becā

Dest-i ṣabrında 'inān-ı iḫtiyārı ḳalmamış

[149]

3 Ḫāk-pāy-ı 'aġniyā dārū-yı renc-i faḳr idi

Sürme-i çeşm itmege şimdi ġubārı ḳalmamış

4 Bir hezār āvāz 'āşıḳ görmedim bülbül gibi

Bāġ-ı ḥüsnüñ ġālibā bir gül-'izārı ḳalmamış

5 Pā-zede itmiş ḥavādiṯ āferīnişden berü

Aṭlas-ı çarḫıñ anuñçün pūd u tārı ḳalmamış

6 Ceyb-i ṣabrı çāk idüp dest-i ṭu‘m ile kimseniñ

Setr-i ‘arża perde-i nāmus u ‘ārı ḳalmamış

7 Sābıḳā iḥsānını ġāret idüp ehl-i emel

Luṭf-ı çarḫıñ şimdi naḳden iḳtidārı ḳalmamış

8 Gün bugün Ḥikmet taḥaddiṯ eyleyen ālāmına

Çarḫ-ı devvārıñ daḫı ṣabr u ḳarārı ḳalmamış

75

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 O zülf-i ḫam-ı necmiñ serde kim ‘ayān olmuş

‘İḳāl-i pāy-ı ‘uḳūl-i fütādegān olmuş

2 Uçurmuş ‘aḳlını başdan ki ṭā’ir-i ‘ışḳa

Ser-serāsime-i Ḳays-ı āşiyān olmuş

3 Nişāne ḳılmaġa tīr-i cefāya ehl-i dili

Ezelde püşt-i dūtā-yı felek kemān olmuş

4 Girān-baḥā idi evvel o beççe-i tācir

Henūz çārsū-yı ġamda rāygān olmuş

5 Nihāl-i nev-res idi gülşen-i leṭāfetde

O serv-ḳadd giderek naḫl-i nārvān olmuş

6 Ṭutışdı pençe-i ḫūrşīd-i āh ile Ḥikmet

Ża‘īf cism iken āteşli peḥlevān olmuş

76

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Cāmı şikeste kendisi ser-ḫoş

Yine çeşmiñ beni ider bī-hūş

2 Söyleyüp berd istimā‘ ile

Bunı remz itdi bir dehen iki gūş

3 Kāle-i vaṣla naḳd-i cān viririm

Bey‘ ider mi o ṣūḫ-ı ‘işve-fürūş

4 Mihr ü māhı ‘arūs-ı iḳbālim

Gūşına itmez ey felek mengūş

5 Rāh-ı maḥşerde ḥamliñ itme s̱aḳīl

Ḳılup eṣ̱vāb-ı cāhı zīver-i dūş

[150]

6 Baḫş-ı nuṭḳ ider ḳalem-i Ḥikmet

Ebruvān-veş olursa da ḫāmūş

77

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Kef-i cemāle kim ebrūsını kemān itmiş

Siḥām-ı ġamzeye ‘uşşāḳını nişān itmiş

2 Ruḫı gül ü deheni ġonce ḳaddi serv-i revān

Baḥār-ı ‘işve o dil-ḥūnı gülsitān itmiş

78

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ol āfet kim nigāhıñ tīr-i ebrūsın kemān itmiş

Süveydā-yı dili ehl-i temāşā-yı nişān itmiş

2 ‘Aceb kim gerdiş-i ṭāḫūn-ı gerdūn-ı sitem cū-ya

Sirişk ehl-i tedḳīḳi ḳażā āb-ı revān itmiş

79

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Bu ṣaḥrā kim nem-i eşk-i sitemle murġ-zār olmuş

Ser-i her naḫl-i ḫuşkıñda hezārān murġ-ı zār olmuş

2 Gerek sīr-āb-ı teẕkār eylesünler devr-i Cemşīdi

Mey-i şāhāna cām-ı neş’e-ver kim yādigār olmuş

3 Bu gülşende ne mümkün ‘āşıḳ u ma‘şūḳa ünsiyet

Ne pāy-ı güle müjgān-ı bülbül-i nevk-i ḫār olmuş

4 Yaḳar tāb temmūz-ı ġam-ı derūn-ı cism-i insānı

Bu deşt-i ḥasretiñ her naḫli farż it sāye-dār olmuş

5 Cemāl-i tīz-reftārı olup dāmen-feşān-ı ḥaṭṭ

Ruḫ-ı mir’āt-ı vech-i tāb-nākı pür ġubār olmuş

6 Sebeb sır şanma sürḫi rū-nümādır çihre-i gülde

Sirişk-i ḫūn sirişt-i bülbülāndan şermsār olmuş

7 Olınca ma‘reke-ārā-yı meydān süḫan-ı Ḥikmet

Ḳalem-i dest kemān-ı naẓma tīġ-i āb-dār olmuş

80

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Gül-i cemāli ki ḫūy-gerde-i ḥicāb olmuş

Çekīde ḳatresini ḳoḳladım gül-āb olmuş

2 Feżā-yı ‘ışḳda gördüm ki cūy-ı şīrīne

Seri hevā-zede-i kūh-ken ḥabāb olmuş

3 Perīde olmadı ḫāb-ı teġāfüli müjeden

Ki pür-girifte-i püser-i pençe-i ‘iḳāb olmuş

[151]

4 Hevā-yı ‘ışḳdan olsun mı bir nefes ḫāli

O ser ki baḥr-ı ġama niçe seyl ḥabāb olmuş

Ḥarfü’ṣ-Ṣād

81

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Kimyā ṭīnet olup cevher-i eczā-yı ḫulūṣ
Ḳābil-i ṣūret-i kiẕb oldı heyūlā-yı ḫulūṣ

2 Cünbiş-i bād-ı sitemden olur işkeste ḥabāb
Ey perī şīşe-i dil olsa da mīnā-yı ḫulūṣ

3 ‘Ayn olup ismi müsemmāsına pervāz itdi
Kūh-ı ḳāf-ı ‘ademe ṭā’ir-i ‘ankā-yı ḫulūṣ

4 Var mı bir dil ki ola āyīnesi bī-renk nifāḳ
Her zebān olsa daḫı ṭūṭī-i gūyā-yı ḫulūṣ

5 Kāle-i kem-ter-i ẕillet olur evvel dil kim
İtmeye cebhesini pā-zede tamġā-yı ḫulūṣ

6 Mezc-i āb itse de sāḳī-i riyā her ne ḳadar

Yine pür neş’e ider dilleri ṣaḥbā-yı ḫulūṣ

7 Āb-veş ṣāflarıñ gird-i hevādān Ḥikmet

Levḥ-i dil olmaġa āyīne-i sīmāmı ḫulūṣ

Ḥarfü’ḍ-Ḍāḍ

82

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 La‘l-i rūḥ-efzāsıdır gül-reng-i ṣaḥbādan ġaraż

Gerden-i berrāḳıdır billūr-ı mīnādan ġaraż

2 ‘Uzlet ābād-ı ḳanā‘at rāḥatda zikr itmedir

Māverā-yı ḳāfda iṯbāt-ı ‘anḳādan ġaraż

3 Ḳaddini mir’āt-ı āb-āsā der-āġūş itmedir

Ol nihāl-i nāzı bāġ içre temāşādan ġaraż

4 Çehre-i maḳṣūda ḥüsnin ḳıldı mir’āt-ı şühūd

Ṣūret-i diger degüldür Ḳays-ı Leylādan ġaraż

5 Ḥüsn-i ṣūretle beyāndır nükte-i ārāz dili

Ṣā‘ir-i siḥr-āferīne lafẓ u ma‘nādan ġaraż

6 Nūr-ı mihr-āsā nümāyāndır eyā vaḥdet ṭaleb

Dīde-i ḥaḳ-bīn-i ẕerrāt-ı hüveydādan ġaraż

7 Ḫuld-i vaṣlıñ sāye-i şemşīre ta‘līḳ itmedir

Kūşe-i ebrū ile ‘uşşāḳa īmādan ġaraż

8 Nūş-ı ṣaḥbā yāvegūlık vuṣlat-ı maḥbūbdır

Şimdi ebnā-yı zemāne bezm-i dünyādan ġaraż

[152]

9 Dīde-i āfet nigāhıñ eylemiş Mecnūn-ı dūş

Āhuvāna dem degüldür geşt-i ṣaḥrādan ġaraż

10 Eylerim mā-fi’ż-żamīri dil-beri Ḥikmet beyān

Ṣanma kim naẓm-ı süḫandır lafẓ u ma‘nādan ġaraż

Ḥarfü’ṭ-Ṭā

83

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ruḫıñda ḳıble-gāh-ı ḳıble-gāh-ı mübtelādır ḫaṭṭ

Firāz-ı Ka’be-i hüsn-i siyeh pūş-ı ṣafādır ḫaṭṭ

2 Ruḫ-ı ‘ālem-firūzı bedr-i tābān-ı tebessümdür

İdare ḳılmış anı hāle-i ḥüsn-i baḥādır ḫaṭṭ

3 Çü ġabġabdan ıṭlāḳ itmege hārūt-ı efsūnı

Ruḫıñdan der-kenārı çıḳdı menşūr-ı ḳażādır ḫaṭṭ

4 Dü mıṣra‘dır nüvişte sürḫile la‘l-i lebiñ gūyā

Muḫayyel vaṣf-ı meyde ma‘na-yı rengīn edādır ḫaṭṭ

5 Nigāh-ı ḥasretim geşt itdi gird-ā-gird-i ruḫsārıñ

Kenār-ı mülk-i ḥüsninde sevād-ı naḳş-ı pādır ḫaṭṭ

6 Sevād-ı sāye-i baḫt-ı siyāhım ‘aksidir ‘Ārif

Kelef-veş ol mehiñ rūyında şanma rū-nümādır ḫaṭṭ

84

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Olmasa ġonce-i la‘li gül-i destār-ı neşāṭ

Dile her bir reg-i mevc-i mey olur ḫār-ı neşāṭ

2 Ġam-furūş olmaġa āteş gibi gitdi rindān

Var gibi mey-kedede ger mey-i bāzār-ı neşāṭ

3 Dil-i me’yūs olamaz neş’e-ver-i neyl-i ümīd

Nüh felek olsa daḫı sāġar-ı ser-şār-ı neşāṭ

4 ‘Ālem-i neş’ede bir ‘aks olur āşār-ı ṭabā‘

Ṭoġrılur ḳadd-i dil oldıḳça girān-bār-ı neşāṭ

5 Penbe-i ser ḫāle meşşāṭa-i mīnā-yı şerāb

Oldı gül-güne zen-i ṣafḫa-i ruḫsār-ı neşāṭ

6 Mihr-i ġam germ ise de ehl-i rıżāya görinür

Ṭāli‘-i tīre-nümā sāye-i dīvār-ı neşāṭ

7 Bāġ-ı dehriñ gül-i endūh-ı ḥazā’in Ḥikmet

Eylemez dest-i emel zīver-i destār-ı neşāṭ

[153]

85

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Nüsḫa-i ḥüsni degül şübhede şekk ü ġalaṭ

Ṣafḥa-i gerden-i dil eylese de vaz‘-ı nuḳaṭ

2 Sūzen-i ġamze dil-i çāke refū-sāz olmaz

Ḳaṭ‘-ı ser-rişte-i ülfet idemem āh faḳaṭ

3 Ḳıl ḳadar ġamze yine ẓulmını taḳlīl itmez

Kişver-i ‘ārıżına gelse beyāż üstine ḫaṭṭ

4 İḳtibās itme żiyāsın daḫı ehl-i cāhıñ

Menzil-i māhı bu rūşen sebeb itdi muḥaṭ

5 Sāḥil-i dilde ider neş’e temevvüc Ḥikmet

Ḳadeḥ-i ‘ālem-i āb olsa şināver çün baṭṭ

Ḥarfü’ẕ-Ẓā

86

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Bulmasa ṣadr-ı maḫāricde merātib elfāẓ

Olmaz erkān-ı ma‘ānīye ḳavālib elfāẓ

2 Edhem-i ḫāmeyi sevḳde ḳırṭās idemez

Çün ‘inān olmasa ṭav‘-ı yed-i kitāb elfāẓ

3 İdemez kimse ta‘āṭī-i umūr olmasa ger

Tercümān-ı ‘arż ehl-i muṭāleb-i elfāẓ

4 ‘Āḳilüñ ẓāhir ider cevher-i isti‘dādın

Ḥaḳḳ-ı eblehde ider keşf-i ma‘āyib elfāẓ

5 Mūcib-i ṣıḳlet olur çün resen-i çāh-ı ‘amīḳ

Ḫāric ez-mebḥaṣ-i maṭlab müte‘āḳib elfāẓ

6 Ḳa[y]s-i vaḳt olmaḳ ise maḳṣadıñ ey nükte-şinās

Söyle bī-ġamz ise de bezme münāsib elfāẓ

7 Zeyn ider gerden-i ebkār-ı nikāti Ḥikmet

‘Aḳd-i manẓūmedir rūşen-i mütenāsib elfāẓ

Ḥarfü’l-‘Ayn

87

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Her ṣabāḥ olsa daḫı mihr-i dıraḫşān ṭāli‘

Yine her rūzum ider şām-ı ġirībān ṭāli‘

2 Lāle-zār-ı dil-i pür dāġı ḳılup şu‘le-fürūz

Her şeb-i ġamda ider ṭarḥ-ı çerāġān ṭāli‘

3 Seher-i ḥaşre ḳadar doġsa da mihr-i ümīd

İtdirir ehl-i dile çāk-ı girībān ṭāli‘

[154]

4 Tīre-rūzān yine rü’yet idemez şeb-pere-veş

Her seher mihr-i ṣıfat olsa nümāyān ṭāli‘

Ḥarfü’l-Ġayn

88

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Merdümüñ olmasa çeşm-i şeb-i dil-cūra çerāġ

Keşf-i eşyāda naẓar-gāh olamaz nūra çerāġ

2 Maẓẖar-ı nūr-ı tecellī olamaz ehl-i ḳuṣūr

Neşr-i nūr itse de muẓlim görinür kūra çerāġ

3 Şarṭ-ı īṣāl-i füyūż oldı bi ḳaderü'ṭ-ṭāḳ

Neşr-i envār idemez merḥale-i dūra çerāġ

4 Nūr-ı īmān ile ver rūşenī-i rāh-ı liḳā

İtme āviḫte bī-ḥūde ser-i köre çerāġ

5 Bulur erbāb-ı ezā ẓulmet-i ḳasvetle ḥuẓūr

Bā'iş-i şūriş olur ḫāne-i zenbūra çerāġ

6 ..... [20]

Dönse de dirhem olup hūş-ı engūra çerāġ

[20] Beytin 1. mısrası yoktur.

7 İtmeden sūḫte-i nūr-ı tecellī-i şühūd

‘Arż-ı vaṣl itmedi pervāne-i mehcūra çerāġ

8 ..... [21]

Münḥasif meh görinür ḫāṭırı meksūra çerāġ

9 Dāfi‘-i kürbet olur neyl-i maḳāṣıd Ḥikmet

Cām-ı pür-şa‘şa‘adır ḫāne-i maḫmūra çerāġ

89

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gönlümde şanma kül-ḫan-ı āteş-feşān-ı dāġ

Açdı nesīm-i āhım ile gülsitān-ı dāġ

2 Sevdā-girān āh-ı dehānımla cādedir

Beytütet itse dilde becā kārvān-ı dāġ

[21] Beytin 1. mısrası yoktur.

3 Fānūs-veş vücūdımı pür şu‘le itsede

Çün lāle nā-fetīle-i dildir mekān-ı dāġ

4 Bāzār-ı i‘tibārda tamġā-yı kāle-veş

Ḳıymet-fezā-yı ‘āşıḳ olur her nişān-ı dāġ

5 Tā ṣadr-ı ehl-i ġamda bulur cāy-ı dil-nişīn

Pehlūsı üstüḫānı olup müzd-bān-ı dāġ

90

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Pā-be-zīr dāmen u serdir girībān-ı ferāġ

Ka’be-i mākṣūda buldum genc-i ‘uzletden sürāġ

[155]

2 Meyl ider sāḳī ṣabādan gül-nihāliñ gūyā

Sāḳī-i ġonc āşinā destiyle ṣundıḳça ayāġ

3 Ṭāli‘im tā ṣubḥ-ı maḥşer rūşenā olmaz yine

İtse her aḫter fürūzān meş‘al-ı ṣad şeb çerāġ

4 Ġonceler dil-ḫūn degül ṣad çāk u bülbül-zār iken

Olaldan ġam-zede nüzhet-serāy-ı ṣaḥn-ı bāġ

5 Sūziş-i ‘ışḳ iledir dem-sāzī-i ehl-i hevā

Naġme-i ney rūşen olmaz yaḳmadıḳça şem‘-i dāġ

6 Herkese devlet-fezā-yı salṭanat dil-ḫāhıdır

Efser gider ser-i pervāneye nūr-ı çerāġ

7 Men‘i şeb-gerdeniñe ḳılmaḳ ḫaṭādar ḥaṭṭına

Ey şeh-i iḳlīm-i ‘işve dīdeye olmaz yasaġ

8 Ḫaṭṭ-ı müşgīn Ka’be-i ḥüsnin siyeh pūş itmege

Meẕheb-i ‘uşşāḳda bir vecḥile yoḳdur yāġ

Ḥarfü’l-Fā

91

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Dest-i nesīm olınca kelāle-güşā-yı zülf

Virdi dimāġa nükhet-i sünbül hevā-yı zülf

2 Ser kişver-i sevād-ı cemāliñ şeḥen-şeḥi

Ḳılmış o şūḫı sāye-i bāl-ı hümā-yı zülf

3 Çeşm āşinā-yı ġamzesi manẓūr-ı luṭf iken

Ḳayd-ı cünūna beste idi mübtelā-yı zülf

4 Dil mülkin āşiyāne-i būm-ı hümūm ider

Ki fitne-i sipāhı ne ki ki belā-yı zülf

5 Ehl-i şu‘ūr şekli olur müntic-i cünūn

Baḫş-ı teselsül olsa daḫı müdde‘ā-yı zülf

6 Ta‘līḳ-i sünbül eylese gül-berg-i rūyuna

Her şīşe zīb-i raġbet olur mu becā-yı zülf

7 Müşgīn-i duḫān ‘anber-i ḫāl-i siyāhını

Neşr itdi āteş-i raḫne-i i‘tilā-yı zülf

8 Ḥikmet beyāż-ı ṣubḥ-ı benāgūşı keşf ider

Şām-ı ḫūn-ı sevādı gelüp der ḳażā-yı zülf

Ḥarfü’l-Ḳāf

92

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün mefā‘īlün

1 O ẕāt-ı muḥteşem kim ḫānesinde istirāhat yoḳ

Ya müflīsdir ya Mecnūndur ya ḥükmünde siyāset yoḳ

2 Göñül lā-ya‘ḳıl u çeşmi siyeh mest ü nigeh ser-ḫoş

‘Aceb kim ẓāhiren sāḳī vü ṣaḥbā cām-ı ‘işret yoḳ

[156]

3 Ne sūd eyler süḫan manẓūm-ı gevher olsa da farżā

Sited-gāh-ı ciḥānda ol metā‘a ḳadr u ḳıymet yoḳ

4 Degül saṭḥ-ı felek mir’āt-ı sīmā-yı ḥavādiṯdir

Velīkin naẓara-senc i‘tinā bir ‘ayn-ı ‘ibret yoḳ

5 Şeb-i tār-ı ceḥālet perde-i çeşm-i şühūd olmuş

Gümān itme ciḥānda pertev-i şems-i kerāmet yoḳ

6 Ḫarāb oldı hücūm-ı seyl-i eşk ġam-ı ḫurūşumdan

Esās-ı bī mesās-ḫāne-i dilde metānet yoḳ

7 Şu rütbe mest-i naḫvetdir o şūḫ-ı ‘işve-meşreb kim

Ser-i müjgānını çeşminde taḥrīke liyāḳat yoḳ

8 Heyūlā-yı nikāt-ı çīre-destān hüner-i pīrā

‘Aceb kim ḥüsn-i ṣūret virseler de ṭavr-ı Ḥikmet yoḳ

93

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Heves-i vaṣl-ı yār ya‘nī ‘ışḳ

Derd-i ṣıḥḥat şi‘ār ya‘nī ‘ışḳ

2 Āteş-i cān-güdāz-ı Mecnūnı

Ḥüsn-i Leylī nigār ya‘nī ‘ışḳ

3 Mest-i bī-ḥūşı ‘aḳl-ı eflāṭūn

Bāde-i ḫoş-güvār ya‘nī ‘ışḳ

4 ..... [22]

Bād-ı āteş niṣār ya‘nī ‘ışḳ

5 Maḥrem-i bezm-gāh-ı lāhūtī

Ḳayd-ı nisbet medār ya‘nī ‘ışḳ

94

[22] Beytin 1. mısrası yoktur.

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ḫarābāt-ı ġam içre ḫāṭırın şād eylemez ‘āşıḳ

Bulup gencīnesin vīrāne ābād eylemez ‘āşıḳ

2 Baḥār-ı ‘ayş-ı vuṣlat mevsiminde ey gül-i ḥasret

Miṯāl-i bülbül-i şūrīde feryād eylemez ‘āşıḳ

3 Olup efsāne-i ḫūn bezm-i ‘ālem ser-nüviştinden

Su’āl-i ḳıṣṣa-yı Şīrīn u Ferhād eylemez ‘āşıḳ

4 ..... [23]

Dil-i Mecnūnı ḳayd-ı ġamdan azād eylemez ‘āşıḳ

95

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Cānda ber-ṭaraf belādır adı ‘ışḳ

Dilde bir özge ṣafādır adı ‘ışḳ

[23] Beytin 1. mısrası yoktur.

[157]

2 Bā‘iṯ-i imkān ṭaraẓa-yı şühūd

Sırr-ı mektūm-ı ḳażādır adı ‘ışḳ

3 Nisbetinde itmek iṯbāt-ı vücūd

Bir beḳā-ender-fenādır adı ‘ışḳ

96

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Dil-i şad çākı niyām itse niyām-ı ‘uşşāḳ

Āh olur dest-i seḥer-gehde hüsām-ı ‘uşşāḳ

2 Bulmadıḳ vaḳt-i ‘işā-yı şeb-i vaṣlı Ḥikmet

Semt-i Bulġar-ı muḥabbet mi maḳām-ı ‘uşşāḳ

Ḥarfü’l-Kāf

97

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḥuṣūl-i keyfe ne minā ne bir piyāle gerek

Raḥīḳ-i la‘li gibi bāde-i dü sāle gerek

2 O serv-i ‘işveye bir dil ki bāġ-ı ḥasretdir

Dem-ā-dem eşkini cūlar gibi īsāle gerek

3 Olup güẕeşte-i zemān ḳuṣūrı buldı kemāl

Ḫaṭ-ı siyehle o bedr-i cemāle hāle gerek

4 Cefā sirişte dir elbet ṣafā-yı bāġ-ı ciḥān

Tebessüm-i güle cūş-ı sirişk-i jāle gerek

5 Bu çend beyt ile mümkin mi şerḥ-i ġam Ḥikmet

Beyān-ı derd-i dile müstaḳil risāle gerek

98

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Açıldı gülşen-i ḥüsnünde lāle-i gül-reng

Ṣunar mı sāḳī-i la‘li piyāle-i gül-reng

2 Ṣunar şülş-i ġassāle renk u āl iderek

Olınca la‘li şerābı dü sāle-i gül-reng

3 Miṣāl-i naḫl-i gül ol nev-nihāl-i āmāliñ

Firāz-ı ḳaddini zeyn itdi kāle-i gül-reng

4 Dehen degül çemen-i ḫaṭṭ-ı üzre naḳş olmuş

Dem-i ṣabāḥ-ı ḥabībde jāle-i gül-reng

5 Ṣabāḥ-ı ṣafḥaya şām-ı medārdan Ḥikmet

Şafaḳ-veş oldı ṭarab-zā maḳāle-i gül-reng

[158]

99

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Derk eyleyen ḥakīḳatini ‘ayş-ı ‘ālemiñ

Almaz ḫayāle neş’esini sāġar-ı cemiñ

2 Memnū‘-ı cüz’-i lā-yetecezzā-yı ey Ḥikmet

Müṣbet degül mi noḳṭa-yı mevhūme-i femiñ

100

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gül-şende cūya sūy-ı güli cüst ü cū gerek

Bülbülde bu nükte içün güft ü gū gerek

2 Şem‘ itdi şanma bülbül degül ‘ışḳ-ı ḫāliṣ

Esrār-ı dil miyānda bī-reng u bū gerek

3 Rind-i emel-geşte çeküp pāy-ı dāmene

Bezm-i ciḥānda dest-be-dest bū gerek

4 Zeyn itmege çü sedd-i leb-i cūy-ı eşkini

Mecnūn-ı ḥasretiñ seri jülīde mū gerek

5 Ālūde oldı dāmen-i dil cürm-i cezm ile

Bir dem sirişk-i pür dem ile şüst ü sū gerek

6 Çün nesr-i ṭā'ir irmege evc-i kemāle dil

Āmed-i şod nefes-i dü pür ārzū gerek

101

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'ılün

1 Ser-ā-pā tār-ı mūyuñ kim girih-gīr eyledi zülfüñ

Nice dīvānesin derbend-i zincīr eyledi zülfüñ

2 Kemend-i şeh reş endāzın ḳılup der-dest-i istiġnā

Nice şīr-i zer-i çālāki naḫcīr eyledi zülfüñ

3 Bu şeb mūyun ḳalemle levḥ-i rūy-ı ṣafına ey şūḫ

Seḥāb içre meh-i tābānı taṣvīr eyledi zülfüñ

4 Dü deste sünbülün ‘arż eyleyüp bāġ-ı temāşāda

Dimāġ-ı merdüm-i ‘uşşāḳı ta‘ṭīr eyledi zülfüñ

5 Sevād ile bu şeb bedr-i ruḫuñ kim hāle-dār itdi

Dil-i encüm-şümār-i hicrı tenvīr eyledi zülfüñ

6 Müjeñ tīr u kemān ebrūlarıñ cebheñ kemān-keşdir

Ḫum-ı mūyıñ anuñçün şekl-i zih-gīr eyledi zülfüñ

7 Perīşān ḫāl idüp başdan çıḳan o baş ile ḫalḳı

Ṣabāḥ-ı gerdeninde şāmı tesḫīr eyledi zülfüñ

102

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ṣübut-ı nīk u bede sūdı var mı āġāzıñ

Ḳarār-ı kām iledir imtiyāzı āvāzıñ

[159]

2 Benefşe ḫaṭṭı nümāyān-ı kelef gibi o mehiñ

Gice ṣafāsını seyr eyle gülşen-i nāzıñ

Ḥarfü'l-Lām

103

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

1 Ġubār-ı ḫāk-sār-ı reh-güzār ol

Ta'līḳbeste-i dāmān-ı yār ol

2 Ṭutışsun ḫānmān-ı çarḫ-ı ġaddār

Şerār-efşān-ı āh-ı şu'le-bār ol

3 Bu şeb aḳlım ṭaġıtdıñ āh ey zülf

Siyeh-baḫt ol perīşān rūzgār ol

4 Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek ey şu‘le āh

Ser-i ḫākimde ḳandīl-i mezār ol

5 Geldi rişte-i ümīd o meḥden

Eyā eşk siḥr-i lü’lü niṣār ol

6 Girāndır gevher-i ġalṭāna ḳıymet

‘Ulüvv-i ma‘nevīdir ḫāk-sār ol

7 Aḳup ey eşk-i ḥasret cūy-bār ol

Açıl ey dāġ-i firḳat lāle-zār ol

8 Görüp mir’āt-i cūda ‘aksiñ ey āh

Miṣāl-i ‘āşıḳān ḥayret-şi‘ār ol

9 Gül-i ṣad-berg-i rūy-ı yār Ḥikmet

Nidā-yı naẓm ile her-dem hezār ol

104

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ebrū-yı yār-ı ‘ışḳile destānsın ey göñül

Çekmekde ol kemānı Nerīmānsın ey göñül

2 Ol naḫl-i ‘işve itdi mi pā-māl-ı ‘āḳıbet

Mānend-i sāye-i ḫāk ile yeksānsın ey göñül

3 ‘Aklıñ mı aldı nükḥeti bir zülfi sünbülüñ

Gördüm bu ṣubḥ-dem ki perīşānsın ey göñül

4 Çün pertev-i ṣabāḥ-ı sefīd oldı mūy-ı rīş

Ḥālen çerāġ-ı bezm-i civānsın ey göñül

5 Jeng-āver itdi āyīne-i ḥüsn-i yāri ḫaṭṭ

Bilmem daḫı ne vech ile ḥayrānsın ey göñül

6 ‘Aḳl u vāḳār u zühdimi itdiñ telef-peẕīr

Billāh bu ḥāle sen de peşīmānsın ey göñül

7 Ḥikmet ṭutışdı ‘ışḳile kül-ḫan gibi tüter

Āb-ı sirişki dökme biraz yansın ey göñül

[160]

105

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ḫāzin-i ġaybıñ defīn-i lā-mekānıdır göñül

Gevher-i nā-yāb-ı sırr-ı ‘ışḳ kānıdır göñül

2 ‘Işḳdır cām-ı belā baḫşende-i bezm-i elest

Kim o cāmıñ mest-i keyf-i cāvidānıdır göñül

3 Şeb-nemi eşk ü güli dāġ u nesīmi bāde āh

‘Ālem-i bī-reng-i ḥasret gülsitānıdır göñül

4 Her şerārında niḥān-ı ṣad dūzaḫ endūh-ı ‘ışḳ

Kül-ḫan-ı āteş-feşān-ı nişānıdır göñül[24]

5 Kenz-i lā-yefnāya mālik kim ḳanā‘at mülkiniñ

Pādişeh-meşreb gedā-yı kām-rānıdır göñül

106

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Serv-veş çekse de gerdūna ser ol tāze nihāl

Ṣarṣar-ı āhdan itsün ḥaẕer ol tāze nihāl

2 Ayrışup köhne baḥār-ı çemen-i ḫaṭṭı virir

Būse-i sīb-i zeḳandan şemer ol tāze nihāl

3 Sīm-i zincīr uralı pāyına enḥār-ı ḫazān

İdemez semt-i ḫılāf-ı güẕer ol tāze nihāl

[24] 2. mısranın vezni farklıdır.

4 Eylemezdi çemen-i ‘işve de reftār-ı ḳıyām

Alsa ger serv-ḳaddinden ḫaber ol tāze nihāl

5 Çemen-i şīvede reftār ider esdikçe nesīm

Hem çü ṭāvūs açaraḳ bāl u per ol tāze nihāl

6 Faṣl-ı gül nev çemen-i gülşene geldikçe nesīm

Hem çü ṭāvūs lem‘a gezer ol tāze nihāl

107

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Sirişk-i rīḫtedir bāde-i dü sāle-i dil

Kef-i ricāda şikeste gerek piyāle-i dil

2 ‘Aceb mi muḥtesib-i ġam nuḳūd-ı eşki alup

Sevād-ı dāġ ile tamġalu olsa kāle-i dil

3 Dem-i baḥār-ı ḫaṭṭında şebān-ı sūzişdir

Gül-i çerāġa ider ḫande-i dāġ lāle-i dil

4 Olur kesāfet-i ḥaylūlet-i ḫaṭṭı bā‘iş̲

O māhir-i velī der-āgūş iderse hāle-i dil

[161]

108

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Mest-i bī-ḥūş ideli herkesi ṣaḥbā-yı emel

Bezm-i ‘ālemde ẓuḥūr eyledi ġavġā-yı emel

2 Ṭab‘-ı insān ṭama‘-ı ḥırṣile ālūde iken

Eylemiş var mı ciḥānda ‘aceb īfā-yı emel

3 Levḥ-i maḥfūẓ-ı ḳażāda bulınursa ḳaydı

Bī-ta‘āb-ı ṣ̲ābit olur baḫ̲t-ı da‘vā-yı emel

4 Reh-berī-i ṭama‘ u ġaflet ile her şeb [ü] rūz

Güẕer eyler de dilden nice illā-yı emel

5 Gülşen-i dilde esüp bād-ı nesīm-i ümīd

Olur üşküfte dem-ā-dem gül-i raʻnā-yı emel

6 Ḥürmet ü ḥāli suʼālinden idüp ṣarf-ı naẓar

Celb-i māl eylemedir şimdiki aḳṣā-yı emel

7 Peyrev-i Ḳays-ı cünūn itdi nice ʻāḳili ḥayf

Şekl-i Leylī görünüp çeşmine sīmā-yı emel

8 Feyż-baḫş olmaz ise nūr-ı tecellī Ḥikmet

Ḳābil-i ṣūret olur ṣanma heyūlā-yı emel

109

Feʻilātün feʻilātün feʻilün

1 Beni maḥv itdi hevā-yı göñül

Bitse ḫākimde ʻaceb mi sünbül

2 ‘Işḳdır māşıṭa-yı ḫacel-i nāz

Ḫūn-ı bülbülden olur ġāze-i gül

3 ‘Āḳıbet ġonceyi dil-ḫūn itdi

Dem-be-dem āh u fiġān-ı bülbül

4 Sūy-ı cāndan ‘adem-ābāda gider

Tīġ-i ebrūsı olup ‘āşıḳa pil

110

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Eger kim çūb-ı gülden külbesin bünyād ider bülbül

Yine sūz u fiġāndan ṣubḥ-dem berbād ider bülbül

2 Dil-i sengīn nerde tīşe-zen oldıḳça müneḳḳidi

Siḥr-i icrā-yı resm-i ṣan‘atı feryād ider bülbül

3 Tebessüm çīn olunca her güli bu bāġ-ı fānīnüñ

Sirişk-efşānı şebnemden istimdād ider bülbül

4 Devām-ı zikr ile hengām-ı ṣubḥ-ı feyż-i baḫşāda

Ṭarīḳ-i gülşeni de kesb-i isti‘dād ider bülbül

5 Girībān-çāk olurken ġonce dest-i ser-i ḫārından

Bu bāġ-ı ġamda ṣanma nā becā feryād ider bülbül

[162]

6 Ṭarāvet-baḫşī-i faṣl-ı baḥār oldıḳca şevḳ-efzā

Sitem-i peymāy-ı vaḳt-i ḫazānı yād ider bülbül

7 Degül muḥtāc żābiṭ-i rabṭ-ı Mecnūn-ı muḥabbet kim

Müselsel eşk ile zincīrini īcād ider bülbül

8 İder dil seyr ni‘met-i ḫūn-ı vuṣlat muḫliṣ-i ‘ışḳı

Kime gülşende ‘arż-ı iḥtiyāc-ı zār ider bülbül

9 Gülsitān-ı ma‘ārifdir cenāb-ı mīr Fehmi kim

Hezār āvāz ile evṣāfını inşād ider bülbül

Ḥarfü’l-Mīm

111

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḫande itdikçe ruḫıñ ey gül-i ra‘nā gülerim

Seyr-i ḥüsnüñle çü āyīne-i sīmā gülerim

2 Yād-ı la‘liñle idüp girye-i mesti sāḳī

Bezm-i luṭfuñda çü peymāne-i ṣaḥbā gülerim

3 Şeb-nem-i eşki döküp ceybimi çāk itsemde

Ṣubḥ-veş ẓāhir-i ḥālimde ser-ā-pā gülerim

4 ‘Ālem-i āb-ı revā görmeyerek zāhid-i ḫuşk

Rind ile her ne zemān eylese ġavġā gülerim

5 Ḳad-i gül-reng-i ḳabāsın iderek der-ḥāṭır

Gül-nihālānı idüp seyr-i temāşā gülerim

6 Cer-i nefʿ itmek içün vāʿiẓ-i uʿcūbe liḳā

Rīş u eşk ile ḫurūş itse çü deryā gülerim

7 Nev-ʿarūs-ı süḫan-ı ẕātı gibi behcet-i şūḫ

Süst virmekde olınca taʿab-efzā gülerim

112

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿılün

1 Ṭutışmış sūz-ı ḥasretden degil de yā nedir göñlüm

Çıḳar dūd-ı siyāhı çarḫa bir vīrānedir göñlüm

2 Dem-ā-dem nūş-ı ṣaḥbā eylesün ḫūn-ı derūnumdan

Nigāh-ı mestine meşrebce bir mey-ḫānedir göñlüm

3 Kef-i baḫt-ı siyehde ceyb-i ‘ömrin eyleyüp ṣad çāk

Hemīşe kākül-i efkār-ı yāre şānedir göñlüm

4 Hezārān-pāre olmuşsa meh-i mest-i nigāhından

Fütāde ḫāk-i bezm-i ḥasrete peymānedir göñlüm

5 Girībān-çāk olup dāmān-ı deşti ṭutsa da hergiz

Yine zincīr-i zülfüñ bestesi divānedir göñlüm

[163]

6 Dem-ā-dem ḳatre-i mercān-ı sirişt eşk-i ye’simden

Nesaḳ perdāz-ı devr-i sübḥa-yı ṣad dānedir göñlüm

7 Fetīl-efrūz-ı cān olmuşdı bir şeb ṭā‘atiñ ey meh

O şem‘e ṣubḥ-ı rüstā-ḫīze dek pervānedir göñlüm

8 ‘Aceb mi ḥüsn-i ṣūret bulsa āṩār-ı tecellīden

Ṣafā-yı şevḳile āyīne-i cānānedir göñlüm

9 Miṣāl-i merdümek ḥıfẓ ile ḥırz-ı cān idüp Ḥikmet

Hezārān olsa da eczā-yı ten bir dānedir göñlüm

113

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Bāḳī vü Nef‘ī vü Nābī vü Necātī vü Feḥīm

Ṣābit u Rāġıb u Sāmī vü Fużūlī vü Nedīm

2 Reh-nümāyān-ı esālīb-i süḫan bunlardır

Biriniñ meslegine peyrev olur ṭab‘-ı selīm

3 Çīre-destān-ı hünerden nice māhir daḫı var

Silk-i telfīḳe olur her süḫanı dürr-i naẓīm

4 Mā‘adāsı müteşā‘irdir ider cem‘-i ḥurūf

İdüp evzān u ḳavāfīye muvāfıḳ tersīm

5 Kimisi sārik̟-i mażmūn u kimi ḫāṭib-i leyl

Kiminiñ sebki rakīk u kiminiñ lafẓı saḳīm

6 Nev‘-i insānda heyūlā daḫı lā-yuḥṣādır

Ṣūretā olsa daḫı ḳābil-i vech-i ta‘līm

7 Nice seng-i siyehi pür-güher itmiş Ḥikmet

Ezelī terbiyet-i mihr-i tecellī-i Kerīm

114

Mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün

1 Bir şeb ki ġamıñla āh iderdim

Çarḫıñ yüzini siyāh iderdim

2 ..... [25]

Mānend-i semek şināh iderdim

[25] Beytin 1. mısrası yoktur.

3 Ṣad nevzen-i dāġ dāġ-ı dilden

Dīdārıña biñ nigāh iderdim

115

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Sa‘y ile olsa idi neyl-i merām

Kimse ḳalmazdı ciḥānda nā-kām

2 Keyfi āḫir seni giryān eyler

Neş’e-baḫş olsa daḫı ḫande-i cām

[164]

3 Ḳıllet-i ‘aḳla delālet eyler

Bī-sebeb ḫande vü tekṣīr-i kelām

4 Nice biñ ḫāneyi vīrān itdi

Şiddet-i ṣadme-i māl-i eytām

116

Yine ḥikmet āṣārımla āyet

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Keṣret-i ekl ile taḫlīṭ-i ṭa‘ām

Ḫalḳı itmekde esīr-i esḳām

2 Māl içün secde iden ḫalḳa olur

Rū siyehlikle çü ḫātem-i bed-nām

3 Ḫalḳa-i ṣoḥbet-i füssāḳa girüp

Ẕātını eyleme üftāde-i dām

4 ..... [26]

Böyle yazmış ‘ulemā-yı i‘lām

117

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Muḳtedī oldı ‘ibādullah’a

Ḥażret-i Ḥaḳḳa teveccüḥle imām

[26]Beytin 1. mısrası yoktur.

2 Bā-yezīd olmaz idi şöhret-dār

Herkes olsaydı velī-i Besṭām

3 Şer‘ ü ‘aḳlıñ rehine eyle sulūk

Böyledir meslek-i eslāf-ı kirām

4 İ‘timād itme şebātı yoḳdur

Olsa da saña müsā‘id eyyām

5 Dü cihānda sebeb-i rif‘atdir

Keşret-i żikr ü ṣalāt ile selām

118

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Gül-i ṣad-çāk-i ḫūn-alūdeye ‘aṭf-ı nigāh itdim

Bu bāġıñ muḫitinden bülbül-āsā āh āh itdim

2 Şeb-i ḳadr-i civānı āh geçdi ḫāb-ı ġafletle

Ṣabāḥ-ı ʻaḥd-i perīde eger çü intibāh itdim

3 Ne ḥikmetdir ki bī-cā-baḫt-ı erbāb-ı hüner-āsā

Kec ü meç naḳş ıla ruḫsār-ı evrāḳı siyāh itdim

Ḥarfü'n-Nūn

[165]

119

Mefā ʻīlün mefā ʻīlün mefā ʻīlün mefā ʻīlün

1 Ḳadeh-peymā-yı zevḳ olduḳca cām-ı erġuvānīden

Çü bülbül dem urur pīrān baḥār-ı nev-civānīdān

2 Kef-i taḳlīd olur mı vāye-baḫş-ı feyż-i rūḥānī

Hemān taḥsīn-i ṣanʻatdır arż-ı taṣvīr-i mānīden

3 Te'emmül eyleyüp mār-ı ḫabīṯiñ vażʻ-ı ḫulḳīsin

Ṣudūr-ı bed-sirişti ṣanma bī-cādır edānīden

4 Medār-ı ṣanʿat-ı ehl-i hüner aʿmāl-i āletdir

Olur mı naġme-peydā bī-kemān dest-i kemānīden

5 Ḳanāʿat mesnedinde ḥulle-pūş-ı istirāḥatdır

Çeken dest-i ümīdi dāmen-i fikr-i emānīden

6 Ḥavādiṯ-bīn olan pirāye-baḫş-ı mesned-i ʿirfān

Beḳā ümīdini eyler mi cāh-ı mülk-i fānīden

7 Ġubār-ı rāh-ı mürşid çeşm-i şevḳ-i sālik-i Ḥaḳḳa

Olur Ḥikmet ʿaẕīmü'l-nefʿ-i kuḥl-ı Iṣfaḥānīden

120

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 Olup āẕürde dehriñ ḫār-ı naḫl-i sāye-dārından

Göñül dest-i ümīdi çekdi dāmān-ı kibārından

2 Girībān çāk-ı miḥnetdir bu bāġıñ verd-i ḫandānı

Fiġān-ı bülbülünden yā sirişk-i cūy-bārından

3 ‘Aceb ser-ḫoş-ı cām-ı naḫvet olmuş dīde-i sāḳī

Beni mest itmeden ṣaḥbā-yı la‘l-i ḫoş-güvārından

4 Dil-i nevmīde sāḳī-i tesellī neş’e-baḫş olsun

Tīr-i ġam-ḫārlık-ı ḫūm-ḫāne-i çarḫıñ ḫumārından

5 Çü naḫl-i pür-ṣemer ehl-i hüner bāġ-ı ciḥān içre

Hemīşe mużṭaribdir tünd-bād-ı rūzgārından

6 Olur nüh ṭāḳ-ı çarḫ-ı kec-reviş bir dem ḫarāb ammā

Yine muġber ider mir’āt-ı āmālım ġubārından

7 Dil-i maḥzūn enīs-i ġurbet olmaz bī-sebeb Ḥikmet

İder vaḥşet diyārından olan āẕürde yārinden

121

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Żiyā-dār itmeseydim çarḫı mihr-i sūz-ı āhımdan

Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek tārīk idi baḫt-ı siyāhımdan

2 Bu bāġ-ı vaḥşet-ārāda beni āẕürde ṭab‘ eyler

Ṭutup ḫār-ı müjem peyveste dāmān-ı nigāhımdan

3 Küsūf-āsā çekerdim ṭāḳ-ı çarḫa perde-i ẓulmet

Muḳābil olsa rūy-ı mihre bir zerre günāhımdan

[166]

4 Cebīnim zerd idüp eşkim aḳıtdıża‘f-ı tāli‘den

Ḥazer itmez mi gerdūn seyl-āb-ı zīr-i gāhımdan

5 ..... [27]

Nigāh itmem gül-i ḫūrşīde ḫavf-ı iştibāhımdan

[27] Beytin 1. mısrası yoktur.

6 Türāb oldum ṭarīḳ-i ġam refīḳ-i intiżārında

Dehān şükūh-bāz olsa ‘aceb mi her giyāhımdan

7 Girān-ḫābım şeb-i baḫt-ı siyehde şöyle kim Ḥikmet

Girībān-çāk olur gerdūn ṣabāḥ-ı intibāhımdan

122

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Āh-ı şerer-feşān ile tā ṣubḥ-ı rüstaḫīz

Ey dil sipihri maḥşer-i encüm ider misin

2 Dil düşdi zīr-i pāyına çün sāġar-ı şikest

Ey ġurre mest-i ‘işve teraḥḥum ider misin

3 Billāhi ey şerār-ı dil-i çarḫı bir seḥer

Kül-ḫan firūz-ı nār-ı taẓallüm ider misin

4 Ey ġamze renk-i serme gelū-gīr-i nāz iken

Ḫāb-ı teġāfül içre tekellüm ider misin

5 Ḥikmet iderse girye-i mestāne pür olur

Ey ‘ışḳ-ı ḳubbe-i felegi ḫum ider misin

123

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 İderdim sāḥa-i revā üzre naḳş-ı pā-yı istiġnā

Gül-i ḫūrşīd olursa rū-nümā ṭarf-ı külāhımdan

2 O vādīlerde kim ṣaḥrā neverd-i ḥasret olmışdım

Ġubār-āsā çıḳar dūd-ı siyehler ḫāk-rāhımdan

3 Baḳup Cengīz-i ḫūn-rīz nigāhı ṣaf-ı müjgāna

Dimiş vīrān olur ṭaş olsa da diller siyāhımdan

4 ʻAbeşdir perde-i jengār-ı ḫaṭṭ mirʾāt-ı ḥüsnüñ kim

Ġubār-alūde olmaz ṭaraf-ı dāmān nigāhımdan

124

Mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻılün

1 Bu bezmiñ eyleyenler ḥımye cām-ı ḫoş-güvārından

Şifā-yāb-ı nezāhat oldılar renc-i ḫumārından

2 Geçer ya ḫāb-ı ġaflet ya ġam-ı kesb-i maʻīşetle

Budur evḳāt-ı dehriñ mā-ḥaṣal leyl ü nehārından

3 Olınca dāmen-efşān delāl ol cilve ārāyiş

Gelür pervāne bir ṭāvūs-ı vaḥşī̄ reh-güzārından

[167]

4 Degüldür ḫārdan feryād-ı bülbül ḥüsn-i güldendir

Bu sırrı bāġ-bān naḳl itdi ġam-ḫārıñ hezārından

125

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Leb-ā-leb eyleyüp cām-ı ḫayāli la‘l-i nābından
Göñül nūş-ı şerāb-ı tesliyet itdi serābından

2 Degül şeb-nem ter āviş-ḫāh olup bülbül gül-ābından
‘Araḳ-rīz oldı rūy-ı bikr-i gül-ġonce ḥicābından

3 Reşāşe-pāş-ı geşt-i maṭlab itmez feyż-i bārānıñ
Felek afāḳı tārīk itmeden şām-ı seḥābından

4 ‘Iṭāş-ı deşt-i heyḥāt felek sīr-ābī-ı ġamla
Kef-i ümīdi şüst eyleyüp mevc-i serābından

5 Müdām īḳāẓ-ı fitne itmege ser-ḫoş ider ḫalḳı
Dü cām-ı nīmdir çeşmān-ı mesti bezm-i ḫābından

6 Hilāl evc-i kemāle bedr olur āheste āheste
Bulur berḳiñ çerāġı inṭifā bād-ı şitābından

7 Dem-ā-dem mest-i ḫūn-āb-ı sirişk-i ḫaşyetu’llahıñ

Dimāġı bezm-i dehriñ neş’e-mend olmaz şerābından

8 Eyā pertev-firūz-ı cāh-ı devlet iġtirār itme

Vücūd-ı nār olur sür‘atle zā’il iltiḥābından

9 Olur bir demde zā’il-i keyfi cām-ı ‘ālem-i ābıñ

Bu ṣūret rū-nümādır ṭāḳ-ı mir’āt-ı ḥabābından

10 Bu bezmiñ cer‘-i nūş-ı ye’si her dil-teşne ḥasreti

Şemīm-i ġuṣsā istişmām ider būy-ı kebābından

11 Ṣalābet pīşe-gānıñ cinsine meyli nümāyāndır

Ḥadīdiñ sū-yı mıḳnāṭıs-ı Ḥikmet inciẕābından

126

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Devr olan yār-i dil-nişīninden

Çarḫı bī-zār ider enīninden

2 Pūsī-i zīr-i pāy-ı yāre göñül

Bu riyā ferş ider cebīninden

3 Bende zindān-ı hecri itse de āh

Seyr ider yāri dil kemīninden

4 Zehr-i zenbūrı fikr idüp deheniñ

Şast-ı ḳıl ṭu‘m-ı engübīninden

5 Eyleyen ḫāhiş-i ġam-azādı

Çīni devr eylesün cebīninden

[168]

127

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Rū-nümā ḫaṭṭ-ı siyāhı ʻārıż-ı pür tābdan

Cā-be-cā şeb-bū-şüküfte sāye-i meḥ-tābdan

2 Ḫaṭṭ-ı sebzīn-i leb gül-gūnıdır ḳılma ḫayāl

Cūş ider āb-ı zümürrüd-i ʻayn-ı laʻl-i nābdan

3 Her ṭarafda meşʻal-i dāġ elde āhenden ʻaṣā

Yola çıḳdı rāh-ı ʻışḳa cān u ten bī-tābdan

4 Iẓṭırāb-ı ḥayretim gümrāh ider endīşemi

Sīnesin ṣaḥrā taṣavvur eylesem sīm-ābdan

128

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

1 Dāġ pīrā-yı dil ḫūn-bār olur āh-ı derūn

Gülşen-i ʻışḳa nesīm-i nār olur āh-ı derūn

2 Kāle-i vuṣlat girer mi deste hiç bī-sūz-ı ʻışḳ

Bāʻiṣ-i germiyyet-i bāzār olur āh-ı derūn

3 Ol büt-i rūḥ āşinānıñ zülfini ḳılsam ḫayāl

Deyr-i dilde rişte-i zünnār olur āh-ı derūn

129

Mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻılün

1 Gözüm şeb-nem-feşān-ı ḥasret olsa renk u būyından

Kef-i nāzı olur gül-çīn-i ḫande bāġ-ı rūyından

2 Bi-ḥaḳḳın ṭabʻa şāyān olmamaḳdır mültezem yoḫsa

Lisān-ı ḫalḳı ḳatʻ itmek ne mümkin güft ü gūyından

3 O serv-i gülsitān-ı ʻişveniñ būs itmedir pāyıñ

Merām-ı cūy-ı eşkim ṣaḥn-ı bāġı cüst ü cūyından

4 Nezāket bārınıñ ḳadr-i girānıñ ḳılmaġa īmā

Ḫum itmiş ḳadd-i şāḫ-ı ebruvānıñ bār-ı mūyından

Ḥarfü'l-Vāv

130

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'ılün

1 Ḳılup seyfiñ şehīd-i firḳat-i 'ayn-ı hilāl-ebrū

İder ẓıllında īmā cennet-i 'ıyd-ı viṣāl ebrū

2 O gül-naḫliñ olup bār-ı girān bādām-ı çeşmānı

Temāyül eyleyüp her cānibe mānend-i dāl ebrū

3 Nigeh yek laḥẓada ṣad-gūne iẓḥār-ı fütūr eyler

Dü-tādır bār-ı mūdan itmez īmā-yı melāl ebrū

4 Olup ten sūḫte-ı nār-ı ruḫ içre 'anber-i ḫāli

Nümāyān olmuş andan dūd-ı misk-efşān miṣāl ebrū

[169]

5 ʻUkāẕ-ı şīvede noḳsān-pezīr-i ḳadr-i mū olmaz

Virüp sīm-i cebīne hem çü mīzān iʻtidāl ebrū

6 Kütübden seyf-i aṣdaḳdir ki ḫaṭṭıñ ḳılsa da fermān

Ḳılar ḳaṭʻīce īmā vuṣlatı bī-ḳīl u ḳāl ebrū

7 Ziḫāmıñ defʿ ider deryūze-ḫʷāhān-ı temāşānıñ

Olup şemşīr-i der kef-i ḥācib bāb-ı cemāl ebrū

8 Lisān-ı ḥāl-i nuṭuḳdur ki nāz u ʻişve fenninde

Hezārān dāstān eyler ḥikāyet bī-maḳāl ebrū

9 Kemān ister ḳulūbı çarḫ-ı tīr-i ġamze-i ḫūn-ḫār

Dü-tādır kim be-dūş itmiş bu ḥamli iḥtimāl ebrū

10 Ḳılup cünbiş çü kilk-i mūy-ı semmūrı liḳā Ḥikmet

Bu naḳş-ı nevle oldı ṣafḥa pīrāye ḫayāl ebrū

131

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ol gül-nihāl-i ṣaḥn-ı çemen-zār-ı ārzū

Bir dem nesīm-i āh ile itmez mi ser-fürū

2 Miḳdār-ı ḳābiliyyet olur mürādif füyūż

Her cāmı vüs‘atince leb-ā-leb ider bū

3 Pākize ṭıynetānı girān-ḳadr-i faḫr ider

Mānend-i şāhsüvāra güher-i ḥıfẓ āb-rū

4 Olmaz ‘aṭā-yı ḫānde-i bī-cā kef-i esef

Her çāk-ı cāma ṣanma olur ḳābil-i refū

5 Levḥ-i münīr-i ḥüsnine ḳıldı nüvişte ḫaṭṭ

Renc-i siyāh rūzī-i ‘uşşāḳı mū-be-mū

6 Eylerse çeşm-i yār ile nergis münāẓara

Ḥüsn-i sevād-ı sürme ider men‘-i güft-gū

Ḥarfü’l-Hā

132

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 ‘İġbirār-ı ġaddār var dilde

Vuṣlat-ı i‘tiẕār var dilde

2 Sīnem üzre nişān-ı dāġımdan

Rütbe-i iftiḫār var dilde

3 Gül-i sad-berg-i ḥüsnidir dendan

Nāle eyler hezār var dilde

4 Ġam-ı ḫaṭṭıñla eşk-bār olalı

Feyż-i ebr-i bahār var dilde

5 Cūy-ı eşkimle eylerim sīr-āb

Dāġdan lāle zār var dilde

[170]

6 Sūziş-i āteş-i niḥānīden

Sırr-ı ḥāl-i çınār var dilde

7 Derd u ġam itmege iyāb u ẕihāb

Şerḥden reh-güẕār var dilde

8 Kenz-i naḳd-i ḳanā‘at mālik

Şeh-i ālī-tebār var dilde

9 İdeli dehri tecrübe Ḥikmet

Ne ġam u ne mesār var dilde

133

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Temevvüc itse tāb-ı bāde ruḫsār-ı dil-ārāda

Ne ki ġarḳ-āb-ı mevc-i nūr olur ṣaḥn-ı temāşāda

2 Dil-i erbāb-ı ḥayret encümen-gāh-ı tehevvüşdür

Bu ṣūret rū-nümādır cevher-i mir’āt-ı deryāda

3 Beni çün sāye hem-pā ile ey gül-naḫl-i serv-endām

Reh-i ġamda bıraḳma naḳş-ı pā-āsā teh-i pāda

4 Türāb-ı tūde ḳılmış Ḳays-ı Mecnūn cism-i ḫākīsin

‘Aceb yolı sürāġ itmiş ṭarīḳ-i ‘ışḳ-ı Leylāda

5 Fesān-ı ḳalb-i sengīninde tīġın itdirir ser-tīz

Niyāz-ı merḥamet-kārī siyāset-gehde cellāda

6 Ḫayāl-i la‘l-i nābıñ neş’e-baḫş-ı ḫāṭır oldıḳça

Gelür mi yāda bāde olsa da mīnāda āmāde

7 Müẓāhirdir tecellī-i Ḫudā’ya keşret-i eşyā

Müşāhiddir żiyā-yı mihr-i ẕāt-ı hüveydāda

8 Dil-i divāne ḫalḳ olmazdan evvel gerd-i rāh-āsā

Ġam-ı çeşmiñle āhūlarla geşt eylerdi ṣaḥrāda

9 Miṣāl-i ḫānde-i gül vaṣf-ı ruḫsārıñla zengindir

Nevā-yı ‘andelīb ṭab‘-ı Ḥikmet bāġ-ı ma‘nāda

134

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Mihr-i raḫşāndan eger olmasa tābānında

Rū-nümā olmaz idi meh ruḫ-ı tābānında

2 Cūy-bār olmaz idi eşk-i hezār-ı ġam-ḫār

‘Ālemiñ cūş-ı ṣafā olsa gülsitānında

3 Olsa da şīr-i jiyān eyleyemez sedd-i ṭarīḳ

Bir kişi reh-güẕer-i ‘ömr-i şitā-bānında

4 Şevb-i āzādi-i ḳays olsa yed-i ṣaḥrāda

Çāk-ı ceyb itmez idi kūşe-i dāmānında

[171]

5 Zülf-veş oldı perīşān dil-i sevād-zede āh

Şeb-i firḳat-i seḥer yār-i perīşānında

6 Naẓar-ı luṭfı virir mürdesine tāze ḥayāt

Zehr-i mār olsa daḫı her ser-i müjgānında

7 Reh-ber-i Ḳays-ı cünūn olmasa ḥüsn-i Leylā

Kim iderdi reh-i ārāmī beyābānında

8 Sūziş-i ‘ışḳ iledir ger mey-i bāzār-ı süḫan

Yazdı Ḥikmet bu ḫafī nükteyi dīvānında

135

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Āhdan kim seḥāb var dilde

Dāġdan āfitāb var dilde

2 Ġamzesiyle kelām-ı nefîyden

Ṣad ḫiṭāb u cevāb var dilde

3 Jīve-veş bulsa da sükūn u ṣafā

Āh-ı ṣad ıżṭırāb var dilde

4 Ḫırmen efrūz-ı ṣabr olur bir dem

Şevḳ-i berḳ iltiḥāb var dilde

5 ..... [28]

Heves-i şeyḫ u şāb var dilde

136

Mefā ʻīlün mefā ʻīlün mefā ʻīlün mefā ʻılün

[28] Beytin 1. mısrası yoktur.

1 Gül-i ruḫsārıña çeşmim dem-ā-dem gülsitān olsa

Kenārında sirişk-i ḫūn-feşān āb-ı revān olsa

2 İrişmez menzil-i maḳṣūda tīr-i āh-ı cān-gāhım

Ḫuyūṭ-ı tār-ı eşkim çille ger ḳaddüm kemān olsa

3 Düşüp bāġ-ı ḫayāle sāyesi bir serv-i bālānıñ

Nesīm-i āhlar vaḳt-i seḥer dilde vezān olsa

4 Ṭutışmışdır göñül ġamdan degüldür āhlar ḫālī

Delīl-i nārdır bir yerde āṯār-ı duḫān olsa

5 Olurdum ben daḫı mest-i temāşā bezm-i gülşende

Şaḳā'iḳ dest-i neẕẕāremde cām-ı erġuvān olsa

6 Ṭutışsa her seḥer-geh pençe-i ḫūrşīd-i ḥüsniñle

Göñül meydān-ı ġamda āteşīn bir peḥlivān olsa

7 İdüp Ḥikmet hemīşe naẓra-geh mir’āt-i ruḫsārıñ

Degüldür cāy-ı ḥayret ṭūṭī-i şīrīn zebān olsa

[172]

8 İder mi bī-ta‘ab ḳaṭ‘-ı ṭarīḳ-i ma‘rifet ṭab‘ım

Refīḳi ḥażret-i ‘İzzet gibi bir nüktedān ola

137

Ġazel

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Mevsim-i ġamda gelür vaḳt-i feraḥ-zā-yı nigāh

Ṭutdı ḫūn-āb-ı sirişkimle ḥınā pāy-ı nigāh

2 Pür miḥendir sefer-i ‘ālem-i ma‘nā-yı nigāh

Ṣūret-i çeşmim olur ābile-i pāy-ı nigāh

3 ‘Aks idüp sürḫī-i ruḫsār u beyāż-ı gerden

Oldı çeşmimde-şüküfte gül-i ra‘nā-yı nigāh

4 Āteşe ṣavle ider nīze-güẕārān-ı müjem

İtmesün tāb-ı ruḫıñ beyḥūde ġavġā-yı nigāh

5 Merdüm-i çeşmi siyeh mesti temāşā itdi

La‘l-i rengīniñ olup bāde-i ḥamrā-yı nigāh

138

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Tābişi var mı ruḫuñ ḫaṭṭ-ı siyeḥ-fām olmasa

Cilve-i meḥ-tāb olur mı ẓulmet-i şām olmasa

2 Çün ṣabā olmazdı pūyān gülşen-i kūyuñda dil

Zülfi sünbül ruḫları gül çeşmi bādām olmasa

139

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Bir āfet pençe dām-endāz-ı ṣayd-ı murġ-ı cān olsa

Nigāh-ı nāzı tīr u ṭāḳ-ı ebrūsı kemān olsa

2 Kemāl-i ‘ışḳ ider ma‘şūḳı ‘āşıḳ ‘āşıḳı ma‘şūḳ

Ruḫ-ı gül zerd olur bülbül sükūt eyler ḫazān olsa

3 Dükān-ı ‘işvede kālā- fürūş nāz olup ḫūbın

Degül ‘āşıḳ-ṣıfat vuṣlat metā‘-ı rāygān olsa

140

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḳabūl-i merhem ider ṣanma ey ciger-pāre

Derūna ḫançer-i ġamzeñle açdıġın yara

2 Nesīm-i ferş teh-i pāyı itdi berg-i güli

O nev-nihāl-i seḥerde çıḳınca gül-zāra

3 Nigāh-ı naḫvetde ol ṭıfl-ı nāz-perverdiñ

Uyutdı gerdiş-i çeşmi miṣāl-ı geḥvāre

4 Metā‘-ı vaṣlına Ḥikmet nuḳūd-ı cānı virir

[173]

O şūḫ rāżı olur mı ‘aceb bu bāzāra

141

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gülmīḫ-i kūşe aṣdı ḫaṭı perde-i siyāh

Mir’āt-ı ḥüsne oldı bu şeb māni‘-i nigāh

2 Tīġ-i ḳażā meżāyı çeḳüp çeşm-i ḫışmı āh

Dest-i nigāh-ı mest ile ‘ömrüm ider tebāh

3 Nev-şüküfte la‘lin itdim o gül-naḫl-i ‘işveniñ

Mānend-i ġonçe zīb-i güle kūşe-i nigāh

4 Şem‘-i füsürde nūr-ı maşūn-ı güẕār olur

Rāḥat degül mi ehl-i dil-i ṭālī‘-i siyāh

5 Sencīde eyledim felegi hīçe ṣatmaġa

Mīzān-ı ‘aḳla pül idi ṭas u miḥr-i māh

6 Aṣḥāb-ı cāhı dā’ire-i devleti ider

Mānend-i hāle meh-i tābende ṭarḥ-ı çāh

7 Ehl-i ṭurūḳ ḥaḳīr ise de reh-nümā olur

Ser menzil-i ḥaḳīḳate çün naḳş-ı ḫāk-i rāh

8 Ḥikmet ġarīḳ-i lücce-i eşki nedem olan

Bilir i‘ānet-i kef-i efsūs ile şināh

142

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Hem-rengī-i ‘alāḳa ider ‘ışḳı āşikār

Gerden be-ṭavḳ-ı ceẕb olur güher yāye-gāh

2 Rūy-ı teżā‘uf-i ḥasenāt üzre ḫāl ider

Her ṣıfr-ı defter-i köhne-i maġfiret-penāh

3 Saḳf-ı sürādıḳāt-ı ḥavādiṯ degül felek

Dūd-ı siyāh-ı ʻışḳ-ı ezel ḳurdı bār-gāh

4 Āyīne-i ruḫında ʻaceb jeng-i ḫaṭṭ mıdır

Baḫtım mı çekdi yoḫsa serā-perde-i siyāh

5 Ey bī-şuʻūr-ı cām-ı teġāfül ḫumār-ı cāh

Her naḳş-ı pā ṭarīḳına olmuş çü tebāh

143

Mefāʻilün mefāʻīlün mefāʻilün mefāʻılün

1 İdince ehl-i şanʻat nesḫ-i kāle inceden ince

Olur mı āşinā her bir kemāle inceden ince

2 Degül ḫaṭṭ ḳıldı mūyın kilk-i naḳḳāş-ı ḳażā ey meh

Kenār-ı ḥüsn ile taṣvīr-i hāle inceden ince

[174]

144

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Gevher-i ġalṭān gibi rūşen-dilān

Dökemez ābrū-yı pā-māl olsa da

2 N’eyleyim zülfi siyeh sünbül degül

Berg-i rūyı ġonceden āl olsa da

3 Şöyle maḫmūr sitemdir dil kim lafẓa neş’e-mend

Heft ḳulzüm bāde nüh ṭāḳ-ı felek cām olsa da

145

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Būs idüp dil dehenin cām-ı ṣafā niyyetine

La‘lini emdi mey-i neş’e-fezā niyyetine

2 Ṣad nedāmetle te’essüf iderek āh iderim

Geçen evḳāt-ı meserrātı ḳażā niyyetine

3 Ḫalḳı dīvāne görüp ḳayd-ı ‘alāyıḳla gözüm

Seyr ider ḫāneleri dārü’ş-şifā niyyetine

4 İktiḥāl eylemege ḫāk-ı rehin ḳasd iderim

Çeşm-i ḥasret-keşi taḥṣīl-i cilā niyyetine

5 Ḳılmamış mūy-ı ḳader re’y-i daḳīḳinde ḫaṭā

Şem iden göñlini müşg-i ḫaṭā niyyetine

6 Güş idüp āh-ı hezārı [be]-seḥer ehl-i derūn

Geşt-i gül-şen ide mi kesb-i ṣafā niyyetine

7 Çün selām eyledi Ḥikmet bu maḳāli ihdā

Bir me‘ālī şīme-i ‘arż-ı du‘ā niyyetine

146

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Neş’e başmaz ayaġıñ bezm-i dil-i nā-şāda

Muṭrib ü sāḳī vü mey olsa daḫı āmāde

2 Seyr-i meh-tāb iderek ‘ālem-i āb içre göñül

Zevraḳ-ı meyle bu şeb gitdi neşāṭ-ābāda

3 Cihet ü ḥiddet-i dil şem olunur mūyından

İḫtilāf olsa daḫı reng-i gül-i ra‘nāda

4 Çehre-sā olmaz idi dāmenine sāḥiller

Olmasa dürr ü güher neṣri kef-i deryāda

5 Ḥayli rāḥatsız ider ferş-i ta‘ayyüşde seni

Maṣrafiñ ṣun‘maz ise ḥavṣala-i īrāda

6 Keṣret-i ṣarf ile şol rütbe meşaḳḳat bulmuş

Kim iden ṭarḥ-ı binā şimdi döner ırġāda

7 Ḥüsn-i ṣūretle olur mest-i taḥayyür Ḥikmet

Seyr ider ‘aks-i mehi Āyīne-i mīnāda

[175]

147

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Tebḫāleler tebessüm iden la‘l-i yārda

Beñzer ḥabābe mevc-i mey-i ḫoş-güvārda

2 İtmezdi geşt-i deşt-i cünūn reh-neverd-i ‘ışḳ

Olsa zemān-ı ṣabrı kef-i iḫtiyārda

3 Bülbül gibi hezār fiġān itme ey göñül

Bir gül içün bu gül-şen-i yek-dem baḥārda

4 Dāmān-ı ḥüsn-i ṣūretiñ ālūde ḳıldı ḫaṭṭ

Ṣafvet ḳalur mı āyīne-i pür-ġubārda

5 Derk it ṣafā-yı gülşeni kim ʻāḳıbet göñül

Dāmān-ı gül derīde olur dest-i ḥārda

6 Olmazdı tengnā-yı ġama ḥādiṯāt-ı çarḫ

Vüsʻat olaydı ḥavṣala-yı rūzgārda

7 Mümkün mi devr ide kürre-i çarḫ-ı bī-mütāb

Arżıñ ciḥātı üzre göñül bir ḳarārda

8 Celb-i kulūba rāh idi ḥüsn-i muʻāmele

Āh olmasaydı ṣāḥib-i naḫvet kibārda

9 Cādū-yı ḥādiṯāt-ı felek ehl-i ġaflet

Ṣad renk ider taḳallüb-i leyl ü neḥārda

10 Fiʻl ü cezā-yı ehl-i sitem tev'em oldıġı

Ḥikmet-şināsa rūşen olur ḥāl-i nārda

148

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Dest-i sāḳī-i teġāfüldeki cām-ı ‘işve

Ġamze-i şūḫın ider mest-i müdām-ı ‘işve

2 Bī-mecāl olmuş o rütbe ne ki bīmārı

İder īmā ile kim ‘arż-ı merām-ı ‘işve

3 Ṣayd ider murġ-ı dili dāne-i ḫāl-i siyehi

Ḳılmadan zülf-i girih-gīrini dām-ı ‘işve

4 Ṣaf-be-ṣaf nīze güẕār olsa da tīr-i müjgān

Zūr-ı seyfiyle ider ġamzesi rām-ı ‘işve

5 Fer virir bedr daḫı ṣubḥ-ı bināgūşa ḳadar

Olsa da ḫaṭṭ-ı siyeh ẓulmet-i şām-ı ‘işve

149

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Āh-ı āteş-niṣār var dilde

Ġam-ı encüm-şümār var dilde

[176]

2 Genc-i pür sīm-i sīnesin göreli

Şevḳ-i bī-iḫtiyār var dilde

3 Āh ‘ömrüm şitāb-ı vaṣlıñdan

Şīşe-veş inkisār var dilde

4 Keyf-i la‘liñle dem-be-dem leb-rīz

Ṣāġar-ı ḫoş-güvār var dilde

5 Ḫande itsem de ġonce-veş Ḥikmet

Ġam-ı şeb-nem-niṣār var dilde

Ḥarfü’l-Yā

150

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Gerden-i ṣāfın temāşā eyleyüp mīnā gibi

La‘l-i nāb-ı dil-beri nūş eylesem ṣaḥbā gibi

2 Sū-be-sū geşt eyledi seyyāḥ-ı ḫāṭır ‘ālemi

Bulmadı bir cāy-ı rāḥat genc-i dest ġınā gibi

3 Ḥālime gevher-niṣār-ı iltifāt olmaz o şūḫ

Eşk-i çeşm-i ḥayretim cūş itse de deryā gibi

4 Gerdenim ser-ḫalḳa-yı zincīr-i zülfe bend idüp

Eyledi ‘aḳlım perīşān ‘illet-i sevdā gibi

5 Eşk-ı ḫūn-ālūd-ı çeşmi fikr-i la‘liñle müdām

Neş’e-mend eyler derūnum bāde-i ḥamrā gibi

6 Ol nihāl-i ser-bülend-i ‘işve bāġ-ı cilvede

Çeşmime oldı nümāyān servden bālā gibi

7 Cennet-i ḥüsnüñde ey şūḫ-ı melek-sīmā ne ḫoş

Düşüñe düşmiş o göñül sāye-i ṭūbā gibi

8 Naẓr[a]-senc oldıḳça mir’āt-ı ruḫ-ı dildār ile

Nuṭḳ iderdim ben de Ḥikmet ṭūṭī-i gūyā gibi

151

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Bezme revnaḳ-baḫş olınca cām-ı ṣaḥbā gül gibi

Şevḳ ile rindān hezār āvāz olur bülbül gibi

2 Cem‘-i efrād-ı meḥāsin eylemiş her vech ile

Naẓr[a]-senc ol kim gül-i ruḫsārı lafẓ-ı gül gibi

3 Bend-i Mecnūn-ı muḥabbet mūy ile der-kār olur

‘Āşıḳıñ zincīri olmaz ḫam-be-ḫam kākül gibi

4 Bā‘iṣ-i ṣevḳ u ṭarab bir naġme vāṣıl olmadı

Gūṣuma ey sāḳī-i kār-āṣinā ḳulḳul gibi

5 Ḳılmaġa sū-yı cefāya tīr-i īmāsı güẕer

Gösterir şekl-i kemān-ebrūsı ṭāḳ-ı pül gibi

[177]

6 Ḫaste-i ne renc-i ġāma ey sāḳī-i ḥikmet-şinās

Bir ‘ilāc-ı pür-üsāre var mı nūş-ı mül gibi

7 Būyın istişmām ider Ḥikmet dimāġ-ı çeşm ile

Zülf-i müşgīniñ temāşā eyleyüp sünbül gibi

152

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Tecārib olmadan mir’āt-ı ḥüsn-i sūret-i ḥāli

Degül şāyān nigāh-ı raġbete bir şaḫṣıñ ef‘āli

2 Bulur reh cān-ı nifāḳ-ı kef-i mīzān-ı ‘ibretde

Hevāzen olmasa bir kimseniñ efʿāl ü aḳvāli

3 Nişān-ı iftiḫār-ı ṣadr-ı cāh it ẕātını yoḫsa

Mesi altun ider mi irtikā-yı mesned-i ʿālī

4 Ḫurūş-ı naʿre vü ġavġā olur mı bezm-i ʿālemde

Dem-ā-dem herkesi mest itmese ṣaḥbā-yı āmāli

5 Leb-ā-leb ʿişve olsun laʿl-i nābıñ ʿişve hengāmı

Virir mi neş'e yāḳūt olsa da peymāne-i ḫālī

6 Olınca maẓḥar-ı feyż-i tecellī bir kişi Ḥikmet

Ṭulūʿ eyler cebīninden ʿaceb mi necm-i iḳbāli

153

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Naḳş idüp levḥ-i ruḫa ḫaṭṭ-ı kitāba şimdi

Düşdi erbāb-ı hevā baḥş-ı kitāba şimdi

2 Mübtelā-yı ġalaṭ-ı ḥüsn olup ebnā-yı zamān

‘Azm ider teşne-i ġam sūy-ı serāba şimdi

3 Ḳıldı ḫaṭṭ-ı siyeh āfāḳ-ı cemālinde ẓuḥūr

Girdi ol mihr-i baḥā zīr-i seḥāba şimdi

4 Merdüm-i çeşm-i siyeh mesti olup hūş-ı riyā

Ḳalmadı ḥācetimiz cām-ı şerāba şimdi

5 Pīr-i ḫum-geşte ‘aṣāyı iderek der kef-i ye’s

Āh ider şekli geçen ‘ahd-i şebāba şimdi

6 Felek-i kec-rev-i şeh peyrev olup ṭavr-ı ciḥān

Gidemez peyk-i ḫıred rāh-ı ṣevāba şimdi

7 Kuḥl-i çeşmiyle sevād-ı şeb-i nāz itdi ẓuḥūr

Nigeh-i nāzı düşer pister-i ḫāba şimdi

8 Żaʿfi-i göñlümüzüñ ḳılma sitem ey nev ḫaṭṭ

Kim taḥammül idemez bār-ı ʿitāba şimdi

9 Ṣadme-i nāz ile cām-ı nigehi oldı şikest

Ġarḳ ider bezm daḫı renk-i şerāba şimdi

[178]

10 Dest-i süst ḳılamam hem çü ʿaṣādır Ḥikmet

Pīr-i ṭabʿım gidemez semt-i şitāba şimdi

11 Ḥażret-i mīr-i celīle iderek ʿarż-ı selām

Yazdı bu naẓmı ḳalem levḥ-i cevāba şimdi

154

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 Alınca deste cām-ı erġuvānı

Civān-meşreb olur pīr-i zemānī

2 İder her neş’e-mend-i ‘ışḳa işrāb

Ṣafā-yı bāde çeşm-i ḫūn-feşānı

3 Sifāl-i köhne-i ‘işret degül mi

Ḳalender-meşreb-ı tāc-ı keyānı

4 Sebük-maġzān-ı bezm-i ġuṣsa işrāb

Çekerler dem-be-dem rıṭl-ı girānı

5 Dem-i neşv ü nemā-yı nev-civānı

Olur faṣl-ı baḥār-ı zindegānī̄

6 Yaḳardı tāb-ı mihr-i ḫüsn-i rūyın

O göñül olmasaydı sāyebānı

7 Tebessüm çī̄nī̄-i gül-rūy-ı yāre

‘Adī̄l itmem bahār-ı gülsitānı

8 Olur ḳaṣd-ı feraḥla müriş-i ġām

Dem-ā-dem dilde efkār-ı emānī

9 Ḳabūl it ṣūreti sīretle Ḥikmet

Ki elfāẓdır virir ḥüsn-i ma‘āni

10 Hünerver ḥażret-i Es‘ad Efendi

Kim oldur ehl-i fażlıñ nüktedānı

155

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Tecessüm itse hengām-ı civānī

Olurdı bir behişt-i cāvidānī

2 Ne deñlü olsa da pervāzı bālā

O şeḥbāzıñ göñüldür āşiyānı

3 Velev kim sāyesinden serv-i bāġıñ

Taḥammül itme bār-ı imtinānı

4 ‘Aceb kim mest-i devr-i bezm-i iḳbāl

Degül müdrik zihīn ü āsümānı

5 İrince menzil-i maḳṣūda tīri

Dü-tā eyler felek ḳadd-i kemānı

[179]

6 Müdām ābād ider mi‘mār-ı ġaflet

Ḫarāb-ābād-ı ġabrā-yı ciḥānı

7 Ẓiyāfet-sāz olur ḳabrinde Ḳaysıñ

Seg-i Leylāya her bir üstüḫānı

8 Şebāne genc-i güncişk-iża‘īfe

Olur ḳaṣr-ı ḫavernaḳ āşiyānı

9 Bu gülşende yapılmaz çünki ḫāṭır

Yıḳılsun sāye-i serv-i revānı

10 ‘Ulüvv-i cāh ider mi men‘-i ḫısset

Hümānıñ üstüḫāndır ḥırz-ı cānı

11 Ḫazān bu bāġı bī-reng itdi Ḥikmet

‘Aceb kim kesmemiş bülbül fiġānı

156

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Teẕekkür eyledikçe būstān-ı üns-i aḥbābı

Enīn u eşk-i çeşmim eyler icrā resm-i dolābı

2 Dil-i işkesteyi lebrīz-i ḫūn-āb-ı ciger eyler

Budur ser-mest-i ‘ışḳıñ ṣubḥ-dem cām-ı mey-i nābı

3 Dil-i ġam āşinā bī-gāne-i rāḥatdır ol miḳdār

Ki ẓann eyler ḫayāl-i ḫāb-ı çeşm-i ülfet-i ḫābı

4 Ṭutışdurdum fitīl-i āhı ey meh sūz-ı hicrinden

Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek ‘uşşāḳıñ olsun şem‘-i pür tābı

5 Ḫalāṣ olmaz göñül tā ṣubḥ-ı maḥşer pister-i ġamdan

Ḳalup yādında ḫāb ālūdegī-i çeşm-i bī-tābı

6 Muḥīṭ oldı muḥīṭ a‘ẓāmi eşk-i ġam-ı efrūzım

Gerekdir vādī-i ye’siñ bu güne cūş-ı seylābı

7 Nesīm ü şeb-nem-āsā dilde āh-ı pür-şerārımdan

Bulur neşv ü nümā gül-zār-ı dāġıñ verd-i sīr-ābı

8 O māhıñ ‘ışḳına māhiyyet-i dil inḳılāb itdi

Degüldür bir bezmden fırḳa-i ḳādir şeyḫi Fārābī

9 Dem-ā-dem ḫūn-feşāndır dīde-i ġam-dīde-i Ḥikmet

Kesilmez tā-be-maḥşer çeşme-sār-ı ḥasretiñ ābı

157

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Boġdıñ kemend-i zülfiñ ile el-amān bizi

Olsun vebāli būyın ki ey kāfiriñ ḳızı

2 Ṭutmış żiyā-yı ḥüsn-i gülü sūzı ‘ālemi

Māder midir o māha ‘aceb zühre yıldızı

[180]

3 Ṭaḳmışdı rūy-ı āline bir ġonce gördüm āh

Ol naḫl-i ‘işveniñ daḫı gülden de ḳırmızı

4 Noḳṣān gelür mi şu‘le-i meḥ-tābā ey felek

Yaḳsıñ çerāġ-ı ṭāli‘-i ẓulmet-fezāmızı

5 Āşüfte ḥāl-i zülf ü yaḫūd ḫaste ṭab‘-ı çeşm

Ḫūbān-ı ‘ālemiñ daḫı yoḳ bir belāsızı

6 Bir çeşmi mest-i tīġ-i be-dest oldı āh kim

Ḥikmet görir mi ey dil ü cān bir daḫı sizi

158

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Şüküfte dāġlarım dilde lāle-zār gibi

Sirişk-i çeşmim aḳar seyl-i nev-baḥār gibi

2 Miṣāl-i ṭāli‘im olduñ siyāh yetmez mi

Uzanma ey şeb-i ġam sen de zülf-i yār gibi

3 Neler gelür ser-i ‘uşşāḳa devr-i çeşmiñde

Direng itmez ise çarḫ-ı bī-ḳarār gibi

4 Ḫum itdi ḳāmetimi izdiyād-ı bār-ı hüner

Bu köhne bāġce de naḫl-i meyve-dār gibi

5 Muḳīm-i merdümek-i çeşm-i ḫalḳ olur Ḥikmet

Vücūdı bād-ı fenāya viren ġubār gibi

159

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Seyl-i eşkim cūş idelden gözde deryālar gibi

Yaradan ṣad yar açıldı dilde ṣaḥrālar gibi

2 Sāye-veş pā-mālıñ olsun ‘āşıḳ-ı üftādeler

Serv-i nāzım sen ṣaluñ bāġ içre ṭūbālar gibi

3 Ḳāmetiñ bir mıṣra‘-ı berceste-i dīvān-ı ‘ışḳ

Nāz u işve-mündericdir anda ma‘nālar gibi

4 ..... [29]

Sen ṣaluñ ey serv-ḳad gülşende ṭūbālar gibi

5 Ṭab‘-ı ṣāfī ṭıynetiñ āyīne mi Ḥikmet ‘aceb

Kilk-i naẓmıñ nuṭḳ ider ṭūṭī-i gūyālar gibi

160

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ṭutışdı berḳ-i ḥamiyyetle ḫırmen-i ārām

Derūn-ı dilde yanar āteşi çınār gibi

2 Dırāzī-i şeb-i baḫt-ı siyeh virir teşvīş

Ḫayāl-i ḫāb-ı tesellīye zülf-i yār gibi

[181]

3 İder güdaḫte erbāb-ı cāhı meyl-i hevā

Muḥib-i rīḥde ki şem‘i şu‘le-bār gibi

[29] Beytin 1. mısrası yoktur.

4 Ḥarīm-i gül-şen-i ḥüsnüñde seyr iderdi nigāh

İlişdi ḫaṭṭına dāmān-ı şevḳi ḫār gibi

5 Ḥarem-serāy-ı ḫayālimde tāb-ı ḥüsni bu şeb

Ṭutışdı tāb-ı seher şem‘-i şu‘le bār gibi

6 Şecā‘at ehline ṣaḥrā gelür mażīḳ-i veġā

Cebāne var mı feżā kūçe-i ḳarār gibi

161

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Dü ebrūvānı siḥām-ı ḳażāda bir maḳṭa‘

Zebān-bürīde ol ey dil ḳażālı ma‘nāsı

2 Hemīşe ġavṭa-ḫor-ı mevc-i çīn-i ebrūyum

Ġarīḳ-i becce-i ‘ışḳıñ budır taḳāżāsı

3 Nigāh-ı zaḫm içeli hem çü neşter-i haccām

Pür oldı ḫūn-ı cigerle dü çeşmimiñ ṭāsı

4 ..... [30]

Mey-i muḥabbetiñ olmuş ġarīb ü rüsvāsı

5 Miṯāl-i naḳş-ı ḳadem ḫāk olursa da ‘āşıḳ

Küşādedir reh-i ‘ışḳıñda çeşm-i bīnāsı

162

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Sāḳiyā la‘liñle kim sīr-āb-ı cām itdiñ beni

Neş’esinden ḥaşre dek mest-i müdām itdiñ beni

2 Çāşnī-i şīr-i māder ḳılmadan şīrīn meẕāḳ

Ey felek zehrāb-ı ġamla telḫ-kām itdiñ beni

[30] Beytin 1. mısrası yoktur.

3 Sāye-veş üftāde-i ḫāk oldum ol gülşende kim

Pāy-māl-i ḳāmete ṭūbā ḫırām itdiñ beni

4 Gösterüp geh sīneni geh zülfüñi şem‘ itdirüp

Ḥayret-ālūde hevā-yı ṣubḥ u şām itdiñ beni

5 Şām-ı ḫaṭṭıñda ḳārib ġamzeñle īḳāẕ-ı fiten

Tīġ-i āha ṣubḥa dek ey meh niyām itdiñ beni

6 Dāne-i ḫāliñ firīb-efzā ḳılup ey ‘işve-bāz

Ḫalḳa-yı gīsū iledir ḳayd-ı dām itdiñ beni

7 Nev-resīde gül-nihāl-i nāz iken ḳaddiñ henüz

Sāye-veş ey serv pā-māl-i ḫırām itdiñ beni

[182]

163

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 La‘l-i nābıñ cām-ı nāzı kim o dem ṣaḥbā idi

Çeşm-i mestiñ ‘āleme şūr efgen-i ġavġā idi

2 Bār-ı minnetle muḳavves itmese ḳaddiñ felek

Ṭūl-ı ömre nā’il olmaḳ devlet-i ‘uẓmā idi

3 Ḳays-ı Mecnūn şöyle çāk itmişdi ceyb-i ‘aḳlını

Kim o çākıñ münteḥāsı dāmen-i ṣaḥrā idi

4 Şimdi sed itmiş ṭarīḳiñ ḥayf kim derd-i ṭama‘

Herkese mülk-i ḳanā‘at cāy-ı rūḥ-efzā idi

5 Dilleri āḫir hedef itdi sihām-ı ġamzesi

Şekl-i ḳavs-i ebruvān ol nükteye īmā idi

6 Gülsitān-ı ‘işvede ḳıldım temāşā ṣubḥ-dem

Ḳāmeti ol gül-nihāliñ servden bālā idi

7 Dil ġarīḳ-i şevḳ idi cūş u ḫurūş-ı ‘ışḳıla

Eşk-i ḫūn-ālūde çeşmim kim o dem mecrā idi

8 Ḳays-ı kem-nāmıñ sevād-ı dūd-ı āh u nālesi

Kuḥl-ı revnaḳ-baḫş-ı çeşm-i şöḥret-i Leylā idi

9 Cūş-ı ma‘ādin zebān-ı kilk-i Ḥikmet bir zemān

Gevher-efzā olmasa gūyā leb-i deryā idi

164

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Māye-i būy-ı semender gerden-i nāz-güsteri

Farḳ olunmaz ḳıl ḳadar semmūrdan ebrūları

2 Neş’e-yāb olmuşdı zehr-āb-ı ġamıñla sāḳiyā

Ṭıfl-ı dil derk eylemezden ṭu‘me-i şīr māderi

3 Çīre-dest-i ḥüsn-i īcād eylemiş çeşm-i teriñ

Birbirine eyleyüp şūrīde şīr ü sükkeri

165

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Açılup dāmen-i gül pīreheni

Renk-i şalvarı görindi çemeni

2 Ṣafvet-i sīnesi ḫod-bīn itdi

Hem çü āyīne o sīmin bedeni

3 ..... [31]

Teng imiş ġonce-i gülden deheni

4 Ṣāf āyīneye beñzer bedeni

Penbeden nerm gibi tāze teni

[31] Beytin 1. mısrası yoktur.

5 Feyż-i iḳbāl-i seyāḥatdir kim

Nām-dār oldı ʿaḳīḳ-i Yemenī

[183]

6 Kilk-i şīrīn süḫanıñ mı Ḥikmet

Hüneriñ ṭūtī-i şekker şikeni

166

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Göñül ki bezm-i ġamıñda nişestedir sāḳī

Ḫumār-ı zehr-i nigāhıñla ḫastedir ṣāḳī

2 Ṭolup piyāle ü mīnā tehī ḳalur sende

Felek gibi keremüñ ḳadri pistedir sāḳī

3 Ḳalur mı bezm-geh-i ġamda neş’e-i ḫāṭır

Hemīşe şīşe-i ṭabʿım şikestedir sāḳī

4 Ṣadā-yı şevḳ u ṭarab-ḫīz-i ḳulḳul-i mīnā

Maḳām-ı rāḥatü’l-ervāḥa bestedir sāḳī

167

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Budur bezm-i ciḥānıñ ḥāl-i mest-i ‘ibret-efzāsı

Kim eyler girye ḫande eyledikçe cām-ı ṣaḥbāsı

2 Girībān-çāk olur Mecnūn-ı bī-ḳayd olsa da āḫir

Bu vaḥşet āşinā-yı ġam-enīsiñ deşt-i peymāsı

3 Zemānıñ şu‘le-i cevvāledir kim devr-i mevhūmı

Hemīşe sūziş-i ġamla geçer imrūz u ferdāsı

4 Gelür ṣaf-beste istiḳbāline ṣad miḥnet ü ālām

Budur erbāb-ı cāhıñ ḥaşmet ü ālā-yı vālāsı

5 Beni ihlāk iderdi ‘illet-i ekdārı dünyānıñ

Devā-sāz-ı tesellī olmasa ümmīd-i aḥzāsı

6 Tekeşşürle muṣāliḥ deşt-i bī-pāyāne dönmüş kim

Görünmez dūr-bīn-i ‘aḳl ile eṭrāfda enḥāsı

7 Gehi efkār-ı edvār-ı felek ki hevl-i zīr-i ḫāk

Bu dār-ı ibtilānıñ pür-miḥendir zīr [ü] bālāsı

8 Bulur neşv ü nümā Ḥikmet televvün ṭab‘-ı yārānda

Bu bāġıñ rū-nümā olduḳça ḥüsn-i verd-i ra‘nāsı

[184]

Meşneviyyāt

168

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 ‘Işḳdır mihr-i tecellī feyż-i nāz

‘Işḳdır ebrū siyeh baḫt-ı niyāz

2 ‘Işḳdır şem‘-i fetīl efrūḫte

‘Işḳdır pervāne-i cān suḫte

3 ‘Işḳdır Leylāyı verd-i nāz iden

‘Işḳdır Ḳaysı hezār āvāz iden

4 ‘Işḳdır Şīrīni gül-gūn raḫş iden

‘Işḳdır Ferhāda tīşe-baḫş iden

5 Ġāze-i gül-reng-i ḥüsni rūy-ı nāz

Sürme-i çeşm-i siyeh baḫt-ı niyāz

6 Geldi çār eżdāda ḥüsn-i ittifāḳ

Se mevālīd eyledi ref‘-i nifāḳ

7 ‘Işḳdır gerdūn-ı gerdāna medār

‘Işḳdır arża tensīḳ-baḫş-ı ḳarār

8 Mihr-i ‘ışḳ oldı tecellī-baḫş-ı cūd

Zerre-veş kevn ü mekān buldı vücūd

9 Yūsuf’ı itdi fütāde çāhına

Baġladı Ya‘ḳūbı ḳayd-ı āhına

10 ‘Işḳdır pür zühre-i zehr-i memāt

‘Işḳdır ser-çeşme-i āb-ı ḥayāt

11 Ḫayli deryā dil girüp dolābına

Düşdiler yelken kürek girdābına

12 ‘Işḳdır nār-ı belānıñ kül-ḫanı

‘Işḳdır verd-i ṣafānıñ gül-şeni

13 Taḫt-ı cāna şāh-ı ‘ışḳ itdi cülūs

Ḳubbe-i eflāka çıḳdı ṣıyt-ı kūs

14 ‘Işḳ olup ḥabl-i metīn-i iştiyāḳ

Eyledi ḥüsn-i dile şedd-i veṯāḳ

15 Her biri degerli buldı ittiḥād

İsme ġayriyyet gelüp ḥasbe’l-mefād

16 Zülf-i ḥüsn oldı siyeh-baḫt-ı niyāz

Ḫūn-ı ‘ışḳ oldı ruḫ-ı gül-gūna nāz

17 ‘Işḳdır bir kül-ḫan-ı miḥnet-fezā

Ḫākdır ḫākisteri dūdı semā

18 ‘Işḳ olup bir saḫne-i dīdār-ı Ḥaḳ

Āferīniş andan olmışdı sebaḳ

[185]

19 ‘Işḳdır bī-reng-i naḳḳāş-ı ḳażā

‘Işḳdır Erjeng-i naḳş-ı mā-sivā

20 ‘Işḳdır maḥmil-keş-i Leylā-yı nāz

‘Işḳdır zincīr-i Mecnūn-ı niyāz

169

Diger

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḥamd-i ḥaḳdan idelim aḫẕ-i sebaḳ

Pür olur ‘ilm-i ledünden bu varaḳ

2 İdelim aḫẕ-i sebaḳ Besmeleden

Keşf olur ‘ilm-i ledün Ḥamdeleden

3 Fer virüp mihr-i tecellī-i Ḫudā

Ḳalmadı encüm-i āṣār-ı sivā

4 Luṭfınıñ bir güli gül-zār-ı na‘īm

Ḳaḥrınıñ yek şereri nār-ı caḥīm

5 Cūşa geldi yem-i bī-sāḥil-i cūd

Dökdi her sūya nice dürr-i vücūd

6 Yūsufı itdi fütāde çāha

Ṭaḳdı Ya‘ḳūbı kemend-i āha

7 ‘Işḳdır mebde’-i āṯār-ı vücūd

‘Işḳdır maṭla‘-ı envār-ı şühūd

8 ‘Işḳdır ġāze-i ruḫsāre-i nāz

‘Işḳdır vesme-i ebrū-yı niyāz

9 ‘Işḳdır neyyir-i ṣubḥ-ı vuṣlat

‘Işḳdır ẓulmet-i şām-ı ḥasret

10 ‘Işḳ ıla oldı sirişt-i Ādem

‘Işḳdan buldı vücūdı ‘ālem

11 ‘Işḳdır nüsḫa-yı kübrā-yı vücūd

‘Işḳdır ‘ilm-i ledünnī-i şühūd

12 Ḳoyma pā dā’ire-i medreseye

Sūḫte-veş düşme çü vesveseye

13 Taḥt-ı cāna şeh-i ‘ışḳ itdi cülūs

Çıḳdı ṭāḳ-ı felege nāle-i kūs

14 Yaḳmadan şem‘a derūn içre gözin

Atmadı āteş-i pervāne özin

15 Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe alur ehl-i ẕekā

Düşdigi varṭayı bulmaz ḥumeḳā

16 Her biri ‘āşıḳ-ı şeydā oldı

Cümlesi ‘āleme rüsvā oldı

[186]

17 Pādişāh olmış idi Īrāna

Ḥükmini ṣalmış idi Turana

18 Şem‘-veş yansa derūnı biriniñ

Baġrı yaġı eriye āḫiriniñ

19 Yāsemenle ṣarılup necl-i semen

Bikr-i ġonce ḳızarır şerminden

20 Kimi Leylā kimi Mecnūn oldı

Her biri āḫir-i meftūn oldı

170

Müseddes-i Mütekerrir

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Zūr-ı ġamla oldı bünyān-ı ḥavāsım ḫāk-sār

Gonce-gāh-ı ‘aḳlımı itdi būmlar cāy-ı ḳarār

Cūş ider her kūşede seyl-i bālā-yı rūzgār

Cān-ı miḥnet dīdeye gümgeştedir āh-ı fırār

Eyledi tātār-ı ġamzeñ kār u bārım tār-mār

Dil ḫarābım dād elinden ey şeh-i bīdād-kār

2 Būriyā-veş mūy u dāġım serde sūzān eyledim

Dūd-ı āhım perde-i mihr-i dıraḫşān eyledim

Şükūh-ı ṭāḳat-güẕār-ı ẓulm-ı hicrān eyledim

Ol cefā-kārıñ rehiñde böyle efġān eyledim

Eyledi tātār-ı ġamzeñ kār u bārım tār-mār

Dil ḫarābım dād elinden ey şeh-i bīdād-kār

3 Derd-i merhem nā-pezīr-i ‘ışḳ idelden pā-mecāl

Ol ṭabīb-i naḫvet-efzā suḫtesin itmez su’āl

Bir daḫı zaḫm-ı derūna çāre-sāz olmaḳ muḥāl

Levḥ-i rūya ḫūn dil yazdı bu yüzden ‘arż-ı ḥāl

Eyledi tātār-ı ġamzeñ kār u bārım tār-mār

Dil ḫarābım dād elinden ey şeh-i bīdād-kār

4 Kūşe-gīr süḫan-ı firḳat-zār iken zār u elīm

Başıma oldı kemend göñlüñ ḳayd-ı ʿaẕīm

Ḳıldı ḳalbim bīm-i tīġ-i çeşm-i cellādıñ dü nīm

Nev siyāh-ı ḫaṭṭuñı yüzün ṣalup ṣad-güne bīm

[187]

Eyledi tātār-ı ġamzeñ kār u bārım tār-mār

Dil ḫarābım dād elinden ey şeh-i bīdād-kār

5 Dey gibi girdi miyān-ı serdī-i faṣl-ı nifāk

Yaḫ ṣıfat-ı necīre oldı germī-i ḥüsn-i vifāḳ

Sīnemi kānūn-ālām eyledi nār-ı firāḳ

Ḫānümān-ı cān u ten külliyyen itdi iḥtirāḳ

Eyledi tātār-ı ġamzeñ kār u bārım tār-mār

Dil ḫarābım dād elinden ey şeh-i bīdād-kār

6 Ṣubḥ-dem cūş eylemişdi serde sevdā-yı niḥān

Seyl-veş gül-geşt-i deşt-i ʿışḳa olmuşdum revān

Vādī-i ḥayretde Ḥikmet ḳıldı irḫā-yı ʿinān

Ṭurfetü'l-'ayn içre geldi çün ḳażā-yı nā-geḥān

Eyledi tātār-ı ġamzeñ kār u bārım tār-mār

Dil ḫarābım dād elinden ey şeh-i bīdād-kār

171

Ḥikāye-i Nāḳışa

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Geldi bir şāh-ı 'adālet-bünyād

Dād ile ḳıldı ciḥānı ābād

2 'Ālemi ṭutmış idi debdebesi

Felege irmiş idi kevkebesi

3 Dil-i pākizesine ḫavf-ı Ḫudā

Naḳş idi sikkeli altūn-āsā

4 Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi rūşen-dil idi

Şarḳ u ġarba keremi vāṣıl idi

5 ‘Arşa çıḳmışdı peyām-ı nāmı

Ferşi ṭutmışdı ḥüsām-ı rāmı

6 Naẓm idüp Şāmda bir gün dīvān

Maṭla‘ u maḳṭa‘-ı ‘adl itdi beyān

7 ‘Ayn u rāmim aña kim nām oldı

‘Adline mülk-i cihān rām oldı

8 Emeviyyūna olup misk-i ġitām

Ḳıldı eslāf ile ta‘ṭīr-i meşām

[188]

9 Yaḳasın ṭutdı kemend-i cellād

Yükini kesdi ḥüsām-ı fūlād

10 Biḥamdi ye’sle kim pīş ü pesi

Dünye-veş çıḳdı ziyān-ı ye’si

11 Añladı ḥālini çün kim ḫūn-bār

Ḳıldı fermān-ı ḫalaṣın ışdār

12 Böyle itdi evseḫār-ı ḫulūṣ

Ḳaṣr-ı şīrīn cevābı merṣūṣ

Ba‘ż-ı ebyāt der-ḫaḳḳ-ı Tüfeng

172

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Kesb-i mahāret eylemeyince tüfeng ile

Mümkin mi kimse ġālib ola ḫaṣma ceng ile

173

Velehū

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dest-gīrin ola Ḥaḳ destiñe aldıḳça tüfeng

Dehşet-i ṣavtı ile düşmene ‘ālem ola teng

174

Velehū

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Tüfeng-endāz-ı ḳādir her dem u ān

İder ḫışm-ı ḳavīsin cism-i bī-cān

175

Velehū

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Esās-ı cengi ehl-i ma‘rifet her dem metīn eyler

Tüfeng-endāz-ı ḳādir ḫışmını dehşet-ḥazīn eyler

176

Velehū

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Kesb-i mahāret itmeyen ālāt-ı ḥarb ile

Ta‘ṭīl-i ḥikmet itmedir ḫışm-ı ṣa‘b ile

177

Velehū

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Fünūn-ı ḥarb ile ẕātıñ bula ulüvv-i şeref

Tüfengüñe ola ḳalb-i ‘adū hemīşe hedef

178

Velehū

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Mahāret kesb iden fenn-i tüfenge

Dilīr-āne girer meydān-ı cenge

179

Velehū

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Nerīmāndır tüfeng-endāz-ı māhir

İder ceng içre iḥrāz-ı mefāḫir

180

Velehū

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Böyle āteşli tüfeng-i nām-dār

Sīne-i a‘dāyı eyler dāġ-dār

181

Velehū

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Bir kimse kim ta‘allüm-i fenn-i tüfeng ider

Meydān-ı cengi dīde-i a‘dāya teng ider

182

Velehū

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ta‘allüm eyleyen fenn-i tüfengi

‘Adūya teng ider meydān-ı cengi

183

Velehū

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Oldıḳça tüfeng-i müzeyyen-i şerer-niṣār

Ḳılsa ‘aceb mi sīne-i a‘dāyı dāġ-dār

184

Velehū

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Āteş aldıḳça bu nā-dīde tüfeng

Ola meydān-ı veġā düşmene teng

185

Velehū

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Miyān-ı ceng ise de cilve-gāhı mehlekeniñ

Tüfeng ü ṭop iledir ṭumṭuraḳ-ı ma‘rekeniñ

[189]

186

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Hüner-mendi olan fenn-i tüfengüñ

Nerīmānı olur meydān-ı cengiñ

187

Mu‘ammeyāt-ı benām-ı Zeynī

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Eyā ḫūrşīd-rū ferḫunde āḫter

Semāda māh yoḳdur saña beñzer

188

Benām-ı Behmen

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bu mu‘ammā olmadı ḥāl zūr-ı cüst [ü] cū ile

Göñlüm imdād itmeyince ḳuvvet-i bāzū ile

189

Benām-ı Ṣadrī

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Kūh-ı ‘ışḳında eyā Şīrīn-kelām

Yer bulup Ferhād-ı dil oldı benām

190

Benām-ı Ṣādıḳ

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Kürre-i ‘ālem ile nüh felegi

İki māhı başı üzre ṭutmış

Ḳıṭa‘āt

191

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Yā İlāhī bir özge āteş vār

‘Işḳ ile sūziş-i efgen cān-gāh

2 Külbe-i cismi yaḳdı külliyyen

Şimdi vīrāne ḳaldı göñlüm āh

192

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 ‘Işḳ ile Ḳays-ı cünūn-ı hengām

Olmasa silsile cünbān-ı hevā

2 ‘Āciz olurdı reh-i kem-nāmda

Ḳā’id-i maḥmil-i ḥüsn-i Leylā

193

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Virüp nefse zimām-ı iḫtiyārın

O kim olmuş süvār-ı metn-i ‘umyā

2 Güzer-gāh-ı hevāda bī-tabaṣṣur

‘Aceb mi itse her-dem ḫābṭ-i ‘işvā

[190]

194

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlün fa‘

1 Ẓann itme seḥer vaḳt-i tecellādır bu

Dil mürdelere maḥşer-i iḥyādır bu

2 Ġaflet-zedegān üzre ḳıyāmet ḳopmış

Aç çeşm-i dili gör ne temāşādır bu

195

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 ‘Azm idüp bezm-i süḫandan şu‘arā eslāfım

Ṣanma bezm-i süḫanıñ ḳalmadı Nef‘ī Bāḳī

2 Neş’e-i bāde-yi naẓmımla serāsīme yatur

Ḥarem-i maṣṭaba-yı ḫākda Nef‘ī Bāḳī

196

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Saḳızı şöyle düşürmüş dehene

Küçe gerdān-ı zenān-ı tersā

2 Kim anuñ her giyeh-i bed-būyın

Misk-i Rūmī ṣanur erbāb-ı hevā

197

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Bāġ-ı imḳān-ı bahār īcādıñ

Bulsa da her nihāli neşv ü nümā

2 Eyleyüp ṣarṣar-ı ḳażā bir dem

Berg u bār u şükūfesin ifnā

3 Ḫār-zār-ı ḥavādiṯ içre olur

Dāmen-i ..... [32] çāk çāk-ı fenā

198

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

[32] Beytin 2. mısra arası yoktur.

1 Mest-i ṣaḥbā-yı elestim meclis-i idrākda

‘Aḳl-ı Eflāṭūn bir işkeste ṣāġardır baña

2 Fikr-i zülfiñ dūd-ı ḫāliñ ‘anber ü āteş ruḫuñ

Ḥasretiñle ḳūze-i dil reşk-i micmerdir baña

199

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Sefīd oldı dem-i pīrīde hem çün penbe-i mīnā

Yine mūy-ı serim gül-reng ider keyfiyet-i ṣaḥbā

2 Meḥār-ı nāḳadır ḥabl-i varīd-i Ḳays-ı ḥasret-keş

Anuñçün cān ciger Mecnūnı çekse maḥmil-i Leylā

[191]

200

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḥırş ile cem‘-i ḫıṭām eylemege

Ne emeldir ‘aceb ey ḫāce sebeb

2 Ḫayr içün kimse saña cebr itmez

Şer içün ‘āḳil iseñ çekme ta‘ab

201

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Saṭvet-i cāh ile billāh idemez

Kimse bir bī-‘adede luṭf u ‘itāb

2 Ḳılamaz cūşiş-i āb-ı gevher

Ne naḥsı ġarḳ u ne mūrı sīr-āb

202

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Vüs‘at-i ḥāl ile tengī-i ma‘āş

Olsa ger mūcib-i faḫr-ı devlet

2 Baḥr olup sevḳ-i baḥāda cārī

Āb-ı gevherde olur mu ḳıymet

203

Fā‘ilātün mefā‘ilün fa‘lün

1 Māl-i Ḳārūnı itse de itlāf

‘Āḳil itmez te’essüf-i mā-fāt

2 Kim ider ḥükm-i red żāyi‘ni[33]

Şāhid-i zūr ḥayf ile iṯbāt[34]

204

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Hevā-yı nefse esīr olma ey seḫā-meşreb

Ki rūzgār-ı sitem itmesün seni iz‘āc

2 İder ḫurūş-ı nedāmet ile çāk-ı ceyb-i ṣafā[35]

Niṯār-ı dürr iderek ‘āḳıbet kef-i emvāc

205

[33] 1. mısranın vezni farklıdır.
[34] 2. mısranın vezni farklıdır.
[35] 1. mısranın vezni farklıdır.

Diger

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ṭāli‘iñ itse de ẓulmet-kede-i ġām felegi

Olma Ḥikmet yine nevmīd-i tecellī-i felāḥ

2 Var mı bir şeb ki ire aṭlas-ı gerdūnı siyāh

Olmaya ‘āḳıbeti şüste-i ṣābūn-ı ṣabāḥ

206

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Geldikçe feyż bād-ı nesīm-i baḥār ile

Bezm-i ḥadīḳa-yı çemene neş’e-i ferāḥ

[192]

2 Ṭab‘ım ḫumār-ı devr-i şitādan ḫayāl ider

Her naḫli mest u şeb-nemi ṣaḥbā-yı gül ḳadeḥ

207

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ṣanma bāzār-ı ciḥānda ḥikmet

Dil-i bī-vāye gezer ṣıfrü'l-yed

2 Kāle-i ʻömri virüp bād-ı hevā

Eyler enfāsım ile dād u sited

208

Feʻilātün feʻilātün feʻilün

1 Felek-i rifʻate mārid sīret

İtse ḥabl-i mekīdetle ṣuʻūd

2 Bir dem itmez mi şihāb-ı saṭvet

Semt-i idbāra o ẕātı maṭrūd

209

Feʻilātün feʻilātün feʻilün

1 Böyle cāmi‘-i rūḥ-efzāda[36]

İtmeyen Ḥażret-i Raḥmān’a sücūd

2 Olup iblīs-i la‘īne hem-ser

Eylesün dār-ı caḥīm içre ḳu‘ūd

210

Diger

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Kim ider sedd-i ramaḳ ḳılmasa Ḥaḳ

Feyż-i baḥr-ı kereminden imdād

2 Yoḫsa seylāb-ı maṣārif içre

Döndi ḫāşā ki nuḳūd-ı īrād

211

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

[36] 1. mısranın vezni farklıdır.

1 Kīse-i iḥsān-ı Ḫudā-yı Kerīm

Çünki degül ‘arż-ı ḫavf-ı nefād

2 Eyleme fikr-i a‘dāyla müddeḫar

Ṣarf ide gör her ne ise naḳd u zād

212

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Mevlid-i faḫr-i ‘ālem itmişidi

Nār-ı dīrīn-i Fārisī iḫmād

2 Şimdi ḳıldı livā’-ı manṣūrı

Āteş-i fitne ocaġı remād

[193]

3 İttibā‘ı bizi daḫı yā Rab

Nār-ı dūzaḫdan eylesün ib‘ād

213

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ki ne icrā idemez ehl-i ḥased

Olmadan bī-siper-i rāh-ı tebār

2 Cismini ḳılmasa āteş ifnā

İdemez kimseye īṣāl-i ḫasār

214

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ehl-i maḥviyyet tevāżu‘dan bulur

Cāh-ı rif‘at rütbesi gerdūn olur

2 Ḫāke düşdikçe maḳāmı şebnemiñ

İltifāt-ı mihr ile gerdūn olur

215

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Güli ṣad çāk u lāleyi pür-dāġ

Çeşm-i ‘ibret nigāh idüp manẓūr

2 Gülşen-i ġam baḥār-ı ‘ālemden

İtmedim ārzū-yı būy-ı sürūr

216

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Gürūh-ı ehl-i fiḳriñ pişvāsı

Cenāb-ı Ḥācı Bekṭāş-ı Velīdir

2 Olanlar sālik-i rāhı o şāhıñ

Ne şübhe vāṣıl-ı sırr-ı ‘Alīdir

217

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 İreli rāh-ı ḫırāmāna sülūk

Buldı rāḥat dil-i dīvāne-şi‘ār

2 Münḥedim olsa da nüh ṭāḳ-ı felek

Ḳonmaz āyīnesine zerre ġubār

218

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ehl-i zevḳ içdigi ṣabūḥ u ġabūḳ

Ṣanma kim neş’e-baḫş-ı rāḥatdır

2 Gice gündüz o mest-i lā-ya‘ḳıl

Mübtelā-yı ḫumār-ı miḥnetdir

[194]

219

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Tāc-ı vālā-yı vüṣūf rengīnin

Bezme kürsī vü sofra itmişler

2 Ḥayf bintü’l-‘ineble muġ-beçe

Zāhir-i pīri suḫre itmişler

220

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Feyż-i ‘ışḳıñ ile ḳalbe vir cilā yā Rab

Ḳoma o āyīnede jeng-i mā-sivā yā Rab

2 Göñül ki Ka‘be-i maḳṣūda oldı ‘azm-āver

O yolda bedraḳa olsun baña hüdā yā Rab

221

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Me’yūs-ı ġam-ı zülf ü ‘iẕār eyleme yā Rab

Mülk-i dili bī-leyl u neḥār eyleme yā Rab

2 Neyl-i gül-i maḳṣūd içün bāġ-ı ciḥānda

Dāmānımı gendīde-i ḫār eyleme yā Rab

222

Diger

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Eşk-i niyāzı cūy-ı murād itse de hezār

Gül-naḫl-i sāyesin yine ser-pūş-ı ḫāk ider

2 Būy-ı ṣafā olur mu o gül-zār-ı ġamda kim

Dāmān-ı ḳalbi ḫār-ı ġamı çāk çāk ider

223

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Bī-sebeb ṣanma felek devr eyler

İnḳılābıyla bize cevr eyler

2 Luṭfını itse de ta‘līḳ-i muḥāl

‘Arż-ı ālāmıñ ‘ale’l-fevr eyler

224

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Her ṭıfl-ı nev-resīd-i hirās-ı ḫitān ile

İẓhār-ı eşk u nāle vü çīn-i cebīn ider

2 Ḥaḳḳā ki faḫr-ı ‘ālemiñ icrā-yı sünneti

Her nā-temiz ü bī-ḫıredi ġuṣṣa kīn ider

225

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Āteş-i şöhretle sūzān mihr-i pür feyż-i felek

Zīr-i ḫāk içre olunmuş ḥaml-i ‘ālem Gāve-bār

[195]

2 Cāy-ı rāḥat ḳandadır bilmem nedir resm-i ḥużūr

Yoḫsa miḥnetden mi ḫalḳ itmiş ciḥānı Kirdgār

226

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Seferden olsa da ḳaṭ‘-ı seferi yine insān

Reh-i şitāda hemān ārzū-yı nār eyler

2 İdüp nezāket ile ḥaml-i esteri taḫfīf

Firāz-ı dūşına her bir metā‘ı-bār eyler

227

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

1 Nedāmet-gehde kim nefs ü göñül ṣaf-bend-i ġavġādır

Sinān-ı ḫār-ı müjemde güle ṣad eşk peydādır

2 O gül-naḫl-i ṣafā kim revnaḳ-ı bāġ-ı temāşādır

Dehānı ġonce ruḫsārı şüküfte verd-i ra‘ānādır

228

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Secencel-i dil-i rūşen güherde ‘aks-i ḫaṭṭıñ

Ṣabāḥ-ı ḥaşre ḳadar çün kelef nümāyāndır

2 Miṣāl-i meş‘ale meh-i dil-i siyeh-i ṭāli‘

Ṣabāḥ-ı ḥaşre ḳadar bezm-i ġamda sūzāndır

229

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Çeşmim ki mihr-i rūyına ḥayret nigāh olur

Her ẕerresinde ġāfil-i ṣad intibāh olur

2 Jeng-i ḫaṭıñ ki āyīne-i zīb-i cemāldir

‘Uşşāḳ-ı tīr-i ṭāli‘ine dūd-ı āh olur

230

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Mānend-i ṣubḥ pīrāyede āh kim göñül

Bir āfitāb-ı ṭā‘at içün çāk çāk olur

2 Ṭutmış çü sāye dāmenin ol serv-i ser-keşiñ

Ḥikmet tehī midir teh-i pāyında ḫāk olur

231

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Dil-i ṣafvet-i niḥād ehl-i tevḥīd

Naẓar-gāh-ı tecellī-i Ḫudādır

2 Anuñçün ḫāce-gān-ı naḳşibendī

Nigeh-i sincān-ı ḳalb-i bā-ṣafādır

[196]

232

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Cem‘-i māl eyleyen baḫīl-i ẕemīm

Mār-ı gencīneye mümāṩildir

2 ‘Āḳıbet ol ḥuṭām ‘āriyeti

Ya ḫavādiṩ ya vāriṩ āñladır

233

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Destiyle virse gül gibi bir cām-ı erġuvān

Bezm-i çeşminde ġonce dehen bir nihāl-i nāz[37]

2 Gül Cāmi‘i imāmı daḫı itmeyüp ḳarār

Rindāna iḳtidā da olur tārik-i namāz

234

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḳahve-i misk-būy u ‘anber-gūn

Cümle ḫalḳa ġıdā-yı rūḥ olmuş

2 Semt-i şürbüñ ‘umūm bel-vādan

Şimdi Ḥikmet daḫı yolın bulmuş

235

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

[37] 2. mısranın vezni farklıdır.

1 Naẓar itdim o māh-ı ḥüsne bu şeb

Şem‘ mānend ṭāli‘im sönmüş

2 Levḥ-i rūyı ḫaṭ-ı siyāhından

Defter-i seyyi’ātıma dönmüş

236

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Cām-ı mihr ü mehle sāḳī-i felek devr ideli

..... herkesi mest eylemiş[38]

2 Ba‘żı ḫandān ba‘żı giryān ba‘żısı medhūş-ı keyf

Ba‘żı ḫışm-ı sekr ile şemşīr der-dest eylemiş

237

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

[38] Beytin 2. mısra başı yoktur.

1 Ḳılalı ṣubḥ-ı bināgūşı ḳarīb oldıġı dem

Kişver-i ḥüsnini şeb-ḫūn-zede nev leşker-i ḫaṭṭ

2 Sille-i şemşīr idemez bīmle ebrū-yı dilīr

Nāvek-i ġamze ider ḳalbe işābetde ġalaṭ

238

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 ‘Aḥd-i pīrīde ider gerçi kibār

Ey dil in‘ām ile etbā‘ı çerāġ

[197]

2 Bezm-i vuṣlatda velikin ḫūbān

İtmediler seni pīrī de çerāġ

239

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Baş çeküp ḫırḳasına kār-geh-i ‘ālemde

Aṭlas-ı çarḫı bile almaz imiş ṭālib-i Ḥaḳ

2 Bende peyġūle-i ʻuzletde tecerrüd itdim

Bulamam ḫırḳa velī ser-be-girībān olacaḳ

240

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

1 Hengām-ı nev-baḥārda ḳaṣd-ı sefer idüp

Ṭayy eyledik ṣaḥā'if-i deşti varaḳ varaḳ

2 Cennet miṣāl olmış idi sū-be-sū ciḥān

Bülbül virirdi ṭıfl-ı güle ṣubḥ-dem sebaḳ

241

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

1 Tevfīḳini idince Ḫudā bendeye refīḳ

Ser menzil-i selāmete mevṣūl olur ṭarīḳ

2 Tefvīżi-i Ḥikmet ile delīl-i müsellemiñ

Fenn-i seyāḥat içre budur mebḥaṣ-ı daḳīḳ

242

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ṣanma hecrüñle ey nihāl-endām

Mühr-i mihriñ göñülde buldı zevāl

2 Serv-ḳaddüñ gelince ḫāṭırıma

Düşerim ḫāk-i rāha sāye miṯāl

243

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḥayli iḫvān bu serā-perdeye amed şod idüp

Resm-i dīrīne-i ‘abd eyledi icrā nice sāl

2 Ekṯerīn geştegī-i şem‘-i ḥayāt itdi ‘adīm

Ṣanki ol mecma‘ı itmiş mel‘abe ẓıll-ı ḫayāl

244

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Meẕheb-i ‘ışḳda sofesṭā’ī

Redd olunmaz ne ‘acebdir bu kelām

2 Meh-i dīn ‘ārıżına māhı görür

Gül-i dīn büyın ider istişmām

[198]

245

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Dehān-ı ġonce-i rengīn çü sāġar-ı gül-reng

Tebessüm itse neşāṭ-ı şebāndan bir dem

2 Ṣabūḥ-ı neş’esini bezm-gāh-ı gül-şende

Sirişk-i şeb-nem ider devr-i çarḫ-ı ġam tev’em

246

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Olur olmaz işe ḳarışma deyü

Nuṣḥ u pend eylemişdi eslāfım

2 Cāh-ı fetvā ḳarışdırup cebren

Ṣūrişe düşdi cümle evṣāfım

3 Mümkin ise sülūk-ı rāh-ı ḫalāṣ

Girmesün bu ṭarīḳa aḫlāfım

247

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ey ḫudāvend-i Ḳādir-i Ḳayyūm

Hep serā’ir cenābıña ma‘lūm

2 Niyyetim ḫalḳa raḥm u re’fetdir

Ḳıl beni öyle ḫayr ile mevsūm

248

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fā‘

1 Yā Rab baña tevfīḳi refīḳ-i rāh it

Ġaflet-zede olduḳça beni āgāh it

2 Her ḫayr-ı umūrumda idüp is‘āfı

Maġbūṭ-ı dil-i emāṯil u eşbāh it

249

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Zevḳ-yāb-ı kūşe-i ‘uzlet olup ḳalb-i ḥazīn

Bī-sebeb ẓann itme her şeb terk-i aḥbāb eylerim

2 Dāġ-ı sūzānımla Gökşu-yı sirişke ‘azm idüp

Sāye-i baḫt-ı siyehde seyr-i meh-tāb eylerim

250

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Faṣl-ı iḳbāl ile bir gül-şen olup mesned-i cāh

Serv-veş olsa da ṣaf-beste-i eṭrāfı ḫadem

2 Mülteşem dāmen dāmen[39] ẕī-cāhı idüp bir gün çāk

Ġonce-veş ḫārı ider āḫiri dil-ḫūn-ı nedem

[199]

251

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Āh kim eyler iken ḫande-i şevḳ

Gül-i pür jāle gibi giryānım

2 Ser-be-ceyb olsa da dil ġonce gibi

Dest-i ḫār içre durur dāmānım

252

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Gül-şen-i ‘āleme gelüp Ḥikmet

Ārzū-yı hezār zevḳ itdim

[39] Beytin 1. mısrasında aynı kelime iki kez yazılmıştır.

2 Lāleye döndi dāġ ile sīnem

Gül gibi dāġ-dār olup gitdim

253

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Çeşme-i çeşm-i terim dökmese āb

Dem‘-i miḥrāḳ-ı seḥer-gāhımdan

2 Ṭutışurdı kürre-i nār-ı felek

Bir şebān ki şerer-i āhımdan

254

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ḫān Süleymān sābıḳan ocāġı mel‘ūn ‘ad idüp 196[40]

Remz ile yüz ṭoḳsan altı ortada ḳılmış beyān

[40]Beytin 1. mısrasında mel’un kelimesinin ebced değeri 196 olduğu için tarih düşülmüştür. Aynı zamanda Yeniçeri Ocağı da 196 bölüktür.

2 Şimdi Ḫān Maḥmūd ocaġa eyleyüp la‘n-i ebed

Maḳṣad-ı cennet-mekānı eyledi ḫalḳa ‘ayān

255

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḫidmet-i pādişāh-ı devrānı

İstiḳāmetle eyleyen īfā

2 Sāyesinde o ẓıll-ı Yezdānıñ

Bulur elbette rütbe-i ‘ulyā

256

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ni‘met-i Ḥaḳ’a şükr idüp her ān

Ṣıdḳ ile eyle ḫidmet-i sulṭān

2 Şefḳat eyleyüp ża‘īfāna[41]

İki ‘ālemde bul sa‘ādet ü şān

257

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Şehen-şāh-ı zemānıñ ḫidmetinde

Ne devletdir devām-ı istiḳāmet

[200]

2 Olınca yāveriñ tevfīḳ-i Bārī

Olur sermāye-i fevz ü sa‘ādet

258

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ey gül-i bāġ-ı vefā bülbül-i nālende gibi

Aġlarım ḫāṭıra geldikçe gülüşdüklerimiz

[41] 1. mısranın vezni farklıdır.

2 Rū-be-rū āyīne-veş şafvet ile cilve idüp

Ḳandadır bezm-i viṣāl içre görüşdüklerimiz

259

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḥabbeẕā tabṣıra-yı maṭbū‘a

Nükte-i nādireden mecmū‘a

2 Nef‘-i ‘ām olmaḳ içün keşret ile

Nüsḫası olsa sezā maṭbū‘a

260

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Olsa taḳvā-pīşe ḫayr-endīşe ẕāt

Mālik-i fehm-i niṣābü’l-iḥtisāb

2 Maẓḥar-ı esrār-ı ẕekāhā olur

Nefsi itdikce hevādan ictināb

261

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Farż olup ümmet-i ḫayr-ı rusüle

Emr-i şāri‘le ṣalāt-ı cum‘a

2 Oldı i‘lā-yı nidāsı bā‘iṯ

Ḫayr-ı maḥfilde ‘ibādı cum‘a

262

Diger

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Yā İlāhī bu türbe-gāha gelen

Derd u ġam mübtelāsı şād olsun

2 Fātiḥa-ḫān olursa ṣāḥibine

İki ‘ālemde ber-murād olsun

263

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Sāġar-ı ḳalbim itdi işkeste

Ṣadme-i hecr-i la‘l-i seng-dilān

2 Ne ‘aceb hem çü bāde-i gül-reng

Dem-be-dem ḫūn-ı eşkim olsa revān

[201]

264

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ḳadeḥ-i pür gibi aḥbābı idüp hem-dem-i rāz

Ḥīn-i ḥācetde el üzre ṭutar ebnā-yı ẕihin

2 Bāde-i kām ile ser-germ-i neşāṭ oldıġı dem

Cām-ı ḫālī gibi eyler teh-i pāda ġalṭān

3 Ne ḫum-ı çarḫa dü sāġar olalı mihr ile māh

Böyledir ḳā‘ide-i dā’ire-i bezm-i ciḥān

265

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḫuşkdır hem çü serāb ehl-i ġama

Çeşme-sār-ı kerem-i seng-dilān

2 Ḳaṭre i‘ṭā idemez āb-ı güher

Āteşe yansa daḫı teşne lebān

266

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Nihāl-i ser-keş-i mīnāda penbe-i gül-reng

Olınca ḫande-zen-i ġonce-i şüküfte dehān

2 Ṣadā-yı ḳulḳulını bezm-gāh-ı gül-şende

Fiġān-ı bülbüle tercīḥ ider ḳadeḥ-nūşān

267

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ceyb-i gül çāk u ġonceler dil-ḫūn

Lāle pür-dāġ u cūylar giryān

2 Böyle bir bāġ-ı miḥnet endūzuñ

Olur elbette bülbüli nālān

268

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Cünbiş-i köḥne baḥār isteyerek

Dem-i pīrde civān meşreb olan

2 Rütbesinden bulur elbet süḳūṭ

Ṣarṣar-ı ẕülle çün berg-i ḫazān

269

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

1 Sefer bir ḳıṭ‘a olmışdır saḳardan

Bu menḳūl oldı maḳbūl-i eṣerden

2 Aẕāb-ı zemher-i berg-iştidādın

Velī naḳl itdi dey s̱elc ü maṭardan

[202]

270

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ṭirnevī ḫāk-i ‘ıṭır-nākine ‘Ādil Baba

Mihr-veş feyż-i kerāmetle olup nūr-efşān

2 İlticā itmek ile türbesine mürġānıñ

Gönderir meşy iderek rızḳını Rezzāḳ-ı ciḥān

271

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Zindān-ı şām-ı ġamda giriftār-ı ‘acz olur

Ṣitem kesildi sürme-i baḫt-ı siyāh ile

2 Bir ṣubh-dem ṭutup yaḳasın çarḫ-ı ẓālimiñ

Billahi çāk çāk ideyim dest-i āh ile

272

Diger

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Būse-i la‘l-i leb-i şīrīni

Virse de neş’e-i cām-ı bāde

2 Ṭab‘-ı pākīzem ider istikrāh

Meks-i ḫaṭṭı gelince yāda

273

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gerdūn ki āsiyāb-ı felāket medārdır

Geh āb-ı eşk ü gāh döner bād-ı āhımla

2 Mūy-ı sefīdi dāne-i dilden refīḳ idüp

Taḳsīm ider ‘izār-ı baḫt-ı siyāhımla

274

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḳılmış ol vecḥ ile termic-i ġubār

Kim zimām-ı siyeh-i ḫaṭṭ-ı siyāh

2 Zehr u dādī-i ḥasret idemez

Sūy-ı kūy-ı raḫne ‘aṭf-ı nigāh

275

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḥuṭām-ı ḥırṣile dünyā-perest olan ġāfil

İdeydi ‘öşri ḳadar rāh-ı ḥaḳda aḳdāmı

2 Vuṣūl-i menzil-i maḳṣūd olup ḥuṣūl ḳarīn

Bulurdu mertebe-i Bāyezīd-i Bisṭāmī

276

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ehl-i cāhıñ ḫadem ü debdebesi

Virse de mihr-i felek kevkebesi

[203]

2 Bir gün ol rif‘at-i yek rūz gidüp

Sāye-veş ḫāke iner mertebesi

277

Diger

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Benzedüp sīb-i Ṣıfāhāna ışırdı çeşmim

Didim ol ġabġabı būs itmege iẕniñ neresi

2 Remz idüp ḳāmet-i bālā-yı nihāl endām

Didi ol ṭıfl-ı ‘Acem ḥayf ki baba neresi

278

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Düşüp felāket-i girdāb-ı ye’se dil nice dem

Ġarīḳ-i baḥr-ı ġam-ı çarḫ-ı bed-niṣār oldı

2 Meded-res oldıġı dem bād-ı feyż-i Rabbānī

Bu sāḥile irişüp nā'il-i murād oldı

279

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 'Azm idüp bezm-i ciḥāndan şu'arā-yı eslāf

Şanma bezm-i süḫanıñ ḳalmadı Nef'ī Bāḳī

2 Neş'e-i bāde-i naẓmımla serāsīme yatur

Ḥarem-i maṣṭaba-i ḫākda Nef'ī Bāḳī

280

Mef'ūlü mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün

1 Ey bāde-i naḫvetle olan hūş-ı ribā

Tā ki reh-i seyyīde bu kec ṭavr u edā

2 Āḫir seni de ḫumārı ser-keşte idüp

Çün cür'a ider fi̇gende-i ḫāki bālā

281

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Bilmem nedir ḳabāḥat-i dil kim seyāḥati

Tā semt-i kūh-ı Ḳāf’a ḳadar buldı imtidād

2 Ḥikmet temām-ı ‘āleme pāşīde eylemiş

Her dāne rızḳını ezelī ḫāliḳ-i ‘ibād

282

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Gāh gīsū-yı kere bir girihin

Siḥr ile mār-ı siyeh-gūn eyler

2 Gerden-i ‘āşıḳa ki ḫalḳa idüp

O perīşān dili Mecnūn eyler

[204]

283

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Böyle menzilden iden ṣarf-ı ʿinān

Ger Felāṭūn olsa da dīvānedir

2 Çünki ʿālem olmamış dār-ı ḳarār

Her maḥal Ḥikmet misāfir-ḫānedir

284

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūl

1 Yek neş’e tebessüm ile ġamzede olur

Ol laʿl-i leb ki sāġar-ı bezm-i cemāldir

2 Āyīne-i vücūd ki Ḥikmet mā’ildir

Her şaḫṣa iner ṣūreti leylī miṣāldir

285

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 Ruḫsārı kim şüküfte gül-i bāġ-ı nāz olur

ʿĀşıḳ ġarīḳ-i şeb-nem-i eşk-i niyāz olur

2 İşkeste per kebūter-i ṭāḳ-ı cemāl iken

Çeşm-i kebūdı ṣayd-ı dile şāh-bāz olur

286

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Eyleyüp taḳlīb-i evrāḳ-ı bilād

Eyledim taḥṣīl-i ‘ilmi her mekān

2 Var ise fenn-i seyāḥat māhiri

Meclise gelsün berā-yı imtiḥān

287

Diger

Mef‘ūlü meſā‘īlü meſā‘ılün fa‘

1 ‘Aḳl edene mir’āt-ı tecellādır bu

Ḥayret-dih-i endīşe-i bālādır bu

2 Müfīd-i süveydāsı ciḥāndan aʿżam

Dil nāmına bir ʿālem-i kübrādır bu

288

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlün faʿ

1 Ẓann itme seḥer vaḳti tecellādır bu

Dil-mürdelere maḥşer-i iḥyādır bu

2 Ġaflet-zede-gān üzre ḳıyāmet ḳopmuş

İç çeşm-i dili gör ne temāşādır bu

289

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

1 Menzilleri devr eyleyerek kāmil olur māh

Ol ehl-i seyāḥat rāhınıñ sāliki her gāh

[205]

2 Çün ḳıble-nümā ʿālemi devr eylemeyince

Mümkin mi bula Ka’be-i maḳṣūda göñül rāh

290

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 ‘Ālemde levḥe zīb-i vuḳū‘ olmaḳ üzredir

Suṭūr olan ṣaḥīfe-i ümmü’l-kitābda

2 Emr-i mühim ü rehberī-i ‘aḳl u geşt-i deşt

Mecnūnı sebḳat eyledi Ḥikmet bu bābda

291

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

1 Tefvīż-i umūr eyleyeli ḥażret-i Ḥaḳ’a

Ṣāf oldı göñül maḥv olup āṣār-ı meşḳe

2 Luṭfıyla idüp her işim āmāde fehm-zā

Ḥācet ḳomadı ġayrısınıñ bābını daḳḳa

292

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 ‘Işḳdır bedreḳa-yı Ka’be-i taḥḳīḳ baña

Şu‘le-i āh-ı ciger meş‘al-i tevfīḳ baña

2 Eyleyüp tevsen-i endīşeye tevsī‘-i ‘inān

Ḳıldı Ḥikmet ṭaraf-ı ḳāfiyeyi żīḳ baña

293

Diger

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Enderūn-ı Serāy-ı şāhīde

‘Ulemā cem‘ olup mu‘āyedeye

2 Ḳuvvet-i ṭāli‘-i hümāyūndır

İtdi īfā hevā müsā‘adeye

294

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Açılup ol ġonce-i bāġ-ı ḥayā güller gibi

Şīve-i güftār-ı āġāz itdi bülbüller gibi

2 Gülşen-i endīşede dest-i mevsimle cem‘ idüp

Ḳoḳladım ol kākül-i müşgīni sünbüller gibi

295

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Gösterüp āyīne-i yaḫ-pārede

Vech-i şiddetden şitā ṭola nevī

2 İncimād-ı āb u berf ü bürūdet

Pek ḫavf olmışdı rāh-ı ṭar nevī

[206]

296

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Cūş-ı bārān-ı füyūżāt ile dil hem çü baḥār

Böyle bir gülşeni kim ṣafḥada īcād itdi

2 Bülbül-i nāṭıḳa-yı feyż-i terennüm Ḥikmet

Nām u tārīḫini gül-ġonce-i Es‘ād itdi 1245

297

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Baḫtıñ āyīne-i sa‘d olsa müdām

Ḥüsn-i ṣūretle görürsek işini

2 Ḳuvvet-i ṭāli‘iñ olmazsa eger

Eyler işkeste lisānıñ dişini

298

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ḫalḳa hem-demlik içün olsa müdām

Her kimiñ devr-i mecālis ḫāli

2 Sāġar-ı bāde gibi āḫiri kār

Ḳalur elbette hünerden ḫālī

299

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 ‘Āḳıbet zīr-i ḥażiż-i ḫāk olur menzil-gehiñ

Çarḫı me’vā eylesiñ mihr-i ciḥān ez̲ā gibi

2 Būy-ı sünbül ş̄ime-i gīsū-yı müşgīnindedir

Neş’e-verdir būse-i la‘l-i lebi ṣaḥbā gibi

300

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Bāġ-ı ḥavādiṯ-i felegiñ ṣarṣar-ı ġamı

Berg-i ḫazān gibi düşürür ḫāke ādemi

2 Bezm-i neşāṭ-ı ‘ālem-i āba ḥabāb idüp

Derk eyle keyifiñde meh-i sāġar-ı Cemi

301

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Riyāż-ı ḥüsne ṣaçup ḫāl-i fülfül-āsāyı

Siyeh baḥār-ı cünūn itdi ‘aḳl-ı şeydāyı

2 Zemīn-i ṭab‘ımı Ḥikmet hemīşe kāviş idüp

Çıḳardı tīşe-i kilkim bu genc-i ma‘nāyı

302

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Müteṭaḥḥir ḳuṭb ciḥān olsa gerek

Eyleyen seyr ü sülūkın itmām[42]

[207]

2 Vardı devr eyleyerek ḳuṭba ḳadar

Olsa Ḥikmet ne ‘aceb ġavṣ-ı enām

303

[42] 1. mısranın vezni farklıdır.

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ṭa‘n-ı ‘adūdan ehl-i ḥaḳa itmez ictināb

Olmaz şikeste seng ile mir’āt-ı rūy-ı āb

2 Sīm-āb-ı gün serine iṣābet idüp nigāh

Her mūyum oldı cevher-i mir’āt-ı ıżṭırāb

304

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Yā Rab nedir bu āteş-i ‘ışḳ ciger-i fürūz

Olmaz lehībi cilvede gül-ḫūn-ı bürūz[43]

2 Ḥākister oldı ḫāne-i ḳalb-i ṣanavberi

Ammā nesīm-i āh-ıla olmaz hebā henūz

305

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

[43] 2. mısranın vezni farklıdır.

1 Dilimiz āyīne-i rūy-ı server eylemişiz

Jeng-i ye’si zede-i ṣayḳal-ı nūr eylemişiz

2 Görmedeñ ḫaṭṭ o meḥiñ bedr-i ġaddārın ṭutmış

Āh kim seyr-i cemālinde ḳuṣūr eylemişiz

306

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Dest-i tebessüme vireli la‘li cām-ı nāz

Olmuş nigāh-ı ‘işvesi mest-i müdām-ı nāz

2 Seng-i siyāh sürme degül sedd-i rāh olan

Mesti nigāhın itdi ḫoş kelām-ı nāz[44]

307

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

[44] 2. mısranın vezni farklıdır.

1 Kemāl-efzā olur ṣanma ‘ulüvv-i cāh ile nāḳış

Ki her necm-i felek hem pertev-i bedr-i münīr olmaz

2 Zer-i ḫāliṣ ‘ayār-āsā muḥabbet pūte-i dilde

Nice dem nār-ı ḥasretle yanup noḳṣān-peẕīr olmaz

308

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Gül-nihāl-i ‘işvedir ol naḥl-i nāz

Servden olsa ‘aceb mi ser-firāz

2 Çün ṣalāt oldı ‘imād-ı ḳaṣr-ı dīn

Hedm ider dīnde iden terk-i namāz

[208]

3 Ser-te-ser hem-ḫalḳ olup eṣnāf-ı ḫalḳ

Ḳalmadı ‘ālemde veche imtiyāz

309

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 İḳbāl-i rūzgāra rükūn eylemez nüfūs

İdbārı yardım itse ‘ayān çehre-i ‘abūs

2 Zīnet-perest faḫra hünerver girye olur[45]

Mir’āt-ı cevherine nigāh eylemez ‘arūs

310

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Gül-zār-ı dehr içinde o kim ḫande-nāk imiş

Mānend-i ġonce ceyb u girībānı çāk imiş

2 ‘Ārif bu kār-ḫāne-i miḥnet medārda

Cāy-ı ḥużūr maṣṭaba-i zīr-i ḫāk imiş

311

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

[45] 1. mısranın vezni farklıdır.

1 Ṣübūt-ı nīk u bede sūdı vārī āġāzıñ

Ḳarār-ı kām iledir imtiyāzı āvāzıñ

2 Benefşī ḫaṭṭı nümāyān kelef gibi o mehiñ

Gice ṣafāsını seyr eyle gülşen-i nāzıñ

312

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Fikr-i sūr u sūk-ı ‘ālem ādemi eyler helāk

Bismil-i ġam raḳs ider mest-i meserret girye-nāk

2 Tīġ-i āhın pençe-i ḫūrşīde teslīm itmege

Ṣubḥ-dem ḳıldı girībān-ı ġılāf-ı sīne-çāk

313

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Kākülüñ şeb ruḫunuñ tābişi mihr-i ‘işve

‘Ālem-i ḫüsünsün ey mihr-i sipihr-i ‘işve

2 Ġamze-i tīz-i silāḥdār u nigāhıñ cellād

Sensin ey ẓıll-ı hümā ḫüsrev-i şehr-i ‘işve

314

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Gevher-i ġalṭān gibi rūşen-dilān

Dönmez āb-ı rūy-ı pā-māl olsa da

2 N’eyleyim zülfi siyeh sünbül degül

Berg-i rūy-ı ġonceden āl olsa da

[209]

315

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Baḫtımı zülfi siyeh gūn itdi

Dil mey-i la‘l-i lebi ḫūn itdi

2 İḫtilāf-ı sūr-ı nāz u niyāz

Seni Leylā beni Mecnūn itdi

316

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Olsa da pā-māl-ı ẕillet ẓāhiren ehl-i sülūk

Reh-nümādır menzil-i maḳṣūda naḳṣ-ı pā gibi

2 Nef’ī ḥüsne ḫaṭṭı fermān yazdı levḥ-i rūyına

Zülfi şāyāndır görünse zülfe-i ṭuġrā gibi

317

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ṣaḥn-ı gül-şen bülbülünüñ olmasa mey-ḫānesi

Bāde-i şeb-nemle ṭolmazdı gülüñ peymānesi

2 ‘Işḳda vuṣlat-ı diger kim yine feryād ider

Olsa da āġūş-ı gülde ‘andelībiñ lānesi

318

Diger

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Nesīm-i işvesi teheyyüc göñül eyler mi

Dimāġı pā-zede-i būy-ı sünbül eyler mi

2 Hezār bār-ı nesīm-i niyāz ile Ḥikmet

O naḫl-i ser-keş-i naḫvet temāyül eyler mi

319

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Ṣūretde gerçi gūşe-nişīn-i ferāġatiz

Ma‘nīde pāşāda bilād-ı ḳanā‘atiz

2 Bir dem ġam-ı ḫazān ile zevḳ-i baḥārımız

Biz ‘andelīb-i ṣaḥn-ı gülsitān-ı vaḥdetiz

320

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Benim o seyl-i ḫor rūzgār şinīd-i nijād

Ki itdi böyle beni deşt-i ġamda ser-gerdān

2 Sirişk-i çeşmim ider ḫānümānı seyl-i ḫarāb

Şerār-ı āhım ider ḳalb-i āteşi sūzān

321

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Ḳahve-i misk-būy u ‘anber-gūn

Cümle ḫalḳa ġıdā-yı rūḥ olmuş

2 Semt-i şürbe ‘umūm belvādan

Şimdi Ḥikmet daḫı yolın bulmuş

[210]

Müfredāt

322

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Merḥabā ey āfitāb-ı ‘ālem-ārā-yı şühūd

Nūr-ı ciḥānla ẓuhūra geldi ẕerrat-ı vücūd

323

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Her seḥer ṣanma kim dü çeşm-i terim

Ḫūn-ı dilden ṭolar ṭaşar boşanur

324

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Bezm-i ḫayālime deheniñ kim piyāledir

La‘l-i lebiñ o cāma şerāb-ı dü sāledir

325

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Yā İlāhī ṣabāḥ-ı maḥşerde

Baña göster o mihr-i ümīdi

326

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Erkān-ı devlet olsa da mülkin ‘anāṣırı

Żıddiyyet-i ‘anāṣır ider ‘ālemi ḫarāb

327

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Zülfüñ-āsā dırāz u tār oldı

Şeb-i yeldā-yı iftirāḳıñ āh

328

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Miyān-ı zülf-i siyehde görince ebrūsın

Hilāl-i ‘īd-i serveri müşāhede iderim

329

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Serv-ḳaddiñ gelince ḫāṭırıma

Düşerim ḫāk-i rāha sāye gibi

330

Mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün

Bir şeb ki ġamıñla āh iderim

Çarḫıñ yüzini siyāh iderim

331

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Seḥer-i maḥşere mi ḳaldı ‘aceb

Şa‘şa‘a-bāşı mihr-i dīdār

332

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Muḳaddimāt-ı ḥavādiṯ degül netice-pezīr

Verā-yı perdede bilsem ne müdde‘ā vardır

333

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Maḥrem-i bezm-i viṣāl-i yār olup

Maḥv ider pervāneyi nūr-ı şühūd

334

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ılün

Hezār-ı māşıṭa-i çīre-dest-i himmet ile

Bulur mı zülf-i girih-gīri baḫt-ı tīre-küşād

[211]

335

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Çeküp sitāre-i ẓulmet sitāre-i baḫtım

O mihr-i maḳṣadı şām-ı sitemde itdi niḥān

336

Diger

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ey çīre-dest kār-geh-i fitne vü fesād[46]

Men'-i nüfūẕ sehm-i ḳażā itmededir hüner

337

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

[46] Beytin 1. mısrasının vezni noksandır.

Cām-ı ḫayāle la‘l-i lebiñ kim şerāb olur

Dil bezm-i ġamda sūz-ı elemden kebāb olur

338

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ġāyet bulup muḳaddime-i ḳīl u ḳālimiz

Oldı netīce-baḫş-ı ceḥālet kemālimiz

339

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Āb-ı rūyıyla pür oldıḳça ayaġ-ı elmās

Pertev-i ẕātı olur nūr-ı çerāġ-ı elmās

340

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Çerāġ-āsā ġamıñla nār yandı

Dil-i bī-çāre cānından uṣandı

341

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Ṣurāḥī serv u sāġar ġonce mey ebrūvān olmuş

Baḥār-ı neş’e gelmiş bezm-i ‘işret gülsitān olmış

342

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Zümürrüd[d]en çemen yāḳūtdan gül

Yaratmış ḫaṭṭ-ı rüyın Ḫālıḳ-ı kül

343

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Āteş olup bu şeb ġamıñla dāġ-ı dil

Mihr-i sipihre ḫande-zen oldı çerāġ-ı dil

344

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Çāha düşürür ehlini yek ṣadme-i gerdūn

‘Ayyuḳa ḳadar çıḳsa daḫı rütbe-i cāhı

345

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Şöyle pür ḫār eylemiş gül-zār-ı rūyın ḫaṭṭı kim

Dāmen-i neẕẕāreyi ṣad çāk-ı ālām eyledi

346

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ılün

Şiḥāb-ı ḫāl-i siyāhı olınca dāġ-ı ḫayāl

Ṭuṭışdı tā seher-i dāmen-i çerāġ-ı ḫayāl

347

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ṣanma ey dil teşettüt-i aḥvāl

Gerdiş-i çarḫ-ı kec-revişdendir

[212]

348

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Āyīne-dār-ı cilve-i dīdār olan göñül

Künc-i ḫayāl-ḥānede bir genc-i ḫuftedir

349

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

Yā Rab nedir bu perde-i ẓulmet-keş-i vücūd

Nā-maḥrem oldı çeşm-i dile çehre-i şühūd

350

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Gün-be-gün efzūn olurdı şevḳ-i seyr-i Ṭırnova

Lāzım-ı ḫilḳatdır elbet istemek ḫāṭır nevī

351

Mef'ūlü mefā'ilün mefā'īlü fe'ūlün

Yā Rabbi bi-ḥaḳḳı ḫātem-i faḫr-i enbiyā

Yā Rabbi bi-sırr-ı dā'imī şer'-i Muṣṭafā

352

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Ey ṭālib-i meṭāli‘-i çehre-i şühūd

Ḳıl dīde-i derūnı ġıṭā efgen-i rüḳūd

353

Mef‘ūlü mefā‘īlü fā‘ilātün

Yā Rabbi bi-neşāṭ-ı nūş-ı ṣaḥbā

Yā Rabbi-ḫumār-ı rūz-ı ferdā

354

Mef‘ūlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Yā Rabbi bi-tecellī şev-i nāt

Yā Rab bi-telāḳī-i ḥudūṯāt

355

Mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün

Māhıñ iki şaḳ olunca ẕātı

Oldı dü güvāh-ı muʿcizātı

356

Mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün

Fehminde ḫıred ki yol bulurdı

Ḥayret aña reh-nümūn olurdı

357

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Herkes ister devr ide ṭabʿınca çarḫ-ı kec-reviş

Āferīnişden berü aḥvāl-i ʿālem böyledir

358

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Eşyāda bu ṭabʿ nedir ey ʿālimü'l-ġuyūb

Her herekīye dü desti küşāde ẓuḥūr ider

359

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Ne mümkün şād-mān olmaḳ bu bāġ-ı miḥnet-ārāda

Güli ṣad çāk olup düşmüş hezārān āh u feryāda

360

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Kāsesi ḫūn-āb-ı eşkimle leb-ā-leb olsa

Pür ṭanīn eylerdi çarḫı ṣadme-i engüşt-i āh

[213]

361

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

‘Anber-i ḫāli düşüp āteş-i ruḫsārına āh

Ṭutışup dūdı ẓuḥūr itdi degül ḫaṭṭa siyāh

362

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫurūş-ı renk-i tebessüm o laʿl-i nāb üzre

Şikeste mevc-i ṣafādır yem-i şerāb üzre

363

Mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün

Tācı semeniñ olup fikende

Eṭfāl-i çemen iderdi ḫande

364

Mefʿūlü mefāʿilün feʿūlün

Hercāʾilik eyleyüp benefşe

Gülşende açıldı kūşe kūşe

365

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ṣarılup ol şūḫa s̱ıḳlet virme pirāhen gibi

Sür yüzin pā-yı niyāza kūşe-i dāmen gibi

366

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sönmedi şem‘-i ümīdim āsitān-ı ye’s ile

Tā ṣabāh-ı ḥaşre dek sūz-ı güdāz itsem gerek

367

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Sünbülistān ideli ‘ārıżını gīsūlar

Çemen-i ḫaṭṭı zeyn itdi gül-i ḫod-rūlar

368

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Cāmi‘-i ḥüsnüne miḥrāb ola ebrūlar

Şem‘in eyler iki cānibde fürūzān rūlar

369

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Olmasa dāne-feşān ḫāli zemīn-i ḥüsne

Ḥalḳa-yı dām olamaz ṣayd-ı dile gīsūlar

370

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

‘Ayār-ı sīm-i sirişki meḥekde fehm eyler

Ġam ehli baḫt-ı siyehden ‘abeş baña itmez

371

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ılün

O ḫaṭṭı müşg-i Ḫıṭā ẓan idermiş ehl-i hevā

Bu baḥşı vāḳı‘a taṭbīḳde ḫaṭā itmez

372

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şükūh-ı faḳr ile ol sırla faḫr ider Ḥikmet

Külāhını bedel-i sāye-i hümā itmez

373

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Zemīn u saḳf u dīvār u der-i dünyā miḥendendir

Ciḥāna kim gelüp maṭlabca kesb-i rāḥat itmişdir

[214]

374

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Gerdūn ider mi kimseye menzil-res-i merām

Ser-keşte itmeyince çü seng-i yere müdām

375

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Verd-i viṣāliñ olmadı hīç şemme rīz-i kām

Ey ‘andelīb-i gülşen-i hicrānıñ oldıġım

376

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ṣafḥa-yı rūyımız sürḫle taḥrīr idelim

Mācerā mebḥaṣini ṣu gibi taḳrīr idelim

377

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

O kākülüñ ṭoladıñ başıma belāsını āh

Göñül yetişmedi mi ṭāli‘-i siyeh-kārım

378

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

İmḳānda idi cenneti her ḥaṭṭa temāşā

Etba‘ u ḥavāşīden ‘aẕāb olmasa peydā

379

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlün

Ḳubbe-i çarḫ-ı felekden ber-ter

‘Aded-i reml ü ḥasṣādan ekṣer

380

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Devr eyledik cibāli geḥi hem-çü gird-bād

Gezdik gehi sefīne gibi rūy-ı ābda

381

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

İdüp taḳlīb-i evrāḳ-ı bilād-ı Rumeli Ḥikmet

Ḳażāyā-yı ḳażāhāda müsellem ehl-i fenn oldı

382

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Ḫayāl-i ṣubḥ-ı sīneñle o şeb kim ġuṣsa-nāk oldım

Girībānıñ gibi ey mihr-i ‘işve çāk çāk oldım

383

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Olur vürūd-ı hevādan derīde setr-i ḥabāb

‘Uyūbı keşf-i dem-ā-dem-i hücūm ider aḥbāb

384

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İstemez zīr-i cenāḥında ‘ulüvv-i ṭab‘ım

Taḫt-gāh olsa daḫı ẓıll-i hümā-yı devlet

385

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘ılün fa‘

Gerdūn ki taḥayyür-gede-i ‘ibretdir

Āyīne-i pür rengi fenā ṣūretdir

386

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Rūyuñ olup çerāġ-ı niḥān-ḫāne-i ḫayāl

Reşk itdi çarḫ-ı çārmıha kāşāne-i ḫayāl

[215]

387

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

O la‘l-i lebdeki keyfiyyet-i süḫandır iden

Rübūde itdi ‘uḳūlı şerāb-ı nāb degül

388

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Didi ol naḫl-i nāz ‘işve-i baḥār

Düşme ḫāk-ı niyāza sāye miṣāl

389

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Āşıḳ-ı dil-ḫasteniñ bir ḳuşca cānı var idi

Anı da ol şāh-bāz-ı ḥüsne ihdā eyledi

390

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Gül-i bāġ-ı cemāliñ neş’esinden āl āl olsun

Dem-ā-dem mey gibi ḳanım içersen de ḥelāl olsun

391

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Ḫaṭṭ degil siyāh renk sāye-naḳş olmuş

Zemīn-i gül-çemen-i ḥüsne zülf-i şebūdan

392

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Keşīde ḳalsa da şemşīr-i ḫışmı ebrūvānından

Kesilmez rişte-i ümmīd-i dil mūy-ı miyānından

393

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Ḫaṭṭıñ çemen-i ‘işvelenür ey gül-i ḫod-rū

Virmez mi o gül-şen bize bir şemme-i şebbū

394

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Sürādıḳāt-ı niḥān-ḫāne-i ḫayālimden

‘Arūs-ı bikr-i meżāmin olunca cilve-nümā

395

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Çün şāne bend-i zülfi saña ḥall olur deyü

Ṣad tesliyet gelür dil-i ṣad-pāreden baña

396

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Sücūd-ı ḫāme-i seḥḥārı derk idüp Ḥikmet

Bilür mi rütbe-i i‘cāz-ı nuṭḳımı şu‘arā

397

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Fülk-i günāhı eylemege ġarḳ-ı maġfiret

Ey baḥr-ı eşk-i çeşm tażarru‘ telāṭum it

398

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Bu şeb o sīm beden mürdegānı eyledi ḥaşr

‘Amūd-ı ṣubḥ-ı ḳıyāmet degül mi ol ḳāmet

399

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerd-i ḫaṭṭ gerd-i ruḫ-ı ṣāfın idelden pā-zede

Dāmen-i āyīne-i ḫāṭır ġubār-ālūdedir

[216]

400

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Mey-i la‘lin o ṭıflıñ zīb-i cām-ı būse itdikçe

Dem-i pīrīde Ḥikmet neş’e-yāb-ı nev-civānīdir

401

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Fikr-i dehān-ı yār ile terk-i ciḥān idüp

Mānend-i ġonca ser-be-girībān olan biziz

402

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

O kimdir kelāmın zīb-i silk-i intiẓām itmez

‘Arūs-ı ḳadrini pīrāye-dār-ı iḥtirām itmez

403

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Şerāb-ı telḫden şīrīn-meẕāḳ-ı neş’edir tab‘ım

Beni düşnām-ı la‘l-i nābı maḫmūr-ı cefā itmez

404

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Āhuvān-ı ma‘nī-i bī-gāne itmez ictināb

Deşt-i naẓmın biz de ‘ārif ṭarfa bir Mecnūnıyız

405

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Süḫan çün bāde mevc urduḳça cām-ı la‘l-i nābında

Nigāhım mest ider sāḳī-i dil-cū her ḫiṭābında

406

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Beyāż gerdeni ḥüsne ‘amūd-ı ṣubḥ olmuş

Sevād-ı ḫaṭṭı ‘aceb mi şeb-i viṣāl olsa

407

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dil ḫumār-ı ye’s ile bī-hūş olurdı dem-be-dem

Tesliyet peymāne-i ṣaḥbā-yı āmāl olmasa

408

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Olup ‘aks-efgen-i mir’āt-ı ṣaḥbā çeḥre-i sāḳī

Şafaḳ hengāmı mihr-i ‘işve tenvīr itdi āfāḳı

409

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Tevekkül eyleyen Rabb-i Kerīm’e

Bulur reh-ber ṭarīḳ-i müstaḳīme

410

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Yazdı ḫaṭṭ-ı şikest ile bir levḥ-i bī-baḥā

Gülmīḫ-i gūşa aşdı anı ḳātib-i ḳażā

411

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ne lāzım iḳtidā-yı Ḳays-ı şeydā

Dil-i Mecnūna her bir kūşe ṣaḥrā

412

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Fütūr-senc ideli minnet-i ġam-ı dünyā

Girān gelür dile evżā‘-ı rıṭl-ı neş’e-fezā

[217]

413

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Üşürdi dām-ı ẓuḥūra ġazāli naḳş-ı ḳadem

Maḳām-ı rāḥat olur ṣanma kūşe-i ṣaḥrā

414

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Devr ider dā’ire-i kevni nigeh çün pergā[r]

Merkezi ḫāl-i ruḫıñdır yine ey nūr-ı baṣar

415

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Gülmīḫ-i āsitānıñı zīb-i ser eyleyüp

Ben o ḫāk-pā o rif‘at ile iftiḫār ider

416

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūy-ı pür-tābına kim ḫaṭṭ-ı siyeh-fām gelür

Müjde-i vuṣlatı ‘uşşāḳına aḫşam gelür

417

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Serde ḫumāra neş’e-i şaḥbā olur sebeb

‘Ālemde her sürūra keder der-ḳafā imiş

418

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Tebessüm-rīz olınca la‘l-i nābıñ

Göñülde mevc olur keyfi şerābıñ

419

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Vezn-i ḥavādiş eyledi ḥükm-i ḳażā ile

Nīrān ‘aḳl bulmadı naḳṣ u ziyādesin

420

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fa‘lün

Hezār mest-i ser-endāz-ı bāde-i iḳbāl

Temāyül üzre giderken ṭarīḳ-i naḫvetde

421

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Anlarıñ devleti kim cāh iledir

İftiẖār itmeleri cāhiledir

422

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Fetīl-i şem‘a-yı āhım ṭutışdı sūz-ı ḥasretden

Ṣabāḥ-ı ḥaşre dek ḳandīl-i dāġım rūşenā olsun

423

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘ılü fe‘ūlün

Üftāde-i çāh-ı zeḳan olmuşdı nigāhım

Ḫaṭṭıñ resen-i müyla ḳurtardı belādan

424

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Türāb-ı tūdesi ḳıldım bu cism-i ḫākīyi

Ṭarīḳ-i ʻışḳda ʻārif degül mi yolı serāġ

425

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

Merg-i nā-geh naẓar-ı çeşm-i ġażāb-nāküñdedir

Hem çü ʻayben nuṭḳ-ı cān-baḫşā leb pākiñdedir

[218]

426

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

Kūḥl-ı çeşm-i naḳş-ı pā-yı bār olur ḫākisteriñ

Cismi kıl pervāne-i nūr-ı çerāġ-ı intiẓār

427

Feʻilātün feʻilātün feʻilātün feʻilün

Çıḳdı āh-ı dilimiz küngüre-i ʻarşa ḳadar

Göçdi eşk-i terimiz ḳaʻr-ı nüh ferşe ḳadar

428

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫurūşa gelse de eşkim miṯāl-i āb-ı revān

Ḥabābını yine āhım şikeste ḫāṭır ider

429

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Nigāh u ebruvānıñ kim o şeh tīr-i kemān eyler

Nişānın sīne-i ‘āşıḳda maġz-ı üstüḫān eyler

430

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gülşeniñ zīneti çün kim güldür

Aġlayup şeb-nem anı gül güldür

431

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Sünbülistān ideli ʻārıżını gīsūlar

Çemen-i ḫaṭṭını zeyn itdi gül-i ḫod-rūlar

432

Mefāʻilün feʻilātün mefāʻilün feʻilün

Ḥarīm-i mey-kededе Ḥikmet-i riyā-pīşe

Külāh u ḫırḳasını cām u būriyā itmiş

433

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

Ḫaṭṭ-ı siyāhı ʻārıż-ı cānānı ḳaplamış

Gūyā ki ebr-i mihr-i dıraḫşānı ḳaplamış

434

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

Dāra çekse zülfi miḥnet-kārdan ḳılmam ferāġ

Ḳatl iderse ġamze-i ḫūn-ḫārdan ḳılmam ferāġ

435

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sehm-i āhım irmedi āmāc-ı āmāle henūz

Ḳaddimi itdi muḳavves dād-ı çarḫ-ı kīneden

436

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Feyż-i peyġūle-i ‘uzlet Ḥikmet

Ḳaṭre-i ābı ider dürr-i s̱emīn

437

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İ‘timādım Ḥażret-i Allah’adır

İstinādım bir ulu dergāhadır

[219]

438

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Lem‘a-pāş-ı nāz olup ol māhir ü cānān bu şeb

Çeşm-i baḫta oldı ẓulmet sürme-i ‘irfān bu şeb

439

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ẓulmet-i baḫt-ı siyāhım perde-pūş oldı bu şeb

Sürme-i baḫt-ı siyāhımdan ḫamūş oldı bu şeb

440

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ser-be-ser kūyuñ idāre eyleyen göz yaşıdır

Kişver-i ‘ışḳında çeşmim gūyiyā subaşıdır

441

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Dil cevr-i şeb numūnesi baḫt-ı siyāhımıñ

Berḳ-i belā şerāresidir dūd-ı āhımıñ

442

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Rūyın olup çerāġ-ı niḥān-ḫāne-i ḫayāl

Reşk itdi çarḫ-ı çārmih-i kāşāne-i ḫayāl

443

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Olmadan tār-ı nefes maḳṭu‘-ı mıḳrāż-ı ecel

Gerden-i dilden cüdā olamaz lāle-i emel

444

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ne ‘aceb neş’e virir sāġar-ı bezm-i iḳbāl

Kim ider pīr-i nūr-sāleyi ser-mest-i delāl

445

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Olsa da la‘l-i lebi ġonca-i gül-naḫl-i emel

Dest-i āh eyleyemez hem çü ṣabā bendini ḥabl

446

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Neydügüñ ḫāṣıyyet-i kāfūr-ı vaṣluñ ey ṭabīb

Mübtelā-yı zaḫm-ı hicrān olmadıḳça bilmedim

447

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Esīr-i derd-i hicrānım şu vaḥşet-zār-ı ‘ālemde

Ġarībim āşinā bilmem ṭabībim yoḳ devā bilmem

448

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Gül-i yāḳūt olurdı şāḫ-ı billūr üzre üşküfte

Ḳadeḥ ṣundıḳca sīmin sāḳ ile sāḳī-i serv-endām

449

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Ḫayāl-i vaṣf-ı ḥüsnüñ şöyle rengīn itdi güftārım

Per-i ṭāvūsa döndi ṣafḥa-yı dīvān-ı eş‘ārım

450

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Derd-i viṣālüñ olmadı hīç şemme-rīz-i kām

Ey ‘andelīb-i gülşen-i hicrānuñ oldığım

[220]

451

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Lāle-veş dāġ dāġdır göñlüm

Bezm-i ‘ışḳa çerāġdır göñlüm

452

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Görmedik rūy-ı ḫazān ye’si biz devrānda

Gül-şen-i ümīdimizde hīç baḥār olmaz bizim

453

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Dürr-i naẓīm u ‘ūd olsa da kelām-ı kibār

‘Arūs-ı maṭlaba mengūş-ı i‘tinā itmem

454

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Īṣāl-i ḫayr-ı maṭlaba her kim delīl olur

Çün reh-güẕār zīr-i ḳademde ẕelīl olur

455

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İltizām-ı resm-i ‘ışḳ itmez ḫulūṣ erbābı kim

Girye vü feryāddan vārestedir pervāneler

456

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilün

Ref‘-i teżād lāzıme-i bezm-i ‘ışḳdır

Mevc-i sirişk-i şa‘şa‘a şem‘-i dāġ olur

457

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

İmkānda idi cenneti her ḫaṭṭ-ı temāşā

Etba‘ u havāşīden ‘aẕāb olmasa peydā

458

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Firāḳ-ı yār-ı vefā-cūya nisbet itse göñül

Bulur felāket-i gerdūnı ḳaṭre deryādan

459

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Bāġ-ı bahāya sünbül-i gīsūsını diken

Ḳılmış gül-i cemāline ḫaṭṭa ruḫın diken

460

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Beyāż-ı gerdeni ḥüsne 'amūd-ı ṣubḥ olmuş

Sevād-ı ḫaṭṭı 'aceb mi şeb-i viṣāl olsa

461

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Tāb-ı rūyuñdan olaldan dīde me'yūs-ı nigāh

Ṣaf-be-ṣaf müjgānım oldı kef-i efsūs-ı nigāh

462

Mefā'īlün mefā'ılün fe'ūlün

Gelür ḥālüñ su'āle her seḥer-gāh

Dilā 'ālemde hem-demdir saña āh

[221]

463

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sāye-i müjgān-ı bülbül ḫār-ı dāmendir güle

Dest-i āhı itse de çāk-ı girībān-ı güle

464

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Āh ey sūz-ı taḥassür dāġ dāġ itdiñ beni

Bezm-i dil cevr-i ġama rūşen çerāġ itdiñ beni

465

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫaṭṭ-ı siyeh ki cemālinde rū-nümūn oldı

O māha hāle baña ḫalka-yı cünūn oldı

466

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Aldı kemend-i zülfi girībān-ı cānımı

Tīġ-ı nigāhı kesdi ṭarīḳ-i emānımı

467

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Meslek-i ehl-i seyāḥatde idüp seyr-i sülūk

Olsa Ḥikmet ne ‘aceb vāṣıl-ı ḳuṭb-ı ‘ālem

468

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyleyüp ehl-i seyāḥat meslegi üzre sülūk

Ṭutdı Ḥikmet dāmen-i ḳuṭb-ı ciḥānı pāy ile

Ba‘żı esāmī-i şu‘arā beyānında meṣāri‘ vü ebyāt

469

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bāġ-ı naẓmıñ bülbül-i ḫoş Manṭıḳī

Gevher-i meknūz-ı naẓmıñ Nā’ilī

470

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Belāġat defterinde nāmı Ṣābit

Nedīm-i meclis-i erbāb-ı ‘irfān

471

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Nedīm-i nüktedān-ı bezm-i ‘irfān

472

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Metā‘-ı çār-sū-yı naẓma Rāġıb

Rāġıb-ı kālā-yı bāzār-ı süẖan

473

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ġālib-i kār-zār-ı ṭarz-ı süẖan

Ḳulūb-ı ehl-i tārīẖiñ serverī

474

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Gürūh-ı şā‘irānıñ ser-bülendi

Cenāb-ı Muṣṭafā Sāmī Efendi

[222]

Meşāri‘-i Sā’ire

475

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Dāmān-ı şeyḫ-i feyż-ḫurūş-ı kerāmeti

476

Mef‘ūlü mefā‘īlün mef‘ūlü mefā‘īlün

Sürādıḳāt-ı nihān-ḫāne-i ḫayālimden

Mışra‘

477

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Beyāż-ı gerdeni ṣubḥ u siyāh-ı zülfi şebim

478

Fā‘ilātün mefā‘ilün fa‘lün

Olmasa çeşmim eşk-rīz-i nedem

Mışra‘

479

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Kef-i müjgān ile nemek-efşān

480

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Baḫt-ı siyeh ki ‘ālemi şām itdi başıma

Mışra‘

481

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtmezim billāh şikāyet senden ey baḫt-ı siyeh

482

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Dil-i pür ḫūn nihānī ġonce-āsā çāk çāk olmış

Mışra‘

483

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḥikmet esīr-i keşmekeş-i ḥādiṯāt olan

484

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Silk-i la’le ḳaṭre-i eşk oldı her müjem

Mışra‘

485

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Merdüm-i çeşmim olur ġavvāṣ-ı deryā-yı sirişk

486

Müfte‘ilün fā‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün

Dāmen-i ‘işvesini ḫār-ı müjem çāk eyler

Mışra‘

487

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Tesliyet peymāne-i ṣaḥbā-yı āmāl olmasa

488

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Her ḳatre-i bārān olamaz lü’lü’-i nā-yāb

Mışra‘

489

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilün

Her naḫl-i ārzū olamaz müṯmir-i ḥuṣūl

490

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Olur mı naḫl-i ümīd heme ciḥān-ı müşmir

Mışra‘

491

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bād-āver-i ḥuṣūl olamaz her nihāl-i kām

492

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ruḫ degil āteş ẓuhūr itmiş gül-i sīr-ābdan

[223]

Mışra‘

493

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḫaṭṭ degül şebbū açılmış sāye-i meḥ-tābda

494

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Genc-i Ḳārūn olsa da kīs-i necīl

Mışra‘

495

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Nūr siyāh ḫaṭṭ-ı ḳażādan fitneler peydā idüp

496

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Ey sāḳī-i ser-bāz-ı ṭarab-ḫāne-i idrāk

Mışra‘

497

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Bildik nedir bu medresede ḳīl u ḳālimiz

498

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūl

Kebūter-i ḥarem ‘işvedir o çeşm-i kebūd

Mışra‘

499

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Aceb mi nāme-res-i ‘ışḳ olursa mülk-i dile

500

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Seḥer kim dest-i āhım çāk-sāz-ı ceyb-i ṣabr oldı

Mışra‘

501

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Āyīne-i zengār-ı nümādır ‘ārıż

502

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gerden-i kāfūr şekl-i yāsemendir yāsemen

Mışra‘

503

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḳandīl dāġa rişte-i āhı fetīl idüp

504

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

‘İnān-ı iḫtiyārım dest-i taḳdīre müfevvażdır

Mışra‘

505

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Her naḫl-i ‘işve olsa da dāmen-feşān-ı nāz

506

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Tā ṣabāḥ-ı ḥaşre dek çāk-ı girībān eylerim

Mışra‘

507

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Gülsitān-ı ḫayāle bir nihāl ‘işve ‘azīz itdim

508

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fa‘

Ol māha āsumānda zühre müşterī

Mışra‘

509

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlün fa‘

Āyīne-veş veleh-gāna teraḥḥum it

510

Mef‘ūlü mefā‘īlün mef‘ūlü fe‘ūlün

Ḳadeḥ hezār ise de bezmde sebū birdir

Mışra‘

[224]

511

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Dem-ā-dem reh-i nūr u ġam ḳaṭār-ı kārbān eyler

Mışra‘

512

Mefā‘īlü fe‘ūlün mefā‘īlü fe‘ūlün

Nev-şüküfte gül-i bāġ-ı çemen ‘işve midir

513

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

O kim şem‘-i nigāhın vaz‘-ı fānūs-ı ḥayāl itmez

Mışra‘

514

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Raḫne-verdir cām-ı mey seng-i şeb-i ez̲īneden

515

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Cevr-i çarḫ-ı kec-revişden çarḫa döndi ḳāmetim

Mışra‘

516

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Göñülde yār-ı hār-ı dil-nişīnimdir naṣībim āh

517

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Görüp ‘aks üzre mir’āt-ı ciḥānda ṣūret-i ḥāli

Mışra‘

518

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Pīş-rev olmasa hevā-yı nefes ki deryā gibi

519

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Hezārān gülsitān irdi ḫazāna ḳalb-i Ḥikmetde

Mışra‘

520

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

O la‘l-i leb olalı bāde-i ayaġ-ı ḫayāl

521

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ılün

Dehen-güşā-yı tebessüm olup o ġonçe-i nāz

Mışra‘

522

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Ṭarḥ-āver-i esās-ı nihān-ḫāne-i neşāṭ

523

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḥarīm-i Ka‘be-i ḥüsnünde ṭāḳ-ı ebrūsı

Mışra‘

524

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Melāmet pīşe-gān-ı ‘ışḳa seng endāz-ı ṭa‘n olmuş

525

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fa‘lün

Ḥarīm-i mey-kede özge feraḥ-fezā yerdir

Mışra‘

526

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḳalb-i siyāh sundı şerāb-ı şebāneyi

527

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

O şūḫuñ ebrūvānı kim dü muṣarrā’ hilālidir

Mışra‘

528

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Aceb mi ḳaṭre-i eşkiñ ḳızarsa sīmā ser

529

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṣabr it göñül teḥācüm-i ekdār-ı ‘āleme

Mışra‘

530

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Piste meyl eyler isek āb gibi

531

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ey gül-nihāl-i ṣaḥn-ı çemen-zār-ı ārzū

Mışra‘

532

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gül o gül gül-şen o gül-şen nükhet o nükhet degül

533

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Nev-nihāl-i çemen-i ‘işvedir o serv-i siyeh

[223] [47]

534

Ḳaṣīde-i Ġazā der-sitāyiş-i cennet-mekān Sulṭān Maḥmūd Ḫān

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1 Benim ol mu'cize-gūy-ı fuṣaḥā-yı şu'arā
Ki olur enfāsım ile kālbüd-i naẓm-ı iḥyā

2 Benim ol bāriḳa-efrūz-ı deyācīr-i ḫayāl
Rūşenā pertev-i naẓmımla ciḥān-ı ma'nā

3 Ma'nā-yı sırr-ı serā-perde-i ġayb-ı muṭlaḳ
Levḥ-i maḥfūẓ-ı ḫayālimde olunmuş imlā

4 Kilk-i sāḥir-i süḫan mu'cizeme ḳıldı sücūd
Feyż-baḫş olmadadır ḳalbime ilḥām-ı Ḫudā

[47] Sayfa numarası 224'ten 223'e düşmektedir.

5 Münderic ṭıynet-i zihnimde ‘uḳūl-ı ‘aşere

Künh-i māhiyyetimi derkde ‘āciz ḥükemā

6 Tāze cān buldı benimle ten-i bī-cān-ı süḫan

Ḳālıb-ı ḫuşk idi ben gelmeden ol gūyā

7 Ḥiddet-i ṣā‘ika-i zihnim o rütbe çoḳdur

Sengden āteş ider ḳādiḥa-āsā peydā

9 Ruḫ-ı bikr-i süḫanım öyle müşā‘şa‘dır kim

Ḥüsniniñ ḫāl-i siyeh-gūnı olur ḳurṣ-ı ẕekā

10 Rāḥat neş’e-i rāḥ-ı süḫanım cāmīniñ

Rūḥ-ı raḥmet eşeriñ eyledi medhūş-ı ṣafā

11 Güher-i genc-i dile böyle niẓāmı virirem

Gencevī dise Niẓāmī gibi şāyeşte baña

12 Safṣaṭa ẓannı ile men‘e cesāret ḳılma

Diñle iṣbāt ideyim itdigimi ben da‘vā

13 Böyle bir şāh-ı melek-ṭab‘a olunca meddāḥ

Dil-i pür şevḳe bu faḫriye degül mi aḫter

14 Maẓhar-ı şer‘-i Ḫudā menba‘-ı iḥsān u seḫā

Ka‘be-i ehl-i ṣafā ḳıble-i erbāb-ı ricā

15 Kām-rān-ı felek-i evreng ü töhmetin savlet

Şāh-ı key mertebe Cem kevkebe mesned pīrā

16 ‘Ālem-efrūz-ı himem neyyīr-i çarḫ-ı iclāl

Maṭla‘-ı nūr-ı hüdā maḳṭū‘-ı dil cevr-i şifā

17 Nāẓım-ı mülk-i ciḥān zübde-i āl-i ‘Oṣmān

Dād-fermā-yı zemān vāriṣ-i taḫt-ı ‘ulyā

18 Mihr-i burc-ı ‘aẕīmet ḥażret-i Sulṭān Maḥmūd

Ẕātını ṣun‘-ı Ḫudā nūrdan itmiş peydā

[224]

19 Şem‘-i iḳbālini pervāne gibi devr eyler

Mihr ü meh birbirini sebḳ iderek ṣubḥ u mesā

20 Ḳurdı gerdūn-ı pür encümle ṭınābet-ı zer-bāf

Ḥıfẓ içün ẓıllını ‘ālemde Cenāb-ı Mevlā

21 Ṣafḥa-i ‘āleme kim ẕātı ile ḳıldı beyān

Şevket ü ‘adl idi evvel süḫan-ı bī-ma‘nā

22 Mesned-i rif‘atini çarḫ-ı pür-ednā pāye

Ferş-i kāşāne-i iḳbāli cenāḥ-ı ‘anḳā

23 Olmaġa bende-i fermān-berī ṣanma pervīn

Ṣafveti çekdi berāt-ı felege zer ṭuġrā

24 Ẓāhir ü bāṭına ‘adli bu ḳadar sārī kim

Şimdi şeyṭān bulamaz nefse ṭarīḳ-i iġvā

25 Şāh İskender-i ṣānī ki bütün maḥkūmı

Hind u Sind u ‘Arab u Rūm u ‘Acem Zeng ü Ḫıṭa

26 ‘Arş u ferşe o ḳadar ma‘deleti sārī kim

Sāye-i salṭanatda geçinür murġ-ı hümā

27 ‘Abd-i fermān-ber-i iḳbāli şükūh-ı şāhı

Sā’il-i der-geh-i luṭf u kerem-i cūd u seḫā

28 Re’yi oldıḳda nesaḳ-sāz-ı umūr-ı devlet

Ṣebt olur ṣafḥasına kilk-i ebedden imżā

29 Baḥr-veş cūş u ḫurūş itse cūş-ı rezmi

Eyler a‘dālarını ġarḳa-i girdāb-ı belā

30 Şöyle mest itdi ki zehr-i ġażābı rezminde

Āb-ı tīġi virir a‘dāya neşāṭ-ı ṣaḥbā

31 Şöyledir sür‘at-i gül-levn-i sebük reftārı

Gird-bād-ı rehni seyr idemez bād-ı ṣabā

32 Ḳahramān pīşe ki rezminde olur ṣad Rüstem

Tīġ-i ḫūn-rīz yine ser-dāde-i teslīm u rıżā

33 Çeşmine sürme idüp yüz sürerek sır itdi

Göz göre ḫāk-i rehiñ mihr-i felek bād-ı hevā

34 Şevket ü ḳuvvet ü rezmin işidüp ḳıldı firār

‘Arṣa-gāh-ı ‘ademe Rüstem u Sām u Dārā

35 O ‘alī menḳabe kim virmege ḳaṭ‘ice cevāb

Zülfiḳārı görinür düşmenine ṣūret-i lā

36 O ḫudāvend-i felek mertebe ẓıll-i Bārī

Olsa cevlān-geh-i esbi nola çarḫ-ı bālā

37 Zer-feşāndır o ḳadar rahne-i dest-i cūdī

Çarḫ-ı pür kevkeb ile farḳ olunmaz ‘anberā

[225]

38 Şöyledir kim ger mi ḳaṭre-i nā-çīz ḳalur

Kef-i dür pāşına nisbet olunursa deryā

39 İtme taṭvīl-i süḫan başla du‘āya ‘Ārif

Midḥat-i şāh-ı felek cāhı ne mümkin iḥṣā

40 Tā ki her vaḳt-i seḥer leşker-i nūr-ı ḫūrşīd

Eyleye memleket-i ẓulmeti tārāc u hebā

41 Şāh-ı devrānıñ olup düşmen-i dīn maġlūbı

Ṭu‘me-i tīġ-i ciḥān-tābı ola ser-tā-pā

42 Ḫırmen-i şervet-i aʿdāsını sūzān itsün

Dā’imā ṣāʿika-i bāriḳa-i ḳahr-ı Ḫudā

Ḳasīde-i Nāḳışa

535

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 Hezār-ı faṣl-ı baḥār itdi gülşeni tezyīn

Açılmadı ne ʿaceb ġonca-i dil-ḫūnīn

2 Kimisi kūh-ken u kimi deşt-i peymādır

Ṭarīḳ-i ehl-i muḥabbetde böyledir āyīn

3 Ṣafā rehīn-i keder oldıġıñ işrāb ider

Ẓuhūr-ı mevc ile ṣaḥbāda ʿarż-ı çīn-i cebīn

Şuʿarādan Ẕā’iḳ Efendi Ḥaḳḳında

536

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 Birr u sāde şüyūḫuñ ser-bülendi

Maʿārif āşinā Ẕā’ik Efendi

2 Kemālin görse eylerdi sitāyiş

Belāġat āzmā fāżıl ḫocendi

3 ‘Uṭārid kilkine ‘abd-i mekātib

Şüreyyā naẓmınıñ ser-rişte bendi

4 Hüner-mendān-ı ‘aṣra ḳıldı itḥāf

Bunu mecmū‘a-i ‘ālem-i pendi

5 Ḫudā s̱ābit ide ṣadr-ı hünerde

O sāmī̄ rütbe ẕāt-ı ercümendi

Tevārīḫ

537

Tārīḫ berāy-ı cülūs-ı Sulṭān Maḥmūd Ḫān

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Şeref-baḫş oldı taḫt-ı ‘adl u dāda

Ferīdūn salṭanat Sulṭān Maḥmūd

[226]

2 Fürūġ-ı mihr-i ʻadli ḳıldı rūşen

Ciḥāndan ẓulmet-i ġam oldı nā-būd

3 Urunca tāb-ı berḳ-i tīġ-i ḳahrı

Miṣāl-i āb rīzān oldı cülmūd

4 Görüp şimşīr-i merdüm-ḫarāyı aʻdā

Olur dīni gibi ārāmı mefḳūd

5 Cülūs itdikde taḫt-ı zer nigāra

Şeh-i ḫūrşīd-i rifʿat ẓıll-ı maʻbūd

6 Açılsun bāġ-ı ḳahrında dem-ā-dem

Gül-āsā farḳ-ı aʻdā-yı dem-ālūd

7 Bu tārīḫiyle ʻĀrif oldı mülhem

Şeh-i ʻādil ciḥāna Ḫān Maḥmūd 1223

538

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Zīver-i tāc olsa tārīḫim sezā cevher gibi

Dād-ı Ḥaḳla Ḫān Maḥmūd itdi evrenge cülūs 1223

539

Tārīḫ berāy-ı vilādet-i Sulṭān Bāyezīd

Fā‘ilātün fa‘ilātün fa‘ilātün fā‘ilün

1 Ḫān-ı memduḥü’l-neseb Sulṭān Maḥmūdü’l-ḥaseb

Kim der-i iclāline şāhān-ı ‘ālemdir ‘abīd

2 Ḫüsrev-i gītī-sitān İskender-i cem-i pāye kim

Fitne-i Ye’cüc-i baġīye tīġidir sedd-i sedīd

3 Ḥikmet-āmūz niẓām-ı mülk Aristo menḳabet

Bu ‘Alī sīret Felāṭūn re’y ṣāḥib-i ‘aḳl-ı vedīd

4 Feyż-i elṭāf-ı Ḫüdādan ol şeh-i rūşen güher

Aldı mānend-i ṣadef āġūşa bir dürr-i nażīd

5 Geldi bir şeh-zāde-i pākize aḫter ʻāleme

Ṭalʻatı virdi żiyā mānend-i mihr ṣubḥ-ı ʻanīd

6 Maḳdemin tebşīr içün kim çaldılar kūs u nefīr

Ḫābdan bī-dār oldı ol gice baḫt-ı saʻīd

7 Çehresi ḫūrşīd-i ʻālem-tāb çarḫ-ı salṭanat

Cebhesinde pertev-i tevfīḳ-i Rabbānī bedīd

8 Ġonca-i nevreste gül-zār-ı behcet kim ider

Būy-ı ḫoşın dem-be-dem deryūze kām-ı müşg-bīd

9 Nev-ciḥān şeh-zādelerle ẕāt-ı sulṭān-ı enām

Ḥıfẓ olup āsīb-i devrāndan ola ʻömri mezīd

[227]

10 Ber-ḳarār itsün Ḫudā z̲āt-ı mu‘allā mesnedin

Taḫt-ı ‘āli baḫt-ı devletde ilā-yevmü’l-va‘īd

11 Güş idüp iḳbālini ‘Ārif didüm tārīḫini

Ḳondı mehd-i şevkete mecd ile Sulṭān Bāyezid 1227

540

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḫān Maḥmūd’a mübārek ola sāl-i aġrāz 1236

541

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḫān Maḥmūd’a mübārek ola bu sāl-i celīl 1231

542

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḫān Maḥmūda mübārek ola ‘ām-ı iclāl 1235

543

Tārīḫ berāy-ı velādet-i Fāṭıma Sulṭān

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Pād-şāh-ı baḥr u berr Sulṭān Maḥmūdü’l-neseb

Kim ḥarīm-i bāb ider şāhāna kehf-i ilticā

2 Şeh-süvār-ı Cem-ḥaşem İskender-i vālā-himem

Ṣaf-der-i ḫüsrev-i ‘ilm-i şāhen-şeh-i kişver-güşā

3 Neyyir-i burc-ı ‘adālet ẓıll-ı Rabb-i müste‘ān

Dāver-i encüm sipeh ḫāḳān-ı gerdūn i‘tilā

4 Nuḫbe-i cürṯūme-i şāhān-ı ‘Osmānü’l-neseb

Vāriṯ-i taḫt-ı ḫilāfet ehl-i dīne muḳtedā

5 Āsitān-ı şevket u dārātınıñ-i der-bānıdır

Destine Dārā alup cārūb-ı şeh-bāl-i hümā

6 Münteḳış āyāt-ı feṯḥ-āsā o Rüstem saṭvetiñ

Ṣafḥa-i şemşīr-i ḫūn-pāşında aḥkām-ı ḳażā

7 Çarḫ-ı ṣulbünden ṭoġup bir duḫter-i sa‘d aḫterī

Ṣubḥ-dem ḫūrşīd-veş ḳıldı ciḥānı rūşenā

8 Öyle duḫter kim nice şeh-zādegānıñ maḳdemin

Ṣavb-ı Ḥaḳ’dan sāyesin tebşīre geldi ibtidā

9 Ṭal‘at-i tābendesi mānend-i mihr-i ṣubḥ-ı ‘īd

Ḳıldı āfāḳı ser-ā-ser neşr-i envār-ı ṣafā

10 Bānū-yı çarḫ-ı kühen pīşānī-i iḳbāline

Pençe-i ḫūrşīdini ta‘vīz-i bend itse sezā

11 Yā ġıyāṯ’l-müstaġīṯ ol müttaḳī-i sünneti

Düşmen-i bed-kīşe ġālib ḳıl bi-ḥaḳḳın Muṣṭafā

12 Gevher-i tābān-ı ẕātın taḫt-ı ‘ālī-baḫt dā

Zīb-i farḳ iftiḫār itsün ilā-yevmü’l-cezā

[228]

13 Ḥalḳı tebşīr eyleyüp ‘Ārif didi tārīḫini

Pād-şāha Fāṭıma Sulṭānı Ḥak itdi ‘aṭā 1226

544

Diger

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Ḫān Maḥmūdü’ş-şiyem kim şāh-ı beyt-i şevketin

Maḳdemiyle ḳıldı sulṭān-ı ẕī-şān müstezād

2 Şevḳle ebnā-yı dehre söyledim tārīḫini

Mevlidiyle Fāṭıma Sulṭān kevni itdi şād 1226

545

Berāy-ı velādet-i Şeh-zāde ‘Abdü’l-ḥamīd

Müstef‘ilün müstef‘ilün

1 Ṣad bārekallah kim bugün

Mihr-i sürūr oldı bedīd

Lāzım degüldür gelmesün

Bir daḫı ṣubḥ-ı yevm-i ‘īd

2 Neşr oldı envār-ı feraḥ

Maḥv oldı āṣār-ı teraḥ

Dünyāyı çün ḳavs-ı ḳuzaḥ

Devr eyledi şevḳ-ı cedīd

3 Allah içün eyle beyān

Sūr itmesün mi heb ciḥān

Şevket ile oldı ‘ayān

Necl-i şehen-şāh-ı ferīd

4 Ya‘nī ḫudāvend-i cevād

Maḥmūd Ḫān’ı itdi şād

Oldı şeref-baḫş-ı bilād

Şeh-zāde kim ammā reşīd

5 Ruḫsārı mihr-i bī-zevāl

Ebrūsı şekl-i nev-hilāl

La‘l-i lebi dürc-i lāl

Dendānlarıdır nefīd

6 Sūr-āver oldı āsümān

Ṣanma şeh-bender atılan

Ṣām içre cünd-i aḫterān

O yanar server ile cerīd

[229]

7 Āġāz-ı lafa vir ḳarār

Tārīḫi aḳdem ‘arż-dār

Eyle du‘āya ibtidār

Lāzım degil güft u şinīd

8 ‘Avn-i Ḫudāvend-i ṣamed

Şāha ḳıla dā’im meded

Şeh-zādesiyle tā ebed

İḥrāz ide ‘ömr-i mezīd

9 Ġālib olup her devlete

Ḥükm ide mülk-i tebbete

Dīvān-ı mecd-i şevkete

Ẕātı ola beytü’l-ḳaṣīd

10 Ḥikmet ḳulı bī-irtiyāb

Tārīḫini itdi ḥesāb

Aḳlımı itdi kām-yāb

Şeh-zādemiz ‘Abdü’l-ḥamīd 1228

546

Tārīḫ berāy-ı fetḥ-i Medīne-i Münevvere ez dest-i bāġiyān-ı vehhābiyyete

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

1 Mü’eyyed eyledi Ḥaḳ ol zemān kim

Cüyūş-ı ḫaşma ṣaldı şāh Maḥmūd

2 Dilīrāne çeküb tīġ-i şecā‘at

Ser-i ‘urbāna çaldı şāh Maḥmūd

3 Yıḳıldı gitdi ḫışm-ı bī-ṣebātı

Metānet üzre ḳaldı şāh Maḥmūd

4 Virüp Ḥikmet ḳulı beyt ile tārīḫ

Ḫayāl-i luṭfa ṭaldı şāh Maḥmūd

5 Su‘ūd-ı bed-kemānıñ çıḳdı cündi

Medīne ḥışnın aldı şāh Maḥmūd 1227

547

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Pād-şāh-ı zemān muvāffaḳ olup

Gerden-i müşrikīne baṣdı ḳılıç

2 Ḳudsiyān yazdı Ḥikmet tārīḫ

[230]

Şāh Maḥmūd ʻarşa aṣdı ḳılıç 1228

548

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

1 Mīr Ṣādıḳ ki ṣubḥ-ı ḥaşre ḳadar

Şemʻi iḳbāli yana māh gibi

2 Neşīde envār-ı ṭalʻat tecellī

Ṣaldı fer āsümāna māh gibi

3 Levḥ-i mihre yazıldı tārīḫi

Ṭoġdı Aḥmed ciḥāna māh gibi

549

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Geldi Ḫurşīd Efendi ṣulbünden

Benzeyüp āya ‘Ā’işe Ḫanım

2 Didi tārīḫ-i mevlidin Ḥikmet

Geldi dünyāya ‘Ā’işe Ḫanım

550

Tārīḫ-i laṭīfe-gūn

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Kişver-i ‘ışḳa ḥüsn-i ḫayr endīş

Çeşme-i la‘liñ eylemiş ḫayrāt

2 Veche iḥsanla yazdı ḫaṭṭ-ı tārīḫ

Nūş ḳıl ḳana ḳana āb-ı ḥayāt 1230

Tārīḫ berāy-ı çeşme-i şehremīni Ḫayr’ullah Efendi der pīş-gāh-ı sāḥil-ḫāne-i ḫod der-i Öküz Limanı

551

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ṣāḥibü’l-ḫayrāt kim ẕāt-ı şevāb endīşedir

Vālidi rūhiyçün itdi çeşme-i dil-cū binā

2 Teşnegāna Ḥikmet işrāb itdi tārīḫ-i selīs

Ābdan iç eyle Ḫayr’ullah Efendi’ye du‘ā 1228

[233] [48]

552

Tārīḫ-i digereş

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ẕāt-ı ḫayr-ı şehremīni vālidi merḥūm içün

Çeşme yapdı ḥaşre dek ābād ola nūş eyle āb

2 ..... [49]

Rūḥ-ı Ḥamd’ullah Efendi şād ola nūş eyle āb 1229

[48] Sayfa 230’dan 233’e atlamaktadır.
[49] Beytin 1. mısrası yoktur.

553

Nāẓım merḥūmıñ Kuzġuncuḳ ḳurbünde sāḫil-ḫāneleri pīş-gāhında vālidleri rūḥiyçün iḥyā buyurduḳları çeşme tārīḫi

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

1 Du‘ā-i ḫayrın enbā-i sebīle itmege işrāb

Bu nev çeşme ġarīḳ-i baḥr-ı Raḥmet Beg içün aḳdı

2 Ola sīr-āb-ı kevṣer vālidim Ḥikmet didüm tārīḫ

Gel iç āb-ı laṭīfi rūḥ-ı ‘İṣmet Beg içün aḳdı 1227

554

Kerīmeleriniñ irtiḥāline söyledikleri tārīḫdir

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Āh bend itdi ḳımāt-ı kefene duḫterimi

İdeyim pīrezen-i çarḫıñ elinden efġān

2 Ālup āġūşa ecel söyledi Ḥikmet tārīḫ

Fāṭıma Ḫanım mesken ide ‘adni Yezdān 1227

555

Tārīḫ berāy-ı vefāt-ı üstād-ı Nāẓım Başcı ‘Ömer Efendi ḥāfıẓ-ı kütüb kütüb-ḫāne-i Selīm Aġā

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

1 Bir ‘ālimiñ vefātı ḥazīn itdi ‘ālemi

Rūḥ-ı revānı raḥmet ile şād-mān ola

2 Ḥikmet du‘ā idüp didi tārīḫ-i fevtini

Gitdi ‘Ömer Efendi maḳāmı cinān ola 1226

[234]

556

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ḫāce-gāndan mīr İsmā‘iliñ āh

Eyledi necl-i necībi irtiḥāl

2 Cennet içre zīver-i āġūş-ı ḥūr

İtsün ol ma‘ṣūmı Hayy-ı lā-Yezāl

3 İtdi bu tārīḫde terk-i fenā

Ḳıldı ʻĀrif Beg beḳāya irtiḥāl

557

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

1 Şeyḫ Mesʻūd Efendiniñ ḳaydı

Ḥayf kim duḫterine renc-i vebā

2 Gülsitān-ı ḥarem-i firdevsi

Mesken itsün o nev-nihāle Ḫudā

3 İḫtiyār eyledim şu tārīḫi

Genc idi göçdi Rāżiye Mollā 1228

558

Tārīḫ berāy-ı irtiḥāl-i Ḥāfıẓ Aḥmed birāder-i üstād nāẓım Şeyḫ Muḥammed Efendi

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

1 Muṣḥaf-ı rūyunda ḫaṭṭ nā-būd iken

Bir civān ders-ḫᵛān-ı fevt oldı āh

2 Mekteb-i ‘adn içre ḳılsun rūḥunı

Cāmi‘ü’l-Ḳur’āna hem-maḥfil İlāh

3 Böyle tārīḫ itdi Ḥikmet iḫtiyār

Gençliginde Ḥāfıẓ Aḥmed göçdi āh

559

Tārīḫ-i vefāt-ı püser Ḥacı Muḥammed ez-etbā‘-ı nāẓım merḥūm

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

1 Ṣabāvetde bu lu‘bet-gāh-ı dehriñ

Fenāsın derk idüp terk itdi Aḥmed

2 Tażarru‘la didüm tārīḫ-i fevtin

İlāhī eyle raḥmet gitdi Aḥmed 1225

[235]

560

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ġalaṭa şeyḫi kim itmişdi o ẕāt

Niçe dem tekye-i nāsūtı mekān

2 Sır olup irdi fenāfillāha

Ḳılıcaḳ kūşe-i tābūtı meḳān

3 Ḳudsiyān söyledi Ḥikmet tārīḫ

İtdi Rūhī Dede lāhūtı mekān 1225

561

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Eyledi müstaġraḳ-ı baḥr-ı ‘aṭā

Teşnegānı pād-şāh-ı Cem-ḥaşem

2 Reşk ider tārīḫime āb-ı ḥayāt

Çeşme yapdı şeh Selīm-i yem-şiyem 1220

562

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Necl-i Seyyīd Ḥüseyin Efendi kim

Ḥüccete ‘azm eylemişdi deryādan

2 Ṣavb-ı maḳṣūda olmadan vāṣıl

Göçdi ‘uḳbāya renc-i hummādan

3 Vāṣıl-ı ‘adn ola didim tārīḫ

Gitdi Derviş Efendi dünyādan 1218

563

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Eyleyen taṣdīḳ-i aḥkām-ı ḳażā

Devr-i çarḫa itmez isnād-ı sebeb

2 Çün misāfir-ḫānedir dār-ı ciḥān

Her gelen gitmek degül cāy-ı ‘aceb

3 Nāẓır-ı mülkiye kim itmiş idi

Zirve-i ‘ulyāya dek ḳāṭ‘-ı rüteb

4 Genc genc ḳabrīñ oldı zīveri

‘Āḳıbet ol gevher-i vālā-ḥaseb

5 Var idi faż̧l u hünerden behresi

Şi‘rden itmişdi taḥṣīl-i edeb

6 Eylesün aḥyā mevāt-ı ḳabrini

Raḥmet-i ġufrān-ḫurūş-ı faż̧l-ı Rab

7 Dilleri tārīḫi itsün sūz-nāk

Ḥayf söndi pertev-i şem‘-i edeb

[236]

564

Diger

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Göçdi bir ‘İṣmet besāt-ı ṣāliḥāt

Menzilin cennet ide Rabb-i mu‘iz

2 Ḫayr-ı ā‘mālin behişt içre aña

Bā‘iṯ-i rif‘at ide Rabb-i mu‘iz

3 Ol kenīzi ḥażret-i Ṣıddīḳaya

Bende-i ḫıdmet ide Rabb-i mu‘iz

4 Peyrev-i evlādı oldı ‘adne dek

Maẓhar-ı vuṣlat ide Rabb-i mu‘iz

5 Sündüs-i ‘afvın ḥarīm-i ḳabrine

Mūcib-i zīnet ide Rabb-i mu‘iz

6 Yazdı dü tārīḫ Ḥikmet rūḥına

Tuḥfe-i ferḥat ide Rabb-i mu‘iz

7 Gitdi yār-ı dil-nişīnim nāgeḥān 1256

Rūḥına raḥmet ide Rabb-i mu‘iz 1256

565

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Keçeci-zāde Muḥammed ‘İzzet

Nuḫbe-i nārda suḫān-ı zemān

2 Yine bir dāhiye-i dehyānıñ

Nārına yazdı dil-i nükte-verān

3 Böyledir ‘ādet-i bezm-i ‘ālem

Kim bulur devr-i neşāṭı pāyān

4 Yek deme ḫandesi peymāneleriñ

Nice mestāneyi eyler giryān

5 Ḳayd-ı tārīḫi olup ḫazān-alūd

‘İzzet-i şā‘ire de ḳıydı ciḥān 1245

566

Buḫārī Ḫāce Şeyḫ Müstaḳīm Efendiniñ vefātına tārīḫleridir

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Göçdi kim bir ‘ālim-i ‘ālem-baḥā

Vaṣfı olmışdı süḫandān müstaḳīm

2 Endek ān içre tevellüd eyleyüp

Eylemişdi kesb-i ‘irfān müstaḳīm

3 Hem Buḫāra içre çoḳ ‘allāmeden

‘İlm ü faẓlı ḳıldı itḳān müstaḳīm

[237]

4 Ḥacc idüp ḳaldı diyār-ı Rūmda

Bulmaġın aḥbāb u yārān müstaḳīm

5 Geldi iṯbāt-ı maʻārif itmege

Ehl-i Türkistāna bürhān müstaḳīm

6 Ṣāḥib-i tārīḫe tā vaḳt-i vefāt

Bā-ḫuṣūṣ olmışdı mihmān müstaḳīm

7 Vüsʻatince kārın itmām eyledim

Tā ki bulsun rāḥat-ı cān müstaḳīm

8 Ṣarṣar-ı merg ile çün terk-i dıraḫt

Ākıbet oldı perīşān müstaḳīm

9 Oldı ʻömr-i şaṣṭı itdikde güẕer

Hem-çü gevher ḥāke ġalṭān müstaḳīm

10 Çünki bir ẖayrü'l-ẖalef ḳaldı muḳīm

Gūyiyā ʻālemde her ān müstaḳīm

11 Böyledir ʻādāt-ı çarẖ-ı kec-reviş

Dehrde ḳalmaz bir insān müstaḳīm

12 İner heb mülk-i ʻadem mihmānıdır

Pād-şāhān u gedāyān müstaḳīm

13 Bergini bād-ı ẖazān tārāc ider

Ġonca bir dem olsa ẖandān müstaḳīm

14 Ṣayrefī-i çarẖdır naḳḳād-ı nās

Encümi ṭutdıḳca mīzān müstaḳīm

15 Şübhesiz pür-nūr raḥmetdir müdām

Merḳad-i aṣḥāb-ı īmān müstaḳīm

16 Sebze-dār-ı raḥmet itsün ḫākini

Cūşiş-i bārān-ı ġufrān müstaḳīm

17 Hem şırāṭ üzre mürūrın Ḥaḳ ide

Berḳ-i ḫāṭıf-veş nümāyān müstaḳīm

18 Bād-ı raḥmetden sütūn-ı merḳadiñ

Serv-veş olsun ḫırāmān müstaḳīm

19 Rūḥını ṭarīḫ-i Ḥikmet şād ider

Göçdi firdevse Süleymān müstaḳīm 1239

Meşāri‘-i tevārīḫ

[238]

567

Mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

‘Ömer gitdi Muḥarremde na‘īme 1216

568

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rāh-ı hacda eyledi ‘Ī̇sā Efendi irtiḥāl 1216

569

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Reh-i ḥacdan gelüp Rāşid Efendi göçdi ‘ālemden 1216

570

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḥacdan gelüp Hāşim Efendi göçdi firdevse 1216

571

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dār-ı ḫulda göçdi bir ehl-i kemāl 1216

572

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ol gül-i bāġ-ı edeb dünyādan 1216

573

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Ḥüseyn itdi cināna sefer 1216

574

Mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Na‘īme Ḫanıma ‘adn oldı mesken 1216

575

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı māh-ı rūzda Ḥamdi Efendi intiḳāl 1216

576

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Ḳıldı Şerīf-zāde dār-ı bekāyı menzil 1216

577

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Biñ iki yüz on altıda Emīn Beg göçdi lāhūta 1216

578

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Edhem cennete ḳıldı sefer 1216

579

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘İzzet Efendi-zādeye lāhūt ola maḥal 1216

580

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Rūḥ-ı Ḫadice Ḳadına me’vā mekān ola 1216

581

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

İsḥaḳ Efendi ‘ālim idi ḳıldı irtiḥāl 1216

582

Mef‘ūlü mefā‘īlün mef‘ūlü mefā‘īlün

Gitdi ‘Ömer Efendi menzil ide na‘īmi 1216

583

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Denī dünyāyı terk itdi Edībe 1216

584

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Ömer Efendi reh-i ḥacda gitdi ḥummādan 1216

585

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Terk-i ‘ālem ḳıldı bir necl-i Edīb 1216

586

Mefā‘īlün mefā‘īlün m*efā‘īlün mefā‘īlün*

Gelüp Rāşid Efendi rāh-ı ḥacdan göçdi ʻālemden 1216

587

Mefāʻīlün mefāʻīlün m*efāʻīlün mefāʻīlün*

Reh-i ḥacdan gelüp Hāşim Efendi göçdi firdevse 1216

588

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

Muṣṭafā Beg göçdi ʻadne rūḥına el-fātiḥa 1216

589

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

Rūḥ-ı Ḥamdi ḳıldı lāhūta sefer 1216

590

Mefāʻīlün mefāʻīlün feʻūlün

Muḥammed intiḳāl itdi beḳāya 1216

591

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Adni me’vā eyledi ‘Oṣmān Çavuş 1216

592

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Göçdi ‘ālemden Ṣafiyye rūḥına el-fātiḥa 1216

[239]

593

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Selīme eyledi rıḥlet ṣaferde 1217

594

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Tāzelikde merḳada girdi Ḥasan Beg āh āh 1217

595

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Muṣṭafā Beg itdi firdevsi maḳām 1217

596

Müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün

‘Īsā Efendi-zādeye raḥmet ide Rabb-i vedūd 1217

597

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Nefīse Ḳadına ḫuld oldı me’vā 1217

598

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Edhem ḳıldı cināna sefer 1217

599

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Cenneti ḳıldı maḳar rūḥ-ı velī 1217

600

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Ḳadrī ḳıldı ‘ālemden sefer 1217

601

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtdi Mūsā Beg Efendi dār-ı ‘uḳbāyı mekān 1217

602

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Şükrī Efendi rūḥına menzil cinān ola 1217

603

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘İṣmet Efendi rūḥına me’vā cinān ola 1217

604

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

ʿAzm eyledi naʿīme Ḫāce ʿAlī Efendi 1217

605

Mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿīlün

Enīs-i ḥūr ola Mūsā Efendi gitdi maḥmūmen 1217

606

Faʿlün feʿūlün faʿlün feʿūlün

Fāżıl Efendi göçdi beḳāya 1217

607

Mefāʿilün mefāʿīlün mefāʿilün mefāʿīlün

Enīs-i ḥūr ola Yūnus Efendi gitdi maḥmūmen 1217

608

Faʿlün feʿūlün faʿlün feʿūlün

Dervīş Efendi gitdi beḳāya 1217

609

Fa‘lün fe‘ūlün fa‘lün fe‘ūlün

Fażlı Efendi göçdi cināna 1217

610

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Seyyīd Şekīb Efendi itdi cinānı menzil 1217

611

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Şā‘ir-i māhir idi göçdi Şekīb 1217

612

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi ‘Ömer Efendi itsün maḥal cinānı 1217

613

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḫuld ola Ḳāsım Efendiye maḳām 1217

614

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Mehd-i dehriñ Fāṭıma Ḫanımla geldi zīneti 1217

615

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Sürūr-ı tāze geldi ṭab‘-ı pīre 1217

616

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı Raḥmī Beg muḥarremde vefāt 1217

617

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫalīl Efendi reh-i ḥacda göçdi maḥmūmen 1217

618

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Gelüp Ḥāşim Efendi rāh-ı ḥacdan göçdi firdevse 1217

[240]

619

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Reh-i ḥacdan gelüp Rüşdī Efendi göçdi ‘uḳbāyā 1218

620

Mef‘ūlü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḳādī-i Bosna bu sene göçdi vāy 1218

621

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Oldı Şerīf Efendi dār-ı cināna ‘āzim 1218

622

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Oldı Şefīḳ Efendi dār-ı cināna reh-yāb 1218

623

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Vāy ol nev-nihāl-i bāġ-ı ḥayā 1218

624

Mefā‘īlü mefā‘ılü fe‘ūlün

Memiş gitdi Muḥarremde cināna 1221

625

Mefā‘īlü mefā‘ılü fe‘ūlün

Muḥarremde na‘īme gitdi Ḳadrī 1221

626

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Kāmil Efendi-zāde ḳıldı na‘īme rıḥlet 1221

627

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sırr olup Dervīş Aḥmed eyledi ‘azm-i na‘īm 1221

628

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Āfiyet olsun al iç mā’-i ḥayāt 1221

629

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Āfāḳı pür şevḳ eyledi milād-ı İbrāhīm Beg 1221

630

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Maḳdem-i Seyyīd Ḥasan dünyāyı şādān eyledi 1221

631

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ṭufūliyyetde fevt oldı Ḥasan Beg 1221

632

Mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün

Bir pīr-i hüner beḳāya gitdi 1221

633

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İde ‘uḳbāyı mekān Fāṭıma Molla Ḫanım 1221

634

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İsḥaḳ Efendi göçdi menziliñe behişte 1221

635

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Ḳıldı behişti me’vā Seyyīd Cemāl Efendi 1221

636

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı menzil rūḥ-ı ‘Azīz Efendi 1221

637

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Behişti eyledi i‘ṭā ‘Atā Efendiye Ḥaḳ 1221

638

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Göçdi Nesībe Ḳadın ola menzili behişt 1221

639

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Geldi dünyāya ‘Ā’işe Ḫanım 1221

640

Mefā‘ilün mefā‘īlü mefā‘ilün fe‘ūlün

Seḥerde ṣubḥ-dem enfāsını itmām idüp göçdi 1221

641

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Fevt oldı bir fen-āşinā 1221

642

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Nūş-ı āb-ı kevs̱er ile dem-be-dem 1221

643

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rüstem Efendi oldı mülk-i beḳāya ‘āzim 1221

644

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi Na‘īm Efendi menziliñe behişte 1221

[241]

645

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ṭoġdı Edhem ciḥāna māh gibi 1221

646

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḳıldı Maḥmūd Efendi ‘azm-i behişt 1221

647

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Sa‘īde eyledi rıḥlet ṣaferde 1221

648

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Mūsā Efendi ‘ālim idi ḳıldı irtiḥāl 1221

649[50]

[50] Bu şiirin vezni bulunamamıştır.

Biñ iki yüz yigirmi bir senesi göçdi Es‘ad Efendi maḥmūmen 1221

650[51]

Biñ iki yüz yigirmi bir senesi genc iken göçdi Ḳāmile Ḳadın 1221

651

Mütefā‘ilün mütefā‘ilün mütefā‘ilün mütefā‘ilün

Biñ iki yüz yigirmi bir senesi vāy kim göçdi genc iken ḳadem 1221

652

Mütefā‘ilün mütefā‘ilün mütefā‘ilün mütefā‘ilün

Biñ iki yüz yigirmi bir senesi āh kim göçdi ṭıfl idi Ṣādıḳ 1221

653

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ṣıdıḳa Ḳadına ḫuld oldı me’vā 1221

[51]Bu şiirin vezni bulunamamıştır.

654

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı māh-ı rūzda Ḥacı ‘Alī Beg irtiḥāl 1221

655

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Edhem cenneti ḳıldı maḳar 1221

656

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtdi ‘Abd’ullah Efendi dār-ı ‘uḳbāyı mekān 1221

657

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Teslīm ḳıldı rūḥın Seyyīd Lebīb Efendi 1221

658

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Seyyīd ʻÖmer Efendiye cennāt ola maḳām 1221

659

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

Seyyīd Emīn Efendi ḳıldı cennāta rıḥlet 1221

660

Mefʻūlü fāʻilātün mefʻūlü fāʻilātün

Sālim Efendi-zāde ḳıldı behişti meʼvā 1221

661

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

Gitdi Şaʻbānda ʻadne Ṣıdḳı Beg 1221

662

Mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻīlün mefāʻılün

Reh-i ḥacdan gelüp Raḥmī Efendi göçdi lāhūta 1221

663

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Reh-i ḥacdan gelüp Burhān Efendi göçdi lāhūta 1221

664

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Geldi revnaḳ-dih-i mehd oldı Muḥammed ‘İṣmet 1221

665

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Sālim Efendi rūḥına cennet ola maḳām 1221

666

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḳudsī Efendi ‘ālim idi ḳıldı intiḳāl 1221

667

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Ṣādıḳ Efendi lāhūta 1221

668

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Faẕlı Efendi göçdi ciḥāndan 1221

669

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

‘Azm-i iḳlīm-i beḳā itdi Muḥammed Pāşā 1222

670

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Rūḥ-ı Ṣāliḥ cinānı itdi maḳar 1222

[242]

671

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Āmine intiḳāl itdi cināna 1222

672

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Aldı dārü’l-ḥadīṣi şāfiyeci 1222

673

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Ṣādıḳ Efendi gitdi olsun cinān maḳām 1222

674

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gülsitān-ı cennete göçdi Nesīm 1222

675

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

‘Aṭā Beg intiḳāl itdi ciḥāndan 1222

676

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İntiḳāl eyledi Rüşdi Molla 1222

677

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün mefā‘īlün

‘Aṭā’ullah Beg gitdi çiçekden gül-şen-i ‘adne 1222

678

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Siyeh ‘Aṭā’ullah Beg ḳıldı fenādan irtiḥāl 1222

679

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Şeyḫ Ṣādıḳ göçdi ḫulde terk-i nāsūt eyleyüp 1222

680

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Murādın almadan gitdi ciḥāndan nev-civān Ṣāliḥ 1222

681

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Velī Beg eyledi firdevsi me’vā rūḥı şād olsun 1222

682

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḳıldı firdevsi maḳar mīr Ḥasan 1222

683

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Sulṭān Selīm itdi revān āb-ı zülāl luṭfını 1222

684

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı Maḥmūd Efendi ḫuldı maḳām 1222

685

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Raḥīme Ḫanıma ḥuld oldı mesken 1222

686

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı māh-ı rūzda Ḥacı Süleymān intiḳāl 1222

687

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Ḥamdī ḳıldı lāhūtı maḳar 1222

688

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Edhem ḳıldı cennātı maḳar 1222

689

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

‘Īsā Efendi-zāde ḳıldı beḳāya rıḥlet 1222

690

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Ḥacı Ḥalīm Efendi ḳıldı na‘īme rıḥlet 1222

691

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Göçdi Ḥasibe Ḳadın ola meskeni behişt 1222

692

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Nev çeşme yapdı Ḫān Selīm 1222

693

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Gitdi bir pīr-i hüner dünyādan 1222

694

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rabb-i Yezdān ḳabrini rūşen ide 1222

695

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Göçdigi sāli böyle ḳıldım Żabṭ 1222

696

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳabrini pür-nūr ide Rabb-i mu‘īn 1222

[243]

697

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Ekvānı tezyīn eyledi mīlād-ı Şemse’d-dīn Beg 1222

698

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Muḥarremde behişte gitdi Ḳadrī 1222

699

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Muḥarremde behişte gitdi Ṣıdḳı 1222

700

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Muḥarremde behişte gitdi Ḳudsī 1222

701

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Devrānı pür-sūr eyledi mīlād-ı Nūr’ullah Beg 1223

702

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Nāsı şādān eyledi mīlād-ı Şükr’ullah Beg 1223

703

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Bu sene Bosna’ya ḳāḍī oldı 1223

704

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Gitdi ‘Ömer Efendi me’vāya pīrlikde 1223

705

Fā‘ilātün mefā‘ilün fā‘ilātün

Dār-ı na‘īmi itdi Maḥmūd na‘īmi 1227

706

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Maḥmūd Ḫan’a Mevlā sāli ide mübārek 1224

707

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Maḳdem-i Seyyīd Ḥasan ekvānı ḫandān eyledi 1224

708

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Menziliñe ciḥāndan gitdi Memiş Efendi 1224

709

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Muḥarremde behişte gitdi Ya‘ḳūb 1224

710

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Aḥmed itdi ‘uḳbāyı maḳar 1225

711

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtdi Rūḥī Dede lāhūti mekān 1225

712

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Uçdı ṣaḥn-ı cināna Ṭūṭī Ṣeyḫ 1225

713

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Göçdi Ḥasibe Ḳadın ola meskeni behişt 1225

714

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ṭūṭī Ṣeyḫ uçdı fenādan ḥarem-i ‘uḳbāyā 1225

715

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Gitdi ‘Ömer Efendi menziliñe fenādan 1226

716

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Aşcı ‘Ömer Efendi ‘uḳbāya oldı reh-yāb 1226

717

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi Ḥikmet ziyāret Seyyīdi 1225

718

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Bize geldi bu gice bir Fāżıl 1237

719

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Sürūrı geçdi mātem eyledi ‘ālemde aḥbābı 1229

720

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ramażān geldi müjde aḥbāba 1230

721

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Iżṭırāb aldı ehl-i İslāmı 1236

722

Mefā‘īlü fe‘ūlün

Mey-i nāb yasaġ oldı 1230

[244]

723

Müfte‘ilün mef‘ūlün

Boġdān Begi iblīsle 1227

724

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Yasaġ-ı bāde-i nāb oldı āy vāy 1216

725

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Müferraḥ ḳaṣr-ı nüzhet-gāh-ı aḥbāb 1226

726

Fā‘ilātün fā‘ilātün

Bāġ-ı ciḥān oldı cinān 1217

727

Mef‘ūlü mefā‘īlün

Gül-ġonca-i dehānın 1219

728

Mefā‘īlün fa‘

İtdi şüküfte 1230

729

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Ol ẕāt-ı vālā cāhdan 1239

730

Müstef‘ilün müstef‘ilün

İrdi bugün erd-i behişt 21

731

Mef‘ūlü mefā‘īlün

Ey ġamzesi cefā-cū 26

732

Mef‘ūlü mefā‘īlün

Ey dīde olma ġāfil 27

733

Müfte‘ilün fe‘ūlān

İtdi göñül şikāyet 32

734

Müfte‘ilün fe‘ūlān

Geldi şikāyet itdi 20

735

Müstef‘ilün müstef‘ilün

A‘dāyı maġlūb eyledi 29

736

Müstef‘ilün müstef‘ilün

A‘dāyı maġlūb eyleye 30

737

Müfte‘ilün fe‘ūlān

Ḫıfẓ eylesün göñülde 30

738

Müfte‘ilün fe‘ūlān

Ey dil şikāyet itme 32

739

Müfte‘ilün fe‘ūlān

Ẓannım göñülde ḳaldı 20

740

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Raḥmet olsun rūḥ-ı pāk-i Ṣādıḳa 1238

741

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Āh oġlum idi ‘Aṭā’ullah 1255

742

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Oġlum ‘Aṭā’ullah idi 1255

743

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Gitdi behişte o ṣabī 1255

744

Mef‘ūlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Dil-teşne ḳıla raḥmet-i Vehhāb 1256

745

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Pād-şāha rehnümā tevfīḳ ola 1252

746

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Lebīb-i ehl-i hüner ḳalmadı ciḥān içre 1253

747

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Ehl-i hüner Māhir eyledi vāy irtiḥāl 1259

748

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Vāh kim kitāb içinde mīr Māhir Beg ḳalmadı 1258

[245]

749

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Māhir-i fenn-i kitābet göçdi vāy 1259

750

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi bir pür-hüneri dünyānın 1238

751

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Bir ma‘ārif-āşināya dehr-i dūn 1229

752

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Oldı Firdevs-i behişte ‘āzim 1231

753

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Īd-i adhā-yı mübārek geldi 1238

754

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Hünerver pīr ‘Aynī āh gitdi 1253

755

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Müżmaḥil oldı sipāh-i Mosḳov 1243

756

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Sipāh-i Mosḳov iżmiḥlāli buldı 1236

757

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Sipāh-i Mosḳov iżmiḥlāl oldı 1245

758

Mef‘ūlü mefā‘īl

Ġalebe-i Mosḳov 1244

759

Mefā‘īlün fa‘

Ẓuhūr-ı İslām 1243

760

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Miṣli nā-meshūḳ idi gördüm ciḥāz ālāyını 1252

761

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Ciḥāz ālāy-ı vālāsını ‘adīmü’l-miṣl idi bī-şek 1248

762

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Görmemiş çeşm-i felek böyle ciḥāz ālāyını 1250

763

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Çeşm-i ālem görmemiş böyle ciḥāz ālāyını 1291

764

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḥayr-ı cārī sebīl-i āb-ı laṭīf 1258

765

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Sebīl-i dil-nişīn ‘ayn-ı şifādır 1261

766

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḫayr-ı cārīdir bu āb-ı bī-baḥā 1259

767

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḫayr-ı cārī ebedīdir bu āb 1256

768

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḫayr-ı cārī saḳy-i mā-i bī-baḥā 1256

769

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

İçüp āb-ı sebīli ḫayr ile yād eyle bānīsin 1228

770

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Bu sebīliñ teşnegān itsün zülāl-i pākini 1232

771

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dil-nişīn ḳādin revānın bu sebīl aḥyā ider 1261

772

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Gel bu sebīle kevşer iç bānīsine eyle du‘ā 1234

773

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Böyle sebīl ḫayrdan iç zemzemi eyle du‘ā 1218

774

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Şu içüp böyle sebīl-i ḫayrdan eyle du‘ā 1258

[246]

775

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Behcet Ḳadını şād eylesün 1261

776

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi Behcet Ḳadın rūḥı içün cūş āb-ı pāk 1259

777

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rāḥat itsün Özbekān bu cāyda 1254

778

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Tecdīd olındı ḫān-ḳāh 1279

779

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Geldi vaḳt-i feraḥ u şād-mānī 1230

780

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Īd-i adhā feraḥ-fezā geldi 1264

781

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Īd-i adhā geldi ‘izz ü sa‘d ile 1253

782

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Īd-i adhā geldi yümn ü sa‘d ile 1253

783

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Īd-i adhā geldi sa‘d ü yümn ile 1242

784

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Īd-i adhā-yı mübārek geldi 1231

785

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şeyḫ Murād eyledi maḥv-ı vücūd 1264

786

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şeyḫ Yūsuf Efendi göçdi āh 1260

787

Mef‘ūlü fā‘ilātü fe‘ūlün

Ḥayf göçdi Eşref ehl-i taḳıyye 1268

788

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Oldı Ḫān ‘Abdü’l-mecīd ekvāna şāh 1255

789

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Ḳıldı Ḥafīd Efendi me’vā-yı ‘adne rıḥlet 1226

790

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

‘Āşir Efendi-zāde ḳılsun na‘īmi me’vā

791

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Dār-ı firdevsi mekān ḳıldı Muḥammed Pāşā 26

792

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Āmine intiḳāl itdi ciḥāndan 26

793

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Mekān itdi ‘Aṭā’ullah Efendi dār-ı ‘uḳbāyı 26

794

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḥasan Efendiye Rabb-i Hakīm ide raḥmet 26

795

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ṣafiyye Ḫanıma ‘adn oldı mesken 26

796

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Ḳıldı Ḫalīl-zāde dār-ı beḳāyı me’vā 26

797

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi ‘Ömer Efendi olsun mekānı cennāt 26

798

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi ‘Afīf Efendi olsun maḳāmı cennāt 26

799

Mefā‘īlü fe‘ūlün mefā‘īlü fe‘ūlün

Şerīf-zāde Efendi ide cennātı maḳar 26

800

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Ṭāhir Efendi Ṣa‘bānda 26

[247]

801

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḫālid Efendi rūḥına me’vā ola maḥal 26

802

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Enīs-i ḥūr ola Es‘ad Efendi gitdi maḥmūmen 26

803

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Ya‘ḳūb Efendi cennāta 26

804

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Fażlı Efendi göçdi beḳāya 26

805

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Göçdi Rāḳım şā‘ir-i māhir idi 26

806

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ruscuġu aldı yine seyf ile cünd-i İslām 26

807

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḫāfıẓ Efendi göçdi me’vāya olsun cāyı 26

808

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Sürb atup Maḥmūd Ḫān evirdi sebūyı āferīn 26

809

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Niẓāmü’d-der virüp revnaḳ ma‘ārif buldı pīrāye 26

810

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi Selīm Aġā olsun cinānda sākin 26

811

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ṭūġ alup oldı ʿAzīz Aḥmed Efendi kām-rān 26

812

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ʿAzīz Efendi alup ṭūġ kām-rān oldı 26

813

Feʿilātünfeʿilātünfeʿilātünfeʿilün

Kām-bīndir ḳapudanlıḳ ile Ḫüsrev Pāşā 26

814

Feʿilātünmefāʿilünfeʿilün

Göçdi Ḫayri Efendi cennāta 26

815

Mefāʿīlünfeʿūlünmefāʿīlünfeʿūlün

Şerīf-zādeniñ oldı maḳāmı dār-ı beḳā 1228

816

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳabr-i Şemse’d-dīni Mevlā muḥīṭ-i envār ide 28

817

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Seyyīd Ḥasan Efendi oldı behişte vāṣıl 28

818

Mef‘ūlü mefā‘ilün fe‘ūlün

Göçdi Ramażānda Ḥācı Ḥamdi 28

819

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

İlāhī raḥmet eyle gitdi Aḥmed 28

820

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İrtiḥāl itdi cināna Aḥmed 28

821

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Revān oldı ḫulda Ṣabiḥa Ḳadın 28

822

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Eyledi rıḥlet Nu‘mān ṣaferde intiḳāl 28

823

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Fāṭıma Ḫanım ciḥāna geldi māh-ı rūzede 28

824

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Cāmi‘-i zībā yapıldı Emirḫān Maḥmūd ile 28

825

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ṣabīḥa behişti maḳar eyledi 28

826

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

‘Abdī Efendi-zādeye raḥmet ide Rabb-i ‘azīz

[248]

827

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

‘Afīfe Ḳadına ḫuld oldı menzil 28

828

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṭāhir Efendi-zādeye cennet ola maḳar 28

829

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

ʻUḳbāya oldı ʻāzim ḫāce ʻAlī Efendi 28

830

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

Ḳaṣr-ı bālā binā-yı Ḫān Maḥmūd 28

831

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

Sālim Efendi-zādeye mesken ola behişt 28

832

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

Ḳudsī Efendi-zādeye menzil ola behişt 28

833

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

Şükri Efendi gitdi beḳāya 28

834

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘İzzet Efendi-zādeye cennet ola maḥal 28

835

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘İzzet Efendi-zādeye firdevs ola maḳām 28

836

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Yūnus Efendi gitdi maḥmūmen 28

837

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Kāmī Efendi maḳtūlen 28

838

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rūḥ-ı Ḥabībe Ḳadın göçdi ḥarīm-i ‘adne 28

839

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Ḳāsım Efendi lāhūta 28

840

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Müceddid yapdı Ḫān Maḥmūd ḳaṣrı 28

841

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı me’vā rūḥ-ı Na‘īm Efendi 28

842

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Ḳıldı behişti me’vā Seyyīd ‘Aṭā Efendi 28

843

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı menzil Seyyīd ‘Afīf Efendi 28

844

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı ‘Ārif Beg beḳāya intiḳāl 28

845

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Oldı Şerīf Efendi dār-ı beḳāya ‘āzim 28

846

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Şükri Efendi dünyādan 1228

847

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Enīs-i ḥūr ola İsḥaḳ Efendi gitdi ḥummādan 28

848

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Seyyīd İsma‘īl Efendi cenneti ḳıldı maḳām 28

849

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Seyyīd Ḥüseyin Efendi oldı behişte ‘āzim 28

850

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Şa‘bānda ‘adne Nu‘mān Beg 28

851

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Rüşdi Efendi maḥmūmen 28

852

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rūḥ-ı Zübeyde Ḳadın gitdi ḥarīm-i ‘adne 28

[249]

853

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı menzil rūḥ-ı Emīn Efendi 28

854

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtdi terk mā-sivāyı Aḥmed Dede 28

855

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Terk-i nāsūt eyledi Vehbī Dede 28

856

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Çeküp ʻālemden el Dervīş Aḥmed göçdi firdevse 28

857

Feʻilātün mefāʻilün feʻilün

Yapdı ḳaṣr-ı nev-eda Maḥmūd Ḫān 28

858

Mefʻūlü fāʻilātün mefʻūlü fāʻilātün

ʻİṣmet Efendi oldı dār-ı cināna ʻāzim 28

859

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

Yapdı şeh Maḥmūd ḳaṣr-ı bī-ḳuṣūr 28

860

Mefʻūlü fāʻilātü mefāʻīlü fāʻilün

Göçdi ʻAbīde Ḳadın ola meskeni behişt 28

861

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Göçdi Bedī‘a Ḳadın ola meskeni behişt 28

862

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘ılü fe‘ūlün

Ḥāfıẓ Ḥasan Efendi me’vāyı eyledi cāy 1223

863

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Me’vāda Murtażāya ‘Alī hem-civār olsa 23

864

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Göçdi Ḫafṭī Efendi firdevse 23

865

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Faẕlı Efendi göçdi fenādan 23

866

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rūḥ-ı Ḫafīẓe Ḳadın göçdi ḥarīm-i ‘adne 23

867

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

İtdi ‘Īsā Efendi-zāde vefāt 1224

868

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Zekīye Ḫanımı Zehrāya hem-dem eyleye Ḥaḳ 24

869

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Ṣa‘bānda Muṣṭafā ‘adne 24

870

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi ‘Ī̱sā ṣaferde irtiḥāl 24

871

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Fāṭıma Ḫanımla buldı mehd-i ‘ālem kāmını 24

872

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ṣāliḥa Ḫanımla oldı mehd-i ‘ālem kām-bī̱n 24

873

Mefā‘ī̱lün mefā‘ılün fe‘ūlün

Bekāya gitdi Rāşid Beg Efendi 24

874

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Müzeyyen eyledi kevni ḳudūm-ı Fāṭıma Ḫanım 24

875

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Göçdi firdevse Fāṭıma Ḫanım 24

876

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Yūsuf ḳıldı firdevs-i maḳar 24

877

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Yūsuf Efendi itdi dār-ı beḳāyı mesken 24

878

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

‘Azīze intiḳāl itdi beḳāya 24

[250]

879

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

İrtiḥāl itdi cināna Edhem 24

880

Fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün

Revān oldı ḫulda ‘Alī Beg Efendi 24

881

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Velī Beg eyledi firdevsi mesken şād ola rūḥı 24

882

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Mīr Ṣāliḥ ḳıldı firdevsi maḳar 24

883

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

İlāhī raḥmet eyle göçdi Edhem 24

884

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ṭoġdı Aḥmed cihāna māh gibi 24

885

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Zeyneb ḳıldı lāhūta sefer 24

886

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Aḥmed cenneti ḳıldı maḳar 24

887

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Şükri Efendi rūḥına cennet ola maḳām 24

888

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṭāhir Efendi rūḥına lāhūt ola mekān 24

889

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Vāṣıf Efendi ‘ālim idi ḳıldı intiḳāl 24

890

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḫān Maḥmūda yapıldı ḳaṣr-ı pāk 24

891

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṣıdḳı Efendi rūḥına cennet ola mekān 24

892

Fā‘ilātün fā‘ilātün fa‘

Āb-ı nābı aḳdı Ḫān Maḥmūd 24

893

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘İṣmet Efendi rūḥına me’vā ola mekān 24

894

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ṣādıḳ Efendi gitdi me’vāya 24

895

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ṣā‘ir idi eyledi ‘Abdī vefāt 24

896

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

‘Arşa ‘urūc eyledi rūḥ-ı Emīn 24

897

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ehl-i ḥāle hū didi Dervīş Aḥmed gitdi ḥayf 24

898

Mefā‘īlün fe‘ūlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Hibet’ullah muḥaddiṯ ide me’vāyı mekān 24

899

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Göçdi gitdi Hibet’ullah Efendi ‘adne 24

900

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Emīn Efendiye Rabb-i ‘azīz ide raḥmet 25

901

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Göçdi ʿAzīze ḳabrini pür-nūr ḳıla Ḥaḳ 25

902

Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün

ʿĀrif Efendi göçdi cennet ola maḳāmı 25

903

Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün

ʿAbdī Efendi göçdi Zilḥiccede fenādan 25

904

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Mīr Emīn itdi cināna sefer 25

[251]

905

Mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün

Vücūd-ı Ṣāliḥa Ḫanımla geldi mehd-i pīrāye 25

906

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ṣaferde eyledi rıḥlet Ḥanīfe 25

907

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rūḥ-ı Şerīf-zāde ḳıldı beḳāyı menzil 25

908

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rūḥ-ı Şerīf-zāde ‘uḳbāyı ḳıldı me’vā 25

909

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Es‘ad Efendi-zāde ḳıldı behişti me’vā 25

910

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Müzeyyen eyledi dehri vücūdı Ṣāliḥa Ḫanım 25

911

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Ciḥānda fāżıl ‘ādem ḳalmadı hāy 25

912

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi Selīm Efendi olsun cināna dāḫil 25

913

Fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün

Rūḥ-ı Ḥüseyin itdi beḳāya sefer 25

914

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Aḥmed ḳıldı cinānı maḳar 25

915

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi ‘Ömer Efendi olsun mekānı cennet 25

916

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḥayf kim Edhem intiḳāl itdi 25

917

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi ‘Afīf Efendi olsun maḳāmı cennet 25

918

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Teslīm ḳıldı rūḥı Ḥācı Selīm Efendi 25

919

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Es‘ad Efendi rūḥına cennet ola maḳām 25

920

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Rāḳım Efendi rūḥına firdevs ola maḥal 25

921

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Kāmī Efendi gitdi ‘uḳbādan 25

922

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Yūsuf Efendi gitdi ḥummādan 25

923

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Geldi revnaḳ dih-i mehd oldu Süleymān Rāşid 25

924

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṣāliḥ Efendi-zādeye mesken ola behişt 25

925

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı me’vā Ḥācı Refī‘ Efendi 25

926

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtdi terk mā-sivāyı Edhem Dede 25

927

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Mevlid-i Seyyīd Muḥammed dehri ḫandān eyledi 25

928

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Girīzān oldı tīğ-i pād-şehden kāfir-i melʿūn 25

929

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ḳıldı Muḥammed Aġā cāmiʿ-i enver bīnā 25

930

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Yıḳılmışdı bu cāmiʿ eyledi nev luṭf-ı Ḫān Maḥmūd 25

[252]

931

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

Şems-i hüneriñ ḳalmadı ḥayfā nūrı 25

932

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Fāṭıma Ḫanım meh-i Şaʿbānda mehdi ḳıldı cāy 25

933

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Āb-ı cūdın aḳıtdı Ḫān Maḥmūd 25

934

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Buldı devrān maḳdem-i Sulṭān Murād ile feraḥ 1226

935

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Geldi ‘azm ile vücūd iḳlīmine Sulṭān Murād 1226

936

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḥafīd Efendiye Rabb-i ‘azīz ide raḥmet 1226

937

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Gitdi ‘Ömer Efendi maḳāmı ola cennāt 226

938

Mefā‘īlü mefā‘ılü fe‘ūlün

‘Ömer gitdi Muḥarremde fenādan 1226

939

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şāha ḳaṣr ola server-i ābād 1227

940

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḳaṣr-ı şāhāne server-i ābād 27

941

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Maḥmūd Ḫan itdi bīnā 27

942

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gitdi Şākir vāh kim ṭā‘ūndan 27

943

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Müjdeler ḥac yolın açdı sipeh-i Maḥmūd

944

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṭābe-i Ṭayyibeden oldı ḫavāric-i maṭrūd 27

945

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫalīfe-i ḥaremeyn oldı ṭayyibeye sāḥib 27

946

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gidüp Medīneye girdi sipāh-ı Ḫān Maḥmūd

947

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Fāṭıma Ḫanım meded fevt oldı māh-ı rūzede 27

948

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Yapdı Ḫān Maḥmūd ḳaṣr-ı nev-edā 1228

949

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyvāh şā‘ir eḥibbā eyvāh şā‘ir eḥibbā 1228

950

Müstef‘ilün müstef‘ilün

Kevşer-veş iç gül ṣuyını 1262

951

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

İtdi Sa‘di Efendi-zāde vefāt 1218

952

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Göçdi Ramażānda Ḥācı Aḥmed 1218

953

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Terk itdi cism ü cānı gitdi Ḥalīme Ḫanım 1218

954

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Terk itdi cism ü cānı gitdi Selīme ḫulde 1218

[253]

955

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Biñ iki yüz on sekizde gitdi Zeynī cennete 1218

956

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Azīz Efendiye Rabb-i ‘azīz ide raḥmet 218

957

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

‘Alī Efendiye Rabb-i ḥakīm ide raḥmet 218

958

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Zīver-i mehd-i vücūd oldı Ṣafiye Ḫanım 18

959

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḳıldı cinānı maḳar rūḥ-ı Velī 18

960

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı ‘Ī̇sā ḳıldı fi̇rdevsi maḳar 18

961

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Ḥamdī̇ Efendi maḳtūlen 218

962

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḳadrī̇ Efendi aldı ru’us oldı şād-mān 18

963

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şākir Efendi gitdi beḳāya 18

964

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şükri Efendi gitdi cināna 18

965

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘Āşir Efendi-zādeye firdevs ola maḥal 18

966

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫadīce göçdi cennātdan ḳıla cinānı maḳām 218

967

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

‘Aṭā Beg intiḳāl itdi cināna 18

968

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Dervīş Efendi dünyādan 18

969

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İntiḳāl itdi ciḥāndan Maḥmūd 18

970

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Revān oldı ḫulda Emīne Ḳadın 18

971

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Göçdi Muḥammed ḳıla ḳabrini pür-nūr Ḥaḳ 18

972

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Ḥalīme intiḳāl itdi beḳāya 18

973

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi Sa‘di ṣaferde irtiḥāl 18

974

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Cemīl Beg biñ iki yüz on sekizde gitdi lāhūta 18

975

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Biñ iki yüz on sekizde gitdi lāhūta Ḥalīm 18

976

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Āmine behişti maḳar eyledi 18

977

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı ‘Ārif Beg cināna intiḳāl 18

978

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Fenādan el çeküp Dervīş Aḥmed göçdi firdevse 18

979

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Ehl-i ḥāle hū diyüp Dervīş Aḥmed gitdi ḥayf 18

980

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı mesken Ḥācı ‘Afīf Efendi 18

[254]

981

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḳıldı Şevḳī Efendi-zāde vefāt 1219

982

Mef‘ūlü mefā‘īlü mefā‘īlü fe‘ūlün

Āmine Ḫanım mīlādını Ḥaḳ ide sa‘īd 1219

983

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

‘Āleme geldi ḳadem başdı Ḥamīde Ḫanım 19

984

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Ciḥāndan gitdi Rāşid Beg Efendi 219

985

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

İtdi İbrāhīm Efendi güne icrāzımızı 19

986

Mefā‘īlün mefā‘ılün mefā‘īlün

Behişt oldı Ṣādıḳ Efendi mekānı 19

987

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İrtiḥāl itdi Muḥammed Ḥamdī 19

988

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Şākir Efendi dünyādan 19

989

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı İbrāhīm Efendi beyt-i me’vā-yı maḳām 19

990

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ṣabīḥa gitdi ciḥāñdan nihāl-i tāze iken 1219

991

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Göçdi Ḥalīme ḳabrini pür nūr ḳıla Ḥaḳ 19

992

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Raḥīme göçdi raḥmet eylesün Ḥaḳ 19

993

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Āmine eyledi firdevsi menzil şād ola rūḥı 19

994

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Cennete göçdi Ḥabībe Ḫanım 19

995

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Selmān Efendi cināna gitdi 19

996

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Tāzelikde gitdi ‘ālemden Ḥasan 19

997

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Aḥmed cennete ḳıldı sefer 19

998

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Yūsuf ḳıldı firdevse sefer 1219

999

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Yūsuf Efendi-zāde ḳıldı cināna rıḥlet 19

1000

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Güzel ḥişār'da ḳıldı Ḥamīd Efendi vefāt 19

1001

Mef'ūlü fā'ilātün mef'ūlü fā'ilātün

Ṣāliḥ Efendi-zāde ḳıldı behişti me'vā 19

1002

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

Cinānı eyledi mesken Aḫısḳavī Maḥmūd 19

1003

Mef'ūlü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

Ṣāliḥ Efendi rūḥına cennet ola maḳām 19

1004

Mef'ūlü fā'ilātün mef'ūlü fā'ilātün

Me'vāyı ḳıldı menzil ḫāce 'Alī Efendi 19

1005

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola ‘Īsā Efendi gitdi ḥummādan 19

1006

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola ‘Āṭıf Efendi gitdi ḥummādan 19

[255]

1007

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Fikrī Efendi-zādeye firdevs ola maḳar 19

1008

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Rāşid Efendi maḥmūmen 19

1009

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Eyledi Yūsuf Aġā ‘azm-i beḳā 19

1010

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Fāṭıma Ḫanımla buldı mehd-i zīb ü zīveri 1220

1011

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi Ṣıdḳī ṣaferde intiḳāl 1220

1012

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İtdi firdevsi mekān rūḥ-ı ‘Alī 20

1013

Fā‘ilātün fā‘ilün fā‘ilātün fā‘ilün

Gice sā‘at yedide göçdi ciḥāndan Nüzhet 20

1014

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Biñ iki yüz yigirmi de ciḥāndan gitdi Nūrī̄ Beg 220

1015

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Göçdi cināna Ḥabī̄be Ḫanım 20

1016

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Cennete göçdi Zübeyde Ḫanım 20

1017

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Meh gibi ṭoġdı ciḥāna Edhem 20

1018

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Aḥmed ḳıldı cināna sefer 220

1019

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Mīr Mūsā ḳıldı firdevsi maḳar 20

1020

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Seyyīd ‘Ömer Efendiye cennet ola maḳām 20

1021

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Nu‘mān Efendi rūḥına lāhūt ola mekān 20

1022

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ṣāliḥ Efendi gitdi maḥmūmen 220

1023

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Enīs-i ḥūr ola Es‘ad Efendi gitdi dünyādan 220

1024

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Velī Beg-zāde ḳıldı ‘azm-i ‘uḳbā rūḥı şād olsun 220

1025

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḫadīce göçdi fenādan ḳıla cennātı mekān 220

1026

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Emine Ḫanıma ‘ālem sa‘ādetle maḳar oldı 220

1027

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Cinān olsun ‘Ömer Aġāya menzil 220

1028

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi firdevse Fāṭıma Ḫanım 220

1029

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Cinān olsun Ḥüsām Aġāya menzil 220

1030

Mefā‘īlün mefā‘īlün meḥā‘īlün mefā‘ılün

Maḳām olsun şaḳā’iḳ-zār-ı cennet rūḥ-ı Nu‘māna 220

1031

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Murtażā vāṣıl ola me’vāya 220

1032

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Fārisī ‘Oṣmān Sa‘dī-i hüner-ver gitdi ḥayf 220

[256]

1033

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

İtdi ‘Osmān Efendi ‘adni mekān 220

1034

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ḳudsī Efendi gitdi maḳtūlen 220

1035

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ṣādıḳ Efendi gitdi maḳtūlen 220

1036

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Enīs-i ḥūr ola Nu‘mān Efendi gitdi maḳtūlen 220

1037

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ṣıdḳī Efendi gitdi maḳtūlen 220

1038

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ḳadrī Efendi gitdi maḳtūlen 220

1039

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Rāḳım Efendi gitdi maḳtūlen 220

1040

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola İsḥaḳ Efendi gitdi maḳtūlen 220

1041

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ḳāsım Efendi gitdi maḳtūlen 220

1042

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Yūsuf Efendi ‘ālim idi itdi intiḳāl 220

1043

Mef‘ūlü fā‘ilātü fe‘ūlün

Ḫuldī Efendi gitdi na‘īme 1220

1044

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Göçdi Şerif-zāde firdevsi ḳıldı me’vā 1221

1045

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘

Tāzelikde ḳabre girdi ʿAlī Beg vāh vāh 1221

1046

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūl

Rūḥ-ı Ḥüseyin itdi cinānı maḳar 21

1047

Mefāʿīlü mefāʿılü feʿūlün

Saʿīde eyledi rıḥlet ṣaferde 21

1048

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿılün

Seḥerde ṣubḥ-dem enfāsı tekmīl eyledi göçdi 21

1049

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿılün

Ḥasan ʿİzzet ʿAlī Aḥmed Süleymān Muṣṭafā göçdi 21

1050

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Muḥammed Beg gelüp dünyāya göçdi ḫulde bir günde 21

1051

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Zühdi Efendi gitdi cennet ola mekānı 21

1052

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Fāżıl ādem ḳalmadı dünyāda āh 21

1053

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ılün

Biñ iki yüz yigirmi birde Sa‘di göçdi lāhūta 21

1054

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Ḥamīde eyledi firdevsi me’vā rūḥı şād olsun 21

1055

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Güzel ḥişār’da ḳıldı Necīb Efendi vefāt 1222

1056

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi Nu‘mān Efendi Ṣa‘bānda 1222

1057

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gitdi Luṭf’ullah Efendi cennete 22

1058

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Maḥmūd Efendi meskenini ‘adn ide Ḫudā

[257]

1059

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Kāmī Efendi gitdi ‘ālemden 1222

1060

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Kāmī Efendi gitdi fenādan 22

1061

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Sālim Efendi gitdi maḥmūmen 22

1062

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Siyeh İbrāhīm Efendi ḳıldı menzil cenneti 22

1063

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Yūnus Efendi-zādeye mesken ola behişt 22

1064

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

İsḥāḳ Efendi-zādeye menzil ola behişt 22

1065

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Rūḥ-ı Edībe Ḳadın gitdi ḥarīm-i ‘adne 22

1066

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şükri Efendi gitdi ciḥāndan 22

1067

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḳıldı lāhūtı maḳar rūḥ-ı Ḥamīd 22

1068

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı ‘Ārif Beg ciḥāndan intiḳāl 22

1069

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ṣāliḥa Ḫanım meh-i Ṣa‘bānda ḳondı mehdine 22

1070

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḳapdı Yūsuf Aġayı gürg-i ‘adem 22

1071

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Meh-i Ṣa‘bānda Sa‘d’ullah Efendi ḫānesi yandı 22

1072

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Girdi Ġālib Efendi Edrineye 22

1073

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Vekīl-i salṭanatdır Muṣṭafā Pāşā-yı ‘ālişān 22

1074

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūz-ı cum‘a ḳıldı ‘İsmet Beg Efendi intiḳāl 22

1075

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Gitdi ‘uḳbāya Āmine Ḫanım 22

1076

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Ḳudūm-ı Fāṭıma Ḫanımla ‘ālem pür-şeref oldı 22

1077

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Merḳad-i ‘İzzet İlāhī muhīṭ-i envār ola 1223

1078

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳabr-i ‘İzzet yā İlāhī muhīṭü’l-envār ola 23

1079

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

‘Azm-i iḳlīm-i cinān itdi Muḥammed Pāşā 23

1080

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Maḥmūd Efendi-zādeye raḥmet ide Rabb-i ḥakīm 23

1081

Fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün fe‘ūlün

Behişt oldı Ṣāliḥ Efendi maḳāmı 23

1082

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Rūḥ-ı Ṣāliḥ eyledi ḫuldi maḳām 23

1083

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḫuldi maḳām eylesün rūḥ-ı Muḥammed Necāt 1223

1084

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Göçdi firdevse Ṣāliḥa Ḫanım 1223

[258]

1085

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ṣādıḳ Efendi eyledi ‘uḳbāya irtiḥāl 23

1086

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Göçdi firdevse şehīdü’r-Rāşid 23

1087

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Göçdi ‘ālemden Süleymān rūḥına el-Fātiḥā 23

1088

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

Ḥamīde eyledi firdevsi mesken şād ola rūḥı 23

1089

Mefā‘īlün mefā‘ılün fe‘ūlün

Lebībe irtiḥāl itdi cināna 23

1090

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘īlün

Müzeyyen eyledi kevni ḳudūm-ı Ṣāliḥa Ḫanım 23

1091

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Ḫaṭṭını ḳıldı ‘Abdī Beg irsāl 23

1092

Müstef‘ilün fe‘ūlün

Ṭoġdı ciḥāna Aḥmed 23

1093

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

‘Abdī Efendi eyledi firdevse intiḳāl 23

1094

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Yapdı Ḫān Maḥmūd-ı dād-āra bu a‘lā mescidi 23

1095

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Yūsuf Efendi-zādeye raḥmet ide Rabb-i Vedūd 23

1096

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Şeh-i ‘ādil ciḥāna Ḫān Maḥmūd 23

1097

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḳıldı māh-ı rūzede Seyyīd Ḥasan Beg intiḳāl 23

1098

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

Raḥīme meḥd-i dehre virdi zīnet 23

1099

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Teslīm ḳıldı rūḥın Seyyīd Velī Efendi 23

1100

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

İntiḳāl itdi beḳāya Maḥmūd 23

1101

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Sa‘dī Efendi rūḥına lāhūt ola maḳām 23

1102

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Nu‘mān Efendi-zādeye cennet maḳar ola 23

1103

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Oldı na‘īme vāṣıl ḫāce ‘Alī Efendi 23

1104

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ḥamdī Efendi gitdi ‘ālemden 23

1105

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ḥamdī Efendi gitdi fenādan 23

1106

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Ṣıdḳī Efendi gitdi me’vāya 23

1107

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

Ḳadrī Efendi-zādeye firdevs ola maḳar 23

1108

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḳıldı behişti me’vā Ḥacı Ḥüseyn Efendi 23

1109

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

İtsün cinānı mesken Ḥacı Murād Efendi 23

1110

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḥaḳ ‘Aliyye Ḳadınıñ ḳabrin münevver eylesün 23

[259]

1111

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Eyledi Dervīş Aḥmed meskenin dār-ı na‘īm 23

1112

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘ılün

Kör Aḥmed Beg ciḥāndan göz yumup ‘azm-i na‘īm itdi 23

1113

Mef‘ūlü fā‘ilātün mef‘ūlü fā‘ilātün

Oldı revān cināna Sulṭān Selīm-i ş̱āliş̱ 23

1114

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

Refīḳ Efendi şeḥīden cinānı itdi mekān 23

1115

Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün

Muḳīm-i cinān oldı Aḥmed Aġa 23

1116

Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün

Muḳīm-i cinān oldı Ṣāliḥ Aġa 23

1117

Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün

Muḳīm-i cinān oldı Sālim Aġa 23

1118

Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün

Muḳīm-i cinān oldı Es‘ad Aġa 23

1119

Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün

Muḳīm-i cinān oldı Maḥmūd Aġa 23

1120

Müstef‘ilün mef‘ūlü müstef‘ilün

Muḳīm-i cinān oldı Edhem Aġa 23

1121

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Dār-ı Ḥaḳla Ḫān Maḥmūd itdi evrenge cülūs 23

1122

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ṣāliḥa Ḫanımla geldi mehd-i dünyāya ṣafā 23

1123

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ḥaḳ Ṣabīḥa Ḳadınıñ ḳabrin münevver eylesün 23

1124

Mefā‘ilün mefā‘īlün mefā‘ilün mefā‘ılün

Enīs-i ḥūr ola Sa‘dī Efendi gitdi dünyādan 19

1125

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ṣāliḥa Ḫanım meh-i Ṣa‘bānda ḳondı laḥdine 22

1126

Ṭarīḳ-i ḥacc-ı şerīfde inşād buyurmışlardır

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

1 Terk-i dār u diyār idüp gidelim

Ġurbeti iḫtiyār idüp gidelim

2 Şerer-i āh-ı iştiyāḳı göñül

Meş‘al-āsā niṣār idüp gidelim

3 Dem-be-dem dāġ-ı sūziş-i dilden

Her yiri lāle-zār idüp gidelim

4 Sür‘at-i sabr u şevḳ-i şādīden

‘Ālemi pür-ġubār idüp gidelim

5 Üştür-i şevḳ-i rāh-ı maḳṣadda

Reg-i cānı meḥār idüp gidelim

[260]

6 İştiyāḳ-ı vuṣūl-ı maṭlab ile

Vaṣl-ı leyl ü neḥār idüp gidelim

7 Cūşiş-i eşk ile çü seyl-i baḥār

Ḳaṭ‘-ı sehl ü ḳıfār idüp gidelim

8 Dāġ-ı şevḳ eyledikce ḫande çü gül

Seyl-i faṣl-ı baḥār idüp gidelim

9 Feyż-i bārān-ı eşk-i şādīden

Her yiri sebze-zār idüp gidelim

10 Cümle iḫvānı ṣıdḳ-ı ḫullet ile

‘Arż-ı iḫlāṣa ibtidār idüp gidelim

11 İştiyāḳ-ı vuṣūl-ı maṭlab ile

Sū-be-sū āh u zār idüp gidelim

12 Terk-i cāh u vaṭan ḥikāyesini

Ḫuffe-i rūzigār idüp gidelim

13 Her ḳademde ümmīd-i tevfīḳi

Reh-ber-i reh-güzār idüp gidelim

14 Gülsitān olsa da vaṭan Ḥikmet

Nāle-i ṣad hezār idüp gidelim

15 Ḳaṭ‘-ı ser-rişte-i ‘alā’iḳ ile

Ḳaydı heb tārümār gidelim

16 Şevḳ ü şādī u neş’e vü feraḥı

Peşimizde ḳaṭār idüp gidelim

17 Dūş-ı aḥbāba virse de ṣıḳlet

‘Arż-ı iḥlāṣı bār idüp gidelim

18 Neş’e-i şevḳ ile sirişki müdām

Bāde-i ḫoş-güvār idüp gidelim

19 Ārzū-yı vuṣūl-i menzil ile

Ḫuṭuvātı hezār idüp gidelim

20 Dostāna duʿā-yı ḫayrımızı

Ṣıdḳ ile yādigār idüp gidelim

21 Ḥırḳa-yı fiḳri dūş-ı raġbetde

Sātir-i iştiḥār idüp gidelim

22 Ḥaḳḳa tefvīż idüp umūrımızı

Fażlına intiẓār idüp gidelim

23 Sünnet-i hicreti ḳılup iḥyā

Nefsimiz baḫtiyār idüp gidelim

24 Vechle meşy idüp bu yolda müdām

Ẕelle iftiḫār idüp gidelim

[261]

25 Dil-i germ-iştiyāḳa tā-be-seḥer

Şu‘le-i ġam-güsār idüp gidelim

26 Dil-i ḥasret-keşi ḳadem-be-ḳadem

Vāye-dār-ı mesār idüp gidelim

27 Kīse-i dilde naḳd-i iḫlāṣı

Gün-be-gün iddiḫār idüp gidelim

28 Nefs-i emmāreye esīr olduḳ

Bāri ser-efrāz idüp gidelim

29 Fi‘limizde olan ḳabā’iḥden

Āh bir kere ‘ār idüp gidelim

30 Pūte-i dilde naḳd-i iḫlāṣı

Zer-i ḫāliṣ ‘ayār idüp gidelim

31 Belde-i faḫr-i ‘ālemi dilde

Cāy-gāh-ı ḳarār idüp gidelim

32 Ḥāl-i dünyā ki ber-ḳarār olmaz

Ḳavlimizde ḳarār idüp gidelim

33 Kūşe-i ṭayyibede taḥaṣṣün içün

Terk-i dār-ı ḥiṣār idüp gidelim

34 Meslek-i ‘aczi iḫtiyār idelim

Ṣanma ‘arż-ı vaḳār idüp gidelim

35 Şeref-ābād-ı dār-ı hecrinde

Ārzū-yı civār idüp gidelim

36 İ‘tirāż eyleyen aḥbāba

‘Acz ile i‘tiẕār idüp gidelim

1127

Rumeli defter-dārına irsāl itmişlerdir

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ey dür-i yektā-yı ‘irfān zīver-i tāc-ı Kemāl

Kim du‘ā-yı ẖayrı dilde ṣıdḳ ile hem-vāredir

2 Ḥāṣılı bu şuḳḳanıñ Rāşid Efendi bendeñiz

Ḳābiliyyetlü ma‘ārif-pīşe bir bī-çāredir

3 Kāġıd-āsā cebhe-i ‘arżı sefīd ü pākdir

Gerçi kim mānend-i ẖāme rūy-ı ẖayrı ḳaradır

4 Ḳonmaġı bir āşiyān-ı ẖizmete eyler niyāz

Çünki murġ-āsā şikest-i bāl ile āvāredir

5 İltiyām-ı ceraḥati Ḥikmet daẖı eyler ricā

Bī-murād dārū-yı luṭfıñ merhem-i her yaradır

[262]

Taḳrīżāt

Aḥkām-ı mer‘iyyeye olan taḳrīżleridir

Bismillāḥi’r-raḥmānı’r-raḥīm

(5) Elḥamdülillāhi’l-leẕī veża‘-al-arża lil-enām. Fīhā fākihetüvve’nnaḫlü ẕātu’l-ekmām. (6) Ve’l-ḥabbu ẕü’l-‘aṣfi ve’r-rayḥān. Fesubḥānuhū min mufażżali cezīli’l-iḥsān. (7) Ve’s-ṣalātü ve’s-selāmu ‘alā men ṭābet biberaketihi’s-simār. Ve aḫżarat min baḳıyyeti (8) ve żav’ihi’l-eşcār. Ve ‘alā ālihi ve ṣaḥbihi’l-leẕīne eḥyev mevāti ḳulūbinā bihevāṭıli’r-rivāyāt. (9) Fe nilnā min mezārı‘i feżā’ilihim ḥaṣā’idi’l-ḫayrāti ve’l-berakāti ve ba‘d Fe inne (10) ḫalīfetenā′l-a‘ẓami. Ve sulṭānenā’l-efḫam. Vellā ni‘mete’l-‘ālemi. El-müteḥammilu e‘bā’il-ḫılāfeti (11) min nev‘i benī ‘Ādem. Ḫāḳāne’l-berrayni ve’l-beḥrayni. Ḫādimu’l-ḥaremeyni’ş-şerifeyni. (12) ẒıllAllāhi subḥānehū fī arżıhī. Mālike’r-rub‘-il-ma‘mūri biṭūlihī ve ‘arżıhi. El-muteḫalliḳu (13) bi ḫalḳı’r-rāḥımūne yerḥamuhumu’r-Raḥmān. El-mümtesilü li ḳavlihī subḥānihi: ‘’İnnellāhe ye’muru bi’l-‘adli (14) ve’l-iḥsāni.’’ Es-sulṭānubni’s-sulṭānibni’s-sulṭān ‘Abdü’l-mecīd Ḫān (15) ibni es-sulṭāni’l-ġāzī Maḥmūd Ḫān ibni el-sulṭān el-ġāzī ‘Abdü’l-ḥamīd (16) Ḫān. ḪalledAllāhu mülkehū. Ve ce‘ale’d-dünyā bieserihā mülkehū. Velā zālet eyyāmu devletihī (17) ke’ş-şemsi ve żużāhā. Velā beriḥat leyālī salṭanatihi ke’l-ḳameri iẕā telāhā. (18) Ve ‘asākīrihī manṣūratun fī ġadāhā ve mesrāhā. Ve mevāhibuhū şāmiletun lil beriyyeti (19) aḳṣāhā ve ednāhā. Mā teberrace ẓuhūru ẓahra’l-‘arżı rāfileten bi’l-ḫal‘ıl-ḫażrā’i min veşyi’r-rabī‘ı.[52] **[263]** (1) Ve tebessemet ṣüġürü’r-ravżı

[52]Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla. Hamd; yeryüzünü canlılar için yaratan, orada meyveler, salkımlı hurmalıklar, yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler var eden Allah’adır. O, ihsanı bol ve tüm üstün kılınmışlara ait noksanlıklardan münezzehtir. Salât ev selam; onun bereketiyle ürünlerin güzel olduğu, geri kalan her şeyin, ağaçların onun ışığıyla yeşillendiği kimsenin (Hz. Muhammed s.a.v.) üzerine, ailesinin (ehl-i beytinin) ve rivayet yağmurlarıyla ölmüş kalplerimizi dirilten ashabının üzerine olsun. Biz hayırlar ve bereketler hasadını onların faziletler tarlasından aldık. İmdi asıl meseleye gelince... Şüphesiz ki; büyük halifemiz, yüce sultanımız, âlemin nimetlerinden yüz çevirmiş (veya âleme bir nimet olarak idareci olmuş), âdemoğluna ait hilafet yükünü yüklenmiş, iki kara ve iki denizin hakanı, haremeyni şerifeynin hizmetkârı, münezzeh Allah’ın yeryüzündeki (yönetimi idare eden) gölgesi, uzunluk ve genişlik bakımından mahmur olan yerlerin dörtte birinin sahibi, Rahman’ın kendilerine rahmetle merhametli kıldıklarının ahlakıyla ahlaklanmış, münezzeh Allah’ın ‘’Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı emreder.’’ ayetine tutunmuş sultanoğlu sultanoğlu sultan, Sultan gazi Abdülhamit Han oğlu gazi Mahmut Han oğlu Sultan Abdülmecit Han. Allah onun mülkünü; ebedi kılsın, dünyayı onun mülkünün eseri kılsın, devlet günleri güneş ve onun aydınlığı gibi devam etsin, saltanat geceleri güneşi takip eden ay gibi daim olsun. Askerleri gece gündüz muzaffer olsun. Onun bağışları uzak yakın

min mehāsini'ş-şun'i'l-bedī'. Lemmā iḳte'de ġārebe (2) serīri'l-ḫilāfeti. Beseṭa bisāte'l-inşāfi fā'ikan eslāfihi'l-kirāmi ve eḫlāfihi. (3) Ve teyeḳḳaża fī izāleti ẓulmi'l-meẓālimi ḥattā en enāmü'l-enāme fī imānin. Ve beherat eyyāmuhū ke'ş-şemāmeti (4) fī ġırrati vechi'z-zamāni. Ve bāliġun fi'l-emri ve emruhu muṭā'un. Bi ḳal'ı şiḳḳati'l-cevri ve' (5) l-i'ṭisāf mine'l-bilādi ve'ż-żıyā'ı. Ve medde 'alā'l-berāyā cenāḥa'r-rāfetihi ve'ş-şefḳati. (6) Ve 'ammehum bi cezīli'l-iḥsāni ve'ṣ-ṣadaḳati. Fe min bedāyi'ı 'avāṭıfihi'l-behiyyihi. Ve ṣanāyi'ı 'avārifihi' (7) s-seniyyeti. Ṣudūri emrihī'ş-şerīfi bi tevsī'ı'l-ḥuḳūḳi fi'l-arāżī. Ve kāne (8) ẕālike ḳāṣiran fi'l-ḳānūni'l-māżi. Kemā yeṭle'u 'aleyhi men yuṭāli'u'ṣ-ṣuveri'l-mükelleleti' (9) l-mükemmeleti. Fī buṭūni hāzihi'l-mecelleti'l-mücelleleti'l-mücemmeleh. Raḥmetu'l-liżżu'afā'i ve fuḳarā'i ra'iyyetihi. (10) Ve raġbetu'l-li-şevābi'l-cezīli ve muzā'afatihi. Fāyid... Allāhümme heẕā es-sulṭāni'r-raḥīmi' (11) l-ḥalīmi'l-efḫami. Ve'l-mülkü'l-kerīmi's-selīmi'l-ekrami. Bi'l-fetḥi'l-mübīni. Ve'n-naṣri 'alā' (12) l-e'dā'i ve'l-müşriḳīne. Bi cāhi seyyidi'l-mürselīn. Ve ḫātemi'n-nebiyyīn. 'Aleyhi (13) ve 'alā ālihi veṣaḥbihi efżali ṣalātin ve'l-ḥemeli teslimin ilā en beraşellāhu'l-arża ve men (14) 'aleyḫā ve hüve ḫayru'l-vāriṯīn. (15) Ketebehu'l-fakīru'l-Müstemnaḥu ālā'i rabbihi'l-ḳadīr. Aḥmed 'Ārif Ḥikmet (16) ibni İbrāhim 'İṣmet el-Ḥuseynī. 'Avmela bi'afvi mevlāhumā'l-ġaniyyi.[53]

Fevā'id-i 'Oṯmāni'ye nām-ı luġata evvelen taḳrīżleridir

(19) Besmelen, Muḥammedelen, Maṣlūlen. Allāhumme ġabṭan lā hebeṭan. Ve ba'de. Lemmā seraḥtu **[264]** (1) ṭırfe't-ṭarafi fī mesāriḥı mesābiḥi hāzihi'l-

yeryüzünün her tarafını kaplamıştır. İlkbahar işlemeli yeşil kaftanı, yeryüzü üzerinde hiç kimse tarafından süslenip giyilmemiştir.

[53]Görkemli yapılarının güzelliğinden bahçe tebessüm etmiş, hilafet tahtın atam olarak oturunca, kendinden önceki ve kendinden sonraki şeref sahiplerinden üstün bir tavırla adalet ve dürüstlüğü yaydıkça yaymıştır. O; zalimin mazlumlara yaptığı zulmü yok etmek için hep tetikte oldu öyle ki bütün canlılar güven ve emniyet içinde uyuyabildiler, onun (saltanat) günleri zamanın alnındaki bir nur gibi parladı. Zulüm, baskı ve kayıpların sıkıntısını beldelerden söküp atmakla emrine itaat edilen ve yönetim hususunda da varılabilecek son noktada idi. Şefkat ve merhamet kanatlarını bütün canlılar üzerine gerdi. İnce hislerinin ve yüce bilgeliğinin güzelliğinden dolayı hiç kimseyi ayırt etmeksizin herkese bolca bağış ve ihsanda bulundu. Onun işlerinin kaynağı yeryüzündeki hakların genişletmesiyle alakalıdır. Eski kanunda bu haklar sınırlıydı. Aynı şekilde bu konuyla alakalı tüm alanlarda uzman ve en iyi surette bilgi sahibi olan kimselere de vakıftı. Bunun sebebi yönetimi altındaki fakirlere ve zayıflara olan merhameti ile bol sevaba ve bu sevabı artırmaya yönelik rağbetiydi. Allah'ım: Peygamberlerin efendisi, nebilerin sonuncusunun hürmetine -ki salâtların en üstünü ve selamların en mükemmeli ona, âline, ashabına ve Allah'ın yeryüzüne varis kıldıklarına ve orada varis kılınanların en hayırlıları üzerine olsun- bu merhametli halim ve yüce sultanı, şerefli, selim, izzetli padişahı düşman ve müşriklere karşı zafer ve fethi mübin ile destekle. Yazan: Her şeye kadir rabbinden bağış ve ihsan isteyen fakir, Ahmet Arif Hikmet bin İbrahim İsmet el Hüseyin.

mecellete'l-mücemmelete'l-beccelete el-feytühā siferan yüsferu (2) 'an ferā'idin fevā'idin yelīḳu en teḫallā bihā nüḫūra'l-ḥūri. Ve yukşefu 'an fevā'idi ḳavā'idin lem tekteḥıl (3) biiṣmidin miṣliḥā 'uyūni'd-dumūri müştemilen 'alā mevā'idin ve 'avā'idin ve żavābiṭin ve ravābiṭin (4) fīmā ta'buru bihi 'an mā yuteṣavveru fi'l-żamā'iri ve yümeṣṣelü fī mirāyā's-serā'iri min meḳāṣıdın (5) ve merāmin velev 'alā ṭarafi'ṣ-ṣümāmi sekinete'l-memāliki'l-'uṣmāniyyeti'l-maḥfūfeti bil-ḥırāseti'ṣ (6) -ṣamdāniyyeti. Ve ḳad ḳīle enne'l-kelāme le fī'l-fuvādi ve innemā cü'ıle'l-kelāmu 'ale'l-fuvādi delilen. (7) Fe lillāhi dürrun nāsicun bi raddihā. Ve ṣāḳıbun durrihā ve nāżımun 'ıḳduhā ḥayṣü etā fīhi (8) bi cevdeti'l-ḳarīḥati bimubāhaṣi ya'cüzü 'an müsāceletihā sa'de'z-zemāni. Ve istaḫrace biġavvāṣı' (9) l-fikri min ḳāmūsi't-taḥḳīḳi ṣıḥāḥun cevāhirun. Yaḳṣuru 'an müṣāfenetuhā mecde'l-evāni. (10) Ce'ale'l-Mevla'l-mevlā eczele'l-ḥısāni sa'yi cāmi'ıhī meşkūrun. İmdī'l-ezmāni. (11) Ve ḫafiẓahū min ṭavāriḳı'l-leyāli ve erkāhu efḫaru merāḳī'l-me'ālī.[54]

1128

Gülistān Ş[ā]riḥi Sūdīniñ ḥīn-i ṭab'ında olan sitāyiş-i belīġāneleridir

Mefā'īlü mefā'īlü fe'ūlün

1 Zihī lovḫ-ı teṣāvīr-i ma'ānī

Gez evvelen 'eceb erjeng-i Mānī

[54] Besmele, hamdele, salvele. .. Allah'ım, dinine olan özentimizi, gıptamızı artır. Yavaşlatma, azaltma. İmdi... Bu ağır ve kapsamlı kitapların oluşturulma alanlarına göz attığımda onu hurilerin gerdanına takılmaya layık değerli mücevherlerden oluşturulmuş kitaplar bulurum. İsmid ile sürmelenmemiş bozuk gözler misali asıl mücevherleri ortaya çıkar. Bunlar, sınırsız koruyucularla çevrili Osmanlı mülkü içinde oturanların gönül aynalarında maksat ve amaçları kolaylıkla temsil olunup tasavvur ile ifade edilen bağışlayıcı ve zapt edici madde ve kazanımları kapsar. Denilebilir ki, söz aklın içindedir. Kelam (söz) akla delildir. Allah'ın (söz) okuyan inci (gibi kulları), inci gibi sözlerinin delip geçtiği ve sözü bir kolye gibi dizen (kulları) vardır. Ki onlar üstün yetenekleriyle vakte hâkim halleriyle tartışmalarda karşı tarafı aciz bırakırlar. Onlar fikir dalgıçları olarak araştırmalarıyla sözlüklerden, doğruluk mücevherlerini çıkarırlar. Onlar, değerli vakitlerini işin özünü öğrenmeye harcarlar. Mevla onları bol ihsan ile kendine dost kılsın. Tüm gayretlerini asırlar boyu devam eden şükre değer bir amel kılsın. Gecenin afetlerinden muhafaza buyursun. Ve onları değerli ve yüce makamlara eriştirsin.

2 Derov gencīden der hāy-ı deḳā’iḳ

Ke der ma‘nā şoden beḥr-i ḥaḳā’iḳ

3 Dehr-i būy-ı belāġet golsitāneş

Birr ‘irfān-ı berāder būstāneş

4 Beyāż-ı kāġeẕeş ṣobḥ-ı mezāyā

Siyeh reng-i medāreş şām-ı ma‘nā

5 Delīleş kişte çon burhān-ı ḳāṭi‘

Ẓerīfānerā būd tibyān-ı nāfi‘

[265]

6 Honer-mendān eẕīn te’ālīf Sūdī

‘Eceb ne-būd eger yā bi żıdd Sūdī

7 Zī es‘ad ṭāli‘eş çon yāft-ı se‘dī

Monevver-koşte ez vey ḳebr-i se‘dī

(4) Allāhumme ġabṭan lā hebeṭan hāzihi mecelleten mücemmele ve ravżatun mükelliletun. Lemmā seraḥtu fī sūciḥā (5) ṭırfu't-ṭarafi el-feytü ekmāme ezḥārihā ẓırfe'ẕ-ẓurfi. Tebarrace efnānehā (6) behiyye evrāḳı ve tezdehī cedāvilehā bimā 'aẕabe evrāḳın. (7) Ve teteerrace minḥā nesemāti teḥcülü 'ınde şemīmiḥā el-'üde'l-ḳamādā. Ve tete'ārā ledā (8) süṭū'a 'urfihā nevāfice'l-ġazlāni fi'ṣ-ṣaḥārā. İsmü nefeḥāti'l-ḳabūli (9) bi ḳabūlihā. Ve tebtehicü nesemāti'ş-şimāli bi şümūliha. Keyfe lā vemṭan ve biḥā teştemilü 'alā (10) cevāhiri zevāhiri tete'alleḳa sicilliyeten men nevverAllāhu subḥānuhu bi vecīhi'l-vecīhi sünbüle'l-hedyi (11) ve ezāḥa bişıḳḳı'l-ḳameri ẓalāmi'ş-şekki ve'r-ravyi. 'Aleyhi ve 'alā ālihi eẕka'ṣ-ṣalāti (12) ve eẕka's-selāmi. Mā tebāhet riyāża'l-melekūti bizehri cemāli'l-bessāmi. Fe ṭūba (13) bi sāfī bi vāsıḳi. Tilke'l-evṣāfü bi raşeḥāti aḳlāmihi ve müẕī'ı (14) tilke'l-fevālıḥi'l-miskiyyeti min nevāfici netāyici efhāmihi. ŞükrAllāhi sa'yihi'l-cemīli (15) ve'l-ġammü 'aleyhi dünyā ve uḫrā bi ecrin cezīlin. (16) Ketebehu'l-faḳīri'l-muḥtāci min ālā'i mevlāhi ilā ḫayrin. Ehbetehū 'İṣmet Begzāde (17) Aḥmed 'Ārif el-Ḥuseynī. El-ḳāż'askeri Rumeli ḥasebe'r-rutbeti.[55]

[266]

1129

Tertīb-i Dīvāna tārīḫdir

Müstef'ilātün müstef'ilātün

[55]Allahım, dinine olan özentimizi, gıptamızı artır. Yavaşlatma, azaltma. İmdi... Bu ağır ve kapsamlı kitapların değerli bahçesinde gezinip onlara göz attığımda; orada türlü zerafet içerisinde çiçek örtüleri, çeşit çeşit güzelliklerle süslenmiş ağaçlar ve hoş yapraklar bulurum. O, hoş yapraklarının düzeni ile övünür. Bir meltem ile salınınca, her sakin dal onun kokusu ile harekete geçer. Kutuda bulunan misk kokusu bu koku karşısında ar eder ve en güzel kabul nefesi ile onu koklar. Kuzey rüzgârı onu hoşça içine çeker. Red ve şüphe karanlıklarının ayın yarılması yoluyla izaha kavuştuğuyla ve Allah Subhanuhu'nun zatının nuruyla tescillenmiş yol gösterici başak burcuyla ilintili (kuzey rüzgârı) bu mücevher çiçeklerden nasıl geri dursun. En saf duru salât ve selam ona ve onun âline olsun. Melekût bahçesi bu tebessüm eden çiçek ile ne kadar övünse azdır. Ne mutlu onun kaleminden damlayan sızıntılarla bu vasıfları safiyane taşıyanlara. Ve ne mutlu onu anlayarak misk kokusu bulutundan yağan bu kurtuluş kokusunu yayanlara. Bu güzel çalışmadan dolayı Allah'a şükürler olsun. Dünya ve ahirette bol ecir ile gam keder olmasın. Yazan: Mevlasından gelecek her nimete ve her hayra muhtaç fakir İsmet Bey-zâde, Ahmed Arif el Hüseyin (Rütbesi, Rumeli Kazaskeri).

1 Müftī-i esbaḳ ʿĀrif Beginñ kim

Āṯārı oldı pinḥān-ı Ḥikmet

2 Ḳıldı teʾessüf itdi tefaḥḥuṣ

Ḥikmet-şinās iḫvān-ı Ḥikmet

3 Der-dest olanlar ṭabʿ oldı cümle

İʿlān olındı ʿunvān-ı Ḥikmet

4 Naẓm-ı bedīʿin gūş it o ẕātıñ

Her bir kelāmı burhān-ı Ḥikmet

5 Olmışdı ẕātı şemsüʾl-maʿārif

İnkār olınmaz ʿirfān-ı Ḥikmet

6 Rūḥ-ı laṭīfin Bārī teʿālā

Cennetde ḳılsun iskān-ı Ḥikmet

7 Cevherle yazdım tārīḫ-i tāmın

Tertīb oldı Dīvān-ı Ḥikmet

Sene 1282

(10) Vāṣıl-ı raḥmet-i Ḥaḳḳ Şeyḫülislām-ı esbaḳ ʻĀrif (11) Ḥikmet Beg Efendiniñ elsine-i s̱ülūs̱eden mürekkeb u müretteb (12) eşʻār u ās̱ārları bi-luṭfihi teʻālā ʻaṣr-ı (13) maʻārif-i ḥaṣr ḥażret-i şāhānede biñ (14) iki yüz seksen üç senesi (15) dārü'l-ṭabāʻitü'l-ʻāmirede (16) ṭabʻ u tems̱il olınmışdır.

[**267**]

1130

Dīvān-ı mezbūrıñ ṭabʻına Evḳāf-ı Hümāyūn Müfettişi faż̄īletlü Şemʻī Efendi Ḫażretleriniñ tārīḫleridir

Fāʻilātün fāʻilātün fāʻilātün fāʻilün

1 Cāmiʻ-i mecmūʻa-yı dīvān-ı ʻadl-i salṭanat

Ḥażreti ʻAbdü'l-azīz Ḫān kemālātü't-tām

2 Ḥāmī-i dīn ü şerīʻat nā'ib-i faḫr-i resul

Meḥdī-i devr-i zemān şāhen-şeh-i gerden u ġulām

3 Ḳadr-dān-ı ʻilm u ʻirfān dāver-i deryā kerem

Ehl-i ʻilm u maʻrifet ʻaṣrında mesrūr u bekām

4 Sāye-i luṭfında hep āṯār-ı maḳbūle zihī

Ṣıḥḥat üzre ṭab‘ ile tekṯīr olunmaḳda müdām

5 Ol şeh-i devrānı Mevlā şevket ü iclāl eyle

Zīb-i taḫt-ı salṭanat itsün ilā-yevmü’l-ḳıyām

6 Ḥikmet ‘Ārif Beg Efendi raḥmet’ullahi ‘aleyh

Mesned-i fetvāyı esbaḳ eylemiş idi maḳām

7 İrtiḥālinde bu āṯārı perīşān-ḥāli ile

Ḳalmış idi kūşe-i nisyānda bī-ḳayd u niẓām

8 Ḫākine ḥürmet idüp evrāḳ-ı āṯārın ānuñ

Celb u cem‘e himmet itdi ṣābıḳan müftī’l-enām

9 Ṭopladup bir bir yirinden lü’lü’-i yektā gibi

Eyledi mecmū‘a-i şīrāze-bend-i intiẓām

10 Ṭab‘ ıla tekṣīrini ḳıldı sipāriş ehline

İntifā‘ itsün içün ṣınf-ı ḫavāṣ ile ‘avām

11 Ḥikmet-i taḥrīr-i ‘aṣrıñ rūḥ-ı pāki oldı ṣād

Ṭab‘ olındı mübdel-i dīvān-ı Ḥikmet buldı nām

12 Öyle bir āṣār-ı rengīn kim nikāt-ı naẓm ile

Güfte-i pākīze mażmūn u pesendīde-kelām

13 Rāz-ı i‘cāzı güşā her lafẓıdır ḥikmet eṣer

Būy-ı naẓmı bikr-i mażmūna olur ‘ıṭr-ı meşām

14 Üç lisān üzre müretteb oldı bu dīvān-ı nev

Nükte-sencān-ı zemān itse sezādır iḥtirām

15 Nāẓım-ı ṣāḥib-dil-i merḥūma raḥmet eyleyüp

Mesken ide cennetü’l-me’vāyı ol Rabbü’l-enām

[268]

16 Bi’ṭ-ṭab‘ı Şem‘ī didim tārīḫ-i maṭbū‘ın selīs

Ṭab‘ ile oldı güzel Dīvān-ı Ḥikmet Beg tamām

Sene 1283

1131

Meclis-i Teftīş-i Evḳāf a‘żā-ı kirāmından fażīletlü Zīver Beg Efendi Ḫażretleriniñ tārīḫleridir

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Ḥażreti müftiyyü’l-enām sābıḳ-ı ‘ālī-himem

Kim Ḥüsāmeddīn Efendidir o mümtāz-ı fuḥūl

2 Cem‘ idüp ḫuld āşiyān Ḥikmet Beginñ eş‘ārını

Ṭab‘ına himmetle ḳıldı nef‘ini ālem-şümūl

3 Ārzū-mend idi aṣḥāb-ı edeb tedvīnini

Buldı elḥaḳ maḥż-ı luṭfından bu ümniyye ḥuṣūl

4 Zīveriñ tārīḫi de şāyeştedir taḥsīne kim

Ehl-i ḥikmet itdi bu dīvān-ı maṭbū‘ı ḳabūl

Sene 1283

1132

Mevālīden faż̄letlü Meḥmed Kāmil Efendiniñ tārīḫidir

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1 Söyledim Kāmil ḫitām-ı ṭab‘ına tārīḫ-i tām

Oldı bu maṭbū‘ bir dīvān Ḥikmet ‘Ārife

Sene 1283

SONUÇ

Şeyhülislâm Hacı Ahmet Ârif Hikmet 18. yüzyılın sonunda 19. yüzyılın başında yaşamıştır. Kendisi doğma büyüme İstanbul Üsküdarlıdır. O, iyi bir eğitim almıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş önemli bir şahsiyettir. Ömrü boyunca, ilim ve sanat adamlarıyla yakın ilişki kurmuştur. Böylece ilim ve irfanını çoğaltacak ortamlarda daima yeni şeyler öğrenme imkânı edindiği gibi, öğrendiklerini de öğretme fırsatına sahip olmuştur ve birçok eser yazmıştır. O geniş bilgisi, okumaya ve kitaba düşkündür. Nadide kitaplara sahip kütüphanesi vardır. Cömertliği yanında konağını devrin bilgin, şair ve diğer sanatçılarının toplandığı bir merkez haline getirmesiyle de tanınmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet 24 Mart 1854 yılında "Kûşe-i tayyibede tahassün içün uzlete çekilmek" fehvasınca şeyhülislâmlık görevinden ayrılmış, devlet işlerinden elini ayağını çekmiştir. Bundan sonraki vaktini dönemin entelektüellerinin uğrak yerlerinden biri olan konağında ilmi etütlerle geçirmiştir. Kendisi 22 Mart 1859'da İstanbul'da vefat etmiştir. Ârif Hikmet'in mezarı, Üsküdar Nuh Kuyusu'nda Kartal Baba Tekkesi (Kartal Baba Camii) karşısında bulunan hazîrededir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, devlet kademesinde de önemli pâye ve görevler almıştır. Çeşitli merkezlerde kadılık, memurluk, Nakîbü'l-eşraflık, kazaskerlik, müfettişlik ve şeyhülislâmlık görevlerini ifa etmiştir. Bunlardan başka Il. Mahmut döneminden itibaren kurulan Meclis üyelikleri gibi siyasi, askerî ve ilmî meclislerde de çeşitli seviyelerde görev yapmıştır.

Ârif Hikmet sadece ilmiye bürokrasisinde etkili bir idareci değil, aynı zamanda bir şair ve müverrihtir. Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in, Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerinin toplandığı Dîvân'dan başka bildiğimiz Tezkire-i Şu'arâ, Mecmû'atü't-Terâcim, Hülâsatü'l-Makâlât fî Mecâlisi'l-Mükâlemât ve Zeyl-i Keşfü'z-Zünûn isimli eserleri vardır. Bunlardan başka Ba'zı Vak'a-i Dâhiliyye Notları, El-Ahkâmü'l-Mer'iyye fî Arâzi'l-Emîriyye, Mecmû'a-i Eş'âr, Tahrir Defteri, Rumeli Teftiş Defteri, Tanzimat Defteri, Mecmû'a,

Filibe Defteri, Fihrist-i Kütüb-i Arabiyye, Mecmû'a-i Ârif Hikmet ve Ref'ün-Nikâb An Vücûhi'l-Elkâb gibi eserleri de vardır.

Bu çalışmada Ârif Hikmet'in Dîvânı inceleme metin halinde hazırlanmıştır. Dîvânın şekli nazım şekilleri, vezin, kafiye ve redifler, muhtevası dinî-tasavvufî açıdan incelenmiştir. Ârif Hikmet Dîvânı'nda nazım şekilleri bakımından bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Şairin Dîvânında 135 gazel, 2 müstezad, 126 kıta, 622 mısrâ'-ı âzâde, 75 müfred, 101 matla, 1 müseddes, 4 tuyuğ, 4 mesnevi, 52 nazm, 4 kaside, 1 murabba ve 5 rübâ'î olmak üzere toplam 1132 şiir bulunmaktadır. Şair şiirlerinde ''Ârif'' ve ''Hikmet'' mahlaslarını kullanmıştır.

Şair eserinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. Genel anlamda Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in aruz ölçüsünü iyi kullandığı söylenebilir. Özellikle aruzun muzârî bahrinin ''mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün" ve remel bahrinin ''fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'' kalıbını başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Şairin şiirlerinde kullandığı dil genellikle sanatlıdır. Şair şiirlerinde ses ve ritmi sağlarken kafiye ve rediflerden faydalanmıştır. Şairin şiirlerinde kafiye ve redif olarak kullandığı kelimeler genelde Türkçe kelimelerden oluşmaktadır. Ek hâlindeki rediflerin yanında kelime hâlinde de redif kullanmıştır. Şeyhülislâm Ârif Hikmet Dîvânı'ndaki şiirlerde en az mukayyede kafiye olmak üzere en çok mürdefe kafiye kullanmıştır. Şairin ahengi bazen aliterasyon ve asonansla da sağladığı görülmektedir. Türkçe kelimeleri bazen vezne uydurmak için birleştirmiştir. Şairin deyimleri ve söz sanatlarını kullandığını, özellikle telmih, teşbih ve istifham sanatlarını tercih ettiğini görmekteyiz.

Bir din adamı olan şair Allah'ın isim ve sıfatlarını şiirlerinde kullanmaktadır. Peygamberimiz Hz. Muhammet (s.a.v.) ve diğer peygamberlerden bazılarının isimleri şiirlerinde geçmektedir. Dört Halife'den Hz. Ali şairin şiirlerinde ismiyle geçtiği gibi eşyasıyla da geçmektedir.

Birçok tasavvufî terim şiirlerde geçmektedir: tevhit, vuslat, mâsivâ, kesret, gönül, dil, fakr, keşf, ezel, bezm-i elest, belâ, hakîkat, zâhir, bâtın, nefs, pîr, sâlik, sâkî, sofî, dergâh, harâbât, rind, aşk, mey, bâde, şarâp, mest, mestâne, ağyâr, vâiz, kadeh bu kelimelerdir.

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Divan şiiri geleneğini bilen, bu geleneğin kaidelerine uygun şiirler yazan ve hacimli sayabileceğimiz bir divanı bulunan bir ‘’Divan Edebiyatı şairi’’dir. Bu çalışma Şeyhülislâm Ârif Hikmet’in örnek şahsiyeti ve birçok eseri ile Türk Edebiyatı’na katkıda bulunan bir şair olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

Açık, A. vd. (2014). *Dinimizi Öğreniyoruz: Yaz Kur'an kursları öğrenci kitabı/2*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Akün, Ö. F. (2014). *Dîvân edebiyatı*. İsam Yayınları.

Aydın, A. (2004). *Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmet Efendi ve dîvânı*. (1. Basım). Kaknüs Yayınları.

Aydın, A. (2014, Bahar). Klasik Türk edebiyatında divana isim verme. *Ekev Akademi Dergisi*, *59*, 45-59.

Aydın, M. (1992, Nisan). Şeyhülislâm Ahmet Ârif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli tanzimat müfettişliği ve teftiş defteri. *Belleten, 56,* 245-260.

Bilge, M. L. (1991). *Ârif Hikmet Bey*. 23.04.2022 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/arif-hikmet-bey-seyhulislam adresinden erişilmiştir.

Bilge, M. L. (1991). *Ârif Hikmet kütüphanesi*. 23.04.2022 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/arif-hikmet-kutuphanesi adresinden erişilmiştir.

Canım, R. (2018). *Dîvân edebiyatının kaynakları*. Akıl Fikir Yayınları.

Cerrahoğlu, İ. (1988). Şeyhülislâm Ârif Hikmet ve Medine-i Münevvere'de kurduğu kütüphane. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *30*, 111.

Çınarcı, M. N. (2007). *Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyin tezkiretü'ş-şu'arâsı ve transkripsiyonlu metni* [Yüksek lisans tezi], Gaziantep Üniversitesi. Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=rSidYQ22eTN9_US2fPrz1A&no=g5QNfkHUtoYVHsWQQeYhqQ

Çiçekler, M. (2004). *Mesnevi*. 23.04.2022 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/mesnevi adresinden erişilmiştir.

Deliçay, T. (2013). Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in Arapça Divân'ında Efendimiz Hz. Muhammed. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *15*, 1.

Develi, H. (2016). *Osmanlı Türkçesi kılavuzu 2*. Kesit Yayınları.

Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1986). *Türk dili Türk şiiri özel sayısı II (dîvân şiiri)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Düzgün, O. (2020). *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe karşılıklar kılavuzu*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ekinci R. (2019). *Eski Türk edebiyatı teorik bilgiler*. Kut Yayınları.

Eraslan K. (2015). *Mîzânu'l evz*ân. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gökalp H. (2012). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi*. Kesit Yayınları.

İpekten, H. (1996). *Dîvân edebiyatında edebî muhitler*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İsen, M. (1991). *Ârif Hikmet tezkiresi*. 23.04.2022 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/arif-hikmet-tezkiresi adresinden erişilmiştir.

İsen, M. (2018). *Şair tezkireleri*. Grafiker Yayınları.

Kanar, M. (2008). *Büyük Farsça-Türkçe sözlük*. Say Yayınları.

Kemikli, B. (1999). Bir Osmanlı şeyhülislâmı: Ârif Hikmet Beyefendi. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, *12*, 3-4.

Kemikli, B. (2003). *Şair Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyefendi (hayatı-sanatı-eserleri)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kemikli, B. (2005). Bir Üsküdar beyefendisi: Şeyhülislâm Ârif Hikmet. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 3.

Kemikli, B. (2011). *Şair Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyefendi hayatı-eserleri-şiirleri*. Kitabevi Yayınları.

Kılıç, F. (2006). *Müstezad*. 23.04.2022 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/müstezad adresinden erişilmiştir.

Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (2011). *Dîvân şiiri şekil bilgisi*. H Yayınları.

Olgun, İ. ve Drahşan, C. (1984). *Farsça-Türkçe sözlük*. Elhan Kitabevi.

Öztoprak, N. (2012). *Tuyuğ*. 23.04.2022 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/tuyug adresinden erişilmiştir.

Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.

Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınları.

Sözlü, H. ve Elmas, E. (2021). Şeyhülislâm Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi haziresi mezar taşları. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 40-59.

Tatcı, M. ve Kurnaz, C. (2016). *Türk edebiyatında hû şiirleri*. H Yayınları.